

తెలుగుల గ్రంథాల

3: నాటకములు.

THE ANDHRA BOOK HOUSE
SULTAN BAZAR, HYDERABAD-DN.

దశరథరాజులు

సర్వస్వాధ్యయములు
సంఘకర్తవి.

వెల
౨—౦—౦.

Acc
Class
Book

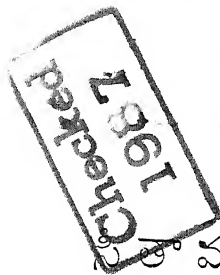
సృభాత ముద్రాణాలయము,
నెల్లూరు.

సీ తా వ న వా స ము.

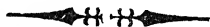
ప్రథమ ముద్రణము 1921

886 8137-
RAM

తాతా వ న వా స ము

నాం ది

శ్రీ వైదేహియుఁ బుత్రకుల్ కుశలపుల్
 నేవింప, సౌమిత్రి భ
 క్త్యా వేశమునఁ భత్రమెత్త, నిరుచా
 యన్ నిల్చి వీచోపులన్
 వైవంగా లవణారియున్ భరతుఁడున్
 భద్రాసనాసీనుడై
 యీవిశ్వంబును నేలు రాముఁడిడు మీ
 కిష్టాయురారోగ్యముల్!

ప్రథమాంకము

ప్రథమ స్థలము: లంక

[శూరపాణి ప్రవేశము.]

శూరపాణి: ఆహా! కాలవైషమ్యము! దానవేశ్వరుడు పేరొలగంబుండు సభామంతుపమున సాలెపురువులు గూళ్లు లట్లుచున్నవి. సకల సామంత మహీకాంతుల కైవారములకు మాటు గుడ్డగూబల కర్ణకఠోరములగు నిరావములు వినవచ్చుచున్నవి. ఔరా, రాజధాని దుస్థితి!

సుర సిద్ధ సాధ్య కిన్నర యక్ష గంధర్వ
రాజులకును డాయరాని లంక!

పన్నగాశనపక్ష పరిభవ సంపాది
యంభోధి పరిఖయై యలరు లంక!

మేదుకోదండు దుర్వార శౌర్యంబైన
గరగించు వీరుల గన్న లంక!

అభింక షోత్తంగ హర్ష్యగోపుర వైభవముల
నాకము సిగ్గుపఱచు లంక!

ప్రళయ రుద్రార్క చండ విభ్రాజ తేజః
 డైన దశకంఠునకు రాజధాని లంక!
 నేటి కెట్లాయె—నక్కటా! నేలమట్ట
 మాయె దుష్టదైవము మాకు దాయయాట.

ఔరా! రాక్షసులకు వినాశము! సురేంద్రుని పరాభవించిన మేఘనా
 దుండు మడసె. అవార్య శౌర్యబలసాహసుండు కుంభకర్ణుండు కాల వశం
 వదుడయ్యె. మాత్యవదాది రాక్షసవీరనాయకులు శరతల్పము లలంకరిం
 చిరి. చతుర్దశభువన విద్రావణుండు రావణుండు పరాభూత భుజవీర్యుండై
 రణక్రోడశాయి యయ్యె.

కైలాసేశ్వరు వెండికొండ వడకంగాఁ జేత నూఁగించి, ది
 క్పులశ్రేణికి నాజ్ఞవెట్టి, మునులం గారించి, నైలింప క
 న్యాళి దెచ్చి నవగ్రహంబులను గారాగారమం దుంచి శౌ
 ర్యాలంబుగ రాజ్యమేలిన సురేంద్రరాతియుం గూలెఁగా!

వీరవతంసులకు విరోధి సైన్యంబులఁ జీల్చి చెండాడి విజయలక్ష్మిని
 వలించుటయో లేక యాత్మోచిత మరణంబునొంది స్వర్గభోగలాలసు లగు
 టయో ధర్మముగాని, రాక్షసయోధులకు ఇంకెట్టి యధఃపతనము తెగునా!

మరణము నైజమెల్లర, కమానుష దోర్బల సాహసాంకు లా
 సుర నికరంబు, లట్టికి శూరులు వోయెడి త్రోవలెన్న గా
 ని, రణమునక నరాశనుల నిశ్చల యోధవతంసులట్ల వా
 నరులు నరుల్ జయించిరన నా కుదయించెడి లజ్జవెల్లుగ.

దండకాటవి రాముడు నా ముక్కు. నెవులు గోమంపం గినిసి రావ
 బునిం బరికొల్పి సీతఁ జెరఁబెట్టింబిలిననియుఁ దన్నులంబున రాక్షస కుల
 వినాశం బయ్యెననియు దైత్యుంగఁలు నన్ను దూఱుచుంగురు. ఆ యంగ
 వైకల్య కథావిధాన మొకవంకయు అసురకులవినాశ సంతాపఁగొని కేటో
 కవంకయు'నాచిత్రము దరికొల్పుచున్నది. దైత్యకుల తులమునకు నేనా
 హేళుభూతురాలను ? — కాను; కాను; ముమ్మాటికిం గాను. సురకుల
 కలంకుడు ప్రతిపక్షభూషణుండు స్వపక్షమాషణుండు అవిభీషణుండే
 కారకుండు ఆరాక్షసాధముండే నిజరాజ్య రహస్యంబులఁ బరుల కెఱింగించి
 కులాభిసాతంబునకుఁ దోడ్పడియె. ఓరీ విభీషణా, నీయొక్కని యవివేకం
 బున దైతేయసముదాయమున కంతటికి నాపదవాటిల్లెఁగదా. నీ మాధ్యమునఁ
 గదా లంకాపురలక్ష్మి భగ్నాశ్రయ గోపురమిమంబునఁ జేతులు బాచచాపి
 రణనిహత భర్తృకా విలాపంబుల వాపోవుచున్నది. ఛీ! ఆ దైత్యకులాం గారని
 నామమేల స్మరించితివి? అట్టి పంద పవిత్రమగు మాకులమున జన్మించి వంశ
 పాదంపర్యాగత గౌరవంబు నేల నేలపా లొనరించె?

అరిపాదుంబులు పట్టి దాసుండయి, దైత్యవాఁతముం బోరినోఁ
 బరిమార్చించి, సహోదరానులమృతిక భాగ్యంబుగా నెంచు ము
 మ్మరుండై నేడు విభీషణాసురుండు లంకారాజ్య మేలంగ సి
 గ్గటి యిచ్చో నివసింపఁగావలెనె యొక స్నిచపుం గూటికి?

వనంబునఁ గండమూలఫలాదులు లేవా యీపాడుపొట్టి నించుకొనుట
 కు ? అడుదాన నయ్య రాక్షసకులంబున దశకంఠునకు సోదరినై జనియింప
 లేదా? [ఉల్కిపడి యాకసమువంకఁజూచి] ఆహా ! రణనిహతులైన దైతే
 యవీరులు నాకన్నలకుఁ బొడకట్టుచున్నారు. పోటుగంటులనుండి దొరంగు
 ఒక్కొక్క రక్తపూరమును ఒక్కొక్క నాలుకగ ప్రతిహింసా పరాయణత్వ

ము నుపదేశించుచున్నది.

మేఘనానాది మహావీరులారా, నాప్రతిష్ఠ వినుఁడు:

మీరల్ రాక్షస వీరయోధులు బలామేయ ప్రభావైక ము
ర్వారుల్ పోరులు నే నరాంగనకునై స్వర్గం బధిష్ఠించి యు
న్నారో, యాధరణీ కుమారి యవమానం బొంది శోకార్తయై
ఘోరారణ్యములం దనాథయయి యెగ్గంబొందఁ గల్పించెదన్.

[ఆశ్చర్యముతో] ఏమిది! వారెంతలో అదృశ్యులైరి! ఇదియేమి
మనోభ్రాంతియా? స్వప్నమా? లేక సత్యమైయుండునా? నన్నుఁ బ్రతి
పింసకుఁ బురికొల్పుటకై పితృభోకవాసులు నాకు దర్శన మిచ్చియుండురు
కాబోలు!

రాముని మోసగించి తనచేతనే సీతను గాంతారముల దోల్చియించి ఆ
స్వపతి గోడుగోడని దుఃఖింప నేను పకపక నగ నిలింప లోకవాసులగు మా
బంధుసంబోహము , వహవా! శూర్పణఖా! యని న స్తుభింపించునప్పుడు
గదా నాజన్మము కృతార్థమగుట! నేడే నే నయోధ్యకుంబోయి పూర్వా
లోచిత కల్పనాక్రమంబున సమయమువేచి పగతీర్చుకొనియెద !

[నిష్క్రమించును.]

ద్వితీయ స్థలము: వనము.

[సీత, ఊర్మిళ విహరించుచుందురు.]

సీత: గృహారామ పరిసరము అతిక్రమించి నిసర్గ రమణీయమగు నీ
వనోపాంత దేశమునకు వచ్చితిమి.

ఊర్మి: అక్కా, చాల అలసితివని మున్నే హెచ్చరించితినిగదా.

కడప దిగలేని నిర్భర గర్భవతివి,

చారు సుమకోమలపు, ప్రయాసమున కోర్వ,

వెత చెప్పిన వినక వనాంతరమున

కింత దవ్వేల నడువంగ నగురుబోడి ?

సీత: వనాలోకన వృతూహలము నన్నింతదూర మెలయించినది.

ఊర్మి: అత్తగా రీసాహసము వినిన—

సీత: ఏమీ?

ఊర్మి: మనల నిద్దఱను గోపింతురు.

సీత: ఆత్మవిరోధార్థము ఇందుల విహరించుచుంటిమి.

ఊర్మి: అట్లయిన గమనాయాసము లేదా ?

సీత: ఇప్పుడేపుడు దోచుచున్నది.

ఊర్మి: ఇంక మరలుదమా ?

సీత: ఇంచుక నేనీ వెన్నెల జాలతిన్నెపై విశ్రమించి యంతఃపురము
న కేగుదము. చెల్లెలా, మార్గపరిశ్రాంతము లగు నాయవయవముల కీ మంద
మారుత సుఖాశ్లేష మమృత లేపనమువలె నున్నది.

మాంకము]

సీతావనవాసము

౯

జిబిబిలి కమ్మదేనియల చిత్తడి జాటుచు, బుప్పడిక వసి
తలముల రాల్చుచు, గునుమ తల్పములంబొరలాడుచుక, ధుసి
సలిల తరంగ డోలికల సంతత మూగుచు, శీతలంపుఁ గాఁ
గిళుల మదంగకంబుల సుఖంపఁగఁజేయు మరుత్కిశోరముల్.

ఊర్మిశా, గృహరామములకన్న ఈవనాంతరములు రహణీయములుగ
నున్నవి.

చాలుగ మార్గపార్శ్వ తరుశాఖలఁ బుష్పిత వన్యవల్లు లు
య్యాలల పోలికఁ గదలియాడ, మయూరములెక్కి కూయుచు
గేళిఁ జరించుచుండి తొనికింపగఁ దీవలనుండి కొంబుపుల్
రాలిన నేలయంత సవరత్నమయంబుగఁ గాంతు లీనెడుక.

ఊర్మి: అక్కా, పదునాలుగేడులు దండకారణ్యమున నివసించిన
నీకు కృత్రిమా రామ వాటిక లింపుగొలుపునా? అచ్చటి నిగరములు,
అచ్చటి శకుంత సంతానములు, అచ్చటి వివిధహృగవిహార సందర్శనములు
ఇచ్చట లభించునా ?

సీత: చెల్లెలా, దండకారణ్యమునంతవే నాయెడలెల్ల గగురెత్తు
చున్నది.

దండకారణ్య వాసంబు దలఁచినంత

హర్ష శోకానుభవము పెల్లగ్గలించు;

వనవిహారము, తాపస జనుల మైత్రి,

రాక్షస విరోధమట మాకుఁ బ్రాప్తమౌట.

ఊర్జి: అక్కా, గడచినది గదా యాగణ్యవృత్తాంతము.

సీత: అయినను అందనుభవించిన సుఖదుఃఖావస్థలు మఱపునకు వచ్చినవియా? జనసానమునఁ బడునాటగు జేల కంచురథముల రక్కసులతో నసహాయ శూరుడయి పోరి, వారినుక్కడంచిన ఆశ్వపుత్రుల శౌర్యమూర్తి నేఁడు దర్శించినటులఁ బొడకట్టుచున్నది.

ఖరదూషణాది దైత్యో

త్కరముల నురుమాడి, రుధిరధారలు దొరఁగఁ

శరజ క్షతములఁ గాంతుఁడు

వఱలెను కింశుకము బూతపట్టిన యటులఁ.

ఊర్జి: అక్కా, శూర్పణఖా పరిభవానంతరము గదా ఈ సమరము జరిగినది.

సీత: అవునవును! ఆ దానవి కడుమాయలమారి పిశాళి జంత.

‘నిను మింగెద’ నని యనురాం

గన బాహువు లప్పళించి ఘన ఘోషమునఁ

నను దరియరాఁగ నగ్గిజ

పనుపున నీప్రియుఁడు దానిఁ బరిభవ పఱచెఁ.

ఊర్జి: ఆ రక్కసికి మంచి శాంతి పూజయే జరగినది.

సీత: ఊర్జిభా, యదైత్యాంగనయేగదా నాయపహృతికి మూలము!

ఊర్జి: [ఆశ్చర్యవిషాదములతో] ఏమీ! దాని యకార్యమూ యది యంతయు?

సీత: చెల్లెలా, కాలము గానియపుడు అమృతముగూడ విషమగు

మాంకము]

సీతావనవాసము

చుండును. ఆ బంగారుజింక యెంతవని చేసినది?

కనకమయమైన హరిణంబు గఱికబయలు

శ్రేష్ఠదాటుచు గొమ్మల గీటుకొనుచు

జిక్కిచిక్క క యల్లంతజేరి బెదరి

చూచు మురిపెంబు చిత్తంబు సొచ్చివిడదు.

అయ్యో! ఆర్యపుత్రా, యంతవఱకే నీసందర్శనము. సన్యాసివేష
మున—హా! యింక నుడువఁజాలను, పవిత్ర చరిత్రుడగు లక్ష్మణకుమారుని
స్వశ్రేష్ఠకముగఁ చూలనాడిన ఫలము తత్క్షణమే యనుభవించితిని.

ఊర్వి: అక్కా, యెందుకీ కర్ణకఠోరవృత్తాంతము? [స్వగతము]
నేనేల దండకారణ్య వృత్తాంతము నెత్తితిని?

సీత: నన్నారక్కసుని బారినుండి రక్షించుచుటకు నిజప్రాణ
పరిత్యాగము గావించిన మహాత్ముఁడు పక్షిరాజు జటాయువు నా తలఁపు
నకు వచ్చుచున్నాఁడు.

సురరిపుబాణపాతములస్రిక్కియు నెత్తురుగ్రిక్కియున్ మహలో
ద్ధర గగుదంచ లానిల విధూత విమాను నొనర్చి రావణున్
ఖర నఖరాగ్ర కుంచితలఁ గండలు దొల్చుచు నెట్ట కేలకున్
దురమునఁ గూలె దుష్టవిధి దోడ్పడమిన్ ఖగవర్చుఁ డెక్కటా!

ఇదే యాశాభంగపరమావధి! ఇదే దండకాంత్యవర్ణనము! పూజే
శ్వరా, రక్షింపుము! రక్షింపుము! [మూర్ఛిల్లును]

ఊర్వి: [దుఃఖముతో] అయ్యో! యింక నేనేమి నేయుదును?
అక్కా, అక్కా.

50
46
26

[రాముఁడు ప్రవేశించును.]

రాము: [స్వగతము] ఎవఁడెదో శ్రీకంఠస్వగముగ నున్నదీ దీనా
లాపము?

ఊర్జి: ఓహో! బావగారిచ్చటకే వచ్చుచున్నాను. అక్కా,
యూరడిల్లు మూరడిల్లుము.

రాము: [డగ్గ] ఇది యేమి యూర్మిళా, మీయక్క మూర్ఛిల్లి
యన్నది? భయకారణమేమియుం గలుగదు గదా?

ఊర్జి: ఆరణ్య నివాసవిషయము స్మరించి మూర్ఛిల్లినది.

రాము: ఓసి బేలా! [కరస్పర్శగావించి] (వేయనీ, యూరడిల్లుము.
గడచిపోయినది లెమ్ము వనవాసవిషయము.

సీత: [మెల్లగఁ గనులుచిప్పి] ప్రాణవల్లభా, రక్షింపఁబడితిని.

రాము: భ్రాంతి నుండియా?

సీత: ఏమీ దండకగానా యిది?

రాము: నీ మృదుల హృదయము నడుగుము.

సీత: [స్వగతము] స్వప్నమునందువలె నవస్థాంతరము పొందితిని.

[ప్రకాశముగ] ఆర్యపుత్రుఁడు విహారమునకై యిచ్చటికే విచ్చేయునేల ?

రాము: [చిటునవ్వుతో] నేనడుగఁ దలచిన ప్రశ్నను నీవే యడి
గితివా ? మఱి యెక్కడ విహరింతును? ధర్మాసనము వీడి యంతిపురంబున
కేగితిని; అయ్యది ప్రియావిశ్వాస్యమగుట హృదయాహ్లాద వస్తువు నన్నేషిం
చుచు నింతదూరము వచ్చితిని.

సీత: ఆరణ్యవాసముతప్పినను అభ్యాసము వాసనా రూపముగ
నున్నది కాబోలు!

రాము: [చిటునవ్వుతో] కావుననే గర్భాలసవయ్య వనముల
విసోదించుట.

నీత: [స్వగత] ఆర్యపుత్రునకే ఋణపడితిని.

దీర్ఘ: అక్కా, సంద్యాపూజకుఁ గుఱుమములు కోసికొనివచ్చెదను. [పువ్వులబుట్టతో నిష్క్రమించును.]

నీత: [స్వగతము] నామనోభీష్టము నెఱింగింతునా ?

రాము. పేయసీ, యేమె తలపోయుచున్నట్లున్నావు.

నీత: ఏమియు లేదు.

రాము: జానకీ, నీవు నా బహిఃపాఠిణమవుగదా, మనకిద్దఱకుఁ గన్యోన్య మెఱుంగరాని రహస్యము లుండునా?

నీత: రహస్యముగాదు. నాకొక యభిలాషగలదు. భాగీరథి పరిసరాటవుల నివసించు తాపన కన్యకల న్నేహనుబంధము నన్నీడ్చుచున్నది.

రాము: ఇందుకా యింత శంకించుచుంటివి?

నీత: పాఠిణవల్లభా, మునికన్యకలతోఁ బొద్దువుచ్చుచుండిన యాదినములు నేనెట్లు మఱుతును?

గిరిసాను సుగ్రత నిర్వరీతటములం గ్రీశింపగాఁ బోయి, సాంధ్య రమారంజిత పశ్చిమాశం గల చిత్రంబుల్ విలోకించుచుక, సరసాలాపము లాడికొంచు ఋషికన్యల్ నేను సంతోష నిర్భరచిత్తంబులఁ బుచ్చినట్టి దినముల్ భావంబుఁ బ్రేరించెడిక.

రాము: కాంతా, నిండుపున్నచునాఁటి రేయి కీవును ఆరణ్య బాలికలు గూడి యాడుచుండ—

నీత: చాలచాలు ఆర్యపుత్రుని వినోదము!

రాము: గాంగ పరిసర వల్లీ కుడుంగములను దాపసాంగన లీవును దాఁగియాడ

నెవరెఱుంగక పొదరింట నేను సొచ్చి
సింహగర్జల మిమ్ము వంచింపలేదె ?

నీత: ముగ్ధములైన తాపనకన్యకల బెదరుమాపులు ఆర్యపుత్రున
కామెత్తలెనవి కాబోలు.

రాము: నీతా, యా దినములు మఱచినను మఱపురావు.

నీత: ప్రాణవల్లభా, ఆ వనప్రదేశములు మఱొకమాటు దర్శించి
వస్తాము.

రాము: అటులనే పోవుదము లెమ్మ.

నీత: [స్వగతము] ధన్యము.

రాము: ఇంక సంతకపురమున కేగుదము.

పశ్చిమాద్రికి డీకొని పగులవాటి
యర్కుడను నావ సాంధ్య రాగాబ్ధియందు
నల్లనల్లన మునుగంగ నా యదంత
మవనిఁ దెలుపంగ ననఁ బట్టు లఱచి పఱచు.

నీత: ఊర్మిదా.

ఊర్మి: ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.]

ద్వితీయాంకము

ప్రథమ స్థలము: సభామంటపము.

[రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు, వసిష్ఠమహర్షియు
ఆసీనులైయుండురు.]

వసి: రామచంద్రా, ఋశ్యశృంగమహర్షి యజ్ఞక్షేత్ర వహించి మనకు
నాహ్వయపత్రిక సంపియున్నాడు.

రామ: విషయము వినిపింపుడు.

వసి: జానకి ఆపన్న సత్య; దూరప్రయాణాయాసమున కోర్కె
జాలదు. రామచంద్రుడు సీతావినోదార్థ మచ్ఛటనే నిలుచుంగాక; కాన
ల్యాది మహాదేవులును, లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులును, వసిష్ఠాది ఋషీశ్వరు
లును, దక్కిన బంధుమిత్రులును దర్శనార్థము విచ్చేయఁ బార్శ్వితులు.

రామ: మన్నింపదా, మాబావగారి సీతాపక్షపాతమువలన యజ్ఞ
సందర్శన కుతూహలమునుండి తొలగించఁ బడితిని. మునిపుంగవు లెల్లరు
యోగమంటపము నలంకరించి ఋశ్యశృంగమహర్షిని గృతకృత్యునిగావింపుడు.

వసి: వత్సా. నవనమ్మఁ దాపసులకుఁ బండువుగదా.

రామ: భరతా, ప్రయాణసన్నాహము లొనరింపుము.

భర: ఆజ్ఞానువర్తని.

[భగతుడు నిష్క్రమించును.]

[మునులు ప్రవేశింతురు.]

మునులు: త్రైలోక్యభద్రా రామభద్రా, దీనశరణ్యా, రక్షింపుము, రక్షింపుము!

రాము: మనీంద్రులారా, స్వాగతము!

లక్ష్మ: ఋషిపుంగవులారా, యభివాదనములు.

శత్రు: తాపసులారా, వందనములు.

వని: రామరాజ్యమునకు గుశలమేగదా తాపసోత్తములకు?

మునులు: ఇవిగో! మా కుశల నిదర్శనములు. [వస్తువులంతురు.]

శత్రు: [నిరూపించి] భగ్నకమండలములే యివి!

లక్ష్మ: ఇవి తుగ్రితాక్షమాలికలు; ఇవి వల్కులాజిన ఖండములు—

ఋషీశ్వరులారా, ఏల యీ తాపసవస్తు ప్రదర్శనము?

ముని: [కోపముతో] రక్షోదుష్కార్య భిక్షావశేష తాపస వస్తు ప్రదర్శన మనిన సార్థకముగనుండును.

రాము: ఏమి యీవిపరీతము?

వని: రామరాజ్యమునకుగూడ రాక్షస బాధయా?

లక్ష్మ: రాక్షసుల గర్వమికను శేషించియున్నదా?

రాము: మనీంద్రులారా, యీ యాసనములపై గూర్చుండుండు.

1- ముని: రాజా, మాకేల యీ యాసనములు?

2- ముని: రామచంద్రా, మేమిప్పుడే గోడ కుగ్గిలుగూర్చుండి

చిగిచచ్చితిమి.

3- ముని: మహారాజా, మా గడ్డముల పీచుత్రాశ్మతో గుడియఁ గట్టబడి రేముంబులు కదలమెదలలేక కుంచితాంగులమయి, పుణ్యవశమున విడిపింపఁ బడిన మాకు నిలుచుండుటయే సౌఖ్యము.

రాము: అయ్యో! యెంతకష్టము!

శత్రు: ఔరా! రాక్షసాధముల దుష్కార్యము లెట్లు మేర మీ

అయినా?

రాము: మునీశ్వరులారా, మిమ్ము జీకామపఱచిన రాక్షసాధముఁ
డెవఁడు?

1- ముని: మహారాజా, యారాక్షసునిపేరు దలచినంతనే యా
దురాత్ముని భయంకరస్వరూపము మాకుఁ బ్రత్యక్షమగుచున్నది.

వని: పాపము! రాక్షసభీతు నీ ఋషీశ్వరులు.

2- ముని:

హిమవత్పర్వత సానుభాగమున గౌరీశుం దపోనిష్ఠ మో
దము నొందించి, విరోధి వీర నికర ధ్వంసోగ్రహా శూల రా
జము నార్జించి, తదాది తాపసుల నాశంబే వ్రతంబట్లు ను
ర్వముండై యా లవణాసురుండు వనులకా దర్శించి వర్తించెడికి.

రాము: ఓహో! శంకర వరప్రసాద గర్వితుఁ డా లవణుండు?

లక్ష్మ్య: శునకపుచ్చముఁ బట్టుకొని మహాసముద్రము నీడఁ
గడఁ గుటయా?

4- ముని: [స్వగతము] లవణుండు శంకర వరప్రసాద దుర్వారుఁ
డని వెనుదీయునా రామచంద్రుండు?

శత్రు: ఆ దుష్టరాక్షసుండు అర్ధనాగీశ్వర వరప్రసాద మాత్రము
ననే యింత గర్వింప వలయునా?

సీతాదేవి స్వయంవరంబున నృపశ్రేష్ఠుండు మాయన్న డా

చేతుంబట్టిన శైవకార్ముకము విచ్చిన్నంబుగాఁ గూలదే!

భీతింజెందుదుమే త్రిశూల మునినక? వేయెల? భూతేశ్వరుక

మాతోఁ బోరుకుఁ దెచ్చిన నివిడతుమే మాంసాశనవ్యాతముక.

- 1- ముని: రాజమమారా, ఆత్మోచితకూరాలాపము లాడితివి.
 2- ముని: మేము రక్షింపఁబడితిమి.
 3- ముని: దీనరక్షామణి, వర్ధిల్లుము.
 రామ: మునులారా, భయపడవలదు.
 4- ముని: [మునులవంకఁదిరిగి] తాపసులారా, మహారాజు ఆభయ

ప్రదానముచేసెను. ఇంక భయపడకుండు.

వని: భర్మము గౌరవింపఁబడినది.

2- ముని: మహాప్రభూ రామభద్రా, ఆదుష్టరాక్షసుఁడు బ్రతికి
 యుండునటకు మా నిత్యనైమిత్తిక కృత్యములు కొనసాగవు.

1- ముని: దీనశరణ్యా, మా యాపద లేకుని విన్నవించుము?

సవన యూపస్తంభ నివహంబు రోకళ్ళు

కని వెల్లగింప మాతాడరాదు;

యాగభాగంబుల నర్చింపుఁ డనికోర

నీకున్న యమపురి కేగవలయు;

పీచుగడ్డంబులు పెఱికి త్రాళ్ళులువేన

వలెనన్న నెదిరింప వలనుపడదు;

తపసి కన్నెలఁబట్టి దయమాలి చెఱఁబెట్టఁ

గనులు కాయలుగాయఁ గాంచవలయు;

రాక్షసుల దుండగంబులు రాజసభలఁ

దెలుపునట్టివే? యటఁజూడ నలయుఁగాని,

రామభద్రుఁ డార్యావర్త రాజ్యమేలఁ

దాపసుల కీటి దుర్గతి దాపరించె.

వసి: హరి హరి! యెంతటి మాటు వినవలసె.

రాము: పాపము శాంతించుగాక!

2- ముని: మహారాజా, ఆ లవణాసురుని విజృంభణ మటుండనిచ్చి మానవ మాంసాభిలాషులగు ఆ దానవ సైనికుల యపలాప ప్రలాపంబులు విని విని మాచెవులు కాయలు గాచినవి.

లవణుండీ భువనత్రయీశ్వరుండీ కేలాపల్కు-? లింకొక్క మా నవనాథుం బతియంచు వాకొనిన మీనాల్కుల్ దెగంగోసి నె త్తు వెదల్ చల్లెద మూరకాకులకు, నేరో మిమ్ము రక్షించు ధ ర్మవిదుల్ దెండ నాశ్రయించితిమి రామా, మానికల్పద్రుమా.

వసి: దానవసంహారమునకై యవతరించిన ధర్మస్వరూపునకు విధి గదా తాపన రక్షణము.

లక్ష్మ: మునీంద్రా, యూరపిచ్చుకపై బ్రహ్మస్త్రము ప్రయోగింప వలయునా? ఆ యల్పరాక్షసుని వధించుటకు దళకంఠసంహారకుఁ జేగవల యునా?

సుగంధి- ఒక్కరుండఁ జాలనే మహాగ్రవహ్ని కీలలం గ్రుక్క బాణ సంచయంబు గాడనేసి వాని పే రక్కుఁజీల్చి నెత్తుకండ లంతటన్ విదల్పుఁగన్ దక్కు వార లేల యొక్క దానవున్ వధింపఁగన్.?

ముని: లక్ష్మణకుమారా, భరి! భరి! ఇంద్రిజితస్సంహరకునకుఁ దగి ననే యీ వీరవాక్యములు!

శత్రు: అన్నా, నిజప్రతాపమునేల యుజ్జగించుకొందువు? కుక్క-

ను గొట్ట బచ్చెనకోల కావయినా?

కాయలడ్డలు మెక్కు- బక్కరుసులం గారించు దైతేయులక
మాయంపకయశమానె? నీవలుగఁగా మాయావియా యింద్రజి
త్తో, యుద్ధంబునఁ గుంభకర్ణ ముఖ దైత్యోత్తాసులో వార! లే
లాయీ పూనికి? లక్ష్మణా, యసురఁగూర్పుక నన్నుఁ బుత్తెంచుమా

రాము: వత్సా శత్రుఘ్నా, నీపలుకులు ముద్దులొలుకుచున్నవి.
నీవే యాలవణాసురుని వధియింపఁ బోయెదవులెమ్మ.

శత్రు: ప్రసాదము.

మునులు: మహాప్రభూ, మాగుండెలు కుదుటఁ బడినవి.

రాము: తాపసులారా, యింక మీ మునివల్లెకుఁ బొండు.

1-ముని: (శ్రీ) రామచంద్ర, నీవే

యీ రాజ్యము నేలవయ్య యీతి రహితమై

ధారాళ సౌఖ్యములు చే

కూటఁగ జనులెల్ల సతముఁ గుతుకము నొందక!

[యవనికజారును.]

తృ తీ యాం క ము

విష్కంభము: హజారపు ముంగిలి.

[భద్రుడు ప్రవేశించును.]

భద్రు: గూఢచర్య మెంత నిఘోరమైన యద్యోగము! ఆపియమై నను సత్యమే పలకవలయును. భూపతులు చారణేత్ములుగదా! ఏమి నేయుదును? ఎంతకాలము తెలుపక యూరకుండును? విశ్వసనీయుండ నని గదా మహారాజు నన్నీ కార్యమున నియోగించెను? ఎన్నిమాటలలో పలుక యత్నించియు నాలుక యాడమి నూరకుంటిని; నేం జెప్పక దాచినను మఱి యేచాకుండైన దెలుపవచ్చును. కుండనుమాయ మూకుడు గలదుగాని, లోకమును మాయ మూకుడు గలదా?

కటకటా! యిట్టి యుద్యోగమునకా యంతకాలము జీవించియుంటిని? ఆత్మహత్యగావించుకొని యారహస్యము దాచియుండునా? [ఆలోచించి] ఎంత నెఱివాడను. నే హత్యగావించుకొనిన మహారాజు విశ్వసయనీడ గు వృద్ధచారుని గోల్పోవుటగాక మఱి యేమి లభించును? కోమలస్వభా వయగు జనకరాజకుమారి యీ యపవాదము విన్న బ్రతికి యుండగలదా? ఆహా! లోకమెంత యవివేక పూరితము!

అగ్నికీలలఁ బరిశుద్ధ యైనతల్లి,
బండ్రిరథునకుఁ గోడలిఁ, బరమసాధ్వీ,
రాఘవుని పత్ని, సద్గుణ రత్నఖనిని
దూటి రీలోకులు కళంక దూషితనుగ.

[మందారిక ప్రవేశించును.]

మందా: [స్వగతము] అంతఃపురమున నమ్మకమైన దానిగనుండుట కన్న బానిలోపడి చచ్చుటమేలు. ఏపనికైనను మందారికయే పోయి కావ వలయును. ఆ పురోహితుడు ఎక్కడ బ్రాహ్మణార్థము చేయుచున్నాడో యెట్లు కనుగొందును? వాడుగో! భద్రుడు, దివాణము దిక్కులే కచ్చు న్నాడు. అతని నడిగిన దెలియును. ఈ ముసలిభద్రుడు అంతఃపురమున తా నొక్కడే విశ్వాసపాత్రుడని గర్వపడుచుండును. అతని కొకింత కవ మెక్కించిపోయెదను. [మందారిక తొలగి తొలగిపోవుచుండును.]

భద్రుడు: ఎవరక్కడ?

మందా: [పలుకదు.]

భద్రు: ఎవరది? మందారికా, ఏమిపలుకవు?

మందా: ఏమియాపదగలిగినది, ప్రాణముపోయేట ఘనమున్నావు?

భద్రు: ఓసి తొత్తుకూతురా, ఏమి తొలగి తొలగిపోవుచున్నావు?

మందా: నీవంటి నవకోటిమగ్నధాకాయని రాచుకొని పోవల యునా? [పోవుచుండును.]

భద్రు: మాటలలోనే దాటిపోవుచున్నావే! ఇటురమ్ము. నీయొడి లో నేమొదాచుకొని పోవుచున్నావు. ఏమైన దొంగిలించవు గదా?

మందా: నీవనికి నీవుపొమ్ము. తక్కినపనితో నీకేమి సంబంధము? దివాణమంతయు నీ మొగముపై నడచుచున్నదా?

భద్రు: ఒసే బానిసకూతురా, మహారాజంతవాడు నన్ను పట్టెత్తు మాటయనరు. నీవా నన్ను తిరస్కరించుదానవు? రామభద్రుని శైశవము మునుండి నేను నేనకుడను సుమా.

మందా: అబ్బా! అయోధ్యారాజ్యమును రక్షించితిని నీవుచచ్చిన రాజకుటుంబము పుట్టిమునుగును. [పోవ పోయితిమను.]

భద్రు: ఓసీ మాయలాడి. [చేయిపట్టుకొని యెడి తడవును]

మందా: [చిఱునవ్వుతో] భద్రా, మనకిరువురికి పాణిగ్రహణమా?

భద్రు: ఛీ! ఛీ! గయ్యాళి. [చేయివదలును]

మందా: నీ రసికత్వము తెలిసిందిగాని, పురోహితుని యెక్కడనైన చూచినావా?

భద్రు: ఎందుకు?

మందా: నిన్నటిరాత్రి నాలుగోజామున దేవిగారు దుస్వప్నము గన్నారట. అందుకై శాంతిపూజ చేయించవలసిందని ఆజ్ఞ అయింది.

భద్రు: [ఆశ్చర్యముతో] దుస్వప్నమా! బేరా! దుర్భిక్షమునకు ముందు ధూమకేతువు.

మందా: [స్వగతము] ఈ ముసలి భద్రునకు ప్రతిదియు అమిత ముఖ్యముగ దోచుచుండును.

భద్రు: మందారికా, పురోహితుఁ డెక్కడనున్నాఁడో నాకుఁ దెలియదు.

మందా: ఈ వానకా ఇన్ని ఘమఘమలు? [నిమ్మరిమించును.]

భద్రు: ఇంక నాలసింపదగదు. నేనకు లస్వతృక్తులుగదా.

[యవనిక.]

[వధను స్థలము: విశ్రాంతిభవనము.

[రాముఁ డాసీనుడైయుండఁగాఁ దెలియెత్తఁబడును]

రాము: ఓరి, యెవఁడురా అక్కడ ?

ద్వారపాలకుఁడు: మహాప్రభో, దాసుఁడను.

రాము: ఓరీ, రాజ్యకార్యవిముక్తులమైన మా కిందుకనేపు లోకవ్యవహార విసోదము గాపెంపవలయునని భద్రునకు మామాటగఁ దెలియఁజేయుము.

ద్వార: ఏలినవారియాజ్ఞ. [నిష్క్రమించును]

భద్రు: రామభద్రా, జయము జయము !

రాము: భద్రా, విశేషము లేవియైనఁ గలవా?

భద్రు: [నవ్వుచు] ఒక గొప్ప విశేషముగలదు. పాపదేవత. మాత్రము మిమ్మెప్పుడు వేయినోళ్ళ దూషించుచుండును.

సకల భోగభాగ్య సౌఖ్యములకుఁ బుణ్య

కార్యములకు నునికి గలదు రామ

రాజ్యమందు, నాకు రవయేనిఁ దలదాఁప

నీడ లేదటంచు నిత్య మగులు.

రాము: [చిఱునవ్వుతో] ఓయీ, నీ ప్రియోక్తులు చాలింపుము లోకు లే మనుకొనుచున్నారు?

భద్రు: దేవర పవిత్రచారిత్రము లోకమున కాదర్శప్రాయ మైనది.

రాముఁడు లోకరక్షకుఁ, డరాతిభయంకరుఁ డుగ్రదైత్యదో
ష్ఠేనుమాదుండు, దుష్టజన శిక్షకుఁ, డార్యజనావనండు, స

త్యామల నీతికోవిదుఁ, డహంకృతిదూరుఁ డటంచు సజ్జన
స్తోమము లాడుకోఁగఁ బరితోషముతో వినుచుందు నెప్పుడున్.

రాము: భద్రా, యివి కేవలము స్తుతివాక్యములు. లోపములేవి
వాకొనరా లోకులు ?

భద్రు: [స్వగతము] హా! మందభాగ్యుడను ఏమి తెల్పుదును ?

రాము: ఓయీ, యేలపలుకక యూరకున్నావు?

భద్రు: [స్వగతము] ఇంకఁ జెప్పకతప్పదు. [చెప్పఁబోయి యూర
కుండును.]

రాము: సంశయించెదవు! [స్వగతము] ఈతనికేలాకో దుఃఖానేశ
ము గల్గినది. పలుకఁజాలక స్తంభితుడై యున్నాఁడు.

తను వృద్ధత ఘర్మంబుగఁ

గనుఁగొనలను బాష్పవారి కణములు జారన్

మని పెదవులు చలియింపఁగ

మనమునఁ గల వనటఁ దెలుపుమాదిరిఁ దోచున్.

[ప్రకాశముగ] ఓయీ, లోకుల కేమి మహాంతగము వాటిల్లదు గదా?

భద్రు: [నిట్టూర్పుతో] అట్టిలోకుల కేల యవాంతరము గలుగును?

రాము: [ఆతురతో] ఎట్టిలోకులకు?

భద్రు: బుద్ధిహీనులైన పురజను లాడెడు

పలుకు లెపుడు నమ్మ వలనుపడదు

రాము: [ఆతురతో] పాదు లేసుకునుచున్నార?

భద్రు: అగ్ని శుద్ధియైన యమలచిత్తకుఁ దప్ప

లంటఁగట్ట జంక, రథుకు వడరు.

రాము: [ఉద్వేగముతో] హా! యేమి విషయమిది. భద్రా, యేమిటివి? జానకిని నిందించిరా లోకులు?

భద్రా: జానపదులు నీరుదెచ్చుకొను బావికడ నొకచుట్టత యేమేమో యపవాదములు పలుకుచుండెను. నే నెట్లు చెప్పగలను?

రాము. భద్రా, యశుకు పడవలదు.

భద్రా: రావణుడు డెత్తుకొనిపోయి తనయింట నుంచుకొనిన సీతను మరల రాముడు పరిగ్రహించెను; కానల్యాదేవి యింటఁబెట్టికొనుటకు సంజేహింప లేదు. కానల్యయే నేనైన కోడలి నిప్పుడే యిల్లు వెడలించి యుంచునని యేమేమో యసంబద్ధము లాడుచుండెను.

రాము: బౌరా! మందభాగ్యుడనగు నన్ను గుఱించి సాధ్యమతిల్లి యగు కానల్యా దేవికింగూడ నిందాపాదనమా! అకటా! వచ్చింపఁబడితిని. శైత్యమునకై శ్రీఖండతరువు నాక్లేషించితిఁగాని, కోటర నిలీనయగు విషభంజగిని గాంచనైతి. ఛీ! దుష్టహృదయమా, వహ్నిపరిశుద్ధయైన సీతను పైతము సంశయించుచున్నావా?

భద్రా: రామభద్రా, యవివేకుల యాడికొలు పాటెంపడగదు.

రాము: ఓయీ, సత్యముపలికితివి.

ఏ లలితాంగి సచ్చరిత మెల్లజగంబులఁ గావవల్లికా

మూల ఖనిత్రోమై భవనపూజ్యమునై నుతికెక్కె, నట్టి నా

పాలిటి భాగ్యలక్ష్మి యపవాదభరంబునఁ గుంగునట్లు కా

తాళముతోడ లోకు లనఁ దాల్చిమిసొందునె చిత్త మిత్తజ్ఞి?

ఓ నిర్విచారప్రపంచమా, నీకుఁ గాలావధి యయ్యెఁ గాఁబోలు

అనల పరిశుద్ధయైన పూతాత్మసీతఁ
 దూలనాడిరి లోకులు దురితమతులు,
 అగ్నిశిఖితోడ సయ్యాట లాడఁబోవు
 శలభము లెఱుంగునే ప్రాణసంకటంబు?

భద్రుఁ [స్వగతము] అయ్యో! యేమి యుత్పాతము లుప్పటిల్లనున్న
 వో! [ప్రకాశముగ] మహాప్రభో, శాంతిల్లము. దేవరయే కోపించిన నీకఁ
 బ్రపంచమున కెవ్వనిసాదతలము శరణ్యము ! ఆకాశమే కూలిపడిన నైత్తి
 పట్టువార లెవ్వరు?

రాముఁ [స్వగతము] కోపావేశమున సత్య మతిక్రమింపనుంట్టిని.
 [ప్రకాశముగ] భద్రా, సీత రానణాపహృతయైనదనుట సత్యము, లంకలో
 నివసించుటయు యథార్థమే. ఇంక లోకులేమి యన్యాయమాడిరి?

భద్రుఁ ఇంతవఱకు నిజమాడిరి.

రాముఁ ఆవును. లోకము పాపశంకి.

భద్రుఁ ఇట్వొకువంశము అపవాదాతీతము గదా.

రాముఁ [స్వగతము] హృదయమా, నీ కార్య మెట్లు నిర్వర్తించె
 దవు? ప్రియాంగనాశ్లేషసౌఖ్యము నశేషించి చిరకాలాగతమగు రఘువంశ
 కీర్తి కళంకితము నేయుదువా? సద్యశమును రక్షించుటకయి యర్ధాంగి
 నైన బరిత్యజించెదవా? కఠినచిత్తమా, యేమి యుపదేశించుచున్నావు?

పెండ్లివేళఁ గాలిబొటనవేలి నొక్కి

కంకణమనోజ్ఞమగు సీత కరము గొన్న

ప్రియము విడనాడి నేడు గర్భిణిని సాధ్వీ

గీ రికొఱకు వనంబున గెంట మనెదె?

[ప్రకాశముగ] భద్రా, నీవుపోయి లక్ష్మణునిటువ రమ్మనుము.

భద్రుని: ఏలినవారిచిముత్తము. [నిష్క్రమించును.]

రాము: ఈయపవాదమును లక్ష్మణునకె ట్లెఱిగింతును?

[లక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించును]

లక్ష్మ: [స్వగతము] అన్న గారేమొ దీనవదనులై విచారించుచు
న్నాడు. [ప్రకాశముగ] అన్నా, లక్ష్మణుడు మొక్కుచున్నాఁడు.

రాము: వత్సా లక్ష్మణా, రామునిజీవితము శూన్యమైనది. ఇంక
నీ వసుందరా భారమును నీవ వహింపుము. అందుకై నాకొక ప్రత్యు
పకారము సేయుము.

లక్ష్మ: [ఆశ్చర్యముతో] ఏమి యీ విఠ !

రాము: లక్ష్మణా,

ఈ కరవాలము గైకొని,

నాకంఠముఁ దుగ్గించుమీ—

లక్ష్మ: అమంగళము శాంతించుఁగాక !

రాము: క్షణంబును రాముని

డీకష్ట లోకజీవన

శోకము సహింపలేడు క్షుభితాత్ముడై.

లక్ష్మ: అన్నా, అకాండముగ నీ మనమేల యింత భ్రాంతిల్లినది ?
ఏమి యాపద సంభవించదుగదా. నీ కశోరవాక్యములు నాహృదయపుట
ము భేదించుచున్నవి. కాంతావియోగమునందైన నింతటి నిర్వేదముఁ బొంది
యెఱుంగవు.

రాము: లక్ష్మణా, సీతావిరహము రామునిది మాత్రమే. కీర్తివియో
గము ఇష్టానువంశ మంతటది.

✓ చిరకాలార్జితమైన గౌరవ యశఃశ్రీ నేడు లోకాపవా
ద రజఃపంక కళంకితంబయి చెడెం; దమ్ముండ, యింకేల యీ
ధరణీరాజ్యము? పూజ్యవంశగర్విమృదై న్యాంబుధిముంచితః;
నరనాథుల్ ననుగాంచినవ్వరె? యిసీ! నాకేలయీ ప్రాణముల్?

లక్ష్మ: అన్నా, నీపలుకులు వింతగొలుపు చున్నవి. ఇత్సాక్షవం
శమా అపనాదపంకిల మగుట? ఆశ్చర్యము!

నిష్పనకుఁ జెదలు పట్టునె ?

కప్పుర సిర మొలయునే వికారపుఁ దామి ?

దప్పులు గలుగునె రఘుకుల

మొప్పును దేజంబు దొరఁగ నో రఘువీరా.

నీ మనం బిటుల శోకసంతప్తమగునటుల నపరాధ మొనర్చిన
వారెవ్వరు ?

రాము: రావణాపహృతయయి పునర్న్యసీతయగు సీత.

లక్ష్మ: [నిర్విణ్ణుడయి] కటకటా ! యేల యట్టి సంశయోక్తు
లొడెదరు ?

రాము: సంశయోక్తులు లోకులవి.

లక్ష్మ: [కోపముతో] ఏమీ? — లోకులు దూషించిరా పతివ్రతా
శిరోమణిని ?

తెలియరా ! ధారుణీతనయ, తెంపరిమూకల యాడికోలుకు
వెలుపటి సత్యతేజమని, వీరలవారల పోల్కిఁ గండ కొ

వొలయుఁ బవిత్రవర్తనను నొప్పని కారులు పేల్చినట్టి లో
కులను నుపేక్ష సేత మనకు న్నరపాలురకైన ధర్మమే?

అన్నా, లోకులు మందబుద్ధులు; గతానుగతికులు; సత్యాసత్య వివేక
శూన్యులు.

రామ: అవును; అగుదురు.

లక్ష్మ: అట్లయిన వారి యపలాపప్రలాపములా మనకుఁ బ్రమా
ణములు?

జను లపనాదముల్ పలుకఁ జాలుదురంచుఁ దలంచి, లంకలో
ననల విశుద్ధయాటకు నిలాత్మజ మీ రడుగంగ నెమ్మనం
బున నళుకింతలేక నగుమోమునఁ జొచ్చె హుతాశనాచ్ఛులక
జనకజ సింహ-శంకయని సన్నుతియింప నిలింపసంతతుల్.

రామ: వత్సా, నాకన్నలను నేనే విశ్వసింపక పోవునునా?

నమ్మడివాడఁ గాను లలనామణి జానకి సుశయింప న్యా
యమ్మని, యైన లోకులు నయమ్మెడఁ బాసి వివేకశూన్యులై
యిమ్మలినాపవాద ముదయింపగఁ జేసిరి! దూఱువాప నిం
ద్యమ్మెయధర్మమోవిధియైతమ్మెడఁ నీవెతలంపు మీయెడక

లక్ష్మ: ఇక మూఢాత్ములే ధర్మసాక్షులా?

రామ: లక్ష్మణా,

మూఢచిత్తులైన, బుద్ధిమంతులైన యైనఁ

బ్రజల రంజనంబు పాలనంబు;

సత్యబాహ్యమైన, సమ్మతిగానున్న
వారి ననుసరింప వలయు నృపతి.

లోకు లభినందింపని రాజ్యపాలనము నిర్లక్ష్యము.

సన్నైన సీతనై నను,
నిన్నైనను రాజ్యమైన నేవిడతును లో
కోన్నత కులకీర్తికి నా
పన్నత వాటిల్లెనేని బలుకు లింకేలా ?

వత్స! యేల వితర్కము? కార్యము నిశ్చయింపబడినది.

లక్ష్మ: [ఆశ్చర్యముతో] ఎటులు?

రాము: ఇటువమ్ము. [మెల్లగా] సీతను ఋష్యాశ్రమమున వదలి
రావలయు.

లక్ష్మ: [చకితుడై] అకటా! యేమిమిటిని? కానలకుఁ బంపు
టయా? అన్నా, చిత్తచాంచల్యమునఁ బలుకవుదా?

రాము: నిండుచూలాలి జానకి నెనరులేక
కాననంబుల కంపింపఁ గడఁగూ వీని
కెక్కడిది చిత్తచాంచల్య? మేటికరుణ?
యేన క్రూరుండఁ బల్కితి నిట్టిమాట.

లక్ష్మ: అన్నా, అతి కఠోరశాసనము.

రాము: లోకమును సంతోషపెట్టవలయు.

లక్ష్మ: లోకమున సజ్జనులులేరా?

రాము: తమ్ముడా, సజ్జనుల కత్తిపోటులకన్నను దుష్టనుల నాలుక పోటు లతి క్రూరములు.

లక్ష్మ: అన్నా, అపూర్వ మీ ఘోరశిక్ష.

రాము: ఇహ్మంతువంశకీర్తి దిగంతవిశ్రాంతము. ఈయపవాదము తూలరాశిబడిన యగ్నికణమువలె సకలదిక్కులకు వ్యాపించును.

లక్ష్మ: మీకు ధర్మము నుపదేశించునంతటి కోవిదుడనా?

రాము: ఉపదేశించియు నిరుపయోగము.

లక్ష్మ: [స్వగతము] అయ్యో! యిక నేనేమి నేయుదును?

[ప్రకాశముగ] అన్నా, దేవి ఆపన్నసత్వ.

రాము: ఈకూర్మరాత్ముని చిత్తము పాపాణసదృశము.

లక్ష్మ: వెనుక చింతించియు— [అశ్లోక్తియందే]

రాము: లక్ష్మణా, కర్మఫలానుభవ మెవ్వరికిందప్పదు. కార్యము నిశ్చితము. ఆజ్ఞను పాలింపుము.

లక్ష్మ: [స్వగతము] వినయముచే నిరుత్తరుడనైతి [ప్రకాశము]

మియిష్టానుసారము ప్రసంగించెదను.

రాము: దండకారణ్య నివాసినులగు తాపసబాలికల దర్శింప నీత యభిలషించినది. నేడే ప్రయాణము సాగింపవలయు.

లక్ష్మ: [దుఃఖముతో] అన్నా! మఱియొక్క మాటీ—

రాము: లక్ష్మణా, యిక మాఱాడిన నాయాస గలదు. అగ్రజుని పనుపు నేయుము. పొమ్ము.

లక్ష్మ: [స్వగతము] ఎఱిగి యెఱిగి నేనీ ఘోరకృత్య మెఘ్నానరింతును? హా! పాపపుద్గమ మా నీకంత నెనరులేక పోయె. [నిష్క్రమించును.]

రాము: [దుఃఖముతో] ఔరా! యెంతటి కఠినమైన మార్గమిచ్చుకొన్నను శోకభారమున నాచిత్తము క్రుంగుచు నేయున్నది. పత్నీవిరహ్మండ సగుటయే గాక యనుజ తీరస్కారియుం గావలసె.

జానకి లేక రామునికి నునికిగలదా? కఠిన హృదయమా, నీ కార్యము నిర్వహించితివి. ఇంక రాముని సంసార మసారమైనది.

హా! వనవాసప్రియసఖీ జానకీ, నిన్నుఁ గానలకంపి నేనెట్లు బ్రతికి యుందును? పదునాలుగేడులు ఘోరకాంతారముల నివసించియు నీవు నన్నుఁ గూడియుండుటఁగదా యాపదలెల్ల సౌఖ్యములుగను. అరణ్యమే యయోధ్య గను జూపట్టినది. నీవు దైత్యౌపహృతవై నవ్వుడు గదా నాకు యథార్థమైన యరణ్య నివాసము.

ప్రాణప్రియా, యీ క్రూరాత్ముని యుపభోగ్య హారవల్లికయని గ్రహించితివి; విషవ్యాళమై కఠవనున్నాడు.

దేహముననుండి హృదయముఁ దీసివై వ
హృదయ దేహమ్ము లెడవకాట బ్రతుకఁ గలవె?
నాదు నర్థాంగి సీత ననాదరమునఁ
గాన కంప మాయిద్దటి గతులింకేమొ !

జానకియందు లోక మేగాదు అపరాధి; ఈ కారుణ్య రహితుఁడు రాముఁడుకూడ!

ప్రియుఁ డటంచును, సౌందర్యమయుఁడటంచు,
ధీరుఁడనుచును, దైలోక్య వీరుఁడనుచు
నెనని నమ్మి కరాంబుజ మిచ్చినావొ
ఆ కులాంతకుఁడే కానకంపు నిన్ను.

సీతా, మదేకజీవితా, నేను జీవించియు నీ వనాధవైతివా? [దుఃఖించును.]

[యవనికజాటును.]

ద్వితీయస్థలము: సీతపడకటిల్లు

[సీత నిద్రించుచుండును; రాముడు ప్రవేశించును.]

రాము: అకటా! కఠోరిచిత్తమా, నీవేల మెత్తందన మూనితివి? పన్నెల యర్ధరాత్రమున నీయంతఃపురమునకుఁ గొనితెచ్చితివి? నీయం దను రాగ మిసుమంతయైనఁ గలదా? అట్లయిన లక్ష్మణుని మృదుదుగురుములగు అనునయాలాపములు నీ వజ్ర సదృశముగు కవచము నేల భేదింపలేక పోవును?

జననంబాది నిశాత శస్త్ర విదళ చ్చత్రా త్తమాంగ స్రవ ధ్నున రక్త హ్రాదమందుఁ జేతులను సంక్షాళించు నీ రామధృ ద్రుని చిత్తంబువు! నీకు నెక్కడిది కారుణ్యంబు? గాకున్నఁ గా ననముం జేర్పంగ నియ్యకొందువె సతిక సంచూర్ణ గర్భాలసక?

ఇదే జానకీ శయనాగారము. ఈమందిర మనుదిన పరిచితమయ్యు మనోలాభ్యుపలన నూతన వివేశమువలె నగపడుచున్నది.

అంతఃపురమంతయుఁ బ్రకాంతమై నిద్రానిబద్ధమై నిశ్చలమై యల రారుచున్నది. అచ్చటచ్చట మధుపానమత్తలై నిదురించు పరిచారికల యుచ్చాస్య నిశ్వాసముల యలుకుడుదప్ప నొక్కచీమయైనను నిశాప్రకాంత మునకు భంగము గావింపదు. లోకమంతయు నిద్రానందపరవశమై యున్నను రాముడు మాత్రము శోకాకులుండై దొంగవలె ప్రసుప్తయగు సీతాలతాంగి శయనాగారముఁ జొచ్చుచున్నాడు.

[పరిచారిక కలవరించును.]

ఏమది? పరిచారిక లెన్నలైన మేల్కనిరా? కాదు. ఎవతెయో కల

వరించినది, నా జీవితేశ్వరి యెక్కడ నిద్రించుచున్నది? ఆ — అదిగో! హంస తూలికా తల్పమున —

కన్నుల సత్తపఃఫలము కాయము నొందెనో! యంబుదంబులం జెన్నొలికించు మించటకుఁ జేరెనో! కల్పలతా కుడుంగ మందు నైఋత్యపాన్పుపయిఁ దూఁగు నిలింపలతాంగి యేమొ! కాది న్ననబోణి నాదు హృదయేశ్వరి జానకియే నిజంబుగఁ!

ఆహా? యేమి యీ యమాయిక వదనబింబమునఁ దాండవించు లావణ్యము!

అలకా క్రాంత లలాటసీమను గవాక్షాయాత చంద్రాంశుమాలలు కర్పూరపు నిగ్గులం జిలుకఁ దల్పంబుండు నిద్రించు నీ లలనారత్నము సీత, యైదవ శిలా లావణ్య సారంబు స్రోజ్జ్వల కాంతాకృతి నొందెనో యనఁగ నాభావంబు రంజించెడిఁ!

కరచరణాద్యవయవ శోభితమగు నాహృదయమే యిది. [ముద్దిడఁబోయి వారించుకొని] ఛీ! నే నెవ్వడ నీ నారీచణి సంటుటకు ?

రాముడను గానో? నిద్రించు రామ సీత

గాదో? నేనేల ముద్దిడరాదో?

నన్ను నేనే శూన్యఁడనుగఁ దలంచుకొనుచున్నాను. ఏమి యిది స్వప్నమా?

...

కంటి

నకట! దాగుణసత్యంబు; నవనిజాత

రామ హృదయంబుగాదింక, రమణి యెవతొ?

మజేకజీవితా, సీతా, గృహేందిరా, హృదయేశ్వరీ, అని మధురము
గ సంబోధించు నా నామక నేటి కిట్టి కఠినాలాపము లాడవలసెగదా!

ఏకస్య పాణి సంహీయ శతానందుః

డంగంబు పులకింప నందికొంటి;

ఏ ననబోణి నే నేగుదెంచగఁ దానె

ఘోరాటపులకుఁ న స్తూడివచ్చె;

ఏ సాధ్యి దను జాపహృతయయ్యు నేక వే

ణీవ్రతంబున సతీనియతి గడపె;

ఏ మోహనాంగిని నెడఁబాయ నాకు లో

కము శూన్యమగునట్టి విమలహృదయ;

లంబుజేక్షణ, రాకా శశాంక వదన,

యజన భూజాత, పూతవిఖ్యాత సీత

పాపకర్ముని కీర్తి నాఁ బాసిపోవు;

రామభద్రుని కింక దుర్భరము బ్రతుకు!

జానీ, నాహృదయమును దొంగిలించుకొని పోవునువా? ఈ రాము
నకు హృదయ మొకటికలదా? కలిగిన బంగారుబొమ్మను, ఈ ముద్దుల
మూటను వన్యవృక్షములకు బలియాయనెంచునా? కాంతామణి, ఈలాక
మున నిన్ను గాంతులకిదియే కడసారియా? ఆశా కుసుమంబున కీ సందర్శన

మే వృంతచ్యుతియ?

లలనామణీ, నిరపరాధిని వగు నిన్నుఁగాన పాలునేయనున్న ఈ కతి నాత్ముని మీ యిలువేల్పులైనఁ గోపింపరేల? పితృలోకవాసులగు నో రఘు కులేశ్వరులారా! నన్నేల మీరు శపింపరు? నిలింపులారా, మీ సమక్షమునఁ గదా సీత యగ్నిపరిశుద్ధయైనది, అట్టి మిమ్ములైన గౌరవింపక కులకాంతను అడవులకు వెడలించు ఈ నిర్దయుని ఏల సహించుచున్నారు. పృథ్వీ, నీవేల తామసింపితివి?

నిర్భర పశ్చియాబ్జ గర్భసంభూతమై

కులిశోత్కరంబు నన్మల్పదేమొ!

యుర్భూనిలోద్వేల సాగర కల్లోల

ములు పొంగిపొరలి నన్మంప వేము!

వెటవెటార్చటితోడఁ బెటిలి యీ కుతలంబు

అతలంబునకు నన్ను నడపదేమొ!

క్షణకాలభగ్నమై స్తంభావలంబంబు

సౌధంబు గూలి నం జదుపదేమొ!

రాముడే లేకయున్న సీరాజవదన

యఖిల సౌఖ్యాభిరామయై యలరకున్నె?

శోక ఘ్నూర్ణితమయ్యెను సొక్కుఁగాని

యెంత కఠినంబా వగుల దీ హృదయమకట!

సీత: [నిదురలో] ఆర్యపుత్రా, నన్ను మఱచితివా?

రాము: సీత మేల్కొనినదా? [చూచి] కాదు కాదు. కలవరించు

చున్నది. ఆహా! ప్రణయోత్కంఠము. ఈ లతాంగి నిద్రాయుక్తైనను నన్నే
తలపోయుచున్నది.

హృదయేశ్వరీ, కూర్చున్నప్పుడు అమృతమయఫలంబు నంటురీతి ఈ
నిద్రయుండు కడసారి ముద్దుగొనుచున్నాడు.

నీత: [మేల్కొనఁబోవును.]

రాము: జానకి మేల్కొనుచున్నది, ఇంక నిటనుండఁదగినది. వీడి
పోవఁ గాభ్యుర్రాకయున్నవి. [వేయనీ, యిదే కడసారి సందర్శనము.
[నిష్క్రమించును.]

నీత: [మేల్కొని] ఆర్యపుత్రుని కంతస్వవమువలె నెద్దియో ఆ
వ్యక్తగంభీరధ్వని నాకు వినఁబడినట్లు తోచినది. [కలయంజూచి] ఇచ్చట
ఎవ్వరును లేరు. కలగని మేల్కొంటినిగాఁబోలు! కను తెప్పలు నిద్రామాం
ద్యమునఁ గూరికొని పోవుచున్నవి. [నిద్రించును.]

[యవనిక జూలును.]

చతుర్థాంకము

విష్కంభము.

[మధురిక అటుతర్వాత ఒక నిమిషమునకు

మందారిక ప్రవేశింతురు.]

మధురిక: ఇదిగో! అంతఃపురపరిచారిక వస్తూవున్నది. దీని నడిగిన సమాచారమంతా తెలియును. ఒనే మందారికా, తలవంచుకొని యెక్కడకే బిరబిర పోతున్నావు?

మందా: ఓహో! మధురికా.

మధు: నీవు రాణిగారితోగూడా మునికన్నెల చూడడానికి పోలేదా?

మందా: ఆ—నాపని పోయినట్లే వుంది.

మధు: ఏమే గొంతుకు పురివేసుకో బొయ్యేదానివలె మాట్లాడుతున్నావు? అంతః పురంలో నీకేమైనా చీవాట్లు తగిలినవా?

మందా: కాదే పిచ్చిదానా, మహారాజుగారివొట్లు జబ్బుసంగతి నీకు తెలియలేదా?

మధు: ఏమో చూచాయగా విన్నాను. ఇప్పుడేమైన నెవ్వరికీ వున్నదా?

మందా: మధురికా, యేలినవారికి జ్వరతమందము గలిగిందని రాజవైద్యులు చెప్పు కొనుచుండగా నేను రహస్యముగ విన్నాను; దేవిగా తిని గుఱించి యేమేమొకలువరిస్తున్నాడట మహారాజు! రాజకులమంతా

హల్లకల్లంగా వుంది.

మధు: అయ్యో పాపము! యీసంగతి రాజిగారికి తెలిసివుంటే మునికన్నెల చూడడానికి పొయ్యేవుండదు.

మందా: దేవిగారు బయలుదేరిన వెనుకనే ప్రేభువుగారికి జన్మి పట్టినదట.

మధు: అయ్యో! నీవొక్క మూరైనా దరిశింపలేదా యేలినవారిని.

మందా: వైద్యుల వుత్తరవులేనిదే రాజబంధుగులు గూడ అక్కడికి పోగూడదని భద్రుడు చెప్పినాడు.

[నేపథ్యమున]

ఒక మందారికా, నీవింకా యిక్కడనే పెత్తనము చేయుచున్నావా?

మందా: వాడుగో! భద్రుడు అరుస్తున్నాడు. తొందరగా పోవలెను. ఆ మునిలి కట్టెతో నా కత్తకోటరికమైనది. [పోబోవును]

మధు: మందారికా, యిట్లెక్కడికి పోతున్నావు?

మందా: నవగ్రహదానా లియ్యడానికి కొట్టిడినుండి నవధాన్యాలు తెమ్మని పురోహితుడు పంపించితే పోతున్నాను.

మధు: సరేపొమ్మ, సాయిత్రం అక్కడికి వస్తాను.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు]

ప్రభమస్థలము: అడవి.

[సీత చెట్టుమొదట నిద్రించుచుండును—
లక్ష్మణుడు పక్కన నిలుచుండి యుండును.]

లక్ష్మణుడు: వాడుగో! శుక్రభగవానుడు దుదయింపనున్నాడు. [ఆలకించి] ఆహా! శకుంతలసంతానముల కలకల నినాదములు సమీరసమ్మిళితములై వీనులకు విందొనరించుచున్నవి!

అనిలోచ్చాలిత పర్ణ మర్మర రసవ్యాప్తి సుఖస్వప్న బంధనము ల్వాయంగ నుల్కిలేచి ఖగసంతానంబు నీడంబులకఁ ఘనరావంబొనరింప యామవతి యాజ్ఞ గాలముందెల్పఁగోయని చాటించెడు కాలమాపకుని కంఠారావమో నాడుగన్.

[సీతంగని] జౌరా! మానవుల కెంతటికష్టములైనను అనుభవించుకొలది సాధారణమగుచుండును. లేకయున్న అంతఃపురనివాసయోగ్యులు ఈ సుకుమారి యెక్కడ? ఘోరమృగభయంకరమయి కఠినశిలాకంటక భూయిష్టమగు ఈ కాంతారతలమున నిదురించుట యెక్కడ?

లవలీలవల కోమలంబులగు నీలావణ్యవత్సంగముల్ దవులం గావలసెం గఠోరధరణీ తల్పంబునక; రామ బాహువు దిండై సుఖనిద్రనొందఁదగు నీ యోషిల్లలామంబు దాదువుఖండం బుపధానముం జలిపి గూర్చుం బూవుముండలంబులెక.

మానవజీవితము సుఖదుఃఖ పరిపూరితమయ్యెను గర్మఫలానుభవ

మందు వ్యత్యాసము గనుపట్టుచుండును. అకటా! మా కుటుంబచుంతయు నెడతెగని శోకదవానలంబున మృగ్గుటుకే జన్మించెనా? ఒక్కరి నొసటనైనను మంచి నాత్రనాయడా ఆ విధాత?

వనవాసంబుగతించె, దానవుల దుర్వ్యాపారముల్కాసె, భా
మినిచేకూతె, ధరాధిరాజ్యవిభవామేయానుభావంబునక
మనమింపార సుఖంబులొందు చెటులో మాకాలముం బుచ్చసా
నని యోచింప నిటాయె; జిత్రము లహః!యా దై వనిర్దేశముల్!

తల్లి విదేశారాజనందనీ, ఘోరదవానల జ్వాలలు తిరుకోటరమున
కంటకానుచుండ నేమియుండెలియక సుఖనిద్రా పరవశయైయున్న శారికా
కుమారివలె శయించియున్నావా?

రామచంద్రా, యిట్టి ముగ్ధహృదయను ఇట్టి లోకపావనచరిత్రను
నీవెట్లు విడనాడ సాహించితివి? ఎంత వేడికొన్నను వినవైతివే! అకటా!
యా పాపకార్యమొనరింప ఆగ్రజుడు నన్నే నియోగింపవలయునా?

పనునాలుగేండ్లు వనముల

నొదవిన కష్టముల కోర్చి యున్నాడు దయా

స్పదచిత్తుడు గాడని యా

సదయుడు నన్నీ యఘంబు సలుపఁబనిచెనో!

కాకున్న నిట్టి నిర్దోషదోషమున నన్నేల నియమించును? కులికా
ఘాత ప్రియమగు రామసందేశము నీ కుసుమకోమల కల్పెఱింగింతును?
ఎట్లెఱింగింపక యూరకుందును? ఒకవంక నలంఘ్యమగు నగ్రజునియాజ్ఞ—
వే తొకవంక వృదులమగు మానుషస్వభావము — నా యంతరాత్మను

బీడించుచున్నది.

సీత: [మేల్కొని] మందారక్కా—[కలయంజూచి] ఓహో! అంతాపుర మనుకొంటిని. వత్సా, యదుణోదయ మయినట్లున్నది.

వనవృక్షచ్ఛదసంచయాంతరములకా వ్యాపించినూర్యాంశు కాంచనకాంతుల్ పరికీర్ణ నిష్కముల యోజకా నేల బింబిప భానుని భీతి గిమిరంబు తారకల సందోహంబుతోవచ్చి కానసపాదంబుల నాశ్రయించె నన నానందంబు సందించెడికా.

లక్ష్మణా

లక్ష్మ: [అలోచించుచు బలకడు.]

సీత: [స్వగతము] నిన్న సాయంకాలమున నేర బిలిచినను దెలిసికొనక లక్ష్మణుడ డేదయో యోచించుచుండెను. ఇప్పుడు నైతము వ్యాయత్తే చిత్తుడై చింతించుచున్నాడు. [ప్రకాశముగ] అన్నా, లక్ష్మణా.

లక్ష్మ: అమ్మా, యేమంటివి?

సీత: నిన్నటినుండియు నీవేలాతో దీర్ఘ చింతానిమగ్నుడవై యున్నాడవు. నీ మోముమాడ దైన్య మొలుకుచున్నది.

లక్ష్మ: విశేష మేమియ్యలేదు. ఈ వనమనోహరత్వమును దలపోయుచుంటిని.

సీత: [స్వగతము] అదియేమో నామనమున నూహింపరానిసంశయము వాడయ్యుచున్నది. [ప్రకాశముగ] లక్ష్మణా, నిన్నటిదినమున మనము గంగానదిని తరియించితిమి గదా, ఇంక ఋష్యాశ్రమముల కెంతదూర మేగవలయును? వత్సా చూచితివా. ఆ లేటికొదమను,

లక్ష్మ: ఎక్కడ?

నీత: [నిరూపించి]

ఆశ్రమకురంగ మల్లదే! యఱుతఁబూల
మాల వ్రేలాడ నెలయేళ్ళ కూలములను
గప్పరము లట్లు నురుగులు గాఱుచుండ
మిసిమి పచ్చిక జొంపంబు మేయుఁ గనుము!

లక్ష్మ: అమ్మా, ఈవన సౌభాగ్యము దిలకించుకొలఁది యీప్రాంత
ములు తాపన నిలయములుగఁ దోచుచున్నవి.

వనహోమోద్ధత ధూమధూన్రిములు పర్ణంబుల్ ధరాజంబులకొ
బువుగుత్తుల్ మునిబాలికాపచితముల్ పూజార్థ, మికానలో
సవనాజ్యమల సౌరభంబులుకుకొనర్పంబు; వేయేల? మా
ని వరుల్ కాపురముండు చిహ్నములురానించుకొ విశేషంబుగకొ

నీత: వత్సా, మనము పోవలసిన తపోవన మెంతదూరముననున్నది?

లక్ష్మ: ఈ భాగీరథీ పరిసరారణ్యముననే కొంత దవ్వేగవలయు.

నీత: అట్లులైన సేనిక నడవఁజాలను. ప్రొద్దుత్తయింజియు నేదో
మనోవికారము ననుఁ గలఁచుచున్నది. రాత్రియంతయు నిదుర పట్టియు
బట్టకయుండుటవలన అవయవముల బడలిక యింకను దీఱదు. అదియుంగాక
సూర్యతాపము హెచ్చుచున్నది. కొంతనే పీశీతల తరుచ్చాయల నేదదీర్చి
కొని మెల్లగఁ జోవుదము.

లక్ష్మ: అటులనే విశ్రమింపుము. దప్పిగొనియున్న — [అగో
క్తియందె.]

నీత: లక్ష్మణా, నాకేమియుం బనిలేదు. ఈమనోహరారణ్యవాటి
కఁ గాంచినంతనే నామన మానందపులకితమైనది. ఆహా! నాజీవిత కాలమంత
యు నిచ్చోటనే గడపఁగలిగిన—

లక్ష్మ: [స్వగతము] హతవిధి, ముందుగనే పతికించుచున్నావా?
నీత:

సరసఫలావసమ) తరుజాలము తియ్యని పండ్లనిచ్చు; ని
ర్ఘరములు నిర్మలాంబులిడు; జల్లనినీడలొసంగుఁ బూబూదల్;
మరుతము పుష్పసారభ సమంచితమై గమనప్రియాస ని
ష్ఠురతఁదొలించు; మృత్యువిటఁ జొప్పడినంబ్రియమానులలక్ష్మణా!

ఆహా! మందటిజన్మమున నేనేమి నోములునోచి ఆర్యపుత్రునివంటి
యనుకూలపతిని గాంచితి నో గదా. ఆ సరసుఁడు నామనోభీష్టమును అనుస
రింపకున్న నాకీ ప్రకృతి రామణీయకము దర్శించుభాగ్య మట్టియుండునా?

లక్ష్మ: [స్వగతము] అయ్యో! అమాయికా! [కన్నీరునించును]

నీత: [చకితయై] అన్నా లక్ష్మణా, నీవేల కన్నీరునించుచు
న్నావు? నిన్నటినుండియు నీ చర్యలన్నియు శంకావహములుగ నున్నవి.
ఊరక నిట్టార్చుచుందువు. అలోచించుచుందువు. దీనపదసుడైవై నేలచూ
చుచు నీలోన నీవే మాటాడికొందువు. హృదయము నొగిలించు శోకభా
రము నీమోమునఁ దొలకాడుచున్నట్లున్నది. వత్సా, అందఱకు నేమమే
గదా. నీవేల పలుకవు?

ప్రేమ మయుండు నావిభుఁడు, వీరకులూ భరణుండు, సద్గుణ
స్తోముండు, శౌర్యధాముండు యశో ధవళీకృత దిక్తలుండు, స

త్యాములవర్తనండు, కరుణామృత సాగరుఁ డా యయోధ్యలో
నేమియు నాపదంబొరయ కే సుఖ మొందుచు నున్నవాఁడొకో?

లక్ష్మ: అన్నగారు సుఖముగనే యున్నారు.

సీత: లక్ష్మణా, నామనమునఁ దెలుపనలవిగాని యనుమాన ముష్ట
తిల్లుచున్నది. నేను వనములకు వెడలునప్పుడు రాజకార్యలంపటుడయి
హృదయేవ్యరుండు నన్ను వీడ్కొలుపఁడాయె. అన్నా, శత్రుఁఁడుని సమర
యాత్రలో నేమియు అచంఛము వికపుగదా! సవనదర్శనార్థమేగిన భర
తమమారుండును గురుజనులు తులయగ నున్నారా?

లక్ష్మ: పూజ్యురాలా, అందఱకుం గుళలమే.

సీత: లక్ష్మణా, మీయన్న జనరంజకముగఁ బాలించుటలేదా?

లక్ష్మ: అమ్మా, లోపల సంతోష పెట్టఁ దన యర్థాంగి నైనఁగాన
పాలునేయ నాహసించు కీర్తికాముండు ధరాతలమెల్ల శాసింప నీక జనరం
జకత వేఱ చెప్పవలయునా?

సీత: అట్లైన నీహృదయాందోళనమున కేమికారణము?

పరమసౌఖ్యములను భార్యను విడనాడి

యన్న ననుసరించి యటవికేగు

నప్పుడైన నిట్టి యార్తితోఁ గుండవు

చింతెబొందనేల చెప్పుమన్న.

లక్ష్మ: [కన్నీటితో] తల్లీ లోకపావనీ,

ఏమని దెల్పును? రఘుకులేశ్వరునాజ్ఞ—

[నిట్టూర్పును.]

సీత: [చకితయై] ఆశ్చర్యమేమి — ఏల విలంబించెదవు?

లక్ష్మ:—

...

శతారపాతమై

నీ మనముం గలంచెదె! అనింద్యచరిత్ర; బతివ్రామణి
గోమలచిత్త నిన్నుగొని హైరమృగాకుల భీకరాటవిక
రాముండ వీడబంచెనన, బాణము లింకెటు చిక్కబట్టెదో.

సీత: [దిగాలుపడి] వత్సా, వత్సా లక్ష్మణా, ఏమంటివి? ఆర్య
పుత్రుడే నన్ను గానలా విడువబంచెననియా?... నిజముగా? - ఆ - ఆ

[మూర్ఛిల్లును.]

లక్ష్మ: అకటా! యొకకష్ట మెంత కష్టము! రామమయ జీవిత
మూర్ఛిల్లినది. — తల్లీ, యూరడిలుము.

సీత: [సగములేచి] లక్ష్మణా, ఆర్యపుత్రునియెడ నేనేమి యప
రాధ మొనరించితిని.

తడిగుడ్డ జుట్టి చల్లగ

మెడగోసెడు కఠినహృదయు మేలనిపించె

నడుకాన నన్ను గెంటగ

దొడరిన కౌసల్యసుతుడు; దుర్భరి మకటా!

అయ్యో! నేనెంత పాపాత్మురాలను? నామనోనాయకుని నిష్కార
ణముగ నిందించుచున్నాను. అన్నా, నీవేమిపరాధుని వింటివా? గాని, తుణకాల
మైన నన్ను విడనాడి జీవించనేరని ప్రణయసముద్రుడు నామనోహరుడు
ఇట్టి ఘోరకార్యమున కియ్యకొనునా?

సనుగాంచి నిమిషమైనను నొక్కయుగమని
 పలుమాఱుఁదిలకించు పృణయమహిమ;
 పృణయకోపమున నవ్వలి మొగం బయ్యెను
 మునుదానె మాటాడు మోహగరిమ;
 నామనంబెఱిగి మన్ననగ లాలించుటే
 జన్మఫలంబను జాణతనము;
 అగ్నిసాక్షిగఁ బెండ్లియాడిన ననుబ్రేమఁ
 దలఁపున కెలయించు ధర్మసక్తి;

నవ్వులాటలకైనను నన్నుఁజేరి
 మేలమాడంగనోపని మెత్తదనము
 నేడు వమ్మయిపో విడనాడినాడె?
 మన్మనోహరుఁ, డిదియేటి మాట వత్స!

లక్ష్మణా, ఆర్యపుత్రుఁ డేచనెనో ఆపలుకులనే వినిసింపుము.

లక్ష్మణ: [స్వగతము] అయ్యో! యీసాధ్వీమణి యెంతమద్దరాలు!

[ప్రకాశముగ] తల్లీ, చెప్పెదను.

జనకి మన్మనఃపదము సాధుజన స్తననీయశీల ము

గౌనన...

సీత: [స్వగతము] హృదయమా, యింతకే సంతసింపకుము.

లక్ష్మణ: ...ఏలాకో కుజనులాడిరి నిందలు దుర్మదాంధులై

సీత: ఏమీ? లోకాపవాద దూషితనా?

లక్ష్మి:

మానిని నింక నేలికొన మానితమా రఘువంశకీర్తికి
న్యూనతగల్గుంగాన నెగులొందక కానన వీడుమీ సతిక.

నీత: ఆహా! మేఘాండబరములేని వజ్రపాతము! లక్ష్మణా,
అయోధ్యలో సజ్జనులు లేరా ఇది తగదని బోధించుటకు? నీతికొవిదులగు
తాపసోత్తములు కఱవయిరా? నాహృదయేశ్వరుని మనము సత్యా సత్య
వివేకకూన్యమైనదా? మున్నటిప్రేమ యంతయుఁ గపటనాటకమా?

హృదయకూలంకషంబుగఁ బొదలి పొంగి
పొరలు ప్రిణయ ప్రవాహంపుఁ దరంగతైన
సరసవీక్షణల సేకంబు సలుపు ప్రియుఁడై
యటవులకు నన్నుఁబంపుట యద్భుతంబు!

లక్ష్మి: కరుణాసముద్రుఁడు కఠినచిత్తుఁడగుట దైవ దుర్విపాకము
గాక మఱి యేమనవచ్చును?

నీత: కుమారా, ఆర్యపుత్రుఁడు తనకన్నులనే విశ్వసింపఁడా? తన
మనమునే సంశయించునా? నా పాతివ్రత్యము ననుమానించెనా?

జనముల్ నోటికివచ్చినట్లు పలుకక శంకింప రెవ్వరినిక
మనుజాధీశ్వరుఁ డట్టి వాక్యముల సమ్మానించి, చూలాలి కాం
తను నిశ్చింతగఁ గానకంపఁడగ వే? ధర్మబెఱియైనానాయముల్
మనకై పుట్టెనె లక్ష్మణా? యిదియు సన్మార్గంబెమిబోంట్లకుక ?

లక్ష్మి: తల్లీ, లోకపావనీ, నీపాతివ్రత్యమును రామచంద్రుఁడు

శంకింపలేదు. ఇంక శంకింపబోడు. అవివేకు లాడుకొను నపహదములవలన
రఘువంశకీర్తి కళంకితమానోయని వెఱచి తనహృదయమును బెఱికి వైచిన
టుల నిన్ను విడనాడెను.

సీత: [దుఃఖముతో] లక్ష్మణా, యింక నెప్పుడైన ప్రాణవల్ల
భుని దర్శించు నవసర మబ్బునా?

లక్ష్మ: [స్వగతము] ఈతల్లిని ఇట్టి యవస్థలో వీడి నేనెట్లు పో
గలను?

సీత: జీవితేశ్వరా, ఇంకనైన దిగంత కీర్తి విస్తారుడవుగమ్ము. నా
కింక మరణమే శరణము.

లక్ష్మ: [స్వగతము] అయ్యో! ఆత్మహత్య గావించుకొనునా?
[ప్రకాశముగ] అమ్మా, నిలుకడమీడనైన బ్రజలకు నిజము దెలియకుం
డునా?

సీత: మందభాగ్యునగు నాకుఁగూడ నిట్టి యాశావలంబనమా!

లక్ష్మ: [స్వగతము] కఠిన్యమా, నామనము నావేశింపుము
[ప్రకాశముగ]

దురితుడ బంధువిరక్తుడఁ
గరుణారహితుండఁ గూరకర్మతుడను ము
మూరత వనంబున నిన్విడి
పఱతొంచఁగ నున్న కటికవాడను దల్లి.

సీత: వత్సా, ఆత్మనిందవలదు. సార్వభౌముని శాసనము ఎల్లజను
నలంఘనీయము. నీకు మార్గము మంగళకరమగుఁగాక!

లక్ష్మ: [స్వగతము]

ప్రణయపాశంబు లెట్టివో బలిమిబట్టి
లాగినను ద్రేవ్విపోవక సాగుచుండు,
లలిత బిననాళ ఖండంబులను దెమల్చు
నడుమ సాగెడు సూత్రకాండములు వోలే!

[ప్రకాశముగ] అమ్మా, యేమి నెలవిచ్చి పంపెనవు?

సీత: లక్ష్మణా, నేడ జెప్పిపంపున దేమున్నది?

అపవాదదూషిత యైన కాంతను బాసి

పతికీర్తి బొందుట భావ్య మనుము;

కౌసల్యయాదిగాఁ గలుగు నతల కేను

గడుభక్తితో మొక్కు లిడితి ననుము;

తోడికోడండ్ర నాతోడి నేస్తము నెంచి

కడసారి సేమంబు నడిగె ననుము;

చెలికత్తియలు నన్నుఁ బలుమాఱుఁ దలపోసి

యుమ్మలింప నిరుపయోగ మనుము;

ప్రజల నిఁకమీఁద మోదంబుఁ బడయుండనుము;

పతిని నెడఁగూసి యింక సీత బ్రదుక దనుము;

జన్మజన్మంబులకు రామ సార్వభౌముఁ

బరనుపావను భర్తగాఁ బడతు ననుము.

లక్ష్మ: అమ్మా, యీ ప్రాణహతుకుని మన్నింపుము. [నమస్కరము.]

సీత: అన్నా, విచారింపక పయనము గమ్ము.

లక్ష్మణ: తల్లీ, వనదేవతలు నీకు బ్రసన్ను లగుదురుగాక!

వనదేవతలారా, రా

మునిపత్నిని నొంటి వీడి పోయెడివాడే

వనమృగ బాధలఁ బొందక

జనకజ రక్షింపుడమ్మ సౌఖ్యములిడుచు.

[కొన్నియడుగు లిడి- స్వగతము] పాదము లసమృతముగ ముందడు
గిడు చున్నను మనసేమి వెనుకకే మరలుచున్నది. [నిష్క్రమించును]

సీత: [లక్ష్మణుఁడేగు దెసఁ జూచుచు] నాజీవితశేషమువరె
లక్ష్మణుఁ డేగుచున్నాడు! నాకు లోకమంతయు నందకారమలీమసమై
తోచుచున్నది. అయ్యో! ఈనిగ్ధరారణ్యమున దిక్కులేనిదాననైతిని. ఇంతటి
తిరస్కారము సంభవించునని కలలోనైనఁ దలంచి యెఱుంగను. హృదయేశ్వ
రా, కుసుమకోమలమైన నీచిత్తమేల వజ్రసదృశమైనది? కానికాలమునకుఁ
దారహారము విషవ్యాళమై కఱచెనన్న సామెతి నేడు యథార్థమైనది.

ననకోటి మృతాకారా, దీనమందారా, హృదయేశ్వరా, యెన్నిక
వ్రేములనుభవించుచున్నను నీ త్రిజగన్మోహన స్వరూపము తుణమైన మఱచి
యుండఁగలన?

మఱవంగవచ్చునే శరదెందు టింబుంబు

బురణించు చిన్నారి మోముతీరు ?

మఱవంగవచ్చునే మాణిక్య కుండలో

జ్వలకోమల కపోల విలసనంబు?

మఱవంగవచ్చునే యరవింద దళ సుంద

రంబై చెలంగు నేత్రీద్వయంబు?

మఱవంగవచ్చునే మకరంద రస బిందు

తుండిలంబైన ముద్దుల యెలుంగు?

నయనపర్యముసేయు నానాఘమూర్తి

నింక నీజన్మమునఁగాంచ నెట్టలబ్బు?

ప్రణయవృంతంబు విడిపోవ వాడకున్నె

జీవ నవపుష్ప మూర్దుల తావి దొలఁగి.

[పాణవల్లభా, త్వమేకాలంబను నన్నిటలఁ గాన పాలానరింప నీకు
న్యాయమా? మనోహరా, పాణవల్లభా, యింక నాగతియేమి? [చెట్టు
కొమ్మపట్టుకొని దుఃఖించును]

[యవనికజాటును.]

ద్వితీయ స్థలము: అడవి.

[వాల్మీకి, మాండవ్యుడు మాటలాడుచుండఁగా
తెఱయెత్తఁబడును.]

వాల్మీ: మాండవ్యా, నీవు చూచితినిచెప్పిన సాధ్వీ యెచ్చట
నున్నది?

మాండ: ఇచ్చోటనే మూర్ఖిల్లి పడి యుండినది, ఇప్పుడెచ్చటికొ
పోయియుండును.

వాల్మీ: ఈవనము దెయ్యెడనో వృక్షచ్ఛాయల విశ్రాంతియుం
డునేమో చూతము రమ్మ.

[నిష్క్రమింతురు.]
[తెఱయెత్తఁగా నీత తరుమూలమునఁ గూర్చుండియుండును.]

నీత: చిత్తమా, యూరక యేల యంతరాళసౌధములు నిర్మితం
చెదవు? మున్ను లంకలో నశోకవనమున నివసించుచున్నప్పుడు నామనోనా
యకుండు దానవ పతిని వధియించి నన్ను మరలఁ గొంపోవునను పేరానతో
మేన నసువులు భరియించితిగాని, యట్టి యాశావలంబము నేడు లేదుగదా.

[వాల్మీకి, మాండవ్యుడు ప్రవేశింతురు]

వాల్మీ: [స్వగతము] ఈమహారియా! [ముక్కుపై వేలిడికొని]
అహ! అంతయుఁ దలినె. [ప్రకాశముగ] రామపత్ని.

నీత: [ఉల్కిపడి కేచి—స్వగతము] ఎవరో మునీశ్వరులు! నన్నె
టు గుర్తించిరి? [ప్రకాశముగ] మహాత్ములారా, వందనములు.

వాల్మీ: దీగ సుమంగళి భవ!

సీత: [స్వగతము] శీఘ్రమే మరణించునట్లు దీవింపడుగదా.

వాల్మీ: బిడ్డా, యోగదృష్టి ప్రభావమువలన సంతయుం దెలిసికొంటిని. కర్మవశంబున సత్యవంతులైన నిక్కట్టులు జలుగుచుండును. సుసార సాగరమున మునిగినవారలు సుఖదుఃఖ తిరంగ తాడితులు గాకుందురా?

సీత: మునీంద్రా, నిరపరాధులను శిక్షింప లగుదురా?

వాల్మీ: అమ్మా, నీ వమాయికవు. నిరపాయకరజీవనము నల్పమౌత్యమున నివ్వరల నేరికొని తిని బ్రతుకు శకుంత సంతానములు పైత్రము వ్యాధుని యంపకోలకు గురియగుట లేదా?

సీత: మహాత్మా, లోకు లవివేకులైనను ఆర్యపుత్రుఁడుగూడ వారి నే యనుసరింపఁ వలయునా?

వాల్మీ: అమ్మా, ఇది రాజకీయరహస్యము. రాజునకుఁ బ్రజా ప్రాణాధారము. ప్రజలు విద్వేషించి తిరుగఁబడిన సామ్రాజ్యమైనను బునాదిలోనికిఁ గూలిపోవును. కుమారి, కాలదుర్విపాకమునకు లోఁబడనిభార్యవద్ద?

అనిలాలోల జలప్రవాహ చలితంబై శుష్కపర్ణావళుల్
వెనుకన్ముందుకుఁ బోవురీతి జనులున్ విశ్వంబునం గాలవా
హిని నోలాడుచు నస్వతంత్రులయి యేయేవేళ నేడేది గాం
చనగున్ దానిఁ బరిగ్రహించి తుదకుం జాలింత్రు సుసారముల్

సాధ్వీ, ఆరణ్యకుల్యాపరిసరమున మా యాశ్రమ మున్నది. అచ్చట మునిబాలికలు నీకు సహచారింబులై యుపచరింతురు,—మాండవ్యా.

మాండ: స్వామీ.

వాల్మీ: నీవు శీఘ్రముగఁబోయి పరిపక్వ ఫలములు గోసికొని యాశ్రమమునకు రమ్ము.

మాండ: చిత్రము.

[నిష్క్రమించును.]

వాల్మీ: బిడ్డా, శంకింపవలదు. మీతండ్రి జనకరాజేంద్రుడు మా కత్యంత ప్రియమిత్రుడుగ నుండెను. మాయాశ్రమము నీ పుట్టినిల్లుగఁ దలఁచుకొనుము. శిష్యుకాలమున నీవు వీరమాత వయ్యెదవు.

సీత: [కన్నీటితో] మునీంద్రా, నాపరీభవమును మాజనకుఁడెఱుంగక మున్ను తపోవనవాని యయ్యెను. లేకుండిన నాకొఱ కెల్లు పరితపించి యుండుశా!

వాల్మీ: కుమారీ, విచారింపకుము. నీ వాసన్న సత్వపుఁ మార్గాయాస మున బడలియున్నదానవు. ఆరణ్యసహజమగు నాతిధ్యముంగొని విశ్రామింతువు రమ్మ.

సీత: [స్వగతము] తాపసులు నిర్భేతుక వాత్సల్యవంతులు! [[ప్రకాశముగ] మహాత్మా, నే నేమహర్నిచే గరుణింపఁ పడితిని?

వాల్మీ: వత్సా, నన్ను వాల్మీకి యందురు.

సీత: [స్వగతము] ఈపవిత్రనామమును మున్నే వినియుంటిని. [[ప్రకాశముగ] తాపసోత్తమా, యీ దిక్కులేనిదానిని రక్షించితిరి.

వాల్మీ: బిడ్డా, అందఱును రక్షించుటకు సకలాంతర్యామి భగవంతుఁ డొకఁడు గలఁడు. పోదము రమ్మ, కాలవిలంబునఁబునఁ దపోంతరాయము గలుగును.

సీత. మీచరణముల ననుసరించుచున్నాను.

[స్వగతము] దరియు దాపులేక తరంగ లుల్లోలించు

జలధి మధ్య నావ సడలి క్రుంక

మునుఁగనున్న నావికునికిఁ జెక్క-విధానఁ

బ్రాహ్మయ్యెఁ దాపసాశ్రయంబు.

[నిష్క్రమించును.]

పంచమాంకము.

వృథమ స్థలము : అయోధ్య.

[శూర్పణఖ ప్రవేశించును.]

శూర్ప: మాన్యులొనరింప నేరని మహితకార్య
మొక్క యల్పుడె యొడగూర్చు నొక్కవేళ;
రావణేంద్రజిదాది వీరప్రముఖులు
సలుపజాలని పని నాకు శక్యమయ్యె!

నే నాటి న యుక్తికల్పలతాబీజ మంకురించి, తీవల్లుకొని, పూలు పూ
చి ఫలించినది. నా కల్పనాచాతుర్యము పరమావధి నొందినది. పల్లెత వేసము
దాల్చి భద్రుడు వినునట్లు సీతను అపనింపలాడితిని. ఆమురునలిగొడ్డు గఱి
రముగఁ దలయాపుచుం బోయెను. ఒక్కగడియలో సీతాపవాదము వాడ
వాడల మాటుమ్రోగునటుల అమృతకృతుల నీటికివచ్చు బావులకడను పణ్య
వీధులందును రచ్చకొట్టములదగ్గరను వివాదములు పెంచుచుంటిని. రామ
రాజ్యముపై ప్రజలకును మనీశ్వరులకును ద్వేషబుద్ధి జనియించునటుల లవ
ణాసురుని ప్రేరించి తపోవనములు ధ్వంసముగావించితిని.

అహా! నేటికి నా కపటనాటకము ముగిసినది. రామచంద్రుడు
సీత నడవులకు వెడలించి తాను నేడు విరహవిహ్వలై శోకసాగరమునఁ
బారము గానక ప్రాణసంశయావస్థలో నున్నాడు. గర్భ మంధరయగు
సీతను ఒక్కనెట్టునఁ జంపిన నేమి లాభముగలదు? అడవులలో బడరాని
యిడుములు గుడిపించి క్రమక్రమముగ శోకానలంబున మాడ్చినఁగదా నా

కనిదీఱును. [వికటహాస మ్మొనరించి] ఆహా! నేడేడుగదా నేను దశకంఠునకు
సహోదరినిగ వన్నె కెక్కుట! నేడేడుగదా పితృలోకవాసులగు మా బంధు
మిత్రులు పరిత్యక్తులగుట! [ఆకాశము వంకఁగాంచి] దశకంఠా, మేఘనాథా,
కుంభకణ్ణాది రాక్షస వీరనాయకులారా,

సీతారామ విషాదబాష్ప సలిలానేకంబు గావించి మీ
చేతంబుల్ రగిలించు శోకదహనార్చి నేడేడు చల్లార్పితిం;
బ్రీతికరాక్షస విక్రమోచిత సుఖశ్రేయంబుల బొంది చిం
తా తాపం బెడలించి శాంతిగొనుఁడీ నాకంబున న్నిచ్చులుక.

నేటికి నా గుండె బరువు తీతినది. ఇదిగో! నాదీక్షాకంఠము
విచ్చుచున్నాను. సంతోషరసపూరము నాహృదయతటముల నొరసికొని
ప్రవహించుచున్నది. వేగమ పోయి యీయుదంతము యుద్ధనిహతభిద్రృక్కులగు
దైత్యాంగనల కెఱింగించి వారి చిత్తము లించుక చల్లఁబఱిచెదను.

[నిష్క్రమించును.]

ద్వితీయస్థలము : అంతర్భవనము.

[రామ భరత వసిష్ఠులు కూర్చుండి యుందురు]

రాము: తమ్ముడా, నేనెంత కరుణాశూన్యడను?

చేతులారంగబెంచి చేజేతల బూవ

నున్న మల్లికం బెకలించు తెన్నుగాగ

బ్రాణములకన్న మిన్నయై పరగు ప్రియను

ఘోరకాంతారములద్రోసి కూళ్ళనైతి.

భర: అన్నా, నీవేయిటుల జరిగించుచున్న మాబోంట్లగతి యేమి?

వసి: వత్సా రామచంద్రా, సర్వమెరిగిన నీవే యిటుల నడుకానం బడుచున్నావు.

రాము: అంతపుణ్యము నా కలవడునా?

వసి: గంధ సింధురము పంకనిమగ్నమైన దాని నుద్ధరించు వారలెవ్వరు? నీశోకమును దిగ్మింగి తమ్ములను బుజ్జగించ వలసినవాడవు గదా.

రాము: మునీంద్రా, జానకిని దిగ్మింగినవాడను, శోకమును దిగ్మింగలేనా? కొండలు మింగువానికి గండశిల లొక లెక్కయా?

భర: అన్నా, నీపరితాపమునకు మేరయే దొరకకున్నది. మాయల్ప ధైర్యముగూడ ప్రవాహ సంఘ్నణమున నైకతబంధమువలె కరగిపోవుచున్నది

వసి: భరతా, యుమ్మలింపకుము, మియన్న నూరడింపుము. చింతింప నేమి లాభముగలదు?

శోకదహనార్పు లుజ్జ్వలించుటయె తప్ప,
బాష్ప బిందువులెడలేక పడుట దప్ప,
గాంచువారల మనములఁ గలత దప్ప
నేల శోకింప? నుపయోగ మేమిగలదు?

రాము: తమ్ముడా, లక్ష్మణుఁడు వచ్చెనో లేదో కనుగొనిరమ్మ?

భర: వచ్చిన మీదర్శనము చేయకుండునా?

రాము: ఏమో, అయినను చూచిరమ్మ.

భర: [స్వగతము] ధీరహృదయుండగు రామచంద్రుడే ప్రియా
విగహ చంచలుఁడయి యిట్లు గుండుచున్నాఁడట! ఇంక సామాన్య మాన
వుల విషయము చెప్పవలయునా?

[నిష్క్రమించును.]

రాము: తాపసోత్తమా, ఉంఛవృత్తితో జీవించు నీచుని నిర్బాధ్యత
కుఁగూడ నే ననూయ పడవలసిన వాఁడనైతిని.

వసి: వతాని, యట్లన వలదు. ఉన్నతవృత్తులులకుగాక ఝంఝూ
మారుత సంఘర్షణ మల్ప కుటజంబులకుఁ గల్గునా? బాధ్యత వహించు పురుష
పుంగవుల కెల్లరకు స్తుతినిందలు సుఖదుఃఖములు అనివార్యములు.

రాము: [విసనియట్లు] ఆయ్యో! ఆమోహన స్వరూపమును నేనెటు
మఱవఁగలదు?

కలగని నిద్ర లేవ నటఁ గాంచినదెల్ల మనంబులోపలఁ
గలకగ ఖండఖండములుగా వలఁగాంచిన దృశ్యమట్టులం
దొలఁగి తొలంగకే వెనుకఁ దోచెడినీతి ధరాకుమారి యు
వలమగు సుస్వరూపమెదఁబాయక పాసియుఁబాయకుండెడఁ

[భరతుడు ప్రవేశించును.]

భర: అన్నా, లక్ష్మణుఁ డింకను రాలేదు.

రాము: ఏలరాఁడు? ఇంతలో వచ్చియుండును. మరలఁబోయి కను గొనిరమ్ము.

భర: [స్వగతము] అకటా! నిశ్చలమైన రాముని చిత్తమెంత శాల్యము వహించినది?

[నిష్క్రమించును.]

రాము: వసిష్ఠమునీంద్రా, మీరు దివ్యశృప్తివంతులుగదా మా జానకి యేమైనదో చెప్పగలరా?

ఎంతవెట్టివాఁడను? ఏమైయుండును?

అకట! కంటక భూయిష్టమైన కాన,

గర్భభరమునఁ బూర్ణి భాగములు క్రుంగ

నడుగు నామడగా నల్ల నడుగులిడుచు

నడవిమృగముల కాహార మయ్యెయుండు!

మాతల్లి కొసల్య వత్సా, నా ముద్దులకొడ లెక్కడఁయని యడగిన వస్యములకు బలివెట్టితి నమ్మాయని చెప్పుదునా? [దుఃఖించును]

వసి: రామచంద్రా, మిన్నులువడ్డచోటు పోవుకొలది నిగంతము గఁ బోవుచుండును. దుఃఖసాగర మీందుకొలది నిరవధికమై దోచుచుండును. ఏప్రజల రంజమునకై ప్రియాంగనను విడనాడితిలో, రాజ్యకార్యముల నారయమి, ఆలోకులకే కష్టము వాటిల్లును. వత్సా, నీవు విధిజ్ఞుడవు. శోకింపక ధీరుడవుగమ్ము.

రాము: తాపసోత్తమా, దుగభి మంత్ర యడఁచికొన్నను నీటిబుగ్గ
వలె నిరంతరముగఁ బెల్లుబుకుచున్నది.

విరహ సంతాపమెట్టిదో నిరయగహ్వ
రంబువెడలెడి ధూమపరంపర లటు
లేచి హృదయాంతారాళ మలీమసముగఁ
గడలుకొను బుద్ధిసూర్యుండు కప్పవడఁగ.

[భరతుండు లక్ష్మణుండు ప్రవేశింతురు.]

రాము: [ఆతురతతో] అన్నా లక్ష్మణా, వావానికి నేమిచేసితివి?
[కొంగిలించుకొనును].

లక్ష్మ: కఠినాత్ముడను, మీయాజ్ఞ నిర్వర్తించి వచ్చితిని.

రాము: హా! మడకజీవితా, సీతా. [క్రంగిపోవును]

[యవనికజాలును]

ప ప్తాంకము

వృథమ స్థలము: అడవి.

[వాల్మీకి కృష్ణాజి నాసీనుడై యుండును]

వాల్మీకి: సర్వకాల సర్వావస్థలముందు దపోవందనిలినమైన నా చిత్తము కుటుంబవాగురుల దివుల్కొనది. ఆహా! సంపదదోషము! కుశలవుల నెత్తి పెంచుకలేమున, దపోదగ్ధరసమగు నాహృదయముగూడ సాంసారిక ప్రేమకు దావలమైనది. ఇక సామాన్యుల విషయము చెప్పవలయునా?

లోకేశ్వరా, నిదాఘసంతాపమున శుష్కించిన వన లతలువోలె యెన్నఁడో జీర్ణించిన సంసారవాసనల బుడమజ్జీవింప నెంచి యిట్టి చిత్రమగు లీలనొకటి గల్పించితివా? అఘటనా ఘటన చాతురీసమంచితా, కుశలవుల నా పోషణముననుంచి యొక బాధ్యతను గలిగించితివి. నన్నెప్పుడు బాధ్యతావిముక్తుని గావించెదవు? కుశలవులకు యధావిధిగ ఉపనయనము గావించితిని. తుత్త్రీయోచితవిద్యలయందు నిపుణులఁగాంచితిని. వీరకుమారులొకఁ బర్ణశాలలఁ గవ్వములకు బాల్పడఁ దగరు. నవఖండ సామ్రాజ్యధురంధర తుముండగు రామభద్రుని పుత్రు లెక్కడ—ఆకలములు దిని, అడవులఁ దపోనివ్వలఁ గాలముగడపు మాబోంట్ల కుటీరములెక్కడ?

ఆ జనకరాజకుమారి, పుత్రకులమూలమున నింతకాలము బ్రతికియున్నది. లేకున్న నెప్పుడో పాణిపత్యాగము గావించికొనియుండును.

[నేపథ్యమున]

వాల్మీకిమనీంద్రా, మృత్యుంజయ తీర్థపేవారత్వరులగు ఋషీశ్వరులు

జేచియున్నారు.

వాల్మీకి: ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను.

[నిష్క్రమించును]

ద్వితీయ స్థలము: అడవి.

[మునిశాలురు ప్రవేశింతురు]

మాండవ్యుడు: కుశలవు లింతలో నెట్లుపోయిరి ?

సానందుడు: అయ్యయ్యో—

మాండ: సానందా, యేమేమి?

సానం: వారగో! కుశలవులు. కొదమనులాగివైచి తల్లసింగమును

పాలు పీతుకుచున్నారు.

మాండ: అబ్బబో! చచ్చిరి, చచ్చిరి. సింహము తిరిగిగూచి పండ్లకీలించుచున్నది. అబ్బ, బిడ్డలు గారరా పీళ్ళు పిట్టపిడుగులు.

సానం: వీరుచచ్చిన మననైకివచ్చును. మాండవ్యా, మనము ఆశ్రమమునకు వెళ్ళుదమురమ్ము.

[కుశలవులు ప్రవేశింతురు.]

లవు: [సింహపురగోదమను ముద్దుపెట్టుకొనుచు] బుజ్జుచూత్ర, మన మాడుకొందాము. నీకు తియ్యనిపండ్లు తోసివెట్టెదను.

కుశు: [వెద్దసింగపు జూలుపట్టుకొని] సింహమా, పరుగెత్తుము. నీవై స్వారిచేసి చూచెదను.

మునిబాలురు: [భయపడుచుచు.]

లవు: సానందా, యీబుజ్జుచున్న తీసికొని మేముగూడ ఆశ్రమానికి వచ్చెదము.

సానం: మీరు చచ్చునదిగాక మమ్ములనుగూడ చంపుటకా?

మాండ: సానందా, నాకు భయమెత్తుచున్నది. మనము వీరికన్న ముందుగ పరుగెత్తుదము.

కుశు: మాండవ్యా, భయపడకండి. ఇవి పసిపాపలవంటివి. మనల నేమిచేయవు.

లవు: [నవ్వుచు సింగపుంగొదమను మునిబాలురపై విసరచు] ఇది గో! సింగపుకూన, వదలిపెట్టిన మిమ్ము కఱచి చంపును.

మునిబాలురు: అయ్యో! చచ్చితిమి—చచ్చితిమి.

లవు: అబ్బా! యెంత మహిమావంతులురా వీళ్ళు! చచ్చి మరల బ్రతికినారు.

సానం: లవా, మీదుండగములు తల్లితోడెప్పి మిమ్ముల గొట్టిం చెదము.

లవు: ఏమీ గొట్టించెదరా?— [సింగపుంగొదమను చంకరెట్టు కొని సానాదుని దగ్గఱకుఁ బోవును.]

సానం: [వెనుకకుఁదగ్గుచు.] అయ్యో! అక్కడనే యుండుము. మమ్ము సింగపుంగొదమచేఁ గఱపింపకుము. (బాహ్యణ మాత్రా పాఠకఁకు చుట్టుకొనును.

కుశు: [స్వగతము] మునిబాలకు లెంత పీడికినారు!

మాండ: లవా, యొకసింహముండినట్లు నుతియొకసింహ ముండెను. నీమరిసెము గిరిసెము వెళ్ళినచ్చును.

లవు: [చిటునవ్వుతో] ఆవునవును! ఉండవు; కొన్ని ఆడవి, కొన్ని మొగవి; కొన్ని చిన్నవి; కొన్ని పెద్దవి.

మాండ: మేము మాట్లాడిన మీకు ఎంతాళిగనున్నది.

కుతు: తిమ్మదా, మీరు ధైర్యవంతులు. వీరితో చర్చాటము లాడఁ జోకుము.

లవు: [ఒడుగుచు] సానందా, యీ సింగముబారినుండి చుమ్ము రక్షింపుము.

సానం: ఏమీ మమ్మెత్తిపొడిచెదరా? మేము పిటికివాగ నును కొంటిరా? మా తల్లిదండ్రులు నిగ్రహానుగ్రహ శక్తివంతులు—శాపప్రయోగ దక్షులు!

కుతు: ఊ—ఊ! మాకు భయమెత్తుచున్నది. చీమలపుట్ట చూడు దాగుకొంటాము.

లవు: [నవ్వుచు] మాతాత ముత్తాలుగూడ రాజ్యాలేలిన ప్రజా వంతులే!

మాండ: సానందా, నీవిక మాట్లాడక రమ్ము; అడవిమేఁకల గాలు ద్రావి వీరికి పొగరుపట్టియున్నది. వాల్మీకిపాదులవారి యాశ్రమమునకుఁ బోయి మనపయి సొడ్డులేకుండ వీరితల్లితోఁ జెప్పుదము.

సానం: అవును. పోదము పద.

[నిష్క్రమింతురు.]

లవు: అన్నా, తల్లిసింగమును తరుమగొట్టుము. ఈ చిన్నికూనను ఆశ్రమమునకుఁ దీసికొనిపోయి నివ్వరియన్నముపెట్టి సాకుదము.

కుతు: పాపము! ఆకొదమను విడిచిపెట్టుము. దానితల్లి యూరకే సేతట్టు చూచుచున్నది. మనతల్లిదండ్రులనుండి మనలను బలవంతముగ నేఱుపఱచిన మనకును అమ్మకును ఎంతకష్టముగ నుండునా.

లవు: అన్నా, మృగాలకుఁ గూడా అంతేనా?

కుతు: అవునవును.

లవు: అట్లయిన పదలివెట్టెదను. [కూనను ముద్దుపెట్టుకొనుచు]

నాబుజ్జికూనా, నీవుపోయి నీతల్లి పాలు త్రాగుము. [వదలిపెట్టును.]

కుశు: మునిబాలకులు మనలను వదలిపెట్టి పరుగెత్తి చూచితివా?

లవు: అన్నా, వారతల్లితో యేమేమే చాడీలు చెప్పుదురు.
మనముకూడ వెళ్ళదము రమ్ము.

కుశు: అవును! కదలుము.

[నిష్క్రమింతురు.]

తృతీయ స్థలము: వాల్మీకి ఆశ్రమము.

[నీత తాతిబండపైఁ గూర్చుండియుండును.]

నీత: అకటా! బిడ్డలారా, యీమందభాగ్యురాలి కడుపున నేల
పుట్టితిరి? రఘుకులాలంకారుని యంకపీతమునఁ గూర్చుండి ముద్దులూసఁగు
భాగ్యమునకుఁ దొలంగి యీనట్టడపులఁ దాపసబాలురతోఁ గ్రమ్మదనట్లు
విధి మీనొసట వాసెనా?

జలధి పరీత భూవలయ శాసనకర్తకుఁ బుత్రులయ్య ము
ద్దులనుతులెట్టి సౌఖ్యపరితోషము లొందక మానియాశ్రమం
బుల ఫలమూలము ల్గుడిచి భూషణముల్ కయిసేతలేక ప
ట్ట లజినముల్ ధరించి యకటా! సమీధల్ గొని తెచ్చుటాయెనే?

అంధకారమయమైన యాకాశమున నక్షత్రద్వయమువలె బాలకుల
కుందర వదనారవిందములు నాకుఁ గొంతయానందము గలిగించుచున్నవి.
మొలబడఁటి దుఃఖమున మోకాలిబంటి సంతోషమునునది యిట్టిదే కాదోలూ

[మాండవ్యుడు, సానండుడు ప్రవేశింతురు.]

సానం: అమ్మా.

నీత: నాయనా, యేమి?

సానం: మీ కుశలవులను గట్టుదిట్టము నేయకున్న (బా.నా.పాయము కలుగును.

నీత: సానందా, యేల యిట్లు పలుకుచున్నావు? నా నేమిచేసిరి?

సానం: కొదమను లాగినైచి తల్లినింగమును పాలు పితుకుచుండిరి. మేము అది యేమిపనియన్న మానెకి సింహకిశోరమును విసిరి భయపెట్టిరి. వే నబద్ధమాడిన ఈ మాండవ్యుని అడుగుము.

మాండ: ఇంకేమి యబద్ధమున్నది.

నీత: అయ్యో! వారికిఁ గూరవృగములతో నేమి చగ్గాటము? వాల్మీకినాయన గారితోఁజెప్పి కుశలవులకుఁ దగు శిక్ష చేయించెదను. మీరుపొండు.

మాండ: అమ్మా, అడవివృగములన్న లవునకుఁ గొంచెముగూడ క్షయములేదు. మాబోఁటివాండ్లమే భయపడుచుందురు.

[నేపథ్యమున]

అన్నా, నావిల్లుగూడ కొమ్మకుఁ దగిలించుము.

సానం: అమ్మా, మే మింకవెళ్ళెదము; లవుని కంఠస్వనమువలె ఉన్నది. మమ్ముఁజూచిన సింగపుకూనను ఉసిగొల్పుదురు.

[నిష్క్రమింతురు]

నీత: కురంగములతోడఁ బంచానన కిశోరములఁ బెంచినను వాని స్వభావ మేలమానునా?

మొగిలి పుట్టంగ ముండును బుట్టినటులఁ
గుశలవులతోడ శౌర్యంబు గూడఁబుట్టె;
నార్యతాపస సాహచర్యమున నైన
క్షాత్రగుణముల కటకట సమసిపోదు.

[లవుఁడు ప్రవేశించును]

లవు: అమ్మా, నేను సింగపుబుజ్జమ్మను ఆశ్రమానికి తెచ్చెదనంటే
అన్నయ్య వద్దన్నాఁడు.

సీత: [కాగిలించుకొని] అయ్యో! నా ముద్దుకూనా, కూరమ్మ
గములతోడ మీకేమి చర్చాటము? అవి యొకప్పుడు మిమ్ముగఁజచినను గఱవ
వచ్చును.

లవు: [నవ్వుచు] మాచెతిలో లేవా కఱకుబాణాలు?

సీత: నాయనా! యికమీఁద మీ రట్టిసాహసకార్యము లొనరిం
పకుఁడు. మందభాగ్యులకు నమృతముగూడ విషమగుచుండును.

లవు: అమ్మా, వాల్మీకితాతగారు చెప్పే రామాయణము సీవు వివ
లేదా? అందు కథానాయకుఁ డగురాముఁడు చిన్ననాడే తాటకను మారీచ
సుబాహులను చంపినాడట! ఆయన క్షత్రియుఁడట! అమ్మా క్షత్రి
యులందరు చిన్నతనమందే యుద్ధము నేర్చుకొంటారా?

సీత: నాయనా, మునిబాలురకు మీకేల యా వినారము.

లవు: అమ్మా, వాల్మీకితాతగారు మాకు చిన్నప్పుడే బాణప్రయో
గము శిక్షించినారుగదా! నేను క్షత్రియుఁడ నయ్యెదను. అమ్మా, అన్నయ్య
కూడా అవుతాడెగదా.

సీత: [లవుని జవియెత్తుకొని] నా కన్నతండ్రీ, అట్లే అగుదు
లెమ్మ.

[నేపథ్యమున]

తమ్ముడా, రమ్ము రమ్ము.

లభ్య: [కాగిలి విడిపించుకొని] అన్నయ్య యెందుకో పిలుచుచున్నాడు.

[నిష్క్రమించును.]

సీత: అక్కటా! నామద్దకొవరులు ఈ యజ్ఞాతవాసకస్త్రము లెన్ని దినము లనుభవించురు? ఈవిడ్డల ముద్దుమాటలు వినిన ఆర్యపుత్రుడు డెట్లు సంతసించియుండునోగదా?

జనకుడు గని మోదింపని

తనయుల మృదుభాషణములు ధైర్యోద్ధతులకు

దనరియు వ్యర్థంబులు ని

ర్జనవనమునఁ బూచియున్న ప్రసవము లటులకు.

[యవనికజూలును.]

చతుర్థ స్థలము: అడవి.

[యజ్ఞదత్తుడు ప్రవేశించును]

యజ్ఞ: సవనమన్నసంబరమునఁ గవ్వముల గుర్రైఱుంగక యీయబోయి గమున కొప్పుకొంటిని. నడచినడచి నాపాదములు పుండలయినవి. ఏపట్టణాలోనో యేపాదలాలోనో గుక్కిరి మిక్కిరి మనకుండ ముక్కుపట్టుకొని యెన్నడో ప్రాణముపోయిన పీనుగులవలె బిట్టబిగిసికొని కూర్చుండియున్న వగ్గుతాపసుల

యిక్కలు నేనెట్లు కనుగొందును? ఆ జడవారులు రాకున్న అశ్వమేధము చక్కగ నెరవేరదట! మేములేమా అయిదారువేదములు చదువుకొన్న మహా బ్రాహ్మణులము. అయిన నేమి? శంఖమునుండి జాతిననీళ్ళే తీర్థమగును.

ఇచ్చట నలుదెసలకుఁ బలుమార్గములు పోవుచున్నవి. ఏదారిని పోయిన నే యరణ్యము సొచ్చి యేకూరవృగములవాతఁ బడుదునో అను భయమున నాగుండెలు దేవతార్చనగంటవలె గడగడ గొట్టుకొనుచున్నవి. అయ్యో, నేను తిరిగి దారపుత్రులఁ గాంచు భాగ్యముండునా? ఎట్లయిన నగుగాక! ఇట్టితటి దైర్యసాహసము లవలంబించి రెండవ పరశురాముడఁ నయ్యెదను. [నలుదెసలు పరికించి] ఈమార్గము వెడల్పుగను చక్కగనున్నది. అపాయము జరుగునెడల నిరాటంకముగఁ బరు నెత్తుటకుఁ దగియున్నది. [కొంతనడచి] అయ్యో సింహము! సింహము! చచ్చితిని చచ్చితిని. వేదాధ్యయనపఠఁడను, బ్రాహ్మణుడను, రక్షింపుడు. రక్షింపుడు!

[లవుఁడు విల్లుభుజమునఁ తగిలించుకొని పూలబుట్టతో వచ్చుచు]

లవు: ఎక్కడ ఎక్కడ సింహము? [విల్లుచేతికందుకొనును]

యజ్ఞ: [గద్గదస్వనముతో] నాయనా, అదిగోసింహము. నిన్ను దైవము సమయమునకే పంపినాఁడు.

లవు: [విల్లెక్కు పెట్టి] ఓయి ఛాందసుడా! నాచేత మునిహత్య గావింపనెంచితివా?

యజ్ఞ: అబ్బాయీ, కాదుకాదు. అదిగో! సింహము పొదమాటునఁ గాలికి జూలెగురుచున్నది చూడు.

లవు: చూచి చెప్పెదను.

యజ్ఞ: నేనిక్కడ నుందును.

లవు: [చూడఁబోవును]

యజ్ఞ: మునికుమారా జాగ్రత, జాగ్రత.

లవు: చూచితీవా. యీయన సునందుల తాత!

యజ్ఞ: అబ్బో! నిజముతెలియక యెంతభయపడినాను. వీరు ప్రతి అమావాస్యకు డ్డగము చేయించుకొన్న నాకింక భీతిగలిగియుండదుగదా. [స్వగతము] ఈ మునిషేరు పట్టిలోనున్నదా? [చూచి] ఉన్నది. [ప్రకాశముగ] ఆర్యా, సునంద ముసీంద్రా.

లవు: బ్రాహ్మణుడా, సమయము తెలిసికొనక హెచ్చరింపకుము. సునందుల తాతగారు సమాధిలో నున్నారు.

యజ్ఞ: అబ్బో! మునిశాపము తప్పించుకొంటిని. నాయనా, వాల్మీకి ముసీంద్రుల యాశ్రమము చూపించెదవా?

లవు: మీ రెవ్వరు? ఎందుకు మాతాతగారి ఆశ్రమానికి వచ్చినారు?

యజ్ఞ: మునికుమారా, నేను సద్బ్రాహ్మణుడను. ఈమకర కుండలములు నాశాస్త్రవిత్త్వమును నాకన్న ముందు హెచ్చరింపలేదా? చతుర్దశ వేదసారమును ఈదెబ్బలోపైచి పీల్చుచుందును. [ముక్కుపొడి దెబ్బ తీసి చిటికె పొడిపీల్చి] అనగా వేదములెల్ల నాకు కరతలామలకములు.

లవు: అయ్యా, మీరు వాల్మీకితాతగారికి గురువులుగా నుండలేరని వారు. మాతాతగారికి నాలుగు వేదములు మాత్రమే తెలియును.

యజ్ఞ: అటులనా—[నవ్వును]

లవు: అవునుగాని, మీ పేరేమి?

యజ్ఞ: నాపేరా? యజ్ఞదత్తుడు.

లవు: మీరిచ్చట కేల వచ్చినారు?

యజ్ఞ: సకలసామంత మహీకాంత మణి కిరీట ప్రభా రంజిత పాద పద్మండగు ఇత్వోకువంశ ప్రవీపకుడు రామచంద్ర నరేంద్రుడు అశ్వమేధము వ్రాసరింప నున్నాడు. ఆ యజ్ఞదర్శనార్థము మునీశ్వరుల నాహ్వానింప నేను వియోగింపబడితిని.

లవు: రామచంద్రుని రేదగుండ్రా! [అలోచించి] ఏమీ రామాయణ

కథానాయకుడా?

యజ్ఞ: [ఆశ్చర్యముతో] రామాయణ మేమిటి?

లవు: మీకు తెలియదా?

యజ్ఞ: అయ్యో! తెలియదే.

లవు: నిజముగనా?

యజ్ఞ: ఏమీ మాబోటి మహాబ్రాహ్మణులు లబధములాడుదురా?

లవు: వాల్మీకితాతగారు రఘువంశీయుడైన రామునిచరిత్రమును ఛందోబద్ధముగావించిరి. ఆరాముడేనా మీ రామచంద్ర సరేంద్రుడు?

యజ్ఞ: అట్లేయున్నది. ఏమిచిత్తము! వేదములందు గాక ఛందస్సు మఱియొక చోటబుట్టెనా?

లవు: అవును; మాతాతగారి అవృతవాక్కునందు.

యజ్ఞ: ఎట్లు?

లవు: ఒకనాడు ప్రౌద్ధవౌడువున వాల్మీకితాతగారు శిష్యులతోఁ గూడ గంగానదికి స్నానమునకుఁ బోవుచుండ నాదిలో నొకచెట్టుకొమ్మపై నొక క్రాంతమిథునము ముద్దలాడుకొనుచుండెను. అంతలో నొకబోయ యొకపిట్టను కఱుకుటమున నేలగూల్చెను. పాపము! రెండవపిట్ట దానిని గాంచి కరుణముగ వానివుచుండ తాతగారు పీక్షించి జహీయవానిని శపించిరి.

యజ్ఞ: తర్వాత?

లవు: ఆపాపము అనుష్ఠాపన శ్లోకరూపమున వెలువడినది. ఈచిత్రమునకు శిష్యులను తాతగారును ఆశ్చర్యపడుచుండు సమయమున బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షమయి రఘురాముని చరిత్రమును శ్లోకరూపమున రచియింపుమని ఆదేశించెను.

యజ్ఞ: [స్వగతము] ఆహా! యీకథను వినుకొలది వింత వాదము చున్నది! [ప్రకాశముగ] నాయనా? నీవెవ్వరిడ్డవు, మీ తండ్రిపేరేమి?

లవు: ఏమో నాకుఁదెలియదు.

యజ్ఞ: [స్వగతము] ఆహా! ఈకుమారుఁడు రాజకుటుంబమునఁ బుట్టవలసినవాఁడు. [ప్రకాశముగ] నాయనా? వాల్మీకిమనీంద్రుల, యాశోమము చూపించెదవా?

లవు: వాల్మీకితాతగారు కుటీరమునలేరు. మృత్యుంజయ తీర్థమునకు శిష్యులతోఁగూడ పోయియున్నారు.

యజ్ఞ: ఏమి నే బయలుదేరిన లగ్నచూత్యము! ఆగస్త్యమహర్షి యాశోమమునకు ఏతట్లు పోవలయును?

లవు: రమ్మ. దారి చూపించిపోయెదను.

యజ్ఞ: నాయనా, దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుగమ్ము.

[నిష్క్రమితురు.]

సంచమస్థలము: అడవి.

[కుశలవులు సమిధలకట్టలతో పోవేసింతురు]

కుశు: తమ్ముడా, నీవేరిన సమిధ లివేనా?

లవు: అన్నా, నేను పుల్లలు ఏరునప్పుడు కాలిలో ముల్లు విరిగి పొప్పిచేసినది. అందువలన కొద్దిగ నేరితిని.

కుశు: ముల్లు తీసికొంటివా?

లవు: తీసితిని; ఇంకను కొంచెము నొప్పిగానున్నది.

కుశు: కుటీరమునకుఁ బోదమురమ్ము; గారనూనె పూసిన నొప్పితగ్గును.

లవు: ఇప్పుడే ఆశ్రమమునకు నడువలేను. కొంతనే పీ చెట్లనీడ కూర్చుండి పోవుదము.

కుశు: అట్లే కూర్చుండెదము. [ఇరువురు కూర్చుందురు]

కుశు: [అలోచనోన్ముఖుడై స్వగతము] మాతల్లియేలాకో యడపరానిశోకముచే నెల్లప్పుడుఁ గ్రాగుచుండినటులఁ గనప్పట్టును? ఇతర మునికన్యలవలె పువ్వులు ముడుపుదు; గారనూ నెచరుముట లేక తలవెండ్రుకలు జడగట్టికొనిపోయెను. నీరింకిన వాడిపోవు తమ్మితూఁటివలె మాయమృతమందువల్లనో (కమక) రుముగ దిగఁ గరఁగుచున్నది ?

లవు: అన్నా యేమి కలపోయుచున్నావు?

కుశు: తమ్ముడా, అమ్మ యున్నతికము నీవెప్పుడైన కనిపెట్టితివా?

లవు: ఉమ్మలికి మెందుకు ?

కుశు: మనయమ్మ యప్పుడప్పుడు శోకమునఁ గుములుచుండును. నిన్న సాయంకాలమున నే నాశ్రమమునకుఁ బోవునదికి నొంట్రిగఁగూర్చుండి కన్నీరు నించుచుండెను. నేను వచ్చుటఁగాంచి గన్నీరద్దుకొని నన్ను ముద్దిడి కొనియెను. శోకకారణ మడిగిన ముద్దులు గురిపించి నామాట పులివి ముచ్చెను.

లవు: అన్నా, మునికన్యలేమైన అమ్మను కష్టపెట్టివారు కాఁబోలు.

కుశు: అటుగాదు; వారు మనతల్లిని ఎంతో యాదరమున నుపచరించుచుండెదరు.

లవు: అన్నా, మన మాశ్రమమున కరిగి అమ్మను నిజ మడుగుదము.

కుశు: లవా, నాకొకసంజీహము గలుగుచున్నది; మన మెవ్వరము? మనమేల యీయరణ్యమున నున్నాము?

లవు: అన్నా, అంతమాత్రము తెలియదా? వాల్మీకి తాతను అమ్మ, నాయనా, యని పిలుచుచుండును. మనతల్లి తాతకూఁతురుగదా?

కుశు: అట్లయిన మన తండ్రియెవరు? ఒక్కనాడైన మనము ఆయనను చూచియెఱుంగము.

లవు: [దీనముగ] అన్నా, మనకుఁ దెలియని పిన్ననాటనే మర

జింఛె గాఁజోలు!

కుశు: కాదు, కాదు; మనతల్లి మంగళనూత్రముధరించియున్నది.

లవు: [క్రొంతసేపూరకుండి] అన్నా తెలిసినది, తెలిసినది. మన తండ్రి యెచ్చటనో తపస్సు చేయుచుండవలయును.

కుశు: నాకేమియుఁ దోఁపకున్నది. మనకును ఇచ్చటి మునిబాలురకును చాలభేదము గనుపట్టుచున్నది. వాల్మీకితాతగారు తక్కిన తాపసుకుమారులకు కిషీంపని బాణప్రయోగము మనకుమాత్రమే యేల నేర్పించిరి?

లవు: మనలను త్కత్రియులను జేయుటకు.

కుశు: లవా, సీసమాధానము నాకు నచ్చలేదు. ఇంకెదో కొంత దాపణికిమున్నది. ఎట్టులైన హటునుపట్టి ఈరహస్యము నెఱుంగవలయును.

లవు: ఆవునవును; మనమిద్దఱుమేటి అమ్మ దినకుండిన అమ్మ యీరహస్యము చెప్పకమానదు.

[నేపథ్యమున]

ప్రళయకాలాల్లి కల్లోలపటలిగేగి

వృధిని గబళింపవచ్చెనాఁ బృథులనై న్య

మటువిఁగాల్తెట్ట భీతిల్లి యాశ్రమముల

కొక్కపెట్టునఁబర్వె మృగోత్కరంబు.

[కుశలవులు లేచి]

లవు: ఏమీ న్యాయమా?

కుశు: ఆహ! తాతగారు చెప్పినట్లే అయినది. “నేనాశ్రమమున లేనిసమయమున రాక్షసులువచ్చి యజ్ఞవేదికలు నెళ్ళగింతురు. మునిపల్లె కొల్లగొట్టుదురు; జాగరూకులై యుండుడు”ని హెచ్చరించిపోయిరి. లవా,

ప్రమాదము వాటిల్లినది.

[ఇరువురు విల్లెక్క-పెట్టుదురు.]

[నేపథ్యమున]

అహా! వింతమృగము! వింతమృగము!

[మాండవ్యుడు ప్రవేశించును]

మాండ: అహా! వింతమృగము! వింతమృగము!

లవు: మాండవ్యా, ఏమి మృగము?

కుశు: ఆశ్రమముతట్టుకు రక్కసి బలగములు వచ్చినవా?

మాండ: [భయముతో] అయ్యో! కుశా, నన్ను గాపాడుము.

కుశు: భీతిల్లకుము; రాక్షసులు నీ కెదురుపడిరా?

మాండ: లేదు.

కుశు: అట్లయిన నైనయి లేమి?

మాండ: [స్వగతము] దిగులుతీసినది. [ప్రకాశముగ] అరణ్యమార్గమున
ఘాతీపతులము ఆకాశమున కెగయుచున్నది. ఒక వింతమృగము బంగారు
మొగము పట్టు తలతల మనునట్లు పరుగెత్తుచున్నది.

లవు: మాండవ్యా, అదేమి మృగము?

మాండ: స్పృహతాపసులు దానిని యజ్ఞశ్వమని చెప్పుచున్నారు.

కుశు: అశ్వములు వాహనములని రామాయణకథయందు విందుము.

లవు: అవునవును.

మాండ:

మత్తకోకిల—కాంచమింతకు నట్టివింతమృగము నెప్పుడు నీవనికొ
మించుపోలిక సంచలించును మేదిని న్నడయాడెడుం;
బొంచపట్టగఁ బోవఁ దాడును బోదపచ్చిక మేసెడిం;
గుంచెత్తోకయుఁ గుచ్చుజూలును గొప్పడొక్కలు చెన్నగుక.

లవు: అన్నా, మనము పోయిచూతము.

కుశు: మాండవ్యా, ఆ గుఱ్ఱ మెచ్చటనున్నది?

మాండ: కళ్యాణ సరోవరస్రాంతమునఁ బచ్చికబయల మేయుచున్నది.

లవు: పోవుదమురండు.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.]

[తెఱయెత్తబడును. గుఱ్ఱము కనబడును.]

కుశు: ఆహా ! ఈవారవమెంత తీరుగానున్నది !

మాండ: [దూరముననుండి] కుశా, యెంటిగ దగ్గఱకుఁబోకుము. అది కఱచునేమి.

లవు: ఈగుఱ్ఱముపై స్వారిచేసిన నెట్లుండునో? [దగ్గఱి] అన్నా, అదిగో బంగారు పట్ట మాయన వేలాడుచున్నది.

కుశు: [మొగముపట్ట తీసికొనిచూచి] దీనిపై రత్నాక్షరములు గూడ మెఱయుచున్నవి.

మాండ: [స్వగతము] గుఱ్ఱమునకు కఱచుస్వభావము లేదుకాబోలు ! [మెల్లగ డగ్గఱును]

కుశు: [ముఖపట్టము పరికించి]

పదితలల రావణాసురు

మెదిపిన శ్రీరాముఁ డశ్వమేధము సేయఁ

వదలెను హయమును; వీరుల్

పొదలినఁ గట్టుండు; లేక, మోడ్చుండు కరముల్.

ఏమేమీ ? శ్రీరాముఁ డశ్వమేధ మొనరింపనున్నాడట! ఆతనికన్న

వీరులున్న వారువమును బట్టవలయునట !

లవు: లేకున్న ? —

కుశు: చెతులు జోడింపవలయునట ! ఏమి యీకండకావరము.
దశకంఠు నంతటి వీరుని సంహరించితివను గర్వముకాబోలు ! లోకములోని
వీరమాతలు గొడ్డువోయిరా?

లవు: అన్నా, రాముఁ డసహాయశూరుడై దశకంఠుని వధియిం
చెనా? భ్రాతృద్రోహియగు విభీషణుఁడు, కోతులు, కొండమృచ్చులు,
ఎలుఁగుబంట్లు లేకున్న రామచంద్రుఁ డేమయ్యుండునో యెవ్వరెఱుఁగు
దురు ? ఆశూరత్వమునకా యీ యశ్వమేధము ?

కుశు: మనమీ సవనాశ్వమును కట్టివైచెదము.

లవు: అవునవును; వాల్మీకితాతగారు పక్షపాతముతో వర్ణించిన

శ్రీరాముని శూరత్వ మేపాటివో కనుఁగొందము.

మాండ: అబ్బో ! మీరు మునిపల్లెకంతటికి అగ్ని రగిలింప నున్నా
రా ? మునిబాలు రెక్కడ ? సార్వభౌము నెదుర్కొను రెక్కడ ?

కుశు: తమ్ముడా, నాసమిధలుగూడ నీవు పట్టుకొనిపోమ్ము.
ఈయశ్వమును నేను దీసికొనివచ్చెదను ! [తీసికొనును]

లవు: అన్నా, యీ గుఱ్ఱముపై నేనెక్కెదనా?

కుశు: లవా, యజ్ఞాయశ్వము పవిత్రమయినది.

లవు: అట్లయిన వలదు లెమ్ము.

మాండ: [స్వగతము] మునిపల్లెకేదో మహా పృథ్వయును సంధింప

నున్నది.

[యవనికజాటును]

స ప్ర మాం క ము

ప్రథమస్థలము: అడవి.

[లక్ష్మణుడు ప్రవేశించును].

లక్ష్మణుడు: దుఃఖగర్భితములగు ప్రాంతాదులవత్సరములు గడచినప్పటికిని రామపత్ని నిదనాడిన యీ కాంతారస్థలముల దర్శింప, సీతాపరిత్యాగ సంతాపము నేటిదివలె నావ్యానయతటము లొకసికొనుచు బ్రవృద్ధ మగుచున్నది.

ధరణిజా పదన్యాస పూతంబులైన
యటపులిండుక మార్పుతో నైనఁగాంచ
నయ్యెఁగాని సీతాకార మాత్మఁ దక్క
దృశ్యలోకంబు ననునెందుఁ దేజరిలదు.

సీతావిరహితమైన యశ్వమేధము దుఃఖకరమైనను దన్మూలమున ఆర్యాపునర్ధస్థనము లభించు నేమోయను కొండంత యాసతో వచ్చితిని. నాయాస నిద్రమేల్కొన్నవాని స్వప్నమువలె అదృశ్యమయ్యెను. [కొంత నడచి] అకటా! నేనెంత ప్రాణహతుకుడను. ఆగ్రిజుని యజ్ఞగావించి మరణపర్యంతము నేధించు హృదయశల్యము దెచ్చికొంటిని.

రామసందేశ మే దెల్పుఁ గోమలాంగి
జానకీదేవి ప్రాణవహీన యగుచు

వజ్రపాతంబునం గూలు వల్లవోలె
మూర్ఖవోయిన తరుకాండ మూల మిదిగో!

ఈప్రదేశము నేటికిని గుర్తింప సాధ్యమగుచున్నది.

జనకరాజేంద్ర పుత్రికోష్మల విపాద
బాష్పవారి పరీవాహంబు పాటిపాటి
పచ్చపూరియు నిచ్చోటఁ బట్ట దకట!
పుష్పికోకాగ్ని పరితప్త హృదయమనఁగ.

[నేపథ్యమున కలకలము.]

[అలకించి] ఏమి యీ కలకలము?

[సేనానాయకుఁడు ప్రివేశించును]

సేనా: జయము జయము యువరాజునకు! యజ్ఞశ్రమ బంధింపుఁ
బడినది.

లక్ష్మ: [అశ్రువులుతో] ఎవరు బంధించిరి?

సేనా: ఎవఁడో ఋషికుమారుఁడు.

లక్ష్మ: [అశ్రువులుతో] ఋషికుమారుఁడా? — తెలియక కట్టి
యుండును. సవనాశ్రమనిచ్చెప్పి విడిపించుఁడు.

సేనా: మహాప్రభూ, సర్వవిధముల బోధించితిమి. నయ నయ
మలఁ జెప్పితిమి. ఎంత బ్రతిమాల్చినను వినక ఆతాపస వలుపు ముష్కరపుఁ
బట్టు పట్టియున్నాఁడు. మేము చెడరించిన సర్కునేయక యెల్లదమనాదు
శింజినీ టంకారము గావించు చున్నాఁడు.

లక్ష్మ: ఏమివింత!

కార్డుకం బేడ యడవులఁ గాయగరుబు
పండ్లు గుడిచెడి జడదారి వటువువేడ?
బ్రహ్మకులమున రెండవ పరశురాముఁ
డవతరించెనె కేసరి హరిణి కటులు!

సేనా: యవరాజా, యాతఁడు సాహస్యతాపసబాలకుఁడుగాఁడు.

సౌందర్యశైర్యమూల సమభాగములు గాఁగఁ
బంచికొన్నవో దేహ భావములను!

మునిబాలకత్వంబు భుజబల విక్రమం
బ్రేకమత్యముతోడ నలరునవియ్యె!

అంగుళీ కీసలంబు లతుల శరాసనం
బవిరత స్నేహంబు నాసగొనెనా!

శైశవంబును ధైర్య సాహసోద్ధతు లన్న
దమ్ముల యట్లుండఁ దలఁచెనొక్క!

కాక యన్యోన్యహారత్య కలనమెలఁగు
గుణములెల్లను నొకచోటఁ గూడి తాప
సార్థకాకారము సమాశ్రియంబుగొను నె?
యిట్టిచిత్రంబు సృష్టిలో నెందుఁగనము.

లక్ష్మ: సేనానీ, ఆ తాపనవటువును జూచుటకు నామన మువ్వి

శూరుచున్నది. అవ్వోటికి దారితీయము.

సేనా: ఇదిగో యిటు.

[సీమ్మమింతురు.]

ద్వితీయ స్థలము: వనము.

[కుశుండు పరివేశించును; గుత్తము కట్టబడియుండును.]

కుశు: ఈ బుష్పీశ్వరు లెంత భీరులు? తాపసులు సవనాశ్వమును బట్టగూడదట!

బలము శౌర్యంబు గల్గిన భార్గవుండు
మునివరుండు గాక తక్కువే? జనక తర్ప
ణంబునకు రాజకుల శోణితంబు జీవ
నదిగఁ బాటించలేదె యనంతధాత్రి?

చతురంభోధి పరీత భూవలయమున అయోధ్యాధ్యక్షుని యజ్ఞాశ్వమును
బట్టు వీరపుంగవుఁ డొక్కఁడైన లేడట!

[లక్ష్మణుండు, సేనాని ప్రవేశింతురు]

సేనా: ఇదిగో! సవనాశ్వము. ఆతఁడే తాపసబాలకుండు.

లక్ష్మ: [స్వగతము] ఆహా! సేనాని వర్ణించినంతకన్న ఈయర్థ
కుండు వేయిమడుంగు లెక్కుడుగఁ బ్రకాశించుచున్నాడు! [ప్రకాశముగ]

సేనానీ, నైస్య తుములమువలన మునీశ్వరుల తపస్సులకు భంగము గలుగకుండు నటు లరసికొనుము, సేనల సిద్ధపఱచి ప్రతిక్షణము నాయాజ్ఞకు వేచి యుండుము.

సేనా: దేవర యాజ్ఞాపించినట్లే. [నిష్క్రమించును.]

లక్ష్మ: [ద్రోహి] బాలకా, ఆశ్రయ లతలను గొటికివైచెనని యశ్వమును గట్టియుంచితివా?

కుశు: [చిఱునవ్వుతో] కాదుకాదు; ముఖపట్టుమును దీసివైచుటకు.

లక్ష్మ: ఇది సవనాశ్వము సుమా!

కుశు: కాదని యెవరనిరి?

లక్ష్మ: అట్లయిన నీవేల కట్టితివి? ఆటలాడుటకుం దగిన లక్కబొమ్మ యనుకొంటివా దీనిని?

కుశు: కట్టినది లక్కబొమ్మయనికాదు. పదితలల రక్కసుని దునుమాడిన రాముని కెన్ని తలలుగలవో కనుగొనుటకు.

లక్ష్మ: [కోపముతో] ఏమి? పరిహాస మాడుచున్నావా?

కుశు: పరిహాసమో, చంద్రహాసమో మీకే తెలియవలయు.

లక్ష్మ: మునికుమారా, తెలియక నిష్పవ్రో చెగ్గాటమాడుచున్నావు.

కుశు: నీటితో నిష్పనకేమి చెగ్గాటము?

లక్ష్మ: [స్వగతము] ఈ సౌందర్యరాశియగు ముద్దుకుమారుఁ డెవ్వని బిడ్డయో! మునితనయాని కిట్టి వాక్పటుత్వము, ఇట్టి సాహస మలవడి యుండునా? [ప్రకాశముగ] బాలకా, యీ వాయవమును గట్టినవారు మాతోఁ బోరవలయును. నీవెవ్వరి కుమారుడవు?

కుశు: యుద్ధమునకుఁ బూర్వము సంబంధబాంధవ్యము నెఱపుట మీ యాచారము కాఁబోలు!

లక్ష్మ: [స్వగతము] ఈ ముద్దుకుమారునిఁ గాంచినంత నే నిర్భయముగ నా యంతరంగము వాత్సల్య తరంగిత మగుచున్నది!

పల్లజడల్ మృగాజనము బాహువులం గురివెంద పేరులు
 తుళ్ల ముఖారవిందమును బొల్పుగఁ దాపన బాలకత్వమున్
 వెల్లడిసేయు; దోర్బలము, పీవరవక్షము, నిర్భయత్వమున్,
 సల్లలితాంగ సౌప్తవము క్షత్రియబాలున కట్టు లొప్పెడున్.

[ప్రకాశము] కుమారా, చండశాసనుడగు రామచంద్రుని ప్రతిజ్ఞ
 అన్యధా పరిణమింపదు. నిన్నగాంచినంతఁ జదిమినఁ బాలుచిందు నీబుగ్గలను
 ముద్దిడికొన మనసు పుట్టుచున్నదిగాని, నికాత శరపరంపరల నీసుకుమారశరీర
 ము నొగిలించుటకు నాహృదయ మియ్యకొనకున్నది.

కుశు: రాజా, చక్కని రాజనీతిజ్ఞుడవుగాని, నీ యశీకవాత్సల్య
 ము మమ్మె మోసగింపఁజాలదు.

లక్ష్మ: ఓయీ వటుడా, నీ శ్రేయస్సునకుఁగా నుడివినదంతయు
 మా యోటమిగఁ దలంచితవా? — కుమారా, నీ జననీజనకు లెవ్వరు?

కుశు: ఎదిరి తల్లిదండ్రుల నెఱుంగకయున్న శరములు పాఱు
 కాబోలు!

లక్ష్మ: [స్వగతము] ఏమి యీబాలుని పట్టుదల? ఈతనిమోము
 గాంచినంత నె బానకీచేవి పోలికలు గుప్పున మనమున కెగదల్టుచున్నవి. ఆస
 యెంతచెడ్డది! అసాధ్యమునుగూడ సాధ్యచుట్టుల నూహింపఁజేయును?
 [ప్రకాశముగ] బాలకా, నీకు సంగరమొనరింప నిచ్చులరా? నామాట
 వినుము. నీ ముష్కరపుఁ బట్టుదల నీ ముప్పునకే కారణమగును. ఇట్టి ముద్దు
 కుమారుని గోల్పోయిన తల్లిదండ్రుల శోకమునకుఁ బారముండునా? నీకుఁ
 దల్లిదండ్రులున్న వారికి నీవీ బాలిశోద్యమమును దెలిపిరమ్మ. నా యీ
 కడసారి సరుపదేశమును గమనింపుము.

కుశు: రాజా, క్షత్రియవీరులు ఉపదేశవాక్యములఁ బ్రయోగిం
 చియ్య విజయము నొందుట!

లక్ష్మ: [స్వగతము] వివరిన నీబాలకుని చతురోర్థు లసహ్యము
 లగుచున్నవి. [ప్రకాశముగ] ఓయీ, నీవెన్నని సవనాశ్వమును బంధించి
 తిశో యా లోక్తక వీరుని కోర్కెధాగ్ని శిఖిలయం దేల శలభమువలె నుగ్రి
 దవు? ఆరామచంద్ర! నరేంద్రుని యతిలోకశూరత్వము నీకుఁ దెలియక
 యింతటి సాహసకార్య మొనరించితిని కాబోలు?

కౌశికయజ్ఞంబుఁ గావంగ నేఁగుచో

మూర్ఖొన్న తాటక మదమడంచె;

మః: ఆడుదానిని బట్టి యుచి కూయఁగఁ జంప

నదియె శూరత్వముం చనగ వలెనె ?

లక్ష్మ: క్రొత్తువాటి శోణిత కృన్యముల్ చల్లు మా

రీచ సుబాహుల పీచమడంచె;

మః: పండ్లు గడ్డలుమెక్కు బక్కతపసుల నేచు

పిరికి దైత్యులఁగూల్చి వీరుడగునె ?

లక్ష్మ: ధరణీసుతా స్వయంవరమున గిరిజేశు

బలువిల్లు డాకేలఁ బట్టివిఱిచె;

మః: చిర కాలముంబఁ బుచ్చినవిల్లు విఱిచిన

దానికే చంకలు తట్టవలెనె ?

లక్ష్మ: ఆతుల విక్రమశాలి నమరేశు సుతువాలి

నొక్క బాణంబున నుక్కడంచె;

మః: ఇరువురు పోరాడునెడఁ బొంచి యొక్కని

మఱుగుగాఁ దెగఁకొర్ప మానుమందె ?

లక్ష్మి: [స్వగతము] రామునిచరిత్ర మీ బాలున కెట్లు జెలియును?

కుశు: ఓయీ, రాజా, యేలయిట్లు వందివలె బొగడుచున్నావు? రామునిశూరత్వము మాకు కొర్రైతేమా ?

కోతి కొండముచ్చు లెలుగుగొడ్లచేత

జలధి గట్టించినార లాళ్ళర్థముగను !

వన్యమృగములఁ బాలించువారు మీరు

మీ షరాక్రమోద్ధతికిక మేరగలదె ?

లక్ష్మి: ఓయీ !

కుశు: రాజకుమారా, స్తుతిపాఠమునఁ గొంతమఱచితివి. మీ రాముఁడు కాకివెఁగూడ నస్త్రప్రయోగము గావించలేదా ?

లక్ష్మి: [కోపముతో] ఓరి జ్ఞాన లవ దుర్వివర్ధగా, యెంతతాతుకొన్నను నీ యవినీతిని వీడకున్నావు? రామచంద్రుని కేంద్రునిఁ చూలనాడిన నీ గర్వ మిపుడే యడంచెదను. రమ్మ—నీశరాసము సజ్యము గావింపుము.

కుశు: రాజా, యిప్పుడు క్షత్రియుఁడవైతివి. తపోవన శాంతికి భంగముగావింపవలదు. ఆ మరుప్రదేశమునకు సడువుము.

[నిష్క్రమింతురు]

తృతీయ స్థలము: వాల్మీకి కుటీరము.

[నీత ఆసీనమైయుండును.]

నీత: సూర్యభగవానుడు సభోమధ్యగతుడై వేడిసెకల సుమియు
చున్నాడు. నా ముద్దుకొమరు లేలాకో యింతపక్షకు గుటీరమునకురారు.
అయ్యో! యేమి నా కుడికన్నదరుచున్నది?

[మాండవ్యుడు ప)వేళించును]

మాండ: అమ్మా, అమ్మా. ఆరణ్యకా— [దుఃఖించును]

నీత: నాయనా, మాండవ్యా, యెందుకు దుఃఖించుచున్నావు?
కుశలవు లెక్కడనున్నారు?

మాండ: అమ్మా, యేమిచెప్పుదును? ఇంకను గుశలవులా? [దుఃఖిం
చును.]

నీత: [తత్తరముతో లేచి] ఏమీ? కుశలవులేమైరి? వా రిప్పుడెక్క
డనున్నారు? వచ్చుచున్నారా? ఒక్కమాటచెప్పుము.

మాండ: అయ్యో! నా నాలుక యాడకున్నది.

నీత: నా ముద్దుబిడ్డలకేమైన నాపద సంభవించెనా? మాండవ్యా,
యేల విలంపించెదవు?

మాండ: ఎక్కడివో పాపిసైన్యములు కళ్యాణసరస్సుప్రాంతముల
విడిసినవి. వారి సవనాశ్వమును కుశుండు కట్టివైచెను. సేనాధిపతి వచ్చునను
భీతితో నేను దూరమున దాగియుంటిని. అంతలో సేనాని వచ్చెను.

నీత: తర్వాత?

మాండ: తర్వాత కుశుండును సేనానాయకుండును ఏమేమొ వివా

దములు సలుపుచుండిరి. ఆమాటలు నాకు స్పష్టముగ వినబడలేదు.

సీత: మాండవ్యా, కుశలవుల కేమియాపద గలుగదు గదా? ఒక్కక్షణముసేపు విలంబన మెక్కియుగముగ దోచుచున్నది.

మాండ: అమ్మా, వా రిరువురి వాదముల నూహింప, సేనాధిపతి యశ్వమును విడువుచునియుఁ గుశుండు విడువననియుఁ ఆస్యోన్యము తెర్కించుకొనుచుండినట్లు కనుపట్టినది.

సీత: [నిట్టూర్పుతో] అయ్యో! బాలఁడెక్కడ, యజ్ఞాశ్వమును బట్టుకెక్కడ? ఇంత నేరమి దగునా? మాండవ్యా, కుశుండు అశ్వమును విడువలేదా?

మాండ: పాణిమునైన వదలి పెట్టునేమోగాని, వారువము మాత్రము విడువఁడు.

సీత: అయ్యో! నీవైన బుద్ధి సెప్పవా?

మాండ: నే సమీపమున నుండినఁగదా—

సీత: తరువాత?

మాండ: సేనానియును గుశుండును మరుప్రజేశమున కరిగిరి.

సీత: వా రచ్చట బోరునల్పిరా?

మాండ: వేఱు చెప్పవలయునా ?

సీత: అకటా ! యెంతప్రమాద మెంతప్రమాదము !

పోరులను నారితేరిన వీరులేడ ?

బాణ విన్యాస మెఱుంగని బాలురేడ ?

శౌర్యసాహస సాధ్యంబు సమరమేడ ?

యిన్ని తలపోసి శంకించు హృదయ మకట !

మాండ: అమ్మా, శంకింపవలదు, కుశుని సంగర కళాకౌశలము వీక్షిం

సేనాధిపతి విస్మితచిత్తుడై ప్రతీకార సంధానజడుడై యూరకుండెను.

సీత: మాండవ్యా, లవకుమారుడు దగ్గజలేడా ?

మాండ: అమ్మో ఆతఁడు సమిధలను మోసికొని వట్టిరమునకు వచ్చుచుండెను.

సీత: అట్లయిన గునుఁ జొంటరిగ యుద్ధము చేయున్నాఁడా ?

మాండ: అయిన నేమి ? అగ్నికణ మొక్కటి చాలవా కొండంత తూలరాశిని బుగ్గి నేయుటకు ?

తేనెతెట్టెను జలరేవఁ దేనెటీగ

గములు వెడలెడిచందానఁ గాండపటలి

కుశ శరాసన ముక్తమై గుమురుకొనుచు

దిక్కులీనిన యట్టులఁ దేజరిల్లె.

సీత: బలీ ! కుశకుమారా, జనకున కనురూపుడవైన ఘృత్యుడ నైతివి. మాండవ్యా, తరువాత తరువాత ?

మాండ:

రూపబైత్తిన శౌర్యమట్టుల మహాదుద్రాక్పతికా సంగర
వ్యాపారోన్ముఖుడై కుశుండు ప్రదరవాతంబుసంధింపఁగం
జాపం బుర్వికి జాతి సైన్యపతి మూర్ఛా వీత చేతస్కుడై
భూపర్యంక శయానుడయ్యె వనభూముల్ పట్ట స్వానీకినుల్.

సీత: ఆహా ! వీరమాత నైతినను నానందంబున నా యొడలెల్లఁ
బులకించుచున్నది. ముద్దకుమారా, మొన్నటిదనుక నాయెడిలో నాడు
కొనుచుంటివే! యింతటి సమరకళాకాశల మెప్పు డలవఱుచుకొంటి వోయి?

జనకుఁడు సీతరాకృతిమము, శౌర్యము, బాహుబలంబు, సంగరంబునఁ జరియించు నేర్పు, శరముల్ పఱపించెడి తీరు గాంచినకొగనులఁ బ్రేమోదబాష్పములు కాల్యలుగట్టఁగఁ గాఁగిలింపఁడే తనయుఁడ రమ్మటంచని? సుతా, సుకృతంబటు లుండఁబోలదే !

మాండ: అమ్మా, అంతటఁ గుఱుండు విజయకుతూహలియై సవనాశ్వము ముఖమున పెఱయుచున్న బంగారు పట్టను లాగికొని కుటీరమునకుఁ గరలుట కుద్యుక్తఁ డయ్యెను.

సీత: [స్వగతము] నాయనా, ముఖపట్టమును విజయాంకముగఁ జూకొంటినా ? ప్రకాశముగఁ అంతట ?

మాండ: అంతట సింహనాదములొనరించుచు జెల్లాచెడలైన వైశ్యములు నొక్క మొనకుఁదలపడి కుశుని చుట్టుముట్టినవి. ఇంతలో మూర్ఛితుఁడగు సేనాని తెప్పరిలిలేచి సేనలఁ బరికొల్పించుండెను.

సీత: [నిష్పక్షపాటుతో] ఆయ్యా ! నాయనా, యింకెక్కడి కుఱుండు ? ఒక్కబాలుని ఇంతవైశ్యము పొదువుట వీరసీతియా ?

మాండ: అమ్మా, అంతట కుశుని యవస్థ చలించిమలకుఁ జిక్కిన యురగ కిశోరమువలె నైనది. [దుఃఖించును]

సీత: [దుఃఖముతో] నన్ను వంచించితివి. వంచించితివి. ఇంతదనుక కుమారుని శౌర్యవిరోధమున మైపఱపించి యతర్కితముగ సత్యమును బ్రత్యక్షము గావించితివి. నాముద్దుకుమారా, గఘనవంశ కరీరమా, నాభాగ్య సర్వస్వమా, అసహాయుండవై రణరంగమునఁ గూలితివా ?

శరముల పోటుగంటుల నజస్రము నెత్తురు లూటకాల్యలై తొరఁగి శరీరముం దడుప దుర్భరవేదన కోర్వలేక యె

తైఱగునఁ బల్లటిల్లి రణదేశమునన్ శయనించితో! మనం
బెరియఁగ నన్నుఁ దమ్ముని నిఁ కెంతగ లోఁదలపోసి కుండితో

అయ్యో! కుశకుమారా, నాకన్నులవెన్నెలా, నన్నును నీమును
తమ్ముని విడనాడి పోయితివా? వాల్మీకినాయన వచ్చి, కుసుఁడేడి యన్న
నేనేమి చెప్పదును తండ్రి? ప్రియ తనూబా, నన్నఁగూడ నీతోడఁ గొని
పోమ్మ. [మూర్ఛిల్లును]

మాండ: అమ్మా, యూరడిబుము. నేఁబోయి లవుని దీసికొని
వచ్చెదను. [నిష్క్రమించును]

సీత: [తెప్పిరిలి] నాయనా కుశ కుమారా, ఒక్క నిమిషంబున
లోకమెల్ల వెలిగించి మఱునిమిషంబున నస్తమించు నుల్కవలె నయినదా
నీ బ్రతుకు? వాల్మీకి నాయనగారుండిన సత్తిపక్షపరభావమునఁ బునర్జీవిని
గావించియుండు సేమాగదా! అకటా! నాబోఁట్టి దురదృష్టవతికి నంతట
భాగ్యమబ్బునా? నామద్దకూనా, పండ్రెండువత్సరములకే నీకు శతాయు
ష్యము సంపూర్ణమైనదా?

పూర్ణిమా చంద్రుని బురుణించు సీమోము

కళలెల్లఁ దటిగెనే కన్నతండ్రి!

కల్వతేకులువోలు కన్నులు జిగిమాసి

మూతలు వడియెనే ముద్దుకూ!

సువిశాల ఫలకంబు సొంపుమీఱు నురంబు

శోణితం బాలికెనే సుందరాంగ!

అజానులంబమై యలరు దోర్బుగళంబు

బలము దొలంగెనే కలికి పట్టి!

ఆశలకు నెల్ల నాలంబమైన నీవు
 సంగర కోడళాశాయివై సమసినావె !
 యిట్టి వ్రత్యక్షసత్యంబు నెఱిగియుండి
 పగులదేమొ నాహృదయమ్ము బద్ధలగుచు.

అయ్యో ! నామద్వబిడ్డా, నన్న నట్టుడవులపాలుచేసి పోయితివా?

[లవుడును మాండవ్యుడును పర్యవేశింతురు]

నాయనా, నీ మద్దలయన్నను గోల్పోయితిమి.

[లవుని కౌగిలించుకొని దుఃఖించుచు.]

లవు: అమ్మా, యేడవక చెప్పుచు. గుడ్డపేసిన అన్నను కఱ

చెనా ?

సీత: అయ్యో ! నాయనా, ఇది యజ్ఞాశ్వమట గదా.

లవు: అయిన నేమి ?

మాండ: అయిన నెమియా ? అదియే పాశ్రాంతకమైనది.

సీత: ఆశ్వరక్షకులు కుశునితో బోరాడిరట.

లవు: ఏమీ ? అన్నను నొప్పించిరా ?

మాండ: నొప్పించుటయా ! కంఠగతప్రాణునిఁ జేసి రనుము. ఎవ

రక్షకులంతపాగురు తొడు, అందులో తాపనార్థకు లెట్లుండవలయు ?

సీత: మాండవ్యా, ఇది నీతిబోధలకుఁ దరుణమా ?

లవు: ఏమంటివి ? — కంఠగతప్రాణునిఁ జేసిరనియా ?

ఉన్నారా కుశునొంచువీరులు నృపవ్యూహంబునం చెచ్చటకా ?

విన్నామే పులిపిల్ల ముట్టి నృకముల్ పీడించి చెండాడుటల్ ?

గన్నామే యిటువంటివింత? యయినం గానిండు; నేఁబోయి మా
యన్నం దెత్తు రిపు ప్రభేదన చణ వ్యాపారపారోపతే.

మాండవ్యా, న న్నా కదనరంగమునకుఁ గొనిపోమ్మ.

మాండ: [స్వగతము] అయ్యో! నాకే రావలయునా యీమహా
విపత్తు? మునుఁగఁబోయి మొసలికిఁ జిక్కిరితిని. ఒక్క శీలీముఖము తప్పిచారి
నాపైఁబడినఁ బ్రాణముల నూటికొనకమానదు. [ప్రకాశముగ] లవా, యిట్టి
కార్యముల బాల్యచాపలము ఆపవలకు మూలమగును.

నీత: నాముద్దుకూనా, నీకేల యీమచ్చునీ? తారతమ్య మెఱుంగక
పోరిన కుశకుమారుని గతి యేమైనది?

చంద్రబింబమ్ము జలద సంఘన్నమయ్యె;

గాఱుచీకటి నల్లడఁ గ్రమ్ముకొనియె;

దారకలు మాసి యొక్కటే తార నిలిచె;

నదియు నుఱిగిన గతియేమి యయ్య నాకు ?

లవు: అమ్మా, రోహిణిశ్యాంబల నానెత్తురు కుకకుకు యుడుకుకు
చున్నది. ప్రతిహింసావేశము నన్నుఁ బెరఁచేపుచున్నది. నన్ను వదలుము.

నీత: నాయనా, నీముష్కరత చాలింపుము. కడసారి నాముద్దు
కొమరుని వృతకేబరమునైనఁ గాంచుటకు నన్నుఁగొనిపోమ్మ.

లవు: తల్లీ, నీవు విచారింపవలదు. అన్న సర్వతోముఖ బాణ ప్ర
యోగదక్షుఁడు. ఆతఁడు మరణించియుండుట కల్ల. అన్న మార్చిల్లియుండిన
భీతిల్లి ఈమాండవుగ్గఁడు పరుగెత్తియుండును.

మాండ: నీవుమాత్రము భీతిల్లికుందువా? అప్పటికిని వైర్యవంతుఁ
డను గావున దూరముననుండియైన సంతయుఁ దెలిసికొని వచ్చితిని.

లవు: అమ్మా, కాలవిలంబన మగుచున్నది. నన్నుఁబోనిమ్ము.

[కొంగిలి విడిపించుకొనును.]

సీత: నాయనా, నా మాటనినరా.

నాదుముద్దుకూన, నాకన్ను వెన్నెలా,

నాకు భాగ్యరాశి, నాకుమార,

పుత్రశోకవహ్నిఁ బొగిలింప నెంచితే ?

రార కన్నతండ్రి, రణమునలడు.

లవు: అమ్మా. యాకూళలకు అన్నయ్యను నప్పగించి నన్ను శుభముండు మనియెదవా ?

అన్నను నొంచికట్టి యభియాతేబలంబులు చెట్టుపుట్టులకొ
వెన్నడి మున్నడింబులు భీషణసంగరమందు మబ్బులోఁ
జెన్నగు మించునా మెఱసి చిందఱవందఱచేసి శౌర్యము
భయస్సతి నొందఁ దెచ్చెద సహోదరు నీవు ముదంజుఁబొందఁగక

సీత: మాండవ్యా, యిక నేనేమిసేయుదును? ఈలవుండు నామాట
సరకు సేయకున్నాడు?

మాండ: అమ్మా, నీవు బ్రతిమాలినను వినివానికి నా సదుపదేశము
చెవిని దూరునా?

లవు: తల్లి సీతైన వాల్మీకి తాతయైనఁ

దాపసేశ్వరులైన విధాతయైన

అన్న యవమానమునకు రోషాగ్నిరగులు

నన్ను నిలుపంగ లేరని నమ్ముచున్నా.

అమ్మా, యిక బోయివచ్చెదను. మాండవ్యా, రమ్మ.

మాండ: పోదము పద.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.]

నీత: [చేతులుజోడించి] అయ్యో! జగదీశ్వరా, యీ ముద్దుకుమారు
నెన రక్షింపవా?

సూర్యచంద్రులార, సురలార, మునులార,
కన్నతండ్రులార గావరయ్య,
యిలను నెల్ల నేలు నిక్షాకు భూపాలు
ముద్దుపట్టి నాదు ముద్దుపట్టి.

[యవనిక జూనును.]

చతుర్థ స్థలము: అడవి.

[కుశుడు మూర్ఛిల్లియుండును; లక్ష్మణుడు
ప్రక్కన నిలబడి యుండును.]

లక్ష్మ: కటకటా ! నేనెంత య కార్యమొనరించితిని? గోమతేశ
మున నీబుష్పకుమారుని, ఈ శూరబాలకుని, ఈ సౌందర్యరాశిని నా కఱకు
టమ్ముల కెఱ గావించితిని!

నగముపూచిన యెట్టు లొద్దుగపురెమ్మ
 గాలితాఁకున నేలను గూలినటుల
 దూపుగంటుల నెత్తురు దొరఁగుచుండ
 ధరణి యొడిలోనఁబవల్లిచేఁ దపసి సుతుఁడు.

ఆహా ! నా యనివేకమునకు నాకే లజ్జ వొడముచున్నది! ఋషి
 కుమారుని దునుమాడినందుకు ఆన్న కోపింపకమానఁడు. ఈ కుమారుని దుర
 వ్యసఁ గాంచినఁ దాపస దంపతులు నన్ను శపింపక మన్నింతురా ?

ఉత్సాహ. చిగురుటాకు జొంపమందుఁ జిచ్చునెట్టి యవ్వలక
 వగలఁబొగులు మూఁకునటుల బాలకుఁమనోహరుఁ
 విగతజీవుఁగా నొనర్చి వీరలోక మందు నే
 నగఁడు గుడుతు నఁచుఁ జిత్త మారటంబు నొందెడికి.

ఆహా ! యీతాపసబాలకునినై నకారణవాత్సల్యము నాకేల గలుగు
 చున్నది? ఇది తపోవన మహత్వమా యేమి ?

అరి దెగటారిన యంగుకుఁ
 బరగదు మోదంబునాదు భావమునందుక
 బరమ సుహృన్మరణంబనఁ
 గర ముమ్మలికంబు నన్నుఁ గళనశఁపెట్టుక.

ఆహా ! బాలకుని యనయవములు మెల్లమెల్లగఁ గదలుచున్నవి
 శరాఘాతముల నీకుమారుఁడు మైమఱచి పడియడెనేగాని, దైవశక్తిమున
 మరణింపఁడాయె. ఈ వీర కిశోరమును మా శ్రీభైరవనకుఁ గొనిపోయి వృణ

చికిత్సగావించి, యన్నకు ఉపాయముగ అయోధ్యకుఁ బంపెదను.

[కుశుని నెత్తి భుజముపై వైచికోసును.]

[లవుఁడు పోవేళించును.]

లవు: [స్వగళము] ఓహో ! యీ రాజకుమారుఁడు అన్న నెత్తుకొని వెడలుచున్నాఁడు. [ప్రకాశము:] ఓయీ, నిలుము, నిలుము. నీ దొంగతనము సాగెనుకొంటివా ?

నేను మాయన్న వెంబడి లేనియపుడు

లెక్కఁబడరాని సైనికు లొక్కఁమొగిని

పుట్టితేనేకు నీగలు మూగినటుల

ముట్టడించి వధించియుఁ బోవువారె?

లక్ష్మ: [కుశుని నేలపైఁ బరుండఁబెట్టి స్వగళము] బేరా ! యీ బాలకు డెవ్వఁడు ? ఈమూర్ఖుని ప్రబంబమో యనునట్లున్నాఁడు ! పీరియ్యరు కవలైయుందురా ?

లవు: ఓయీ, శూరమృత్యుఁడా, మీరాచవారి శూరత్వ మిట్టి దియేనా? ఒక్క బాలకుని అందఱు సైనికులుపొదివి తెగటార్చుటయేగాక అతని మృతకేబరము సైతము దొంగిలించుకొని పోవుచున్నావా ?

ఓయీ, ఆకేబరమును విజయోపాయముగఁ దలంచుము. అన్యోన్య జిగీషువులమగు మనలో నెవరు గెలచినను ఆ హరిత్రోషకమును సైకొందము.

లక్ష్మ: బాలకా, నీపి ఋషికుమారునకు సోదరుఁడవా?

లవు: నీకు నకాలమృత్యువును.

లక్ష్మ: అంతరమెఱుంగక బాల్యచాపలమున మార్కొనిన యీ బాలునిగతి యేమైనదో చూచుము.

లవు: [శింజనీ టంకారముసేయుచు] ఇంక నీగతి యేమికానున్నదో తెలిసికొనుము.

కుశు: [మెల్లగఁ గనువిచ్చి] తమ్ముడా, నాకు దోడ్పడ్డవైతివా? మరణశయ్యయందైన నొక్కమాటు కాంగిలించుకొని నన్ను వీరస్వర్గమునకు వీడ్కొల్పనా?

లవు: [విల్లికిందవైచి] ఆహా! మాభాగ్యవశమున అన్న బ్రతికి యున్నాడు. [దగ్గరకుబోయి మోకాల్చివై వంగి] అన్నా, నిన్ను దురాత్ములునొప్పించిరా? నన్నేల ముందుగఁ బంపివైచితివి?

కుశు: తమ్ముడా, నేనిపుడెక్కడ నున్నాను?

లవు: రణరంగమున.

కుశు: ఇంకను రాజకుమారుడు బ్రతికియున్నాడా!

లవు: వీడుగో! యజ్ఞపశువువలె బంధనమునకు సిద్ధముగ నున్నాడు.

కుశు: [చేతిపై సగములేచి] ఏడీ?

లక్ష్మ: [స్వగతము] ఔరా! ఏమి యీకుమారుని డాత్రము?

శరభూతుంబుల వేదనక సాలయుచుక శార్దూలసోతంబు నెత్తురులొల్కంగ సగంబునికిక్కి మృగయుం దుండొడ నుంకించెనా శరవిధ్ధాంగుడు బాలకుం డురు రుషా సంక్షుబ్ధ చిత్తంబునం బరంగుక; బాపురె! వీరమోహన రణప్రావీణ్యరూపంబనక.

కుశు: లవా, నావంటి నిటు లందియుమ్మి. [లవుడు అందియిచ్చును] [స్వగతము] ఔరా! నాకరము శరాసన భారమునైన నోర్వకున్నది. [వింతిని

దిగవిడచును]

లవు: [శింజినీ టంకారము సేయును.]

[వాల్మీకి ప్రవేశించును]

వాల్మీ: ఆహా ! శాంతికి దావలమైన తపోవన మేలాకో ఆర్ద్ర శోణితపిత్తంబుల గళంకితమైనది.

లవు: రాజకుమారా, నీపాణిముల గాచికొమ్ము.

మాజనని సర్వలోకసమ్మాన్యవృత్త

పూతచారిత్ర వీరప్రసూతయేని

తాత వాల్మీకి సత్తపో ధన్యుడేని

వాల్మీ: ఎవరు నన్ను జేర్కొనుచున్నారు ?

లవు: అస్త్రమియ్యదె,

నాల్మీకి: ఆహా ! ప్రమాదము. విడువక యోగమాఁగు.

లక్ష్మీ: మునిచంద్రమా, లక్ష్మణుఁడు మొక్కుచున్నాఁడు.

వాల్మీ: కుమారా, వర్జిల్లుము!

కుశు: [స్వగతము] లక్ష్మణుఁడా యితఁడు ?

లవు: తాతా, [వాల్మీకిని కౌగిలించుకొని] యీ దురాత్ముని సేనలు అన్నను ముట్టడించి మార్చిట్లఁజేసినవి. అన్నను బ్రతికింపుము.

కుశు: తాతా, నన్ను శీఘ్రముగ వీరస్వర్గమునకు పీడ్కొల్పుము. ఈ శరాఘాత వేదన దుర్భరమగుచున్నది.

వాల్మీ: [స్వగతము] ఆహా ! దైవఘటనాచిత్రము ! [ప్రకాశముగ] నాయనా, యూరడిల్లుము. నీవు వజ్రకాయుడవు కాఁగలవు.

లక్ష్మ: [స్వగతము] ఏమీ వాల్మీకిమునీంద్రుల మనుమలా యీ పీఠమూరులు? ఆజన్మ బ్రహ్మచారికిఁ గుటుంబము కలదా ?

వాల్మీకి: [కుశునివైవంగి] నాయనా కుశా, [ఒడలునిమురుచు] నీ శరాఘాతములన్నియు నిర్బాధకము లయ్యెడిని లెమ్ము.

లక్ష్మ: [స్వగతము] ఆహా ! తపోధనుల మహాశ్వము !

కుశ: తాతా, సమయామునకువచ్చి నన్ను రక్షించితివి.

లవు: అన్నా, వేదన శమించినదా ?

కుశ: లవా, తాతగారి తపనప్రభావ మహేఘముగదా ?

చేతితోఁదీసివైచిన రీతిగాఁగఁ

దూపుగంటుల వేదన తొలఁగిపోయెఁ;

బూర్వ దోర్బల ముత్సాహమును జెలంగెఁ;

దగుదు నేనింక వైరి మర్దనము సలుప.

వాల్మీ: కుమారా, యీ పట్టుదలవదలుము. మానసియులయెడ నపరాధ మొందితివి.

కుశ: [స్వగతము] ఆహా! యేమి వాల్మీకితాతగారి పక్షపాతము.

వాల్మీ: లక్ష్మణా, గొప్పప్రమాదము వాటిల్లినది. లోకవిఖ్యాత పీఠులగు మీర లీబాలురతోఁ బోరాడుట ధర్మమా?

లవు: [స్వగతము] ఇంద్రజిత్సేనారకుఁ డగు లక్ష్మణుఁడా యీతఁడు?

లక్ష్మ: మునికులతిలకా, మన్నింపవలయు. ఈకుమారకుల మనోహరస్వరూపములు నాహృదయమును గరుణావేల్లితమును గావింపఁ బోరుట కిష్టపడక సవనశ్వమును వదలుఁడని యొక బ్రతిమాలుకొన్నను పీఠ విసరై వాప్రయత్నము సాగమి రఘుకులేశ్వరు ప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్చుటకై అనిష్టము

తోనైన గదనము సలుపవలసి వచ్చెను.

లవు: [స్వగతము] వాల్మీకి తాతగారు రాకుండిన నింతవఱకే ప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్చి యుండువు కాఁబోలు!

వాల్మీ: నాయనా, గతమునకుఁ జింతించిన లాభములేదు. ఈ తపో వనము ప్రవేశించి మా కతిథివై తివి.

లక్ష్మ: మహాప్రసాదము.

లవు: [కుశుని వంకతిరిగి] అన్నా, మనల నొప్పించిన దురాత్మునకుఁ జితిధ్యమొసఁగ వలయునా?

కుశు: లవా, తాతగారు ఆశ్రమధర్మములకు వెలియాదురా?

వాల్మీ: కుమారులగా, ఆశ్రమమునకుఁ బోదమురండు; అతిథి సత్కారధన్యుల మగుదము. [స్వగతము] దైవవశమున నేను సమయమునకుఁ దీర్థయాత్రనుండి మరలిరాకున్న నెంతప్రమాదము వాటిల్లియుండునో !

[ఆందఱు నీష్క్రమింతురు.]

సంచను స్థలము : వాల్మీకి ఆశ్రమము.

[వాల్మీకియు సీతయు సంభాషించు చుందురు.]

వాల్మీ: కుమారీ, ఈవిషయము చక్కగ నాలోచింపుము. ప్రజ లింతకు మున్నే తమ యవివేకమును దెలిసికొని పశ్చాత్తాప పడుచుందురు. పుత్రవతిని నిన్ను రామచంద్రుఁడు కన్నుల గప్పికొని స్వీకరించును.

నేలనాలుగు చెఱగులు నేలఁజాలు
వీరవీరులు కుశలపుల్ వెలఁదిమిన్న,
అట్టికొమరుల సౌఖ్యంబు నరసియైనఁ
గాంతు సన్నిధిఁ గాలంబుఁ గడపుమమ్మ.

సీత: నాయనా, సర్వమెఱింగిన మీరే యిట్లాడుచున్న నిక నే
నేమిపలుకఁగలను? ఆర్యపుత్రునకు నాకన్నను గుహరులకన్నను కీర్తియే
గదా యాదరణీయము.

నాల్గి: కుమారీ, నిన్ను మరలఁ బరిగ్రహించుటవలన రామచంద్రుఁ
డపక్షిరివంతుఁ డౌగని యెంచెదవా ?

సీత: ప్రజ లట్లు తలంతురు.

నాల్గి: అమ్మా, లక్ష్మణునివలన సంతయు నెఱింగితిని. నిన్న వన
ములకుఁ బంపినందులకు జనులు రామచంద్రుని తొందరపాటును దూలనాడు
చున్నారట!

సీత: ఆహా! యేమి లోకుల చిత్తచాంచల్యము!

నోటి కడ్డమాఁకయు లేక మాటలాడి
సత్యము నసత్యమెఱుంగరు జడహృదయులు;
గాలివీచిన యల్లెల్లఁ గదలియాడు
కేతనాంచల మటు వారి చేత మలరు.

నాల్గి: జానకీ, జనసామాన్యము కర్ణధారిలేని నావవలె ముందు
పెనుకకుఁ ద్రుళ్ళింతలాడుచు అనేకవిధములఁ బోవుచుండును.

సీత: నాయనా, యశ్యమేధ మొనరింప సమకట్టిన యార్యపుత్రుఁడు
మాతనముగ సహధర్మచారిణిని బరిగ్రహించి యుండునుగదా!

వాల్మీకి: బిడ్డా, రామచంద్రుడు ఏకపక్షీవతుడని యెఱుంగవా?

సీత: అట్లయిన సహధర్మచారిణి లేక యజ్ఞదీక్ష యెట్లు వహించును?

వాల్మీకి: నీ ప్రతిబింబమగు స్వర్ణమయవిగ్రహమే సహధర్మచారిణి యగుట!

సీత: [ఆశ్చర్యముతో] ఏమీ యీవంత ! ఆర్యపుత్రుఁ డెంతటి క్రౌంచ దగియున్నాఁడు.

వాల్మీకి: శాస్త్రసమ్మతమని యెందఱో ధర్మవేత్తలగు తాపసు లుపదేశించినను ద్వితీయ పరిగ్రహమున కియ్యకొనక నీప్రతికృతిగఁ గాంచన విగ్రహమును నిర్మింపించి రఘుతులేశ్వరుఁడు దీక్షాకంఠణము ధరియించెనట!

సీత: [స్వతఃగము] ఆర్యపుత్రుని యేకపక్షీవృత్త మెల్లకాలము వర్ధిల్లుగాక !

వాల్మీకి: అమ్మా, రామచంద్రుఁడు నిన్ను విడనాడియుండువఱకు స్వర్ణచితుఁడు కాఁజాలఁడు.

నిండుచూలాలి విడనాడ నేర్చెఁగాని

విరహతాపంబు రాముఁడు వీడలేడు ;

పవలురేయును నిన్నెంచి పనవిపనవి

పాండురోగి విధంబునఁ బాలిపోవు.

సీత: [స్వగతము] ఆర్యపుత్రునకు వినోదహేతువైన ఆ కనకవిగ్రహమునకన్న సంతాపకారిణి నగు నేనే దురదృష్టవతిని.

[కుశలవ్రలు ప్రవేశింతురు.]

కుశు: తాతా, మాపాతముల నొప్పగించుకొనుము. మేము పూజా

మాంకము]

సీతావనచాసము

పుష్పములు గోయఁ బోవలయు.

వాల్మీ: నాయనలారా, పాఠము లటుండనిండు. ఆయోధ్యాపతి యొనరించు అశ్వమేధమునకు మన మాహ్వనింపఁబడితిమి. మనమందఱము నేడే రాజధానికిఁ బ్రయాణము కావలయు.

లవు: తాతా, అచ్చు కూడానా ?

వాల్మీ: అవును ?

కుశు: తాతా, అట్లయిన మేము రామాయణకథానాయకునిఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూడఁగలమా ?

వాల్మీ: నిస్సంశయముగఁ జూడఁగలదు.

సీత: [స్వంతము] ఆర్యపుత్రుఁడు తమతండ్రి యని తెలిసిన ఈ కుమారకు లెట్లు సంతసించువారోగదా !

లవు: తాతా, ఆలక్ష్యముండేమైన మౌపై లేనిపోని తంటాలు చెప్ప నేమి ?

వాల్మీ: నన్నునుసరించు మీకు నేలాత్తిభయముండదు లెమ్మ.

లవు: అన్నా, రమ్మ. చక్కగ ఉత్తియారవైచిన వల్కలములఁ దరియించుకొని సిద్ధముగ నుండము.

[కుశలవులు నిష్క్రమింతురు.]

వాల్మీ: కుమారీ, తాపస సునాసినుల యాశీర్వాదములు వడసిరమ్మ.

సీత: అటులనే పోయివచ్చెదను.

[నిష్క్రమించును.]

వాల్మీ: నేనిన్నిదినములఁ దలపోయుచుండిన కార్యము అతర్కితముగ అశ్వమేధ సందర్శనమాలమున సిద్ధింప నున్నది. ఇఁకనైన రామ భద్రుఁడు దారాపుత్ర పంతుండై సుఖియించుగాక !

[నిష్క్రమించును.]

అష్టమాంకము

ప్రథమ స్థలము: యాగమంటపము

[రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులును, రాజులును,
మునులును, ప్రజలును కూర్చుండియుండురు.]

రామ: [స్వగతము] అకటా ! సర్వాంగనిర్వాణదాయని యగు
నా జానకిని మోసగించి యడవులకు వెడలించి కృత్రిమమగు కనకవిగ్ర
హముతోడ నే నీ యాగమంటపము నలంకరింప వలయునా ? ఈసాహ
సము సీతాబహిష్కారమునకన్న హృదయభేదక మగుచున్నది.

వసి: రామభద్రా, కంకణము ధరియించుకొమ్మ.

రామ: [చేయిచాపును. వసిస్థుడు కంకణము కట్టుచుండును.]

అవనిజాత రాముని బహిష్కార మనుచు

నెల్ల రనుకొను సత్యంబు కల్లయయ్యె ;

నల్లుగాకున్న జానకి నడవి కంపి

పాపి రాముండు నింకను బ్రతికియున్నె ?

వసి: రామచంద్రా, హుతాశనున కంజలి ఘటించి హోమ
కుండము రగుల్పము.

రామ: [ఉల్క చేతబట్టుకొని కుండము తప్పించి రగిలించుచు]
[స్వగతము] సీతా విరహితమైన ఈ యశ్వమేధము నే నెట్లానర్తును ?

నాదు గృహలక్ష్మి, యర్థాంగి, నా మనో ల
తాంత మకరంద బిందువు చెంతనుండ
నెన్నో జన్మంబు లొనరించి యున్న నాకు
ధర్మపత్ని యయ్యె నిటఁ గుంఠనపుబామ్మ.

లక్ష్మి: [స్వగతము] శోకాకులితచిత్తుడగు మాయన్న యజ్ఞవిధుల
సాంతముగ నొనరింపఁ గలఁడా ?

రామ: [స్వగతము] బాసకీ, నీకై యొనర్చిన అనన్యసాధ్యములగు
సాహసకార్యములు నేఁడు నిష్ప్రియోజనము లాయెఁగదా!

నీవు లేకుండిన నిన్నుల బలశాలి

వారిఁ జెండాడుట వమ్ముగాదె ?

నీవు లేకుండినఁ బావని జృంభించి

వనధి దాటుటయు నిష్ఫలముగాదె ?

నీవు లేకుండిన నిఖిల వానరసేన

యభిగట్టుట వ్యర్థ మానుగాదె ?

నీవు లేకుండిన నిర్ణీద్ర రణవీరు

రావణుఁ జంపుట రవ్యగాదె ?

స్వార్థపరత నిన్ను సాధుచరిత్రను

జేతులారఁ గానఁ జేరఁదోసి,

వెట్టిపట్టినటుల వెకలిన్చి చింతింతు

గడచినట్టి దుష్ట కార్యమునకు.

[వాల్మీకి కుశలవులు ప్రవేశింతురు]

వాల్మీ: రామభద్రా, మంగళ మగుగాక!

రాము: మునీంద్రా, భవదాగమమునఁ గృతాఙ్గఁడ నైతిని.

మునులు: తథాస్తు. తథాస్తు,

రాము: [స్వగతము] లక్ష్మణుఁ డెఱింగించిన సౌందర్యమూర్తు లీ
యిరువురు వటువులై యుంచురా?

[సభలో గుజగుజలు]

రాము: మునీంద్రా, యీ తాపస వటువు లెవ్వరి కుమారులు ?

వాల్మీ: వీరొక వనవాసిని బిడ్డలు.

లవు: [జనాంతికము] అన్నా, యీ యజమానుఁడేనా రామాయణ
కథానాయకుఁడు ?

కుశు: అట్లే తోచుచున్నాఁడు. తమ్ముఁడా, యీ శాంతస్వరూ
పుని దర్శించినంతఁ దల్లినిగాంచినంత యనురాగ ముప్పటిల్లుచున్నది !

లవు: అన్నా, వాల్మీకితాత సత్యమే వర్ణించెను.

రాము: మునీంద్రా, ఆ వనవాసిని యెవ్వతె ?

వాల్మీ: ఎవ్వతెయో యొకగర్భిణి వనముల నిస్సహాయయై పరితపిం
చుచుండ, నే నాశ్రమమునకుఁ దీసికొనిపోయి కుమారీ నిర్విశేషముగఁ
బోషించుచుంటిని.

రాము: తాపసోత్తమా, యీనిర్హేతుకవాత్సల్యము మీ దివ్యచిత్త
మున కనురూపమైనది. — తరువాతె?

వాల్మీ: కొన్నిదినముల కా నీమంతిని యీకవ బిడ్డలను
బ్రసవించెను.

రాము: [స్వగతము] ఆహా ! యీ సుందరకుమారులఁ గాంచిన

స్వప్తినుండి నామనము పరివరివిధములఁ బోవుచున్నది ! అదియేలాకో వీరి ముఖమండలముల వైడేహి పోలికలు పొడకట్టుచున్నవి. నాభ్రాంతియే యిట్లు తోఁపించుచున్నదా ?

[ప్రకాశముగ] కుమారులారా, యిటురండు.

నాల్మీ: [స్వగతము] వాత్సల్యబీజమా, యంకురింపుము.

కుశలవులు: [అనుజ్ఞకై వాల్మీకితట్టు చూతురు.]

నాల్మీ: నాయనలారా, భయపడకుండు. రామభద్రుఁడు సర్వ ప్రజలకు జనకప్రియుఁడు.

కుశలవులు: [రాముని వద్దకిపోదురు.]

రాము: [ఇరువురను రెండుచేతులఁ జేరదీసికొని, స్వగతము]

ఆహా ! యేమి యీ యాశ్చర్యము !

ఈ మనోహరాంగు లీ ముద్దుకొమరులు

నన్ను నంటినంత నన్ను తాంగి

జనకజాత మాస్త సుస్పర్శమట్టులఁ

గాయమెల్ల నమృత కలితమయ్యె.

కుశు: [స్వగతము] ఏమి, యీ మహాత్ముని తాపసాదరణము?

లవు: [స్వగతము] తండ్రి కాఁగిలి నెఱుంగని నాశరీరము ఈ మహా

రాజుకాఁగిట ముఖించుచున్నది.

రాము. కుమారులారా, మీ నామధేయము లేమి ?

లవు: మహారాజా, యీయన కుశుఁడు.

కుశు: రాజచంద్రా, యీతఁడు లవుఁడు.

రాము: [స్వగతము] ఎంత కఠోరసంబోధనముల!

వసి: వత్సా, యింక యజ్ఞవిధుల గమనింపుము.

వాల్మీకి: నాయనలారా, మీరికరండు.

కుశలవులు: [కాంగిలి వదల్చుకొని వాల్మీకికి దగ్గరకు వత్తురు.]

రాము: [స్వగతము] ఆహా! కాంగిలి వదల్చుకొనిపోవు నీబాలకుల నాచిత్తయిగూడ ననుసరించుచున్నది. ఆగర్భవతియే సీత యై యుండిన ఈ ముద్దుకొమరులే నా బిడ్డలైయుండిన—ఆశా, యీ మందభాగ్యుని యందు నీయూహలన్నియు నిరర్థకములు.

[శూర్పణఖ సీష్టుకొని విభీషణుడు ప్రవేశించును.]

విభీ: ఓసి కులపాంసనీ, చండి, యోసి జంత,

నాకు సోదరివై పుట్టినావె నీవు ?

కత్తికొక్కొక్క కండగాఁ గాయమెల్లఁ

దత్తిగివైచినఁ బోనె పాతకము కుటిల ?

లక్ష్మ: దానవేశ్వరా, యాగమంటపముననా ప్రీహత్య ?

రాము: విభీషణా, ఏమి యీ దౌర్జన్యము ?

విభీ: రఘుకులేశ్వరా, యీ మాయలమరిజంతను ఇప్పుడే శిరచ్ఛేదన మొనరించుట కాజ్ఞ యొసంగవలయు. ఈ శూర్పణఖయే నిరపరాధిని యగు జానకీదేవి బహిష్కారమునకు మూలము. ఈ రక్కసి యొసరించిన కుట్రలన్నియు నాకుఁ దెలియవచ్చినవి.

రాము: [ఆశ్చర్యముతో] ఏమేమి ?

లక్ష్మ: [స్వగతము] ఇది యేమివంత!

రాము: విభీషణా, యీశూర్పణఖ యేమిచేసినది ?

విభీ: ఈ క్రూరచారిశ్రయే తన దుష్టకృత్యమును దెలిసికొనుఁగాక.

[సభలో గుజగుజలు]

శూర్య: దీనరత్నామణి, ఆపద్బాంధవా, రామచంద్రా యాడు
కుయు లాలింపుము. అనాథవత్సలా, ఈపాపాత్మను రక్షింపుము. నాతప్పు
క్షమియింపుము. నన్ను బ్రతుకనిమ్మి.

భరతు: [స్వగతము] ఈరహస్యము పూర్వమే తెలిసియుండిన
జానకీదేవి యడవులకుఁ బంపఁబడి యుండదుగదా.

విభీ: ఓసీ మాయలమారీ, నీబొంపు లింకఁ జాలింపుము. సీతాదేవి
వాదక శంకము నీహృదయ రక్తపూరమునఁ గడిగి వేయవలయును.

శత్రు: [స్వగతము] శూర్పణఖ కుట్రయా యింతటికిం గారణము!

శూర్య: దీనబాంధవా, రామభద్రా, యీ దీనురాత్రికి నభయ
ప్రదాన మొసరిగి రక్షింపుము.

ప్రాణవల్లభఁ జీకాకు పఱచినట్టి
కాకదైత్యుని సైతముఁ గాచినావు;
అఖిలలోక శరణ్యుండ వైన నిన్నుఁ
బ్రాణదానంబు వేడెద రామభద్ర.

లక్ష్మి: అన్నా, యీమాయావినియందు నెనరూనఁదగదు.

రాము: దానవీ, నీవెట్లు సీతాపవాదమునకు మూలమవైతివి ?

శూర్య: మహారాజా, యథార్థము చెప్పుచున్నాను. నన్ను రక్షిం
చినను శిక్షించినను మీ కరుణయే.

రాము: చెప్పము.

శూర్య: రాక్షసవి నాశన ప్రతికార మొనరింపఁ గోరి జానకీదేవిని
వైతన నడవులఁ గప్పవెట్టినెంచి ఆయోధ్యఁ జేరితిని. మాటువేసంబునఁ జరిం

చుచు జనసమృద్ధములగు ప్రదేశముల ఏమేమో యపవాదములు వ్యాపింప జేసితిని. రామభద్రా, రక్షింపుము. రక్షింపుము.

[ప్రజలు: జానకీదేవి నిష్క్రమించుక — నీతాదేవి సాగుచరిత్ర] —

రాము: [స్వగతము] ఓనీ కూరరాక్షసి, నీసగ తీర్చుకొంటివా?

విభీ: మహారాజా, ఈకపటచారిణిని దెగటార్చుటకు అజ్ఞాపెట్టుము.

శకుని: అన్నా, ఈ రాక్షసి కరుణార్థ గాదు.

నిండుచూలాలి నైదేహి నిష్ఠురంపుఁ

గప్తములకుఁ గారణమైన దుష్టురాలిఁ

గజకు కజవాలమునఁ జీల్చి కండలెల్లఁ

గాకులకు గ్రద్దలకు నైవఁ గౌతుకంబు.

రాము: తమ్ముడా, దీక్షాకంకణపూతమైన నాహస్తము అపరాధిని రక్తమండైన ముంపుజాలను. ఈ కుటిలచరిత్రను హింసించినను నాప్రాణ వల్లభ మరల బ్రతికివచ్చునా? శూర్వణభా, వెడలిపొమ్ము. పాప పరిహారము గావించుకొనుము.

శూర్వ: రఘుకులేశ్వరా, నీయనంతకారుణ్యము వర్ధిల్లుగాక! దార పుత్రవంతుడనై సుఖింపుము.

రాము: [స్వగతము] జానకి జీవించియున్నదా —

ఋషభలు: రామభద్రా, నీయతిలోక దయాళుత్వము ప్రశంసనీయుము.

విభీ: శూర్వణభా, రామచంద్రుని యజ్ఞశ్రేమి నీవు వధింపఁబడక బ్రతికితివి. ఇక లంకయందడుగిడిన నా కరవాలము నీప్రాణముల నూర్చి కొనును. పొమ్ము. నీపాపాత్మ తరియించునటుల నెక్కడనైన వసయందుఁ దప మాచరింపుము.

శూర్వ: [స్వగతము] పులివాతబడిన జింకపిల్ల జాతి పడినటుల ఈ

విభీషణుని చేతినుండి తప్పించుకొంటిని. ఇంక నెక్కడికైనబోయి నా జీవితశేషమును గడపెద.

[నిష్క్రమించును]

వాల్మీ: [లేచి నిలుచుండి] ఋషీశ్వరులారా, సకల దేశాధీశ్వరులారా, పుజలారా, పవిత్రచారిత్రయగు జానకీదేవి శూర్పణఖ మూలమున నడవులకు వెడలింపఁబడుట మీరెల్ల రెఱుంగుదురుగాదా! నిండుచూలాలు— కోమలశరీర—రాజకుమారి నిస్సహాయయై యెట్లు కాలముగడపుచున్నదో యెవ రెఱుంగుదురు ?

రాము: మునీంద్రా, హృదయ మరృధేదకమగు నీవిషయము నేల తలపించుచున్నారు ?

వాల్మీ: ఆసాధ్యమణి కష్టపరంపరలు విన్నఁ గఠోరచిత్తులైనఁ గంటఁ దడివెట్టుకుందురా ? ఇంకఁ గరుణార్ద్రహృదయులగు మీమాటఁ జెప్పవలయునా ?

[ప్రజలు: వాల్మీకిమునీంద్రా, మహారాజ్ఞి దురవస్థఁ దలఁచినంతనే మాగుండె లవియుచున్నవి.

వాల్మీ: అవునవును; ఆయోధ్యావాసులు సజ్జనులని నాకుఁ దెలియును. సీత యన్ననో కదలమెదలలేని గర్భవతి. వనమా ఘోరవృత్తులము. ప్రాణములు పిడికిటఁబట్టుకొని ఆ యబల యెంతకాలము జీవించి యుండును?

[ప్రజలు: కష్టము! కష్టము!

మునులు: సీత సుఖించుఁగాక!

రాము: [స్వగతము] ఆయోధ్యా! యీమునీంద్రుని పల్కులు వ్రీలుచున్న నా హృదయమునకు శల్య సంచలనములవలె నున్నవి.

వాల్మీ: శూర్పణఖ తనదుష్కార్య మొప్పుకొనినవెనుక సభాస్థానం లలో నెవ్వరైన సీతాదేవి బహిష్కారయోగ్యుని చెప్పఁగలరా?

ప్రజలు: మునీంద్రా, సీతాదేవి మాకుఁ గన్నతల్లివంటిది. జానకీ నేవి పావనచరిత్ర—పతివ్రతామణి. దేవీబహిష్కారము ప్రమాదజనితము; ప్రమాదజనితము.

రాము: [స్వగతము] ఈప్రజ లే గాలికి ఆ చాపయెత్తు స్వభావము గలవారు.

వాల్మీ: సభ్యులారా, సీతాదేవి దైవవశమున బ్రతికియుండినఁ బునర్గహణ యోగ్యులుగనా?

ప్రజలు: నిస్సంశయముగ— ఈయశ్వమేధమున మహారాజునకు సీతాదేవియే సహధర్మచారిణి గావలయు.

రాము: ఇది యెట్లు సంభవించును?

వాల్మీ: వత్సా! దైవభుటన కసాధ్యముగలదా?

రాము: [ఆశ్చర్యతో] ఆర్యా, అట్లయిన మాహృదయేశ్వరి బ్రతికి యున్నదా?

వాల్మీ: కుమారా, జానకి బ్రతికియున్నది.

[ప్రజలలో సంతోషసూచకసంభాషణలు, గుజగుజలు]

రాము: ఏమి వినుచున్నాను? ఇది స్వప్నము గాదు గదా?

ప్రజలు: మహారాజా, మామనములు చల్లబడునటుల సీతాదేవిని పరిగ్రహించి సుఖించుము.

వాల్మీ: రాఘవా, నీకుఁ గుమారులుగూడఁ గలరు.

లక్ష్మీ: [స్వగతము] నాయూహ యథాగ్రమై యుండునా?

రాము: ఆహా! యిదియేమో మాయనాటకముగ నున్నది. మునీంద్రా, యిదియంతయు నసంబద్ధము. నాకెక్కడిజానకి? యెక్కడి కొవరులు? సీతకును నాకును బండ్లెండు వత్సరములు దుశ్చేద్యకుడ్యమువలె యెడఁబాటు గావించినవి. ఇది యంతయు స్వప్నము—మృగతృష్ణాస్రాయ

ము—ఇంద్రబాలము—ఈమందభాగ్యునికి భార్యలేదు, బిడ్డలులేరు, సోదరులులేరు, బంధువులులేరు, ఎవ్వరునులేరు. రామునకు లోకమంతయు శూన్యము; అంధకార మలీచనము; నరక సదృశము.

వాల్మీకి: ఆహ్లా, జానకీ,

[జానకి, తాపసపురంధ్రీ, పరివేశింతురు;

కుశలవులు ఆమెనుచూచి ప్రకృతు వత్తురు]

రాము: [ఆశ్చర్య దుఃఖములతో] జానకియా?— ఏకవేణీధారిణి—
కృశాంగి—ఆ—నాజానకి బ్రతికియున్నది!

[రాముడు పీఠమునైనండి లేచును. కుశలవులు ఆశ్చర్యముతో చూచుచుందురు. రాముడు సీతను దగ్గఱకు తీసికొని] ప్రాణినియా, నా స్వాధీనతత్వమును తుమియుంపుము. నాయపరాధమును నీ కృపాకటాక్ష వీక్షణములఁ గప్పెపుచ్చుము. నాజీవితశేషమును నీ యభీష్టపాలనమునకై వినియోగించి యపరాధ విముక్తుడ నయ్యెదను.

నాముద్దు బిడ్డలారా, కుశలవులారా, రండు నాయుత్సంగము నలంకరింపుడు. నన్నానందవార్ధి నోలలాడింపుడు. మితల్లి నట్లు నట్టడ వులఁ గన్ప నెట్టితనని కోపింపకుడు.

కుశు: [స్వగతము] ఇదియేమి, మహారాజ ట్లనుచున్నాడు?

లవు: [స్వగతము] మేము రామాయణకథానాయకుని బిడ్డలమా?

[సభలో గుఱగుఱలు]

రాము: నాయనలారా, రండు. నన్నుఁ గౌగిలించుకొనుడు.

లవు: [స్వగతము] ఇంతవఱకుఁ దాపసబాలకుల మనుకొనుచుంటిమి!

సీత: పాపిణవల్లభా, యాదీనురాలి యపరాధములను మన్నింపుము.

[పాదములమీఁద వ్రాలింను.]

రాము: [లేవనెత్తి] హృదయేశ్వరీ, నిరపరాధిని వని తెలిసియు, గీర్తిలోభమున, మిషవెట్టినిన్నుఁ గానలకంపిన యీ పాపిరాముఁడు నిన్ను తుమియించుట కెవ్వఁడు? నీ యతి లోకపాతివృత్త్యము నీయన్యసాధ్యమైన క్షమ మానంశము నుద్ధరించినది. మఱొకమా ట్లలోకమును నా కానం దమయముగ నొనరింపుము. [స్వగతము] ఆహా! మానవుని సుఖదుఃఖావస్థల భ్రమణము!

వింద్యజాలికుఁ డాత్మ మోహనపుఁ గుంచె

విసరినంతనె మాఱెడి విషయమటుల

నాకు నిరయంబుగాఁదోచు నాదు బంతుకు

స్వర్గ సన్నిభమయ్యె నీక్షణమునందు!

[ప్రకాశముగ] మునిసత్తమా, నాకృశ్ణజ్ఞత యెట్లుదెలిపికొనుటకుఁ దోచకున్నది. నన్నింకొకమాటు సపత్నీకుని గావించితిరి.

వాల్మీ: వత్సా, కష్టసుఖములు లోకమునకు సహజములు; అని వార్యముల. గడచినది మఱివిపొమ్ము. వర్తమానము ననుభవింపుము. భవిష్యత్తును దృష్టిపథమున నుంచుకొనుము.

బుఘలు: రఘుకులేశ్వరా, జానకీసహితుడవై యశ్వమేధము నొనరింపుము. దారి పుత్రులకుఁడవై గ్వాన్ధ్యసౌఖ్యముల ననుభవించువు కాక!

ప్రజలు: తల్లీ లోకమాత, అజ్ఞానుల యపరాధముల మన్నించి మమ్ము మీబిడ్డలవలె రక్షింపుడు.

ఋషులు: స్వస్తి పృజాభ్యః పరిపాలయంతాం,
 న్యాయేన మార్గేణ మహీంమహీశాః,
 గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభమస్తు నిత్యం,
 లోకాః సమస్తాః సుఖినో భవంతు!

[యవనికజాటును.]

భరతవాక్యం.

నెలముమ్మాలులు వర్షముల్ గురియుతకో
 నీరంధ్రమేఘాళి స
 స్య లతావృక్షచయంబు సత్ఫలయుతంబై
 షోమముల్ వాపుతం
 గలుగుంగాత స్వరాజ్యమెల్ల ప్రజకుం!
 గళ్యాణముల్ సౌఖ్యముల్
 వెలయుంగావుత స్వర్గమందు ఐతే నీ
 విశ్వంభరకో నిత్యముకో!

కుంభరాణా.

[పీఠాపాదము]

అర్చకుడు: పూజల పనేగాని ఒక్కరూక కూడ పడడములేదు
తీర్థపాత్రలో.

[వెంకయ్య సుబ్బయ్య అను ఇద్దఱు యాత్రికులు
ప్రవేశింతురు.]

సుబ్బయ్య: [దేవాలయ స్తంభములు తక్కిన విశేషములు చూచు
చుండును.]

వెంకయ్య: ఓయ్, శనిపిశాచమా, యిట్టనూడు దేవుణ్ణి. బుద్ధి, బుద్ధి.
[చెంపలు వేసికొని] మనకా యింటికాడి కూతలే వస్తాయి దేవశాల్లో
కూడాను. దేవుణ్ణి శేవించు.

సుబ్బ: ఆ-శేవించాంగా మఱి. దూరాపుకొండలు నునుప
న్నార పెద్దోళ్ళు. ఈసంబరానికా మఱి నన్ను గోదారినుండి ఏంతుంటో
శెప్పి యింతదూరం లాక్కోనొచ్చావు? ఇంతదూరం వచ్చాంగా యెంత
పెద్ద గాలిగోప్పరం వుంటుందోఅని ఆశపడ్డాను. శ్రీరంగం దేవళంలో నూరో
వంతుకూడలేదు. దాని తస్సావీయ ఆస్తంబాలకేళి చూస్తే తలగుడ్డ కింద
పడ్డాది. యెంకయ్యా, యాశిత్తరం చూశావా? ఇంత జగప్పెళయంగా
తిరుణాళ్ళ జరుగుతుంటే ఒక్క జంతరిజంతరిపెట్టే కూడలేదు. ఒక్క
రంకలరాలమైనారేదు. అదేంనూశావు, ఒక్క సుట్టపావ్యాకు అంగడికూడా
లేదు.

వెంక: ఆ, బేప్, మాబాగాశెప్పావురా సుబ్బన్నా! ఎంత
పెద్దగాలిగోప్పరం వుంటే అంత పెద్ద మహత్తైం గల్ల దేవుడుంటాడాయే?
ఇక్కడ మహత్తైమంతా ఆమీరాబాయమ్మగారిదే. అందుకోసమే దేశ
దేశాలనుంచి జనం తేరుమోకు తీశినవల్లై వస్తుంటారు. ఒక్కసారి ఆతల్లి
పాటవించే మనజన్మం తరిస్తుందంటు. ఆమె యీ పట్న మేలే రాణాగారి
పట్టుపుదేవంటారు.

సుబ్బ: అలాగా ? పట్టపుదేవిని మనము నూస్తే యింకా బతకడం గూడానా?

వెంక: ఆ బహురానికి రాణి వాసంలేదు.

సుబ్బ: అందరూ నూకేటట్లు పెళ్ళాన్ని యీదులు తీప్పేరాజు యేంరాజోసి తోసిరాజు !

అర్జునుడు: [చేతులుతట్టి] ఓయ్, పండ్లూ ఫలాలు బేడా పాతిక యేదైనా తెస్తే సన్నిధిలో సమర్పించండి. తీగం శటకోపం తీసుకోండి.

సుబ్బ: ఒకమూల కడుపు కాలు తుంటే శిత్తం శివుడిమీద నిలుస్తుందా యేమిటి ?

వెంక: మీరాబాయమ్మ యెప్పుడు ఇక్కడికి వస్తాడండి ?

అర్జు: ఆమె యిప్పుడు రాదు. మీరు తెచ్చిన నైవేద్యం తృణం ఫణం యీతట్టలో పడేవేయండి.

[హారతిపళ్ళెము చూపించును.]

సుబ్బ: [వెంకయ్యతో రహస్యముగ] ఇక్కడిది ఇక్కణ్ణే రంగరిస్తాం. [ప్రకాశముగ] అంతా దేవుడి సాత్తేగదండి. పళ్ళు ఫలాలు ఇక్కడివే పెట్టండి.

వెంక: ఒకఅణారూక పెట్టు.

సుబ్బయ్య: కాటికాపైనా తప్పినా శివుడుతుందిగాని, అర్జునుడి కట్నంమాత్రం తప్పేది కనాకష్టం. [కుచ్చె కొంగుముడివిప్పుచు] ఇంట్లో డబ్బు స్మరణా, ఈదులో డబ్బుస్మరణా, దేవళంలోకూడా డబ్బు స్మరణేనా సోమీ ?

అర్జు: [కర్నూరము వెలిగించి హారతి తీర్చివేయు] ఏడ్చినట్లే వుంది మీ స్మరణా, మీభక్తి! యాత్రీవచ్చినప్పుడైనా పదిపాతికలు ఖర్చు చేయరాదూ ? [ఈలాటి మంత్రములతో హారతియిచ్చి, ఒక తులసిదళం పుసాదముగా యిచ్చును.]

సుబ్బ: కాశంత ఆ పళ్ళుఫలాలు పెసాదం పెట్టండి సోమీ.

అర్చ: కొనుక్కొని తినండి. వెళ్ళండి. వచ్చేవాళ్ళకు కూడా అడ్డము. [అని అదలించును.]

సుబ్బ: అణారూక శేతులోపడేనాకా కాస్త అట్టా యిట్టావుండి అది శేతులో పడ్డసాట తన్నబోతాడు! ఈడి తన్నావీయ మాపూళ్ళొకాక పోయేనే.

వెంక: నోరునూసుకో. అపచారం. [సుబ్బయ్యను లాగుకొని పోవును.]

[పూర్వసువాసినియగు వైష్ణవియు నొకబాలుడును

పూజాదగ్గివ్యములతోఁ బ్రవేశింతురు]

వైష్ణవి: [అర్చకుని చేతి తబుకులో పూజాదగ్గివ్యములు పెట్టును]

అర్చ: అష్టోత్తరమా, సహస్రనామమా?

వైష్ణ: సహస్రనామమే చెయ్యండి.

అర్చ: అష్టోత్తరానికి అర్ధరూపాయ, సహస్రనామానికి ఒక రూపాయ.

వైష్ణ: అట్లయితే అష్టోత్తరమే జరిపించండి.

అర్చ: అర్ధరూపాయ యిట్లా పడవేయండి.

వైష్ణ: [గుడ్డకొంగు విప్పుచు] జరిపించండి. ఇస్తున్నాను.

అర్చ: మీయజమానడి పేరేమి?

వైష్ణ: ఒరే, బాబు.

బాలు: ఏమవ్వా?

వైష్ణ: మీతాత పేరటచెప్పరా.

బాలు: వరదాచావు.

వైష్ణ: కాదురా.

బాలు: రంగాచార్య.

వైష్ణ: కాదురా, నీకు తెలియదా?

బాలు: [కోపముతో] కుంకాచార్య, వెంకాచార్య.

వైష్ణ: ఛీ! వెధవి. [అర్చకుడితట్టు తిరిగి] అది గానండి, నీతా ఆమ్మవారి మరచిపేరు ఏమిటండి ?

అర్చ: భరతుడు.

వైష్ణ: ఇంకొకాయనండి.

అర్చ: శత్రుఘ్నుడు, లక్ష్మణుడు.

వైష్ణ: ఆ, నిలపండి ఆరెండో ఆనానండి.

అర్చ: లక్ష్మణాచార్యలా! అబ్బా? చివినావుగదమ్మా [అర్చ న మొదలుపెట్టి పదినామములు చదివి అగ్రరూపాయ కొఱకు చూచుచు] ఈ యుగములో విచ్చేటట్టుగా వుండలేదే ఆకొంగుమూట !

వైష్ణ: ఇదుగోనండి [బేడరూక తెబుకులో వేయును. బేడను చూచి అసంతృప్తుడయి అర్చనచేయుట ముగించి కర్పూర హారతి యిచ్చి, తీర్థమిచ్చును.]

బిచ్చగాడు: అయ్యా, రెండుకళ్ళు లేనివాణ్ణి, ఒక్క కాణీ దై చెయ్యండి తండ్రలారా.

బాలు: [రహస్యముగ] అవ్వా, నీదగ్గరవుండిన చెల్లని బేడకళ్ళ ఏమిచేశావు ?

వైష్ణ: ఎందుకురా ?

బాలు: అదుగో! ఆ గుడ్డివాడికి వేసి చిల్లరతీసుకొంటాము.

వైష్ణ: అయ్యో, నేను అర్చకుడి తెబుకులో వేసి తీర్థం తీసుకొన్నా గదరా.

బాలు: అయితే పోనీలే అవ్వా, మంచిపనే చేశావు.

[ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.]

[హిందూ యాత్రికుల వేషముధరించిన తాకేను

ఇస్కాయిల్ ప్రవేశింతురు.]

తాకే: అహా, యేమి యాచితము! గగ్గగుడి చీకటిలో మినుకుమినుకు మని నక్షత్రములవలె వెలుగుచున్న ఈ దీపములు మూల ప్రకృతిలో మెరియుచున్న జీవాత్మలో యనునట్లున్నవి! ఈ యగరు దూషము, ఈ కర్పూర సౌరభ్యము, ఇవి యన్నియుంజూడ మన మెదో యొక దివ్యప్రపంచమున సంచరించుచున్నట్లున్నది. మన శ్రమకు మించిన ప్రతిఫల ముట్టినది.

ఇస్కాయిల్: తాకే జీ—

తాకే: జాగ్రత్త—

యిస్కా: మఱచితిని. గురూజీ, ఇచ్చట ప్రాణరహితములగు శిలలు కూడ పవిత్రము లైనవో యనునట్లు భయ భక్తులను పురికొల్పుచున్నవి. మీరాబాయి గాన మాధుర్యముచే మెత్తవడి, భక్తుల యడుగు రాపిళ్ళకు అఱుగు వాతిన ఈ శిలా ఫలకములు గూడ మానవకారుణ్యము నకు పాత్రిమలగు చున్నవి.

తాకే: నేను హిందూ దేవాలయము లోనికి ప్రవేశించుట కిది యే మొదటితూరి. ఇట్టి యానందము నే నెప్పుడును అనుభవించియుండలేదు. మనము పునీతులమైతిమి. మనజన్మము సార్థకమైనది.

అర్చ: [తీర్థపు గిన్నెలోని రూకలను ఎంచుకొనుచు] దమ్మిడి యాగాణి, అణా, ... ఒక పెండికూకైన వేసిన పాపాత్ముడులేడు. లేకలేక ఒక బేడరూక పడితే అదికూడా చెల్లినదే! వీళ్ళభక్తి యిట్లా బద్ధలవుతుంది.
[డబ్బులు తీసి రొండిన దోచుకొనును.]

[కొందఱు యాత్రికులు ప్రవేశింతురు. దూరమున మీరాబాయి గానము విసబడును. కలకలముమాని యాత్రికులందఱు వినుచుందురు.]

తాక: ఆ యవ్యక్త మనురగాన ప్రవాహమెక్కడనుండి?

యాత్రికులు: అదిగో! మీరాబాయి, మీరాబాయి.

[యాత్రికులలో కలకలము]

[మీరాబాయి పాడుచు ప్రవేశించును. సుశీల, వాసంతిక ఇంకకొందఱు స్త్రీపురుషులు పూజాద్రవ్యములతో ప్రవేశింతురు. దేవాలయములోనుండిన యాత్రికులు మీరాబాయికి సాష్టాంగ నమస్కారములొనరింతురు.]

అర్చ: [స్వగతము] ఈయమ్మవల్ల మాబ్రతుకుచెరువు పాడయి పోతున్నది.

మీరా: అన్నలారా, లెండు, లెండు. నాకు మీరేల మొక్కెదరు? ఈతుచ్చురాలి నేల ప్రశంశించెదరు? నేనుదాసురాలను, ఈకృష్ణమందిరమున నూడిగము చేయుదానను. బిచ్చకత్తెను. యాచించు బిచ్చగాండ్రకు ఏమిప్రయోజనముకలదు? మనల నందఱును రక్షించుటకు కంకణము గట్టుకొన్న ఈ శ్రీకృష్ణపరమాత్మను—ఈరాధావల్లభుని—ఈభక్తవత్సలుని—ఈయనంత కళ్యాణగుణ పరిపూర్ణుని—ఈసౌందర్యరాశిని మనమంగణమును చేరి ప్రార్థించెదము.

[కొందఱు యాత్రికులు అర్చకుని చేతికి పూజాద్రవ్యముల నియ్యబోవుదురు.]

మీరా: వలదు, వలదు. మీరు తెచ్చిన పూజాద్రవ్యములను ఈ లీలావిగ్రహుని పాదముల కడనుంచుడు. జన్మమెత్తిన ప్రతిమానవుడును దేవుని పూజించుట కర్మము. అందఱును సృష్టికర్తయెదుట సమానులము. మధ్యవర్తితో నవసరములేను.

[అందిఱును అట్లుచేయుదురు.]

అర్చు: [కోపము దిగమింగుచు] మీరు సొంతగా పూజించుకొంటే పూజించుకొన్నారాగాని, మాభాగం కొబ్బరిచిప్పలు పండ్లు ఫలాలు తృణం ఫణం ఈబుట్టలో పడవేయండి. [బుట్టచూపును.]

[కొందఱు అట్లుచేయుదురు.]

మీరా: [భక్తిపారవశ్యమున పాడును.]

[అందఱును ఆనందపరవశు లగుదురు. అర్చకులకుగూడ భక్తి

గలిగి మీరాబాయికి నమస్కరించును.]

మీరా: హే కృష్ణ, భక్తజనహృత్పద్మాసనాసీనా.

[ధృవ నిర్మగ్నయగును; సుఖీల ఆమెను పడనీయక పట్టుకొనియుండును.]

తాత: మిత్రమా, నేనిక గాయక సార్వభౌముడనుగాను. నాగర్వము నేలగఱచినది. నాగాన నైపుణ్యము తృణప్రాయమైనది. మీరాబాయి బ్రతికియున్నంతవఱకు లోకమున మఱియెవ్వరును గాయకసార్వభౌములు లేరు. ఆహా! అగ్భరులకొకరియే ఈభక్తరాలి గానము విన్న—

ఇస్కా: చక్రవర్తి బిచ్చగాడగును. కృష్ణమందిరమే వాసగృహమగును.

[మీరాబాయి మెల్లగా కన్నులెత్తిపాడుచు కదలును;

అర్చకుడు తప్ప అందఱును ఆమెననుసరింతురు.]

[తెజఱును.]

[అగ్గురుపాడుపా విశ్వాక్రితి మందిరిము; చిన్న మేజావై హుక్కా పెట్టబడియుండును. తెఱయెత్తు నప్పటికి అగ్గురు తాకేసేనులు సంభాషించు వైఖరిలో నుండురు.]

తాక: ప్రభూ, మీకోరిక అపాయకరము. మఱలనాలోచింపుడు.

అగ్గురు: అపాయము మొగలాయచక్రవర్తులకు క్రొత్తదికాదు; అనుక్షణ పరిచితము.

తాక: అయినను ఇది సాహసకార్యముగాదా?

అగ్గు: నే నెఱుంగుదును. కుంభరాజా మనకు ప్రబల విరోధి. రహస్యముగ ఆతని రాజ్యమున ప్రవేశించుట సాహసకార్యమే. అయినను, అభిప్రాయాలి దర్శనము అవశ్య కర్తవ్యము. తాకేసే, ఆమెపాట నిన్ను కూడ ఆనంద పులకితుని గావించినదా?

తాక: నశ్చేకాదు. ఆ దావీదు నేడు జీవించియుండి అభిప్రాయాలి గానమువిన్న ఆనంద పరమశుద్ధై యొడలు మఱుచును. స్వర్గములోని కౌసరు నిగ్రము ఆమె కంఠమునుండి ప్రవహించును. ఆదివ్యగాన ప్రవాహమున నేనును నాచిన్న పానపాత్రిక నింపుకొంటిని.

అగ్గు: ఏమి ?

తాక: నేను ఆమెపాటలు కొన్ని నేర్చుకొంటిని.

అగ్గు: [సంతోషముతో] అటులనా, వీధి ఒక్కపాట పాడుము. నాహృదయమును ఆనంద వీచికల నుయ్యాల లూపుము.

తాక: ఆ సుధా ప్రవాహమెక్కడ? ఈ యుష్పనీటి కాలవ యెక్కడ?

అప్ప: ఆ పాటలు విన కుతూహలము వొడముచున్నది.

తా: [పాడును]

అగ్గు: ఆహా, ఏమి యీ పాటసాంపు! ఈగీతము ఆమె సొంద ర్యముకడ మాధుర్యము నెరవు తీసికొనెనా యేమి ?

తా: పృథ్వు, వ్యథోపవాస కృశాంగి యగుటచే ఆమె సొందర్యము పూజ్యము; దివ్యము. శ్రీకృష్ణ ధ్యానపరాయణయై తత్కృత్య మున ఒడలు వురిచి వ్రాలినది. వజ్రానుకూడ లైలా కొఱకు అంతటి వేదన అనుభవించియుండెడు. షీరీనుకొఱకు భృగుపాతమొనరించిన ఫన్నాదు నైత మట్టి నిర్మలప్రేమ నెఱిగియుండెడు. 'అనల్ హాక్' అని చాటిం చిన మానుసుకూడ అంతటి ఆత్మ పరమాత్మల యైక్యము రుచిచూచి యుండెడు. ఆ సతీతిలకము హిందూనూఫీ-

హర్షపులకిత దేహయై హా! ముకుంద,

కృష్ణ, కృష్ణా యటంచు సంకీర్తనంబు

నలుపుచునె ధ్యానమగుయై సన్నతాంగి

దివ్య శోభా పరిధియందుఁ దేజరిల్లె !

అప్ప: తానే, నా వాంఛా ప్రదీపమును వెలిగించితివి; ఉత్కంఠ పేర్పించితివి. నిర్దయండవై వురిచి నార్పణోక్తము. నాజీవిత మంతయు రాజ్యసంపాదనమునందే కృత్యమగుచున్నది. ఒక్కనిమిషమైన శాంతిలేదు. ఈ తృష్ణకు దరిదాపుగలదా ?

ఒకరాష్ట్రము గైకొన వే

ఊక రాజ్యము నాచి కొనగ నుల్లముగోరుక;

సకలైశ్వర్యము లొనరియు

నిరక జాలునటన్న తృప్తి యిల లేదుగదా !

తాక: మా బోటి దరిజేసులకు తృప్తి యుచితము గాని, తమ పంటి చక్కవర్తులకు పరాక్రమమే యశస్కరము.

అగ్ని: తాకనేక, చక్కవర్తులు గూడ ముహ్యలే సుమా.

ఏరీ యా బహరాముగోరి, ఖుసురూ? లెండేగె సోషీరవాక్? ఏరీ రుస్తుముజాలు, తాయి? యెపుడో యెచ్చోటనో ధూళియై పోలే, వారి సమాధులైన గలవే? భోగాను భోగత్వమే సారంబో, మరత త్వమొకడు గలదో సత్యంబుగా సృష్టిలో?

నే నెవ్వడను? ఏలజన్మించితిని? ఏల మరణించుచున్నాను? ఈ జనన మరణముల రహస్యమేమి? ఈ ప్రశ్నలు చిరంతనములయ్యును నిరంతరములుగ నగ పడుచున్నవి. దైనదృష్టియందు అందఱును సమానుల మేకదా? అట్లయిన లోకములోని ఈ విపర్యాయమునకు కారణమేమి? కొందఱు రాజులు, కొందఱు రైతులు, కొందఱు సంపన్నులు. కొందఱు దరిమిల్లు. కొందఱు సుఖితులు, కొందఱు దుఃఖితులు! ఈరహస్యమును ఆ భిక్షురాలు ఛేదించగలదు. ఆమె బంద్రజాలిక స్వర్ణచే ఈ రహస్యము దాచిన మంచాషపు మూత విడిపోవును. మనము రేపే తరలవలయును.

తాక: నావలన గదా మీ కీ తలంపు గలిగినది! ఇప్పటికే మాలానాలు, పేతులు మిమ్ము ద్వేషించుచున్నారు. మీ హైందవ పక్షపాతమును నిందించుచున్నారు. ఇంతకును నేను కారకుడనని నామరణమున కెదురుచూచు చున్నారు.

అగ్ని: తాకనేక, వారు జగదేకసత్యము నెఱుంగరు. జ్ఞానమున కన్న వారికి స్వపక్షాభిమానము మిక్కిలము. జ్ఞానమునకు జాతిమతభేదములులేవు. గులాబిపూవు ఎవరిచేతనుండినను అదేవాసన గొట్టుచుండును.

తాక: నిజము చెప్పితిరి.

హైందవ తురుష్కు పారసీ హళాబలకును

వీరువారననేల? యీ విశ్వమునకు

దేవుఁ డొకఁడను సత్యంబుఁ జెలియలేక

మతము పేరటఁ బోరాట ముందు జనము.

అగ్న్య : మీరాబాయి జ్ఞానప్రదీప మీ మాయాంధకారమును దొలఁగింపఁగలదు.

తాక : మహమ్మదీయుల కంటఁ బడిన కులకాంతలు రాజి వాసమునకు తగరని రాజపుత్రుల మతము. అందులో కుంభ రాజా మిక్కిలి యభిమానవంతుఁడు.

అగ్న్య : మనయుద్దేశము దుష్టముగాదు. ఆమె హృదయ హామ మండమునుండి జ్ఞానవిస్ఫులింగ మొక్కఁజ్ఞయైన వెలికుటికి మన మనఃపథ ముల జ్యోతిర్రయము చేయవచ్చును.

తాక : మీచిత్తము. నజీరు లీయద్యమమున కియ్యకొందురా?

అగ్న్య : ఇది మన యిరువురిని దాఁటి పోని రహస్యము.

తాక : మీ ప్రయాణమునకు కారణము ?

అగ్న్య : ఆ సంగతి నాకు వదలుము. మనము హిందూ యాత్రి కులమయ్యెదము. వలసిన యేర్పాటులు గూఢముగ కావింపుము.

తాక : మాజ్ఞాడఁ జాలను.

అగ్న్య : సంశయింపకుము. దైవము మనకు తోడ్పడును.

తాక : అట్లే యగుఁగాక ! సెలవు. [నిష్క్రమించును.]

అగ్న్య : నా జీవిత కావ్యమునందు కొత్త అధ్యాయము ప్రారంభ మైనది. [హుక్కాత్రాగుచు ఆలోచించుచుండును.]

[తెఱచాటును]

స్థలము 3 ఉదయపురము.

[ఉద్యానవనము. ఒక సరోవరము, అందు చేపలుతినుచున్న కొంగయు అగపడును. కుంభరాణా పరాయ త్తచిత్తుడై ఒకపూవును వాసన చూచుచు చలువతొలిబండపయి కూర్చుండియుండును.]

రాణా: నానాటికి మాయంతనపురము నే నడుగిడుటకు యోగ్యముగాని సన్నాధిని మరచుచున్నది. అచ్చట పూర్వమునవలె హృదయరంజన మొనరించుట కొక్క చిఱునవ్వుగాని, ఒక్క ప్రేమావలోకనముగాని, తుదకొక్క తియ్యని మాటగాని కలువయ్యెను. నా ప్రాణేశ్వరి కృమకృమముగ నాచేతినుండి జాతిపోవుచున్నది. ఆపాడు మత మేనాడు మాయంట నడుగు పెట్టినదో ఆనాటినుండియు మా యిరువురి యనురాగ బంధములు నడలి పోయినవి. ఆ విరాగిణి హృదయమున నాకిప్పు డించుకయైన చోటులేదు. [నిట్టూర్పు] నేడు నేను కేవలము భర్తను, ప్రాణవల్లభుడను. పుష్పాడి రస్తావలె కనుపడుచుండిన మా జీవిత మార్గము నేడు కంటకశిలా భూయిష్టమయి అసహ్యమయి ఘోరమయి పొడకట్టుచున్నది— నాసంసార మసారమయి నరకప్రాయమైనది.

[మీరాబాయి, సుశీల పువ్వుల బుట్టతో ప్రవేశింతురు.]

మీరా: నాకుండిచ్చటనే యున్నాడు. సుశీలా, మనమా వంకరు పోయి పూవులు కోసికొందను. పూజా సమయము కావచ్చినది.

[ఇరువుఱును రాణాకు కొంచెము దూరమునఁ బోవుచుండురు.]

రాజా: నన్ను చూచి యేల మరలుచున్నారు ? ఈ ప్రాకృతుని గాలినోడిన శంచమహాపాతకములు మిచ్చుంటుకొను ననిమా ?

మీరా: అయ్యో! నాయపరాధమును మన్నింపుడు. మీరేదో యాలోచనలో మునిగియున్నటుల తోచినది. మాసందడి మీ యవధాన మునకు అంతరాయము కావచ్చునను భయపుతో తొలగిపోయితిమి.

రాజా: [నిమిషపు చిఱునవ్వుతో] అనుకూలవతివి !

మీరా: నా సదుద్దేశము కేల యనుమానించుచున్నారు ? ఎపు డైన మీకనిష్ఠ మాచరించితివా ! నాసతీత్వమున కేమైన లోపమువాటిల్లెనా?

రాజా: మీరా, అయుపచారవాక్యముల నటుండనిమ్ము. సతులు నిరంతర వ్రతోపవాస కృశాంగులేకారు, కేవలము విధినియమబద్ధ సంబంధ లేకారు; పతుల హృదయము లాకర్షించు సమ్మోహన మంతాగ్రధి దేవతలు గను. మృదుమధుర స్వభావలుగ నుండవలయును. పరస్పర హృదయైక్య ములేని వైవాహిక బంధము నీరసము—సంతాపకరము—హత్యాకరము. కృశాంగీ, కడచిన యేడనిమిది సంవత్సరములు వేఱు. మున్నటి లావణ్యవతి వేనా నీవు?

కాటుక జిగి పూత కాఱుచీకటి గ్రమ్ము

నీ కన్నుడమ్ముల నీటుదొలగె;

హృదయభేదక చింత లేనియు నడగించు

చిఱునవ్వు విడిమోము చిన్నవోయె;

కనుల కానందంబు గలిగించు నీరూప

సౌందర్య మేడకో జాటిపోయె;

ఎపుడైన విశ్లేష మెఱుంగని చిత్తంబు

ప్రణయ శ్మశానమై రాజదొడగె;

నవ్వులాటలు సరసాలు నాడె ముగిసె;
 నీ సమేలమేనియు స్మరయణీమయ్యె;
 అనుదినంబును నెడఁబాటె యధికమయ్యె,
 నిక సతీపతి సంబంధమేమి యశానా!

మీరా: సుశీలా, చూచితినా నాధుడెంత తప్పవలచుచున్నాడో?
 వేషముపైని యభిమానమును నాపైని ప్రేమయని సారపడినాడు.

సుశీల: [మీరాతట్టు తిరిగి] అంతేగదమ్మా మఱి. [రాజుతట్టుతిరిగి]
 అట్లుగాదు లేవమ్మా [స్వగతము] ఎటుచెప్పినా చావె.

రాణా: మీరా, నీకిప్పుడటులనే తోచుచును లెమ్మ. హృదయము
 తోడ నంతయు మాటును. —చేటికా, నీవిక వెడలిపోమ్మ.

సుశీల: [వారికి కనబడకుండ మూతి త్రిప్పకొనుచు నిష్క్రమించును.]

రాణా: [మీరాబాయి భుజముపట్టుకొని] నీవేల యీ పిచ్చివేషము
 వేసికొని నా కన్నులను చూపించుచున్నావు? నా సంతోషము భగ్గుము
 చేయుటకు నీవు కంకణము కట్టుకొంటివా?

మీరా: నాథా, యెవరెవరి వేషములు వారివారి చిత్తసంస్కార
 స్వభావాదుల కనురూపముగ నుండును. నాకీ వేషముపై ప్రీతిగలదు.

రాణా: నాప్రీతియు తలఁపవలదా?

మీరా: నాస్వభావమునకు విరుద్ధముగ నేనెట్లు నడచుకొనఁ
 గలను? ఆ కపటనాటకమువలన మీకెట్టి ప్రీతిగలుగును?

రాణా: అనోన్య భావానుసరణము కపటనాటకముగూడు. అదియె
 గానస్వర జీవితమునకు పునాది.

మీరా: నేను ధర్మబాహ్యునని మీ యుద్దేశ్యమా?

రాణా: నీవుతా వేశము, అరాకిక విషయచింతనము, నిరభిమానము,

శుక్ల- వైరాగ్యము సామాన్య గృహస్థ భగ్గములకు భంగము కలిగించుచున్నది.

మీరా: [దీనముగ] అయ్యో! అందుకు నేనేమిసేయుదును? నా మనసు నాస్వాధీనము కాకయున్నది. కన్నులు మూసినను జేజుచినను శ్రీకృష్ణుని దివ్యవంగళ విగ్రహము నాయెదుట నిలిచినట్లు సాదకత్తును. ఒక్కనిమిషమూ రాధావల్లభుడు నాకన్నులకుఁ గట్టకున్న లోకమే మునిగిపోయినట్లు అంతయు శూన్యముగ నగపట్టును. నిమిష మొక్క యుగముగ విశ్లేషదుఃఖి మనుభవింతును. ఇట్టి జీవితము నాకు స్వాభావికమైనది. ఇందు మీకేమి విపరీతము తోచుచున్నది?

రాజా: అందు విపరీతము కానిదేమున్నది? [స్వంతము] ఇంతదనుక యీకాంతను తనదారిని తన్నేఁగనిచ్చినందులకు నేనే నింద్యుఁడను. అయినను పూర్వస్మృతిని కొంత కలిగించి చూచెదను. [ప్రకాశముగ] క్షేయినీ, యటుచూడుము. ఆసుందర సహోవర పాఠింతుమును మఱచితివా ?

మీరా: లేదు.

రాజా: తామరపాకుపెంబడి నిలుచుండి యాకొంగ చేయుచుండిన యుగర పూరణ తపస్సును చూడుము:

ధ్యాన నిర్మగ్నమైనిల్చి యా బకంబు
కాలు దవిలిన చేపలఁ గఱచితినును,
కపట వైరాగ్యనటనల ఘనతచూపి
గుడ్డిలోకుల వంచిచు గురుని పగిది.

మీరా: నాథా, నిశ్చింతముగ జీవితమును వ్యర్థముసేయుచున్న యాబోడిన తుగ్బిశాటును దిలకింపుడు.

కాయ మనపాయ మని యెంచి కాలమెల్ల
మిట్టిపాటులఁ బుచ్చెదు మీనరాజు,
విధి యదృశ్యహస్తము వెనువెంట నంటి
కడకు నిను మృత్యుపదముల కడకు గెంటు.

రాజా: [స్వగతము] ఇంతవఱకు నాయుద్దేశమే తనయుద్దేశముగ
మండినది. ఇప్పుడు భిన్నము. ఇదియంతయు దుర్మతముయొక్క వైపరీత్యము
[ప్రకాశముగ] అవునుగాని, మీరా, యీపాలతాతిబండ్ల జ్ఞప్తియున్నదా?
మీరా. పూర్వము మనకు విశ్రాంతిపీఠము.

రాజా: పూర్వము!—అవునవును పూర్వము! మఱియొకమాటి
చ్చట కూర్చుండి మున్నటి వినోదములను ఆప్రణయ సఖ్యమును కొంచెము
నేపు కలగనియెడము వచ్చెదవా? ఆస్మృతి మందపవనుని సుఖోచ్ఛ్వాస
సముదయఁ నాయొడలు పులకరింపఁజేయుచున్నది.

మీరా: కలయని తెలిసియు దానిపై నింతమక్కువయేల?

రాజా: [నిసుగుతో] నీయీపిచ్చి ప్రశ్నలే నన్ను మాటమాటికి
హతాశుని చేయుచున్నవి. నీకేదో చిత్తిచాంచల్యము కలిగియుండవలయు.
రమణీయస్వప్నము ఆనందదాయకము కాదా?

మీరా: ఆ యానంద మెంతకాలము? కలగనింతకాలమే. మన
మేల నిరంతర దివ్యానంద మనుభవించుటకు యత్నింపఁగూడదు?

రాజా: [ఆనందో] ఆ యానంద మెట్టిది?

మీరా: అమృతానందము; శ్రీకృష్ణలీలాధ్యాన పారవశ్యము.

రాజా: [బ్రాహ్మచర్యముగ నవ్వి] ఓసీ పిచ్చిదాన, నీమాటలు నాదుఁ
ఖమునందు కూడ నవ్వుపుట్టించుచున్నవి. నామనసు తేలికయైన యగరు
ధూపమనుకొంటివా గాలిలో నెగిరిపోవుటకు? ఊహమాత్రమైన పాప సము

ద్రమను నమ్మి చేతిలోని పాయసపు పాత్రను జాతివిడుచు మాధుడుం
డునా ? దారిద్ర్యచింతా పీడితుల నూరడించుటకొఱకు, పరలోకముగొడి
యాసలో నిహలోక దుఃఖము సహించుటకొఱకు, అవివేకులను భయస్పెట్ట
ధర్మబద్ధులను జేయుటకొఱకు పౌరాణికులు స్వర్గనరకములను కల్పించిరి.
పరలోకమునకు ద్వారపాలకులు గురువులట ! వారికి లంచమిచ్చివారికి
పరమపదము! నిరసించినవారికి నరకము కాబోలు! ఎంత యవివేకము?

మీరా: [వీనముగ] అయ్యో! యేల యీ పరలోకదూషణము,
గురునిరసనము ? అహంకారచిత్తు లెఱుంగజాలని తత్త్వరహస్యము లేన్ని
లేవు ?

కండ నెత్తురు ప్రాయంపుఁ గారవంబు

కనుల కెగఁదట్టఁ దత్త్వంబు గానఁబడదు;

పాలనా దండశక్తి నశ్వరమటన్న

పిడుగువంటి సత్యంబును వినెద వెపుడో.

రాజా: మీరా, నీ నిరసన స్వభావము నాకు కోపము గొల్పి
నను నీయజ్ఞానమునకు మాత్రము నాకు జాలికలుగుచున్నది. అడువారబ
లలు దుర్బలచిత్తులు. వివేకమునకన్న భావోద్రేకము మిక్కుటము. కావున
నే మత విశ్రేణులగు కపటగురువులు మిమ్ములను దేలికగ లోపఱచుకొని
వంచించురు. పాక్షికమతావలంబకులే లోకమునకు ఉపద్రవకారులు,
స్వయమాకోపితమైనవారి పవిత్రత అమృతము ఏవము పుట్టించును; వారి
దుర్జయములు దురాచారములు మతాచ్ఛాదనముతో లోకుల మోసగించు
చున్నవి. మీరా, నీవుతో న్మాదము నీకు పరలోకము నిచ్చునో లేనో
తెలియదు గాని, సంతోషముగను నిశ్చింతముగను గడచిపోవుచుండిన మన
గా వాస్తవ జీవితమును మాత్రము భగ్గుముచేసినది.

తెమ్మెర నీవఁ గఁపితెడి దీపము మానవ జీవితంబు; పౌ
ఖ్యములు భోగముల్ గుడువసాను దదంతరమందు; జూపు న
త్య; మ్మని రూఢ్యసంశయపడంబు పరంబును నమ్మియేల భో
గ్యమ్మగు యశావనాసవము నానక చిందెదవో విరక్తవై.

మీరా: [స్వగతము] ఓవిశ్వనాటక ప్రణేతా, నీవుగచించిన యీ
సంసార విషాదాంత నాటకమును అభినయింపించుటకు మమ్మునిరువుర
నొక్కనూత్రమున బుద్ధించితివా? ఏమి నీమాయావిలాసము!

రాజా: [స్వగతము] సుందరుడయి సర్వభోగ సహపేతుడయి
తన్ను ప్రాణప్రదముగ కామించుప్రియని అలత్యముచేసి అప్రత్యక్షమైన
యూహావిగ్రహమును మనోవైకల్యములేని యేయవత్తిమైన ప్రేమించు
నా? — ఇది యసహజము. — ఇదియొక మానసికవ్యాధి. జౌషధసేవనము
మేలుచేయవచ్చును.

[నేపథ్యమున శంఖధ్వని]

మీరా: నాథా, నేనిక పోవచ్చునా? శ్రీకృష్ణ మందిరమున
శంఖమును పూరించుచున్నార. ఇది పూజాసమయము.

రాజా: నాయొద్దిక నీకంత వెగటు పుట్టించుచున్నది కాబోలు.
మీరా, మనజీవితమునందంత మార్పుకలిగినదో నీవే యూహింపుము. ఈ
పరిసరములే అప్పటి మనవిసోదమునకు నాతులు.

ఇచటి సంధ్యావిహారంబు, లిచటి చేత,

లిచటి యాటలుపాటలు హేళనములు,

నిచటి విడరాని కౌగిళ్ళు, నిచటి సుఖము

కనుల కాలేఖ్యమట్టులఁ గానవచ్చు.

సుఖచయముగా కడచిపోయిన ఆనాటి జీవితమునకును నీరసమైన నిరయప్రియమైన యీనాటి జీవితాభాసమున కెంతటి తారతమ్యము కలదో నీనెఱుంగకపోవు.

మీరా: సకల వస్తువులకును మాన్వ అనివార్యము. భోగములు శాశ్వతములని తలంచితిరి కాంచోలు! మీరు నారూపసౌందర్యమునే వలచి యందుచేసి నేనెప్పటికైన పరిత్యజింపబడవలసిన దాననే. నాసౌందర్యము నిరంతము కాదు. రోగపీడితను జరాభారకృశాంగిని కావచ్చును.

రాణా: నీవు నిజముగ లోకజ్ఞాన శూన్యవు. యౌవన సౌందర్యములెట్లు కాలబద్ధములో మానవుని భోగాభిలాషకూడ అట్లే. ఆకామ్యము రాగమె అనుభుక్తమయి వార్ధక్యమునందు తప్తకాంచనమువలె నిష్కల్మషమయి బహుకాల సహవాసజనిత బాంధవ్యముగ మాటును. వసంతమున పూచిన పువ్వు శరత్తుర ఫలవంతమగును. సామాన్యమైన యీ ప్రకృతి ధర్మమును గుఱెఱుంగని నీమనస్తత్త్వము నాకు దురూహ్యముగనున్నది.

మీరా: ఆసామాన్య ధర్మములుకూడ. కొన్నికలవని మీరును గుర్తింపవలయును.

రాణా: [విసుగు కోపములతో] అవి కుక్కమాతి పిండియలు. చెడు కాలమునకు పుట్టు విపరీతములు.

మీరా: మీకట్లు తోచవచ్చును.

రాణా: [స్వగతము] మతితప్పినవారిత యుక్తియుక్తముగ మాటలాడుదురా? నాబుద్ధిసంశయగ్రస్త మగుచున్నది. [ప్రకాశముగ] విరాగవృత్తి, రసహీనమైన తర్కము నేనెఱుంగను. హృదయముల భాష నేఱు. ఆ భాషయే నాకు తెలియును. నీవనావశ్యకముగ భావించింతము నేయుచున్నావు.

కడచినది కడచిపోయె నుఖమొ సుఖమొ,
 కడచు చున్నదె పెదవుల నిడినపాత్ర;
 దానికన్న ననిశ్చితార్థంబు మేలె ?
 రేపురేపను మాటకు రూపులేదు

[బ్రతిమాలుకొనునట్లు] నీవీ సన్నాసిని నేమయు తగులవెట్టి
 మున్నటి మీరావు కమ్ము.

మీరా: ఆమీరా నిక చూడలేదు; పునర్జన్మము వచ్చినది. నాథా,
 వేషములో నేమున్నది ?

రాజా: [కోపముతో] నీహృదయములో నేమున్నదో ఆవల్ల
 కాడే వేషమునందు ప్రతిఫలించుచున్నది. ఎంతయోర్పుకొనఁ బోయినను
 నీయాత్మత్వస్మాదము నాకు విసుఁగుపట్టింది కోపము కలుపుచున్నది. నీవు
 నీచుత్తమునైనను లేదా నేను నిన్నైనను వదలుకొనవలయును. అందు నీకేది
 సమ్యక్తము ?

మీరా: నాకు రెండును సమ్మతములుకావు. నేను మిమ్ములను
 ద్వేషించుట లేదు.

రాజా: ప్రేమించుటయును శీను. అట్లులైన భావసామరస్యము
 లేని మనకు సంసారమెట్లు నిరంతరాయముగ కొనసాగును ?

మీరా: ఆసామరస్యము, ఆసంధిసానము మీయందును నాయం
 దును అండఱియందును కలదు. మనమందఱు నొక్క నూత్నమున గురిచు
 బడిన మత్స్యములము; ఒక్క భిత్తిపై చిత్రింపఁబడిన బొమ్మలము; ఒక్క
 సముద్రమున రేగు తరంగములము. ఈబాహ్యవిభిన్నమునందు అంతర్భూత
 మైన ఏకత్వము కలదు.

రాజా: ఓసి వెట్టివానా, నీరోగమునకు మందులేదా ?

మీరా: ఆమందుకొఱక నిరంతర మన్నేషించుచున్నాను. చేతికి చిక్కి చిక్కక మాయగారజినలె మఱిగిపోవుచున్నది. ఆమందు దొఱకిన నా పిచ్చియేకాదు, లోకము పిచ్చికూడ కుదురును.

రాణా: [కోపముతో] మీరా, నీవిక పిచ్చిదానివికమ్ము, బిచ్చ కత్తెవు కమ్ము, ఇంక నేదయైన కమ్ము, నీవుచాత్రమిక నంతఃపుర మర్యాదను దాటవలదు. సామాన్యస్త్రీలవలె అందఱికంటపడుచు నీవు కృష్ణమందీరమునకు పోవలదు. నీప్రవర్తనము నీయొక్కతెకే సంబంధించినదికాదు; మానైకూడ ప్రతిఫలించును. ఉదయపూరు రాజ్యాధీశ్వరుని పట్టుమహిషి పిచ్చిపట్టి వీధులవెంబడి తిరుగుచున్నదను అపవాదమునుండి కాచికొనుము.

మీరా: నానై ఆన వదలితి నంటిరి. బిచ్చకత్తె నగుటకు సమ్మతించితిరి. దారిప్రక్కల దుమ్ముతోకూడ సరిపోలని నాకు అభిమానమేల? ఆదురభిమానము పూర్వజన్మముతోడ నశించినది. దిక్కులేనివారికి దేవుడే తోడునీడ. బిచ్చమెత్తుటకు నాకు అనుజ్ఞయిండు; ఆలోకేశ్వరుని ముంగిట భిక్షాండేహియని నిలచెదను.

రాణా: నీ పిచ్చికి నిన్ను వదలినను తాగుడుతెగినగాలిపటమువలె నిన్ను తిరుగనిచ్చుట నాకిష్టములేదు. ఇంకను నేను నీకు పతిని.

మీరా: ఆ కృష్ణుడొక్కడే ప్రాణేశ్వరుడు. లోకములోని జీవులందఱును విరహిణులు.

రాణా: [కోపముతో] ఈపిచ్చి మఱిత ముదురుచున్నది. మీరా, నీవన్నమాట నీకు తెలిసినదా?—నినుము, ఇంకను నేనునీకు పతిని.

మీరా: నన్ను నేవకురాలిగ పనిగొందు. నామతమునకు నన్ను వధలుండు. అన్యమతస్థులే పూజ్యమైన హిందూమతమును స్వీకరించి సంసారమును తరించుచుండ మీరేల నాస్తికులగుట ?

రాణా: అన్యమతస్థులెవరు ?

మీరా: అగ్గురు పాదుషావంటివాడే గోపించదనము ధరించి భక్తి మార్గము నవలంబించి హిందూ మతమును ఆదరించుచున్నాడని వినికిడి.

రాణా: [కోపముతో] అగ్గుర్? మరల ఆతని ప్రశంస. ఇది వజ్రకే పలుమాటలు హెచ్చరించితిని. ఆతని ప్రశంస నారాజ్యమునందు అపరాధము. ఆతడు మేకవన్నెపులి. తే నేపూసిన కత్తి. చిరకాలమునాటి రసపుత్రరాజ్యములను మెలమెల్లగ కబళించుచున్నాడు. ఆతని రాజకీయ నీతి అతలస్పర్శి. — ఆ! — సరి, సరి. నీయభిమానముకు కారణముకలదు. అగ్గురు నిన్ను వివాహమాడ తలచి యుండెనుగదా. మీతండ్రికి మానము అభిజాత్యము లేకుండిన నీవు సార్వభౌముని శుద్ధాంత కాంతివై యుండువు. పాపము, నీదురదృష్టవశమున నాబోర్డి యల్పమండలేశ్వరునకు భార్యవైతివి.

మీరా: కడచిన గాథలేల త్రవ్వెదరు? మీమనస్సులోని వేరు పురుష ఇంకను నశించలేదు. మీయనుమానమే మీకు తెవులులేని వేదన యగుచున్నది. అగ్గురు పాదుషా మనకు విరోధియైనంత మాత్రమున ఆయన పేరుకూడ ఉచ్చరింపకూడదా? విరోధి లానున్నంతమాత్రమున సద్గుణములు గౌరవించబడకూడదా? పాదుషాపి జనకునివంటి కర్మయోగియని వింటిని.

రాణా: [వీరుగడచినట్లు నిర్విణ్ణుడయి, కోపఘోరిత సేత్తుడయి] ఏమీ? — నాసతి — నాయెదుట — ఆరసపుత్రకుల మానావహారిని ఆమ్రేచ్ఛని ప్రశంసించుట? వాని దుష్టయములను సమర్థించుట! — సహింపరాని పతిరస్కృతి. ఓసి మాన రహితా, నీవెంత సాహసమున కొడిగట్టితివి? ఆ మాయవేషగాడా నీకు పూజ్యుడు? ఆ కపటనాటకము హిందువుల నాకన్వించి మోసగించుటకై పన్నిన పన్నాగమని నీవెఱుంగవా? గౌరవమైన రసపుత్రకులము చెడపుట్టిన బీహారీమల్లునివంటి వంశపాంసకులు వానిహృదముల నాశ్రయించి తమకూతుండ్రును వాని యంతఃపురకాంతలు గావించి వాని గులాములకు గులాములై తిరుగుచుండ నేనొక్కడనే వానిని ధిక్కరించి స్వతంత్రుడనై యుండుట నీవెఱుంగవా? ఆదురా

త్తునినై వల నీకు గౌరవము? నా నెత్తురు తుకతుక యుడికిపోవుచున్నది.

మీరా: [వీచుచు] అయ్యో! నేనేమి నేయుదును? నాదురదృష్టమువలన నామాటలలో మీకు విపరీతార్థములు తోచుచుండును. నేను విన్నసంగతి యంటిని?

రాణా: అవునవును! విన్నసంగతి యంటివి. అంతఃపురమున నీకు వాని పరిసంగములతో పొన్నదోపుచుండెనా? వెడలిపొమ్ము, నామనము సంక్షుబ్ధమైనది.

మీరా: [కన్నీరు నించుచు] మీకింత మనోవేదన కలిగించు నేనుండియేమి ఉండకయేమి? శ్రీకృష్ణా, ఆపద్బాంధవా, నన్ను నీకడకు చేర్చికొమ్ము.

[నిష్క్రమించును.]

రాణా: ఎంతకాల మీయింటిలోనిపోయి?—హృదయములోని కొలిమి?—నాసతి నావిరోధికి వత్తాసివచ్చుట?—రవంతయైన యశుకు లేక ఆతుచ్చుని జనక మహర్షితో సరిపోల్చుట, ఆకాంత ధిక్కారము హృదయ శల్యమువలె వీడించుచున్నది. మన కింక శాంతిలేదు. మీరా, మన యిద్దరిలో నెవ్వరైన నొకరు చానుత్తలయను.

[నేపథ్యమున] ఛేటిక: ఇద్దరున్నా.

రాణా: ఏమి యాయుషశ్రుతి? ఎవరక్కడ?

ఛేటిక: [ప్రవేశించి] దాసురాలిని వాసంతికను. రాణిగారూ సుశిలా యెక్కడికి పోయారని గోస్వాములవారడిగారు. ఇద్దరున్నా యిప్పుడే దేవాలయం తట్టుకు పోయారని చెప్పేసరికి దేవవరారు హెచ్చరించు కొన్నారు.

రాణా: మరల ఆయుస్మాదిని దేవాలయమునకు పోయెనా? ఈ గోస్వాములు ఘనోపన్యాసులు మాసంసారమిట్లు వల్లకాడుచేసిరి. ఏడియూసన్యాసి? [తొందరగ నిష్క్రమించును.]

చేటిక: ఓయమ్మో. ఇంకేముంది — [అంటూ నిష్క్రమించును.]

[తెఱబాటును]

స్థలము ౪ : ఉదయపురము.

[పాంథశాల. కొందఱు యాత్రీకులు కునికిపాట్లు పడుచుందురు, కొందఱు నిద్రించుచుందురు. ఒక ముసలియవ్వ కాళ్ళుచాపుకొని కూర్చుండి మేలుకొలుపులు పాడుచుండును ఈసందడికి వెంకటదాసు ముందుగాలేచును.]

వెంకటదాసు: ఏచుండోయ్, గోకులదానూ, లెగండి, లెగండి, ఎంత మొద్దునిద్రయ్యా మీకు! పొద్దున్నే ప్రయాణమంటే నాకు ఇంతంతా నిద్రపట్టదు. ఏచుండోయ్, బృందావనానికి పోయ్యేబండ్లు కదిలిపోతున్నాయి; ఈసమయం తప్పితే మనకింక మంచి దారితోడుదొరకదు. లెగండయ్యా లెగండి.

[ఒక ఫకీరు ఈ కేకలకు నిద్రమేల్కొనును.]

ఫకీరు: అయి! ఏకోకా లే తెలంగిముసాఫిర్, రాత్రిహంతా దివానా మాదిరి పుకార్ శేస్తాడ్? ఈ హడావుడిమే నూకి హొక్క ఛనంకూడా నీంద్రవుందిలేను. హొక్తుముసాఫిర్ చస్తాడ్ హరిబోలో హరిబోలో శెస్తాడ్, ఇంకా హొక్తు బైరాగీవస్తాడ్ జయసీతారాం బోల్తాడ్. తుత్తెరీ గడ్బడా సిం ద్యాలోగ్.

[కోపముతో జోలే గొంగడి జవురుకొని పోవును.]

వెంకటాచార్యులు: నీజేంటాయ్? పక్కిరి, కీసరపానగ వంటావు, కట్టెపుచ్చుకోని నీబుట్ట బద్దలు చెయ్యనా యేంటి.

[ఇంతలో యిద్దరు యాత్రికులు తూగుకన్నులతో లేచి కూర్చుండి “పట్టుకో పోనియ్యవద్దు, దొంగలు, దొంగలు” అని అరతురు.]

వెంకట: ఏంటి ఆ వెట్టి కలవరింపు? పట్టుకోవడమేంటి!

యాత్రికుడు: నీవు మతి బుట్ట బద్దలుకొట్టమన్నది దొంగల్ని కామా?

వెంకట: (పకాయించి నవ్వును.)

[ఈసందడికి యాత్రికులందఱు లేచి మూటా ముల్లె సవరించుకొందురు. ఇంతలో అగ్గురు తాకేనులు హిందూ యాత్రికుల వేషములతో ప్రవేశింతురు.]

అగ్గురు: వారుచెప్పిన పాంథశాల యిదియే కాబోలు.

తాకేనే: ఈరాత్రి మనమిచ్చటనే నిదురించి వేగుజామున లేచి కృష్ణమందిరమునకు పోవచ్చును.

అగ్ని: ఆట్లేకానిమ్మ.

తాక: అయ్యో! మీరే వట్టికేల యెట్లు నిద్రింతురు?

[మూటలోని గుడ్డను తీసి పడక వేయును.]

అగ్ని: [పడకపై కూర్చుండి] అహో! యీపాంధశాల యెంత గభీర సత్యమును బోధించుచున్నది. ఉద్రుఖయ్యము రుబాయిని శలంపునకు తెచ్చుచున్నది:

అంతములేని యీభువనమంత పురాతన పాంధశాల, విశ్రాంతి గృహంబు; నందు నిరుపంజలు రంగులవాకిళ్ళు; ధరాక్రాంతలు పాదుపాలు, బహరాం జమిషీరులు వేనవేలుగాఁ గొంత సుఖించి పోయిరెటకొ వెఱవారికిఁ జోటొసంగుచున్.

ఇదట; నున్నంతవఱకే మనదనియెడి భ్రాంతి. తనవాత సున్నత దుష్కృతములు తప్ప వేటొందు మనల నంటిరాదు. ఇట్లయ్యను జీవితాశ సహజముగ నుండుట వింతగదా?

తాక: భగవంతుఁడు బ్రాంతియనెడు పుష్పహారముచే విశ్వసంసారమును బంధించి యున్నాఁడు.

అగ్ని: కావుననే బంధము గూడ పీయమైనది.

[పాంధశాలలోని యాత్రీకులు నెడలుచుందురు]

వెంకట: [తాకనేకతట్టుతిరిగి] ఏమండోయ్, మీరింక సుఖంగా పండుకోవచ్చును. మేము వెళ్ళుతున్నాం.

తాక: అయ్యో, మీరేదేశములు?

వెంకట: [స్వగతము] తిన్నాదియ్యో, బాగా డాబుసరిగా చెబుతాను. [ప్రకాశముగ] నేనా? ఆంధ్రుణ్ణి.

తాక: చాలాదూరము యాత్రచేసినారు.

వెంక: అయ్యో! మారుదర్శనం యిక్కడికి గూడా తరుముకొచ్చిందండి. ఆపరమభక్తురాలిని మీరాబాయమ్మగారిని దర్శనంచేసుకోని ఆమె కృష్ణనుందిరంలో పాడుతుంటే విని మా పాపిష్టి జన్మాలు కృతార్థం చేసుకోడానికి యంతమారం ఎండనక వాననక కొండంత ఆశతో యీ పట్నంచేరినాము.

అగ్బ: [ఆశురతతో] ఏమీ? ఆమెదర్శనము మీకు లభింపలేదా?

వెంక: మీ ఆశ్రమం చూస్తే మీగుకూడా ఆభక్తురాలి దర్శనానికి వచ్చినట్లుంది.

అగ్బ: అవును.

వెంక: ఆతల్లి దర్శనమైతే యంత మనస్తాప మెందుకు? ఆమెకు పిచ్చిపట్టిందట! రాజాగారు ఆమెను అంతశుభ్రములోవుంచి చికిచ్చ చేయిస్తున్నాడట.

తాక: తన యవివేకమునకు చికిత్సచేయించుకొనిన బాగుగ నుండేడివి.

వెంక: పిచ్చికుదిరి కృష్ణనుందిరానికి వస్తుందని పది దినాలు కనిపెట్టుకొని వుండినాము. ఆమెకు దినదినం పిచ్చిహెచ్చుతున్నదని విని ఇక యింకీదూరము వచ్చినవాళ్ళము బృందావనమైనా సేవించుకొని పోదామని బయలుదేర్చాము. మీరెమైనా వస్తారా?

అగ్బ: [ఆలోచనా నిమగ్నుడై యుండును.]

తాక: మేమిప్పుడే యిచ్చుటకు వచ్చితిమి. పట్టణముచూడవలయును.

గోకు: అబ్బబ్బా, యీ వెంకటదాసుతో వేగేది కష్టంగావుంది. ఎవరడిగినా అంధుగ్గిణి అంధుగ్గిణి అని బలే డాబుసరిగా మాటచెబుతాడు. కార్యంమాత్రం బండిసున్న. చాలలోమనిషి కనపడ్డ పాపానికి తలవిసిగి బట్ట

కట్టేవరకు వుపన్యాసంచేస్తాడు— ఏమోయి వెంకటదానూ, బండ్లకదలి పోతున్నాయి రావయ్యా, మాటలెట్టుకోని పెద్దదొర కొడుకులాగా నిలుచున్నావు?

వెంక: ఏమోయి, మనం దొరకొడుకులంగాక, రామరాజు పర్యం వు రాజ్యంచేసేవఱకు ఆంధ్రుడికుండే జబర్దస్తి పాచ్చావుకు కూడాలేదు, మన దెబ్బంటే గోల్కొండ అబ్బా అంటుంది!

గోకు: అఁ! యిట్లా యెగనిక్కివాళ్ళే కిందపడేది. అఁ—ఇక

చాలురావయ్యా ప్రిసంగం.

వెంక: [కోపముతో] ఏమంత పుట్టుచునిగిపోయిందా యేంట్రి? మనిసి కనబడితే మాట్లాడనియ్యవు, నీబోటి శకునాలపక్షితో కూడా వస్తే యింతేకదూ మఱి.

యాత్రికులు: హా ద్వారకీవాసా, శ్రీకృష్ణా, జయరమారమణ గోవిందోహది. [మాటములై లెత్తుకొని కదలుదురు.]

అగ్ని: మనము దైవముచే వచింపఁబడితిమి; మందభాగ్యులము. ఆ పరమ భక్తురాలి వైరాగ్యమును ధ్యానపారవశ్యమును ఉన్మాదముగా శంకించి విషయలోబుడైన రాణా అమెను అంతఃపురమున బంధించి యుండవచ్చును. ఇక మనమెట్లు దర్శింపఁగలము?

తాక: మనలను ప్రేరించి యంతమారము ఈడ్చుకొనివచ్చిన యాభగవంతుండు మన కేదైన సదుపాయము చూపింపకపోవునా?

అగ్నిరు: మిత్రమా, కోకిల పంజరమున బంధింపఁబడియు గానము మానదుగదా?

తాక: గానమున కప్పుడే యెక్కుడానశ్యకత. నేదనా మృదులమైన గానము మఱిత మధురమై భువనేశ్వరుని హృదయ ద్వారముడ అతీథిమై నిల్చి తలుపుఁదట్టుగలదు. — ఇక విశ్రమించెదము.

అగ్ని: మీరాబాయిని దర్శించువఱకు నాకెక్కడి విశ్రాంతి?

[తాకసేను మూటవిప్పి అగ్గురునకు పడకపడచును. ఇరువురును గుడ్డలు కప్పకొని పండుకొందురు. తలారి మురళీ దాను కట్లకట్టతోను చేతిలాందరుతోను ప్రవేశించును.]

మురళీదాసు: ఎవరు ముసాఫిర్ ఖానాలో బాటసారు? మాటా ముల్లెజాగ్గగా తలకిందపెట్టుకోండి. దొంగలు దోచుకుంటే మా జబాబు దారితేను. హుషార్. హుషార్.

[అగ్గురు తాకసేనులు గుడ్డకప్పకొని లేచి కూర్చుండుదురు.]

తాక: అయ్యో, నీవెవ్వడవు?

మురళి: నేను గస్తీతిరిగే తలారివాణ్ణిండి.

అగ్గు: బాటసారులను నిదురలేపుటతోడనే నీ జవాబుదారితనము తీటికట్లున్నది!

మురళి: ఎమి చెయ్యమంటా రండి బాబు? ఎవరుబాటసాగ్లో యెవరు వేషధాగ్లో కనుక్కోనేది కనాకష్టం.

[అగ్గురు తాకసేనులు చిఱునవ్వుతో అర్థగర్భితముగ పరస్పరము చూచు కొందురు.]

మురళి: దొంగలుకూడా యాత్రికుల్లాగా వచ్చి నెమ్మదిగా పండు కొంటారు. అందరిని నిద్రపోనిచ్చి దొరికినవరకు చంకలోపెట్టుకోని వెద్దచునుష్యుల్లాగా వెళ్ళిపోతారు.

అగ్గు: అవును! లోకము బహువిధము.

తాక: నీపేరేమి?

మురళి: మురళీదాసండి.

అగ్ని: పేరు వినుటకు సాంపుగ నేయున్నది.

మురళి: నవుకరిమాత్రం బలే గడుసుగా వుండండి కడుపునిండా కూడులేదు. కంటినిండా నిద్రలేదు. కట్టుగుడ్డకు గూడా కరువు. ఇల్లాంటి కక్కురితి నవుకరి చేసేదానికంటే మీమాదిరి బైరాగులై “జై సీతారాం” మంటూ నాలుగిళ్ళకుపోయి నాలుగు పిడికెళ్ళు బియ్యం తెచ్చుకోని సుఖంగా పొట్టగడుపుకొంటూ కాలుమీద కాలువేసుకోని ఏసత్రిపుగోడకో అనుకోని దొరకొడుకు ఎట్లాడి వాడూ అనుకొంటూ కాలచ్యేపంచెయ్యడమే మేలుగా తోస్తుంది నాబుద్ధికి. మారాజులకూడా సోమరిపోతుల్నే ఆదరిస్తారు. మాబోటి కప్పపడేవాళ్ళకు కూడులేదు యీ కాలంలో. మావూ ల్లోవుండే రామాంజయ్యగారు సొడ్డున్నే మొగాన యెంటికపోసంతి సందూ కూడాలేకుండా నామాలపెట్టుకోని గుమ్మడికాయతపిలె నెత్తిన పెట్టుకోని అచ్చాపాత్రాకొస్తాడు. సాయంత్రం పూలదండలమ్మతాడు. నెలకి రెండు మోరీల అచ్చాపాత్రాబియ్యం అమ్ముతాడు. సారాయంగడికి దినమ్మా తప్పదు. మల్లీ వెళ్ళానికి బంగారు మురుగులు రాళ్ళకమ్మలు చెయ్యించాడు ఇదంతా అచ్చాపాత్రడబ్బె! ఇంక నేను నెలపొడుగుతూ నవకరిచేస్తే కల్లు తాక్కుండా బిగబట్టుకోని వుంటగంటే వెళ్ళాం బిడ్డలకు దినానికి రెండు పూటలు కూడుదొరికేది కనాకన్నం. నావెళ్ళాంగూడా బిచ్చమెత్తి మురుగులు చేయించిపెట్టుకుని దినమ్మాతగువు. నాకు అదేతేల్లిగ్గా వుందిబాబు.

అగ్ని: దానము దుర్బినియోగమగుటయేతప్ప, బిచ్చమెత్తుటవలన వీరతనము పోదు, ఎంతటివానికైనను కాలసేతులు చక్కగానుండు సంతవ ఱకు యాచించుట నీచము.

మురళి: కడుపునకు చాలీచాలని నవుకరి అంతకంటే నీచంగా తోస్తుందండి. యాత్రాకువచ్చిన పల్లెటూరివాండ్రను అదిలించి బెదిలించి, కొంచెము దాబుసరి మణుగులను యాచించి బేడా పాతీకా సంపాదించుకోని కాలం గడుపుతూ వుండినాను. ఇప్పుడు మాకూళ్లలో రాయిపడిందండిబాబు.

అగ్ని: ఏమీ?

మర: రాణిగోరి వల్లనే యీపట్నం యాత్రాస్థలమైంది. ఆ తల్లికి పిచ్చిపట్టి అంతవ్వరములోనే చెరపెట్టినప్పటినుంచి యాత్రాకులందరు మెల్లంగా సభ్యుకొంటున్నారు. మాకొక్క దమ్మిడీ యిచ్చేవాళ్లు కూడా కనబడరు.

తాత: ఈ పిచ్చికథను సామాన్య జనులందరు నమ్ముచున్నట్లే యున్నది— ఈయారిలో విశేషము లేవిమైనా గలవా?

మర: రాణిగోరికి పిచ్చిపట్టినదొక పెద్ద కిసేసం. ఆ బిడ్డల్ని పెట్టుకొని గుట్టుగా కాపరంచేస్తుండే సంస్థానకు మతాలు వైరాగ్యాలు వేర్వీరించి కుటుంబాల్లో కలహాలుపెట్టే గురువుల్ని సన్నాసుల్ని రాజ్యంలోనుండి యెళ్ళగొడారని మొన్నధోరగారు పట్టుమంతా తుడుమెయ్యించారు. ఈది బళ్ళలో యేమి తెలియని పిల్లకాయలికి యేలాంటి మతాలు మాయమాటలు చెప్పకూడదనీ యిందుకు తప్పినట్లయితే వురిసిచ్చని చాటించారు. వూరంతా కూడుడికినట్లు వుడికిపోతుంది. గురువులంతా వొక కట్టుగట్టి సినువుల్ని సినువురాండని యెగవోల్తున్నారు.

తాత: అయితే మీయారిలో చాలావిశేషములు గలవు.

మర: ఇంకా వకటండి—ఆ—మరేంగలిస్తే—మీకేమైనా పిచ్చికి వైయిద్దం తెలుసునాండి? అట్లయితే దివాణంలో కొంచెం సంభాషన ముట్తుంది. గోసాయిచిట్కాలంటే అందరు నమ్ముతారు.

అగ్ని: రాణిగారి పిచ్చి కుదురుచుటకా?

మర: అవునండి.

తాత: సంస్థానపు వైద్యులులేరా?

మర: ఎందుకులేరు! వుండాడు కండ్లొర్రావు. అయిన రాణిగోరిని మాకి దణ్ణంపెట్టి ఈలోగానికి నాకు మందుతెలియదని వెళ్ళిపోయాడంట !

అగ్ని: ఆతడు చివేకి.

తాక: అంతఃపురములోనికి ఇతరులను రానిచ్చెదరా ?

మర: ఆ—వైద్యునివలెనే రావచ్చును. అంతఃపురాధికారి బలవంత రావుగోరి వుత్తరువు తీసుకొని రాణమ్మగారికి వైద్యం చేయవచ్చును. కుదిరితే మీకు బలే పేరుంటుంది. వూళ్ళోవాళ్ళందరూ మీమ్మల్నే పిలస్తారు.

అగ్ని: [చిఱునవ్వుతో] మీయూరి వారికందఱకు ఇట్టి పిచ్చియే పట్టి యున్నదామి ?

మర: కాదండీ. ముందుగా రాజోరి నగళ్ళల్లాపేరు తెచ్చుకొంటే ఆయెనక యాడబట్టినా చెల్లాకె.

తాక: మేము రాణిగారియొద్దకు పోవలసియున్న రాణాగారివద్దకు పోవలసిన యవసరములేదా ?

మర: ఇదంతా బలవంతరావుగారిమీదనే వదలి పెట్టేసిన లాగుంది. పెరిబువుగా రిప్పుడు కొలువుకచ్చేరిలోకి రావటంలేదు. దొరగారు ముందటిమాదిరి కాదు. [నలుపుక్కలుచూచి రహస్యము చెప్పవనివలె నటించి] ఎవ్వరు ఏమీ అనుకోడానికి కూడా జంకుతారు. బంగారమంటి దొర యీలాటై పోయాడని పెద్దాచిన్నా అందరూ అనుకొంటున్నారు [దుప్పటివడచి క్రిందనేసికొని కూర్చుండి] అయ్యా, చలిపుష్పావుంది. మీదగ్గర చిలిమివుంటే వొక్క దమ్మిస్తారా ?

అగ్ని. మేము బైరాగులముకాము. బంగి త్రాగము. ఇనిగో! యిటు రమ్మ, నీవు చాలామంచి వాడవుగా నున్నావు. ఈరూక తీసికొనును.

మర: [లేచి సంతోషముతో చేయిచాపి] దైత్యులండి బాబు, మీపేరు చెప్పుకొని పిల్లాపినుగు పెండుదినాలు కమ్మంగా కారంగా కడుపు నిండా గెంజితాగుతాయి. నేను కల్లంగడికి పోనేపోనండి.

[రూకతీసికొనును]

తాక: [మెల్లంగా] కేపటి వన యెత్తుగడకు అవలంబము చొరకనదీ

అగ్ని: అంతయు దైవేచ్ఛ. [గుడ్డకప్పుకొని పరుండును]

మర: [రూకను చేతిలాందరు వెలుగున చూచుకొని] అబ్బో!
ఇదిరూకగాదురో! మోరియ్య!— ఇట్టాధర్మంచేసే ధైరాగుల్ని నేను పుట్టిబుద్ధి
రిగినాక ఎప్పుడూ చూశ్శేను. [మరల లాందరు వెలుగున చూచుకొని]
అబ్బో! యీ మోరియ్య గిన్నెలో సారాయిలాగ చకచక మెరుస్తుంది.
[అటునిటు పరికిమించుచు]

గేయము— బంగారు మోరియ్య బయమేసుతుంది
శేతులో మెరుపట్లు శెదిరీపోతుంది.
కనబడని దేవుడు గరడావామానుడు
పెత్తేత్తుదై వంబు బంగారుమోరి;
పిళినారివాడింట పెరిగే నంటుంది
మాబోటివారిండ్ల మారిపోతుంది;
పెళ్ళాన్ని సూపిస్తే ప్రియమాడుతుంది
పిలిశి ముద్దెట్టి నక్ వలపించుతుంది.

దాని తస్సానియ్య, దానికి నూపించనే నూపించను.

సారాయమ్మేబాబు సల్లంగావుంటే
నవుకరికి శెలవిచ్చి నవ్వుకొంటాను;
బంగారు మోరియ్య బయమేసుతుంది
శేతులో మెరుపట్లు శెదిరీపోతుంది.

[నిష్క్రమించును]

[తేరజానును.]

సలము - ౫ : అంతఃపురము

[మీరాబాయి ధ్యాననిమగ్నయై యుండును.
తెరయై త్తబడును. సుశీల మందగి న్నైతో ప్యవేశించును.]

సుశీల: రాణిగారూ, ఈమందు కొంచెం పుచ్చుకోండి. ఈసారం కడుపులోకి పొయ్యేసరికే పిచ్చి కుదురుతుందట.

మీర: [పలుకదు]

సుశీ: ఈమెపిచ్చి మందూమాకులతో కుదిరేలాగులేదు. మూడు దినాలు నుంచీ అన్నం నీళ్లు అంటుకుండా ద్యాన్నించుకొంటూ, పాడుకొంటూ, నవ్వుకొంటూ మనలోకంలోనే లేదు. మా లలితకు జన్మిగుణం తగిలి నప్పుడు ఈలాగే వుణ్ణింది. ఇట్టాంటి రోగాలు కట్టెలోగూడా పోవాల్సిందే— అమ్మగారూ, కొంచెయినా యీమందు తాగండి.

మీరా: [ధ్యాన నిమగ్నయై పలుకదు.]

సుశీ: మందంతా తాగేశాడని బలవంతరావుగారితో చెబుతాను. [ఒకపక్కకువచ్చి మందు క్రింద పాత్రలోని మెల్లంగా స్తంభమున కాను కొని తూగుచుండును.]

మీర: [మెలమెల్లగఁ గనులెత్తి] శ్రీకృష్ణా, రాధామనోవల్లభా, దీవాననదీత్రా పరతంత్రా, నన్నీల యీనిర్బంధమున నుంచితివి? నేనేమి యపరాధ మొనరించితివి? నీమందిరమునకు వచ్చి నీదివ్యసుందరమూర్తిని నేమిం ప నీయక నాభర్త నన్నీ యంతఃపురమున బంధించియుండుట నీకు సమృత మేనా?— తమ సర్వస్వమును నీపాదములకు సర్పించిన పల్లెటూరి గొల్ల పడుచుల పైతము నల్లాటవెట్టుట కలవాటుపడిన నీకు నన్నుపేక్షనీయుట యొకవింతయా!—ఒక క్షణములా, యజ్ఞానముచే నీనదుద్దేశమును తెలిసికొన

లేక నిండించితిని. సుదేహించితిని. విషయవాంఛా మలీమసములైన గోపి కల హృదయములను విరహాగ్ని జ్వాలలందు పరిశుద్ధము గావించి, వారికి నిర్వాణసామ్రాజ్యము నొసంగితిని. నీదాసురాలను నన్ను గూడ నెట్లే పరిశుద్ధము చేయుటకు ఈ యుపాయము పన్నితిని కాబోలు! “ సకలాంత ర్జ్ఞమిదైవ నన్ను ఈ యజ్ఞానవతి యెఱుంగలేక మందిరము మందిరమని భ్రమపడుచున్నది. దీనికి చక్కని గుణపాఠము నేర్పించెద”ని యెంచి, నాకీ బంధనము విధించియుండువు. ఆపత్పరంపరలు మహాపకార గర్భితము లను గిభీర సత్యమును నేడు గ్రహించితిని. కృష్ణా, నీకరుణ అనంతము! అనంతము!

[ధ్యాననిర్మల యగును.]

[వాసంతిక ప్రవేశించును.]

వాసంతిక: సుశీలా, యెక్కడ?

సుశీ: [తూర్పుచుండి యుల్కిపడిలేచును] మట్టి మందులెన్నావా? అమ్మగారు వొక్కచుక్క పోకుండా మందంతా తాగేశీనారు.

వాసం: దొరసోనమ్మగారు ఆ అవస్థలో వుంటే నీవు నిమ్మళంగా నిద్రపోతున్నావా?

సుశీ: నీవొక్కదానివే బయటకులతో నవకరి చేసేదానివిన్నీ తక్కిన వాళ్ళందరూ కూలికి పనిచేసేవాళ్ళు. ఎందుకీ పనికిమాలిన బడాయి? వచ్చినపని చూచుకోని పోరాదూ.

వాసం: సుశీలమ్మగారూ, బుద్ధి, బుద్ధి. [చెంపలువేసుకొనును] రాణిగారి కెట్లావుందో కనుక్కొని రమ్మన్నార్యు బలవంత ర్థావుగారు. మం దు తాగిన వెనుక నెమ్మదిగా పడుకుందోలేదో కూడా అడిగి రమ్మన్నారు.

సుశీ: బుద్ధితో అట్లా అడుగు చెబుతాను.—మునుపటికంటే నైదు రుణాలేమి కనిపించలేదు. ఇంకా కాళ్ళముక్కు పీక్కునే సిటికిరాలేదు.

తనలో తానే మాట్లాడుకొంటుంది. ఇప్పుడే కన్ను మార్చింది. ఇంతవఱకు నేను విసురుతు నే వుక్కాయ—కానీ, యీ సంగతంతా నేనుపోయి బలవంత రావుగారితో విన్నవిస్తాను. అంతదాకా రాణిగారి దగ్గర వుంటావుగదా?

వాసం: ఆ మాటలు చెప్పడానికి యెవరి తెలివైనా యెరవు తెచ్చుకో వాలన్న యేంటి? [నిష్క్రమించును.]

సుశీ: ఇది బహుచమత్కారి తొత్తుకూతురు. మఱిచిపోయేనా మోసపోతుందంటే మోసపోదు. రేయింబవుళ్ళు నన్నే పడిచావమంటుంది.

మీర: [ఉల్కిపడిలేచి బయలుచూచుచు] హృదయేశ్వరా, యింతలో నా కాగిలి విడిపించుకొని యెట్లుపోయితివి? ఎచ్చటికేగితివి? ఈదీనా రాల్చిన వంచించుటకు నీకు మనసెట్లు పుట్టెను? ఒక్కస్థలమున నుండువని నిర్ణయములేని నిన్న నే నెక్కడయని వెదకుదును?

ఉందువో మౌనిజనోత్ఫుల్ల హృదయాబ్జ
కర్ణికా నాట్య రంగములయందు?

ఉందువో శాంత రసోజ్వల మూర్తివై
క్షీరాబ్ధిలో మృనుశేషశయ్య?

ఉందువో దీనావనోద్యోగ రతుడవై
తలపోత కందెడు దవ్వనందు?

ఉందువో నిర్వాణయోగ సంధాయివై
రాస లీలా భోగ రాజ్యమందు?

ఇంక నెచ్చోట నుందువో యెవరికెఱుక?

సృష్టి నాటక సూత్రధారివి! నిరంత

ప్రకృతి కేళీ వినోద హర్షంబు కొఱకు

బామ్మరిలు గట్టి తుడిపెదు మొదలు సెడక.

లోకేశ్వరా, ఎందుకీ లీలావిలాసము? నీదివ్యమంగళ సౌందర్యము నీ యనంత ప్రకృతి దర్శనమునఁ ప్రతిఫలించజేసి నిన్ను నీవు చూచుకొనుట కా? [బయలుచూచి కృమకృచముగ ధ్యాననిమగ్నయగును.]

సుశీ: ఈయమ్మగారి మాటలూ మందలించులూ నాకు సంస్కృతం గావుండి—నిన్నటిరాత్రంతా కునికిపాటైనా లేక యీమెతోటి మేల్కొని ఆనందపడ్డాను. కొంచుట్టు కన్ను మాలస్తాను. ఆ మందనపువ్వు వాసంతికతో నాకు అత్తపోయింది. [పైటచెంగు పజదుకొనియొక మూలగ పరుండును]

మీర: నన్నేల యింకను నీయొద్దికి చేరుకొనవు? దవాగ్ని మధ్య మున పరితపించుచున్న యీ కురంగిరి కాపాడుటకు నీకింకను దయ గలుగలేదా? నీకంతమున వేయుటకై కట్టిన పొగడవండ నాయంజలిపుటమున కమలి పోయినది. ఇంకను నీవురావేమి? నేను పంపుచుండిన బాష్పమాతృకలు నిన్నొంకను చేరలేదా? నా విన్నపమును గొనిపోయిన బలాకలు దారిలో నేమైన నాలసించినవా? లేక నీవే యుపేక్షించితివా?

ధూళి గప్పిన యీజీర్ణ చేలదాల్చి

గజిక పువ్వులు కొప్పులోఁ దుటిమి, ముసుగు

టంబరంబును రాణివాసంబు వీడి

దుమ్ము గద్దియనెక్కితిం దుదకు నాథ!

ఇంక నైనను నీచరణదాసినగుటకు తగనా? పూర్వ మా రుక్మిణిని గొని పోయినట్లు నన్నేల గొనిపోవు? రాధామనోవల్లభా, నీవు రాధకాగితిలో చిక్కియున్నావు. లేకయున్న నీవేల మజతువు, రాధా? నీవు ధన్యవు—
[ధ్యాన నిమగ్నయగును.]

సుశీ: [మేల్కొని కూర్చుండి పైటచెంగుతో విసరుకొనుచు] అబ్బా! యీ హడావుడిలో నిద్రపట్టడంగూడనా. [ఆవులించి, తూగి,

కొంచెము జరిగి పండుకొనును.]

మీరా: [ఉల్కిపడితేచి అటునిటుచూచుచు] ఇంతలో నెక్కడ మాయమైతివి?— నాయొద్దనే కూర్చుండి నన్ను ముద్దిడుచుంటివే. నీ ప్రజగన్మోహన స్వరూపము నొక్కక్షణమాత్రము నాకన్నులకు కనిపించి యా సందపారవశ్యమున నే నొడలు మఱచియుండ మోసముచేసి తారిపోయితివా? నీకెందఱో ప్రాణవల్లభులు గలరు. వారిని వదలి నీవొక్క క్షణమైన సహించనోపవు. ఈరాధతో నీకేమిపని?— నేను సౌందర్యరతినిగాను. భాగ్యవతినిగాను— కులీననూగాను— కృష్ణా, నీకెట్టి భేదబుద్ధియుం గలదా? అకుబ్జయెట్టి యందకడై? ఆ విమరుండెంతటి భాగ్యవంతుడు? ఎట్టికులీనుడు? అట్టి యవ్యాజ కృపాకటాక్షము నాయెడల యేల యుజ్జగించితివి?— మోసగాడా, పొమ్ము, పొమ్ము. నీవు మరల అర్ధరాత్రమున వచ్చి నాకలుపుతెట్టి నన్ను బ్రతిమాలుకొన్నను నేను లోబడను. అలుకపూని నిన్ను వెనుకకు మరలించెదను. చెయిలారా, ఒకవేళ నేను మెత్తందన మూనినను మీరు గట్టితనముబూని నాకు సహాయపడవలయును.— ఇనీ! నేనెంత మద్దరాలను? పదియారువేల గోపికలకు జీవితైశ్వరుడైన మన్మథజనకుని ఈదీనురాలి అలుకయేమిసేయును? శేదవారలకోపము వెదపులుదాటుదు. దాట్రినను నవులచేటు.— హృదయైశ్వరా, నా కా యభిమానము దుమ్ముదుమారమైనది. నేను నీసాక్షును. అస్వతంత్రును. తలవై పెట్టుకొన్నను కాలిక్రింద వైచికోన్నను నాకిష్టమె.— నాకిష్టమునది యెక్కడిది? అంతయు నీయిష్టమె. నన్నేల ప్రార్థనపొందుననే నీతోడ యమునా తీరమునకు కొనిపోవు? గొల్ల పడుచునకు రాజివాసమెక్కడిది? ఇరువురముం దోడుతోడుగఁ బనుల మేపుకొనుచుందుముగదా!

నీ వెండలోఁ జెట్లనీడలఁ బన్నుండి

పనుల మేపఁగ నన్నుఁబంపరాదొ;

చలిది చిక్కంబుల సడలించి యన్నంబుఁ

బెట్టవేయని పేర్ని బిలువరాదొ;

అలసితి నొక్కంత తలిరువీవన వీవు

పేయనీ, యని యాజ్ఞబెట్టరాదొ;

మనసయ్యె భువన మోహనగాన మొసరింప

మురళి యిమ్మని చూడీ నెఱపరాదొ;

తలిరుటాకులు పూవులు దండగట్టి

మెడను గీలింపుమా యని నుడువరాదొ;

అట్టి యుపచారముల కే నన్వర్త నైన

నిష్ఠముండిన రీతి నన్నేలరాదొ!

[ధ్యాననిర్మలయగును]

[అగ్నిరు తాకేనులు వైద్యుల వేషముతో ప్రవేశింతురు]

అగ్నిరు, తాకేనులు: తస్మై, చరణదాసులము. [దండముకెట్టుదురు.]

మీరా: [అనంద పారవశ్యమున నుండును]

తాకే: దర్శనమాత్రముననే ధన్యులము.

అగ్ని: గానమువిన్న నేమి యగుదుమో!

మీరా: నందనందనా, దివ్యసుందరశరీరా, నీరంజి సుకుమార కుమారుని ఆకొండ తిప్పలలో ఆ యరణ్యములలో పనుల గాచుటకు ఆ యశోదాదేవి యెట్లుపంపెను? ఆనందుఁ డెట్టియ్యకొనెను? తలిదండ్రుల హృదయము లింత కఠినముగ నుండునా?

పగలెల్ల సూర్యాతపంబునఁ దిరుగంగ

ముడుకవాటిన నీదు మోముఁగాంచి;

సజలమేఘశ్యామ సంకాశదేహంబు

గోరజ చ్చన్నమా తీరుగాంచి;

లలిత పల్లవ కోమలములైన వేళులు:

కట్ట రాపిడి కాయ గాయఁగాంచి;

ప్రజభామినీ మనః పథముల విహరించు

పదములు ముండ్ల పాల్వడుటఁగాంచి;

వేడినిట్టార్పు విడతు; నావిధిని దూరు

కొందు; హృదయంబు వీలిపోఁ గుందుచుందు;

నీచరణదాసిని రాధను నేనులేనె,

యంతకష్టంబు నీకేల యాత్మపాల?

అగ్ని: ఈ పరమభక్తరాలికి రాధాత్వము సిద్ధించినది.

మీర: కృష్ణా, రేపటినుండియు నేనే యాల మేపఁబోయెదను.

నీ వా యరణ్యమునకు రావలదు. నాకు వాదోడుగానుండుటకు నీపిల్లనగోరివి నిమ్మ. నీవెదవి కెంజిగురులంటిన వివరమునందె నా వాతెఱనాన్ని నీమధు రాధర రసస్వర్గ ననుభవించెదను.

తాక: [మెల్లగా కనుతెప్పలువాల్చుచు] గానపారవశ్యముచేత కన్నులు మూతవడుచున్నవి.

అగ్ని: కన్నులు మూతవడుచుండఁగానె ఇంతకు ముందెన్నడును ఎఱిగియుండని హృదయద్వార మొకటి తెఱవఁబడినది.

తాక: దాని లాభపుచెవికొఱకె మనమింత దూరము వచ్చితిమి.

ఏమి యీగాన విశేషము !

అగ్బ: కావుననే లోకప్రసిద్ధమైనది.

తాక: తల్లీ, మమ్మొక్కమాటు కరుణింపుము. మేము కృతార్థులమయ్యెదము.

సుశీ: [కన్నులుపులుముకొనుచు లేచి కూర్చుండి] మల్లీ వైద్యగులాచ్చినారే! రోగమొక దోవ మందొకదోవ.

మీరా: [ఉల్కిపడిలేచును]

[అగ్బరు తాకసేనులు లేతురు]

మీరా: ఆ!—మనోహూహనా, వచ్చితివా? నన్నుగొనిపొమ్ము. ఎంత కాలము నీకయి వేచియుంటిని?

సుశీల: ఇక్కణ్ణుంచి కొనిపొమ్మని వేడుకొంటుంది దొరిసానమ్మ.
[కూర్చుండి తూగును.]

మీరా: [అగ్బరు తాకసేనుల తట్టుతిరిగి] ఇద్దరు శ్రీకృష్ణులు!
[సుశీలవంకచూచి] ఇంకొక శ్రీకృష్ణుడు. [నలువంకలుచూచి] కోటాను
కోట్ల శ్రీకృష్ణులు! ఇందులో నాప్రాణేశ్వరుడైన యశోదానందనుడేడి?

అగ్బ: ఈ భక్తురాలికి లోకమంతయు శ్రీకృష్ణమయముగ మన్నది.
అమ్మా, ఆ కృష్ణుని మాకు చూపించి ముమ్ములను భవ విముక్తులను గావింపుము.

మీరా: జగన్మోహనా, నీవు నాతో చెరలాట మాడుచున్నావా?
నీవు నిన్నెఱుంగవా? నీవు శ్రీకృష్ణుడవుగావా?

అగ్బ: ఈమె కీసమయమున నిహలోక్జ్ఞాన మంతరించినది. రాధయే
తానను విశ్వాసమున శ్రీకృష్ణ విశ్లేషము సహింపనోపక యార్త్రజ్ఞేందు
చున్నది. మనమిప్పు డీమెతో సంభాషింపలేము. దర్శనముచే పవిత్రుల
మైతిమి. గానముచే హృదయము నిర్మలమయ్యెను. ఇంక మరలుదము.

తాక: 'నీవు నిన్నెఱుంగవా? నీవు శ్రీకృష్ణుడవు గావా?' యను వాక్యముతో మనకు చిరంతన సత్యమును బోధించినది.

సుశీ: [కనులెత్తి] అబ్బో! మరల దోమరాటుకూడా యెక్కువైంది. [పైటతో విసరుకొనుచు] కన్నతైముయనీయ వీ పాపిష్టిదోమలు— అయ్యా, యేమైనా మంచిచిపోతున్నారా? కుప్పెకట్టుయితే మటోక్క సుట్టు యెక్కువగా సాదియ్యండి. కాస్త యిచ్చాపత్తెం పెట్టండి. సాపం! మారాణిగారు ఇప్పటికే సన్నగిల్లి పోయారు.

అగ్గు: ఆఁబిచ్చికి ఆమెయొద్దనే మందుగలదు. దానిని మేము గూడ కొంచెము గ్రహించితమి.

సుశీ: [స్వగతము] వీళ్ళకుగూడా పిచ్చిపట్టించాడేంటి! ఈపిచ్చి అంటుకోగమల అందరికీ తగులుకొనేటట్టుంది. ఈ గాలితగిలి నాకూగూడ పిచ్చిపట్టించోయేమో అద్దముచూచుకోనివస్తాను. [నిష్క్రమించును.]

అగ్గు: ఈదాసి మనల ననుమానించి యిండమకదా.

తాక: ఊది తూగుబోతు.

అగ్గు: తల్లీ, ఈగురుకట్టుమును గ్రహింపుము. ఈ హారమును శ్రీకృష్ణునకు స్వయంవర హారముగ సమర్పింపుము.

[మీరాబాయి అంజలితో హారమును విడచును.]

తాక: ఈచీదకట్టుమునుగూడ పంప్రహింపుము.

[పూవులదండను దోసిట విడచును.]

[దండముపెట్టి యిరువురు నిష్క్రమింతురు. ధ్యాన నిమగ్నయైయున్న మీరాబాయి చేతిలోనుండి హారము క్రిందికి జాతిపడును.]

సుశీ: [ప్రవేశించి] అద్దములో చూచుకొంటే మందరి మొఖం

లాగేవుంది, నాకేం విచ్చిపట్టలేదు.— వైద్యులు మందైనా యియ్యకుండా వెళ్ళిపోయారె.— [హారమును చూచి ఆశ్చర్యముతో] ఆ! యిదేంటి చుక్కల దండలాగా మెరుస్తుంది. [నలుప్రక్కలు పరికించి] ఇక్కడ యెవ్వరూలేరు. రాణిగారు కన్నుమార్చివున్నారు. [హారమును తీసికొని] వైద్యులు చూచివుంటే తట్టేసివుండేవాళ్ళే. దీన్ని దొంగిలిస్తే దేవుడుకూడా కనుక్కోలేడు. [అటునిటుచూచి జవికెలో దోపుకొనును]

మీరా: [మెల్లగా కనులెత్తి] ప్రాణవల్లభా, యీవిరహాణిని నీవు పరిత్యజించితివి. ఇక నే జీవించియుండలేను. ప్రాణపరీత్యాగము చేసికొందును. ఈ హత్యాపాతకము నిన్ను దప్పక చుట్టుకొనును. [తన్నుజూచుకొని యుక్కిపడిలేచి] హా! ఇదియేమివంత! నేనే కృష్ణుడను!—హా కిరువురకు నభేద ప్రతిపత్తి గలిగినది!—ఈ చరాచర భూతస్పృహంతయు నేనే!—నేను లేనిదియు నేను కానిదియు నొక్కటియైన కనబడను! అంతయు నేనే— నేనే— నేనే— నే— నే.....

[మూర్ఛిల్లును; సుకల ఆనుకొని పట్టుకొనును]

[తెరవాటును.]

స్థలము ౬ : రాణిగారి అలంకార మందిరము.

[తెర యెత్తబడునప్పటికి సుశీల అచ్చట సామానులు
సరదుచుండును]

సుశీల: అదుప్తం గోడమీది సిల్లి మాకినట్లు చూకుతుంది. కలలో
నైనా యిట్లాంటి హారం వేసుకొనే దినం వస్తుందని నే ననుకోలేదు.

[రవికెలో దాచియున్న హారమునుతీసి కన్నులద్దకొని, మెడలో వేసి
కొని అద్దముచూచుకొనుచు పాపట దిద్దుకొనుచు]

దాసీయని పేరేగాని నాకుమాత్రం అంద చందాలు లేవా యేంటి ?
రాణివాసంలో పుట్టేవుంటే నేనూ వొక రాణినై యుండేదాన్నే.

[ఇంతలో వాసంతిక ప్రవేశించి, సుశీల మాటలువిని
యొకప్రక్క నకిక్కియుండును.]

వాసం: ఈగదిలో యెంచేస్తుంది సుశీల? రాణిగారిని వదలివెట్టి
యిక్కడ తారాడుతుంది. [కొంచెము వంగిచూచి] ఓహో! అందం చూచు
కొని మార్చుపోతుంది. ఆమెఖం యింకా కాస్త బాగుంటే అద్దం రవికెలోనే
వుండాల్సి వుంటుందేమో.

సుశీ: అందంలో రాణిగారికి చవితినీగా వున్నాను. మతీ యీ
హారంవల్ల నాఅందం యిమ్మడించింది.

వాసం: [ఆశ్చర్యముతో] ఇదేంటి యీవిచిత్రం! ఈబుగ్గలబూచి!
కడుపులో యెన్ని ఆలోచనలున్నాయి! వొక్కదెబ్బలో రాణిగారికి చవి
తై పోయింది! ఇంక రాణాగారివంటి మొగుడొక్కడే తక్కువ!

సుశీ: నేనింక అధికారంచేస్తే వొక్కవానీతోత్తు కూతురుకూడా పల్లెత్తు మాటనలేదు. నా హారంచూచి గవుచివుమని నోరుమాసుకోని పోతారు.

వాసం: ఈ దయ్యాల మంగిని చీపురుకట్టతో శివాలించ బుడ్డేస్తుంది. దీని కెక్కడి దీ హారము? ఏ మిండమగడైనా యిచ్చిపోయినాడా యేం?

సుశీ: నాకు మంచికాలం వచ్చేసరికి ఆ వైద్యులు దొరసానమ్మకు హారం నజరిచ్చి పోయినారనుకుంటాను. లేకపోతే వుట్టువుడియంగా హారాలు ఆకాశం బొందచేసుకొని కిందపడతవా?

వాసం: ఆ! తెలిసింది. ఎవరో నజరిచ్చి పోయిన హారాన్ని రాణి గారు మాంద్యంలో వుండేటప్పుడు ఈ మాయలాడి తప్పేసివుంటుంది.

సుశీ: ఆవాసంతిక నా అందాన్ని చూచి చూపోవలేక గొంతుకు వురివేసుకోని చస్తుంది.

వాసం: [మెటికలు విజయము] ఓసి లంబాడి, నీబుల్లలకోసి వండివేస్తే పదిమంది సిపాయిల కడుపులు నిండుతాయి. నీయందాన్ని చూచి నేను వురివేసుకోని చావాలా?

సుశీ: సరిసమానుల్లా వొకరికి కొత్తగా భాగ్యంవస్తే తక్కినవాళ్ళ కళ్ళలో కారం చల్లినట్లుంటుంది. వాళ్ళయీసు నన్నేమి చేస్తుంది? కొంచెం వోర్రైటవేసుకోని మద్యరంగంలో పనివున్నట్లు తిరుగుతుంటాను, ఎవరైనా యెక్కడి దీహారమంటే రాజాగారిచ్చినారని రహస్యంగా చెబుతాను.

వాసం: [ఈమాటలు విని నవ్వునిలుపుకొనలేక పక్కన నవ్వును.]

సుశీ: [ఊల్కిపడి] ఎవరక్కడ? — వాసంతికా?

వాసం: అమ్మా, దొరసానమ్మా, అట్టాంటిరాజు నాకూ మొగుడైతే నేనూ రాణిగారికి చవితివై వుండునుగదా!

సుశీ: [ప్రాణములు పోయినట్లు దిగాలవడును.] ఈలంకై కూతురు అంతా విన్నది [తెప్పిల్లి] వాసంతికా, యెంతసేనైంది నీవు వచ్చి?

వాసం: తమను రాణిగారికి చవితి అయ్యింది మొదలు తమరి అందఁ
చందాన్ని చూచి వాసంతిక వురివేసుకొని చచ్చేదట, రాణాగారు నిన్ను
ఘోషించి ఆ హారం బహుమానం చేసేవట.

సుశీ: నే ననుకొన్నట్లే మోసపోయావు.

వాసం: అదేంటి?

సుశీ: నీవు వచ్చి వాకిటివద్ద దాంకొన్నది అప్పుడే చూచాను. నీ
వేసుకుంటావో చూస్తామని అట్లా మాట్లాడినాను.

వాసం: [నవ్వుచు] నేనుమాత్రం నిజమనుకొన్నానా? నీవు తమా
షా పట్టిస్తున్నావని నేనుకూడా నవ్వుతున్నాను.

సుశీ: నేను ఎగతాళికి అన్నమాటలు నీవు దానీలద్వారా అనవద్దు.
వోట్లు, వాళ్ళు ఎకసక్కెండాటలుకూడా నిజమని యెత్తి పొడుస్తుంటారు.

వాసం: అంతేగా భాగ్యం. అట్లాగే, నాకు పనివుంది, మళ్లీవస్తాను.
[స్వంతము] ఇది నన్ను మోసంచేసినానని అనుకొంటుంది. దీన్ని మోసంచేసి
కొరడా వేట్లతో నలుగు పెట్టిస్తాను. [నిష్క్రమించును.]

సుశీ: పాపము, వాసంతిక నన్నొకకంట తని పెట్టేవుంటుంది. ఎ
ట్లయినా దానికి నన్ను చూస్తే కొంచెం భయమే. [హారముతీసి అవిత్కల
దోపు కొనును] శుక్రవారమునాడు తలకుపోసుకొని రాణి గారిచ్చిన బనా
రసుచీర కట్టుకొని మళ్లీ యీ హారం వేసుకొంటాను.

[తెరలో 'సుశీలా, ఇంకా యేం చేస్తున్నావు?' అని
కేక విసం బడును]

సుశీ: ఇదిగో! వస్తున్నాను. రాణిగారి మందు సంగతే మరచి
పోయాను.

[నిష్క్రమించును]

చెప్పుము! సంవత్సరముక్రిందట అగ్గురు ఈహారమును కొనియుండెనా?

దునీ: ఇటువంటిదానివలె వుండినదేగాని, అయితే యిదొనో కాదో నేను నిశ్చయించి చెప్పడానికి జ్ఞప్తిచాలదండి మహాప్రభో.

మాధ: నిజముచెప్పుము; అందువలన నీకేమి యపాయములేదు.

దునీ: [అనుమానించుచు] ముష్పాతికా మూడువీసాలా మూడు పిరలు ఆ హారంమాదిరిగానే వుండినట్లు- తోస్తుందండి ప్రభో.

రాణా: [శేటుభుజము వదలి] సత్యము బయటబడినది. అమాత్యులారా, యింతను మీకు ఘనీష్టములైన యాధారములు కావలయునా? ఆ దుర్మార్గుడైన అగ్గురే మాటువేసమున మాయంతగపురముఁ జొచ్చెననుట కింకను సందియము గలదా? కుంభరాణా బ్రతికి యుండగనే తనయంతగపురమున నింతటి యన్యాయము జరుగునా? [నలుపుక్కల చూచి] ఆదాని యెచ్చట కు తాఁపిపోయినది?— అంతఃపురములూ నొళ్ళవు లేనిదే యితరు డింతటి సాహస కార్యమున కియ్యకొనునా? పూజకను సేవమున కోరినప్పుడెల్ల మీరా కృష్ణచంద్రమునకు పోవుచుండెను. యాత్రికుల వేషము ధరించి అగ్గురు అప్పడప్పడు ఆ మందిరమునకు వచ్చుచుండె గాఁబోలు! ఆ కపట వతి యంతగపురమున బంధంపఁ బడుట యెఱింగి వైద్యవేషధారులయి వారు వచ్చి యందురు.

శ్రావ: నాబుద్ధి సంశయాందోళితమైనది. ఎట్లు నిశ్చయించుట కును వీలుకాకున్నది.

మాధ: రాణిగా డిట్టి నింద కతీతులు.

రాణా: [లేచుచున్న కోపము బిగబట్టుకొనుచు] ఏమీ? రాణిగారు ఆకసము బొంద చేసికొని క్రిందికినూడి పడిరా? ఏల మీకింకను సందేహము? అది యేమిబుద్ధి? మీ ముందు మట్టిబొమ్మనుజేసి పెట్టినగాని యాధారము నూహించలేరా?— ఆ దాని యెక్కడ?

[భయముతో సుశీల ప్రవేశించును.]

రాణా: ఓసీ, ఆవైద్యులు వచ్చినప్పుడు నీ వంతఃపురమున నుంటివా?

సుశీ: [గొణుగుచు] వున్నానండి

రాణా: మీరా ఆ వైద్యులతో నేమైన మాటలాడినదా?

సుశీ: అమ్మగారు మందటి మాదిరిగానే మాట్లాడుకుంటూ వున్నారు. వైద్యులను చూచి అమ్మగారు “ వచ్చితినా, నన్ను తీసుకొని పొమ్ము, ఎంతకాలము వేచివుందును ” అని వేడుకొంటూ వున్నాంది.

రాణా: ఆ ? [కోభ్రమూర్తి యగును]

సుశీ: అమ్మగారితో గూడా రాత్రంతా మేల్కొనుండి అప్పుడే తెలియకుండా కన్నుమూల్చినాను.

రాణా: [కోపముతో] అమ్మగారు— అమ్మగారు— ఆ అమ్మగారిని నిన్న ఒక్క త్రాటనే యురివేయించెదను. నీకంతలానే నాడలు తెలియని నిద్రవచ్చెనా? దీని నిద్రమత్తు వదలునట్లు గుడ్డుపు కమిచీతో మేలుకొల్పుడు.

సుశీ: [దుఃఖముతో] ఈతప్పు మన్నించండి దొరగారు. బుద్ధి గాడిదీని నిద్రబోయ్యాను.

[బంట్రోతు నెట్టుకొనిపోవును.]

శ్యామ: మహాప్రభూ, యిట్టి సందర్భముల తొందరపాటు తగదు. ఆ తెలివితక్కువదాని, చెప్పిన తల్పిబ్బు మాటల నాధారము చేసికొని మీ సందేహమును బలపఱచుకొనఁ బోవుడు. అది నిద్రమత్తున నుండి పూర్వపరముల నెఱుంగక అసంగతముగ కొన్నిమాటలు చెప్పెను.

రాణా: శ్యామలరావ్, మీ సదుద్దేశము ప్రశంసనీయుము. కాని,

తక్కువ వ్యాఖ్యానము ?

బల: [అణగిపోయి] ప్రభువులవారు మత విషయములలో ఇంత కఠినముగా మాట్లాడడము కొంచెము— [నీళ్ళు నలుసు]

రాణా: మూఢ భక్తులకు మతము కానిదే ?

బల: పాఠశాలలో మతప్రచారము చేయకూడదని దేవరవారు కావించిన శాసనము ప్రజలలో కల్లోలము పుట్టించుచున్నది. పీతాధిపతులు, తులగురువులు, రాజద్రోహము బోధించుచున్నట్లు వినికిడి. మొగలాయి వాళ్ళు మనమీద కత్తిగట్టియున్న యీ సమయమున మన ప్రజలలో రాజ్యద్వేషం కలగడము మంచిపనిగాదు. ఏదో వృద్ధుడను, సంస్థాన శ్రేయోభిలాషిని, అనుభవశాలిని విన్నవించుకొన్నాను. తర్వాత ప్రభువుల చిత్తము.

రాణా: నిజమే! దానిని నేను గమనింపకపోలేదు. విశ్వసనీయుడైన సేనాధిపతికి ఖచ్చితమైన ఉత్తరువు పంపియున్నాను. ఈమతాధికారము ప్రతిపదమునందును నాయాజ్ఞ నెవ్వొక్కనుచున్నది. నారాజ్యమునందు నా శాసనమే శిరసావహింపబడవలయును. అరాజకము, బహురాజకము రెండును అపాయకములే! మతాచార్యుల పలుకుబడి సన్నగిల్లినసే ప్రజలలో మూఢభక్తి నశింపగలదు. లౌకిక జ్ఞానమును, జీవితమును ద్వేషించు ప్రతి మతమును మానవుని మనోవికాసమునకు అభ్యంతరమగును. ఈ సంకుచిత మతములను నారాజ్యమునుండి స్మర్జింపవలయును.

బల: మతాధికారము చాలా శతాబ్దములనుండి వేళ్ళు పారియున్నది.

రాణా: నేను ప్రవేశపెట్టిన విద్యాపద్ధతికి కఙ్కన వాదరగలదు.

బల: దేవరవారికి తెలియనిదేమున్నది? సర్వజ్ఞులు— అయినా అనుభవశాలిని. శలవు పుచ్చుకొంటాను. [లేచి కొంతనడచి] మనవి చేసుకొనవలయునని మఱచిపోతిని— ఒక చిన్న సంగతి, ప్రభువులవారికి తెలియవలసిన ముఖ్యమైన విషయముగాదు.

రాణా: ఏమది?

బల: రాణిగారికి చికిత్సచేయుటకు నిన్నటిదిసమున ఎవరో యిద్దరు వైదేక వైద్యులు వచ్చియుండిరి. వారును వచ్చినట్లే పోయిరి. అప్పుడు రాణిగారివద్ద సుశీలనుదాని యుండినది. ఈనాడు అదివీదోయొకహారము వేసికొని తిరుగుచున్నదని ఇంకొక దాని వాసంతిక చెప్పెను. దానిని పిలిపించి తిని; అది ధరించుకొన్న హారము అమూల్య వజ్రహారముగా కనుపట్టినది.

రాణా: ఈవిషయము చిత్రముగనున్నది. దాని ఏమి? వజ్రహారమును ధరించుచేమి? దాని నిగుడు పిలిపింపుడు.

బల: ఎవడురా అక్కడ?

ద్వారపాలకుడు: స్వామి.

బల: రాణిగారి పెద్దదానిని సుశీలను ఇచ్చుటకు దోడ్కొనిరమ్మ

ద్వార: చిత్తం. [నిష్క్రమించును.]

రాణా: ఆదాని యెచ్చటనైన దొంగిలించి యుండునా?

బల: అది సామాన్యభాగ్యవంతులు వేసికొను హారముగాదు. దొంగిలించియుండిన అంతఃపురముననే దొంగిలించి యుండవలయును.

[సుశీల మెడలో హారము వేసికొని యొరవైటతో

కులుకునడకతో ప్రవేశించును]

సుశీల: [స్వగతము] రాజుగారు నన్నెప్పుడు పిలిపించేవారుగారు. ఈదండ మహత్తైంవల్ల నాకేదో యద్భుతం పట్టెలాగుంది. [సిగ్గు నభివయించుచు] నీళ్ళల్లో లోతు, మనుసులో మర్మం యెవరికి తెలుస్తుంది! [వైట సవరించుకొని హారము దిద్దుకొని] దాసురాలిని [దండము నెట్టును.]

రాణా: [సుశీల మెడలోని హారమును పరికించును.]

సుశీ: [స్వగతము] రాజుగారు నా వోరవైటమీదనే కన్ను వేశారు

రాజా: ఆ హారమును దీసికొందు.

సుశీల: [స్వగతము హారముదీసి వివరము మభినయించుచు కూరము నుండి బలవంత రావుచేతి కందియిచ్చును]

బల: [రాజాచేతి బెట్టును]

రాజా: [పరీక్షించుచుండును.]

సుశీ: [స్వగతము] ఎవరైనా నన్ను మోసంచేసి వుండరుగా?

రాజా: దానీ, నీ కీహార మెక్కడిది? మాబొక్కసములోని ధన మంతయు వెచ్చించినను దీని మూల్యమునకు సరిపోదు.

సుశీ: [స్వగతము] అబ్బో! అట్లాంటి హారమాయది? యెంత వెట్టి ముండను. దాచైనా సెట్టుకోక పోతిని.

రాజా: ఏమి యాలోచించుచున్నావు? కట్టుకథ లల్లకుము. యధా గ్రము చెప్పుము.

సుశీ: నిన్నటిదినం రాణిగారికి నుండియ్యడానికి వచ్చిన వైద్యగులు ఈహారము ఇచ్చిపోయియుంటుంది.

రాజా: ఊహించుటయేమి? నీవు చూడలేదా?

సుశీ: [భయముతో] రాత్రంతా అమ్మగారికి విసుర్తూనే వుండి నద్రలేక అప్పుడే కన్నట్ట మాల్చాను.

రాజా: ఓహో! కన్నుమాల్చితవా?

సుశీ: తర్వాత రాణిగారు నన్ను దగ్గరికి పిలిచి “ ఒసె సుశీలా, ఇక్కడ వుండే దానీల్లోకెల్లా నీవుకొంచెం ముక్కుమొగం అందంగా వుండేదానివి, ఈహారం నీకైతే తగిలుతుంది ” అని నేను వద్దనేకొంది నా మెళ్ళోవేశారు.

రాజా: [కోపముతో] ఓనీ, బుద్ధిలేనిదానా, నీసౌందర్యవర్ణనము తో మాకిప్పుడు పనియేమి? మీ రాకు ఆవైద్యులు ఈవజ్రహారము నిచ్చిరా? లేక అంతకుముందే ధరించియుండినదా?

సుశీ: అంతకుముందు లేదండి దొరగారు, వాళ్ళు రాణిగారికి నజరు తెచ్చివారేమె.

రాణా: వైద్యులేమి అంతఃపురమున కిట్టి నజరులు తెచ్చుటయేమి? ఇదియొక కొత్తచికిత్స కాబోలు!

బల: [స్వగతము] ఇది అటుతిరిగి యిటుతిరిగి కడపటికి నాప్రాణముల మీదికే వచ్చునట్లున్నదే.

రాణా: పాతర త్రవ్వబోవగా భూతము బయట పడినట్లు ఇదేది యొయొక కొత్తవిషయము బొగడ పొడిచెను. దీనినంతయు మా యమాత్యుల ఒకాడ విచారించి పరీక్షించిన బాగుగ నుండును—ఒరే

ద్వారపాలకుడు: జాసుస్.

రాణా: మా మంత్రులను నిచ్చటకు గమని చెప్పుము; శీఘ్రముగ.

ద్వార: చిత్తం. [నిష్క్రమించును.]

రాణా: బలవంతరావ్, ఆవైద్యులు మీయుక్తువు తీసికొని యంతఃపురములోనికి ప్రవేశించిరా?

బల: [స్వగతముగ] నా యనుమతి లేనిదే పోతుంటేగ కూడ అంతఃపురములోనికి ప్రవేశింపదు.

రాణా: వారి వేషభాష తెలుసా? అసాధారణ విశేషము లేవియు మీకు తోచలేదా?

బల: వారివేషములు వారికి తగినవిగానే యుండినవి. వారి సంభాషణ యోగ్యతను పట్టిచూడగా రాజసంస్థానములలో మెలగిన వైద్యులవలే నే యగపడిరి. ద్రవ్యార్జనముకంటె వ్యాధి కుదిర్చిన కీర్తియే వారికి ముఖ్యమైనట్లు తోచినది. తిరిగి పోవునప్పుడు సంభాషన మాటయే యెత్తలేదు.

రాణా: [కోపము కలబట్టుకొని] అప్పుడు నీబుద్ధి స్వాధీనమున నుండినదా లేక ఆభిని మత్తున తూగుచుంటివా?

బల: [తత్తరముతో చేతులు పిసుగుకొనుచు, స్వగతము] రాజా

గాకిగూడా తెలిసినట్లే యున్నది.

రాణా: [కోపముతో] ఓయీ, పిచ్చిబ్రాహ్మణుడా, నీవు కన్నులుండియు చూడలేవు; పీనులుండియు వినలేవు; తలయుండియు నాలో చింపలేవు. ఇట్టి యమూల్య హారములను నిశ్చింతముగ కాసుక యియ్యగల వైద్య వేషధారులకు నీవిచ్చు వీధసంభావన లెందుకు?

బల: [ఆశ్చర్యముతో] వేషధారులా వారు!

రాణా: కాక, నుతీయెవరు?

సుశీ: [స్వగతము] ఈ ముసలాయనకు మాడుచిట్ల ముక్క జొన్నలు బట్టెం పడేలాగుంది.

[మంత్రు లిరువురు పోనేశింతురు]

మంత్రులు: జయము, జయము !

రాణా: విచ్చేయుడు.

[మంత్రులు కూర్చుండుదురు]

రాణా: శ్యామలరావుగారూ, మన యంతఃపురమున వింతలు పుట్టుచున్నవి. ఈ హారమును చూచితిరా? [శ్యామలరావు చేతికిచ్చును.] దీనిని ఆదానివేసికొని తిరుగుచుండగా మఱియొకదాని చూచి బలవంతరావుగారి కెఱిగించెను.

సుశీ: [స్వగతము] చూపోవలేక ఆ మాయలాడి తొత్తుకూతురు వాసంతిక మోసంచేసి వుంటుంది. ఈ ముసలిబాపడికి నేనంటే కళ్ళిల్లో శారం చల్లినట్లుంటుంది.

రాణా: నిన్నటిదినమున ఎవరో యిద్దఱు వైద్యులు మన యంతఃపురమునకు వచ్చి మీరాకు ఈహారములను నజిచ్చి పోయిరట!

శ్యామ: వైద్యులా యిట్టిహారములను బహుమతిచేయుట!

మాధ: [హారమును తాను తీసికొని] ఇది నమ్మలేనది కాదు.

సుశీ: నిజమేనండి ధోరగారు.

మాధ: నీవు చూచితివా?

సుశీ: నా చేర చేసి కళ్ళనిండా చూచానండి.

రాజా: రావుజీ, వైద్యులు మనయంతఃపురమునకు వచ్చినమాట యధార్థము. ఆసంగతి బలవంత రావుగారె చెప్పిరి.

బల: వచ్చినమాట వాస్తవమే.

రాజా: ఆవైద్యులే యీ హారమును దెచ్చియుండక పోయిన, అంతరాళము నుండి యూడిపడి యుండునా!

శ్యామ: వారు నిక్కువమైన వైద్యులైనట్లు తోచదు.

రాజా: నేనును అట్లేతలంచితిని. ఎవరోదురాత్ములైన సంస్థానాధిపతులు మాయంతఃపురము నపవాద కళంకితము కావించుటకొఱకు వైద్యుల వేషధారులై వచ్చిరి.—నీకు వారి యుచ్చారణలో భేదమేమైన గోచరింపలేదా?

బల: [అత్తరముతో] ఏదో కొంచెముండినట్లుగనే తోచుచున్నదొనాకప్పుడనుమానము తట్టనందువలన అంతగా పరిశీలింపలేదు. కొంత మొగలాయిదేశ స్వర్ణ ఉండినట్లుగా భ్రమ.

రాజా: ఆ!—తెలిసినది. ఇది యంతయు ఆ కపటాత్ముడు అగ్భరు పన్నిన కుట్రవలె నగపడుచున్నది. నన్ను కార్యముతో లోబఱచుకొనలేక యిట్టి యధమకృత్యమున కొడిగట్టి యుండును—మీరేమి తలంచెదరు?

శ్యామ: మన యూహావలంబనమునకు ఇంకను కొన్నిఘనిష్టములైన యాధారములు దొఱకవలయును.

మాధ: ఒకవేళ ప్రభువుగారి యూహ సత్యముగనే యుండవచ్చును. మొగలాయివారు ఎట్టి నీచకార్యములకైన సాహసింపఁగలరు.

రాజా: ఆ దుర్వివేకుడు ఇట్టి కుశంక్రమములవలన నన్ను లోబఱచు

కొనగలడా? అక్కసెలియండను ఆబుడ్డలను మొగలాయి పాదుసాల
కర్పించి యా యపక్షిర్తి మూల్యముచే నున్నతోద్యోగముల విలిచి నీచ జీవ
నము నేయాచు చిరంతన యశో విరాజితమైన రాజపుత్ర కులమునకు కళం
కము దెచ్చిన మానసింపరులవంటి పతితుండ ననుకొనెనా నన్ను? ఎన్ని
యుపాయములైన పన్నుగాక, కుంభరాజా అగ్నిరునకు ప్రాణముతో లోం
బడడు. [బలవంతరావు తట్టు తిరిగి? ఓయీ నిద్దరపోతా, నీ యజ్ఞాత్తివలన
గదా మాయంత్రపురమున కింత యపనింద కలిగినది?

బల: [లేచి. గర్గద స్వరముతో] మహాప్రభూ, అంతః పురాధికారి
నాట నేనే యపరాధిని. వృద్ధుడనాట బుద్ధిపాటవముమాడ తగ్గిపోవు
చున్నది. కన్నులును చక్కగ గనబడవు. నన్నిక నుద్యోగ విముక్తుని
గావింపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను.

రాజా: ప్రార్థన మనసరములేకయే నిన్ను పదబ్రష్టని. గావించు
చున్నాను; నీవయస్సు, నీస్వామిభక్తియు, నీప్రాణములను దక్కించినవి.
వెడలి పొమ్ము.

బల: నున్నింపబడితిని. ధన్యుడను. [తాళములు రాజుమందర
పెట్టును]

రాజసేవ కత్తివైని సాము! [నిష్క్రమించును]

సుశీ: [స్వగతము] ఈ ముసలిబాపడు మేయబోయి పెడకు
దగిలించుకొన్నాడు. ఆ వాసంతిక మాటవిని నామీద చాడీలు చెప్పినందుకు
ఆ వుద్యోగం కాస్తా వూడిపోయింది.

రాజా: మాకు విశ్వాసపాత్రుడైన కుమార సింహుని అంతఃపురాధి
కారినిగా నియమించితిమి. ఉత్తరువు సాదరు చేయించుడు.

శ్యామ: చిత్తము, దేవరవారు చాలా న్యాయముగ దీర్చానించి
తిరి. కుమారసింహుడు పసిప్రాయము వాడగుటవలన అతని తండ్రి
యద్యోగమును బలవంతరావుగారి కొనగలబడియుండెను. ఇప్పుడు కుమార

సింహుడు యుక్తవయస్కుడు.

సుశీ: రాణి గా రొంటరిగా వుంటారు. మల్లీవస్తాను.

[నిష్క్రమించును.]

ద్వార: తలారివాడొకడు ప్రభువులవారి దర్శనానికి కనిపెట్టుకోని వున్నాడు.

శ్యామ: ప్రభువుగా విష్ణుడు కార్యంతర నిమగ్నులు. రేపువచ్చి మనవి చేసికొమ్మచుము.

ద్వార: [నిష్క్రమించి, మరలవచ్చి] వాడిది అగత్యయిన మని వంట. వెళ్ళాం బిడ్డల నోటికాడ కూడంట.

రాణా: ఏమది? వానిని రమ్మచుము.— నాదర్శనమును గోరు వారి నెవ్వరిని అటంక పెట్టకుడు. అంతకన్న నాకు ఉత్తమ మయిన కార్య మేమున్నది?

శ్యామ: చిత్తము.

[తలారి మురళీదాసు ప్రవేశించును.]

మురళిదాసు: మహాప్రభో, నాది అగత్యయిన మనివండి. వెళ్ళాం బిడ్డల నోటికాడ కూడండి. [వంగి దణ్ణము పెట్టును.]

శ్యామ: తమిరా నీమనవి? ఒకటి చెందు మాటలతో విన్నవించుము.

మురళి: చిత్తం మహాప్రభో, యాయాళపాద్మన, అంటే పాద్మ అల్లాడి కెక్కినాక, [నిర్దేశించును] సేనాక బంగారు మోరీ యెత్తుకోని మార్చుకొందామని దునీచంద్ సేట్ దగ్గరికి వెళ్ళినాను. ఆమోరీ తీసుకోని దాని కరీదు పది రూపాయలని అయిదు రూపాయలిచ్చి మిగత పైకానికి పదిరోజులు తాళి రమ్మన్నాడండి.

రాణా: కానిమ్ము.

మరళి: ఆపక్కంగటి నేటు ఆయన కడుపు సల్లంగుంటే—దాని కరీదు యిరవయి రూపాయలని చెప్పినాడు. ఆపాట మల్లీ దునీచందునేటు దగ్గరికి పోయి నీపయికంటిసుకోని నా మోరీఅన్నా యియ్యా, లేకుంటే యిరవయి రూపాయలన్నా యియ్యా అని బతిమాలినాను. మోడేసుకొన్నాను. ఏమీచేసినా నాకోడికి మాడే కాళ్ళంటాడు. ససేమంటే ససేమంటాడు. మోరీయెత్తి తిత్తిలో యేసుకోని వెట్లోవెట్టి బీగంటేసి, మోట్లో యేసుకొన్నాడు. నేను మల్లీ గట్టిగా అడిగితే నీవిక్కడ అల్లరిచేస్తే దొంగస్తాత్తని చెప్పి దండాధికారికి పట్టిస్తాను కబగారని గుడ్లు మిటకరించాడు. ఆపాట నేను యిదంతా యిన్నపం చేసుకోడానికి దండాధికారిదగ్గరికి పోయినాను. పోయినపాట నే అక్కడవుండిన నాకరి నాచేతికి యిసనకట్ట పట్టిచ్చి ఆయన యాడకో జారుకొన్నాడు. నేను విసుర్తూ మనవి చేసుకొంటూ వుజ్యాను. అయ్యగారు మెల్లంగా కన్నుమూల్చినారు. పెండు గడియలికి మేల్కొని సరే అంతా విన్నానుగాని, దునీచందు నీమీద ఫిర్యాదుచేస్తే అప్పుడు విచారస్తాము పో అని పంపేశాడు. నామోరీ యిప్పించేమాట మరీకేపాయ్యాడు.

శ్యామ: నీమనివి యా మోరీని తిరుగ యిప్పించమనియే కదా.

మరళి: అదేనండి మహారెభో.

రాజా: శ్యామలరావుగారూ, చూచితిరా మన పరిపాలనా శౌత్రము, దండనీతి విధానము? ప్రజల మనస్సులేకాదు పాలనా యంత్రము కూడ సంస్కరింపఁ బడవలయును.

శ్యామ: చిత్తము.

రాజా: నీకు మొహరీ యెక్కడిదిరా?

మరళి: నిన్నటిరాత్రి ముసాపురిఖానా వద్దగుడ్డు తిరుగుతుజ్యాను. నేను అందరి తలారివాళ్ళలాగ రాత్రంతా నిద్రపోయి పొద్దున్నేలేచి కాగడా పట్టుకోని వచ్చేవాణ్ణి కాదండి. గుట్టుగా నవుకరి చేసుకోని బతికేవాణ్ణి.

రాణా: కానిమ్ము.

మురళి: చిత్తం మహాప్రభో — ఆ సాలగో యిద్దరు ముసాఫర్లు పండుకోని నిద్రపోతుండినారు. వాళ్ళను లేవగొట్టి మూటాముల్లె భద్రమని యెచ్చరించాను. నేనెప్పటికి ప్రతి బాటసారిని కట్టుతో తట్టి లేపి కాగడా బట్టి చూస్తుంటాను. అందువల్ల నే నా ఫారాలో వొక్క దొంగతనమైనా పోలేదండి ధొరగారూ. అదంతా ప్రేభువుల కేకె.

రాణా: అధిక ప్రసంగము చేయకుము. శిష్యులుగ ముగించుము.

మురళి: [భయముతో] చిత్తం మహాప్రభో — మాటామాటలో మాయింటి మంచీ కెబ్బరా చెప్పుకొన్నాను. వాళ్ళల్లో వొకాయన నా మీద కనికరంపుట్టి వొక మోరియ్య యినామిచ్చినాడు. ఇంతకంటె చిల్ల పెంకెత్తుగూడా యెత్తాపం జరగ లేదండి ధొరగారూ. [దండము పెట్టును.]

రాణా: వారు వైదేశిక యాత్రికులా, టైరాగులా? వారిపై నీ కేసైనా అనుమానము తట్టలేదా?

మురళి: వాళ్ళు దొంగల్లాగా లేరండి మహాప్రభూ, పెద్ద పెద్ద నామాలు, తోకేసిపూసల దండలూ చూస్తే భక్తుల్లాగా కనబడ్డారు. నా యంటివాణ్ణి గూడా 'అయ్య' అని పెద్దరుణిశినిలాగా పలకరించారు.

రాణా: అందుకే యుద్ధి. తిబ్బిబ్బులయి నీయుద్యోగ విధులను మఱి చితివా? అడిగినంతనే బంగారు మొహిరీల విరి పాటవేయగల సంపన్న యాత్రికులు బిచ్చగాండ్రకయి కట్టింపఁ బడియున్న పాంథశాలలలో నివసింతురా? ఓరీ, మూఢుడా, నీగాడిద బుద్ధిచే మానవాకృతి చూపింపఁ బడినది. [మంత్రులతట్టు తిరిగి] రావుజీ, యీబాటసారులే యావేషధారి వైద్యులు.

శ్యామ: అట్లే తోచుచున్నది. ఆ దునీచందుశేటును పిలిపించెదము. అతడు రత్న వ్యాపారముచేయు గొప్ప షాహుకారు. అతనిచేత ఈ హారము నకుగూడా మదింపు వేయింపవచ్చును.

రాణా: పిలిపించుడు

శ్యామ: ఓరీ.

ద్వారపాలకుడు: స్వామి.

శ్యామ: నీవు కీఘ్రిముగాపోయి దునీచంద్ కేటును రాజాజ్ఞగా పిలిచికొనిరమ్మ. తలారియొద్ద తీసికొనిన మొహరీనిగూడ తీసికొని రమ్మనుము.

ద్వార: చిత్తం.

[నిష్క్రమించును]

రాణా: మనజేగువారు చాలాప్రమత్తులయినటుల కనబడుచున్నారు. లేకయున్న పరదేశీయులు మాటువేసములతో సంచరించియు, అంతఃపురమున దూరియు తప్పించుకొని పోగలుగుదురా?

శ్యామ: ఈతూరి ప్రమాదమే జరిగినది.

రాణా: తీవ్రముగ మందలించుడు.

శ్యామ: చిత్తము.

[దునీచంద్ కేటు ప్రవేశించును.]

దునీచంద్ కేటు: [తలారి మురళీదాసును చూచి రహస్యముగ] ఏమిరా యీసంగతి రాజుగారిదాకా తెచ్చావా? ఉండు! భడవా, నీసంగతి చెప్పిస్తాను.

మురళి: చూడండి ధొరగారూ, యీ కేటుగా రేమంటున్నారో.

దునీ: జయము, జయము ఏలినవారికి! ధొరగారి వుత్తరువైతే యీ మొహరీ వాడికిస్తానని చెప్తున్నానండి.

మురళి: [స్వగతము] ఆ— పూరికే యిస్తావా, పుంగరాల చేతి ముట్టు దగ్గరితే పెద్దమణికి లాగా యిస్తావు.

శ్యామ: నీవుపోయి, నీ నవుకరి చూచుకొమ్ము, మేము విచారించి

నీసాత్తును నీకిప్పించెదము.

మురళి: దయి నేయించండి సోమి, పిల్లా జల్లా గల్లవాణ్ణి.

[దండముపెట్టి, నిష్క్రమించును.]

దునీ: [త్రిత్తిరుచ్చె వివ్వచు] తమరు బంట్లోతును పంపేటప్పటికే
నేను దండాధికారి దర్శనం చెయ్యడానికి సగంమారం వచ్చానండి. నే నబ
ద్ధమాడితే ఆ జవాన్నడగండి. [మొహరి శ్యామలరావు చేతికిచ్చి] ఇది దొంగ
సాత్తేనని నాకు చాలా అనుమానం తట్టింది. అట్లాంటి సాత్తులను కొనవలె
నంటే నాకు మహా చెడ్డ భయమండి.

శ్యామ: [పరికిలించి] ప్రభువుగారు దీనిని చిత్తగింపుడు: ఇది
మొగలాయి నాణెము.

రాణా: [పరికించి] అవును! ఆ వేషధారులు కూడ మొగలాయి
రాజ్యమునకు సంబంధించినవారే.

దునీ: [భయముతో] ఇంకే వేషధారులు మా దుకాణానికి దొంగ
సాత్తులు తేలేదండి. కర్పూరం వెలిగించి అర్పమన్నా ఆర్పతాను.

శ్యామ: శేటుగారూ, దొరగారు మీ పెద్దమనిషితనమును అను
మానింపలేదు. ఈ వజ్రహారమునకు మదింపు వేయుడు.

దునీ: [హారమును తీసికొని ఉత్తరీయపు చెఱుగుతో దానిరుద్దచు]
నేను ధరనేస్తే త్రాసులూ పెట్టి తూచినట్లు సరిపోతుంది. [పరికించి అశ్చర్యము
తో] ఈహారము నే నిదివఱకు చూచినదేనండి. కాశ్మీర దేశవర్తకుడు సంవ
త్సరము క్రిందట పదిలక్షల రూపాయలకు అగ్గురు చక్కవర్తి గారికి
అమ్మినాడు.

రాణా: [చివుక్కనలేచి] ఏమంటివి? అగ్గురుకా?

దునీ: [తత్తరముతో స్వగతము] కొంపమునిగనట్లుంది [ప్ర]కాశముగ.
పరధ్యాన్నంమీద యేమే అన్నాను.

రాణా: [ఉద్యోగముతో శేటు భుజముపట్టుకొని] యధార్థము

శ్లోకము ౭ : రాణాగారి విశ్రాంతిమందిరము.

[పట్టు మెత్తలుకుట్టిన సోఫాయుండును. దానికి కుడి ప్రక్కన రెండుకుర్చీలు వేయబడియుండును. ఎడమ ప్రక్కన ఒక చిన్న టేబులుపై హుక్కాయుండును. రెండు మూడు పుస్తకములు పెట్టబడియుండును. రాణా అలోచనా నిమగ్నుడయి అటునిటు పచారుచేయుచుండగా తెరయెత్తబడును. రాణా కుదాటపడని మనస్సుతో ఒకతూరి పుస్తకము తీసికొని పుటలుత్రీప్పి మరల బల్లపై పెట్టును. అటునిటు తిరుగును. ఒక్క గ్రుక్కెడు హుక్కాపీల్చి గొట్టమును బల్లపై పెట్టును. రాణా యిట్లు మనస్సంతోభము కనబఱచు చేష్టలు ఒకటి రెండు నిమిషములు చేయును.]

రాణా: మీ రాయొక్క నడవడి విడవీయరాని చిహ్నగ నేర్పడినది. ఇది యది యని నిర్ణయించుటకు పీలుకాకున్నది. కొందఱు దీనిని మతావేశమని చెప్పుచున్నారు. మతావేశమకూడ యొక మానసిక వ్యాధియనియే నాయుద్దేశము. [సోఫాపై కూర్చుండును] జౌరా! నాకన్నుల యెదుటనే నా జీవిత మెట్లు మాటిపోయినది! [శేమకు విషయాభూతిమగు వస్తువే ద్వేష ప్రేరకమైనయెడల— ఈరాజ్యమేకాదు, ప్రపంచమునంతయు నేలు వానికైన శాంతిలేదు, అనందములేదు.— హృదయము శ్మశానము. జీవితము మరుప్రదేశము. ఇంతకన్న దుఃఖకరమైన అంతరిక సంక్షోభము నేటొందు లేదు. [లేచి అటునిటు తిరిగి] తనకు తెలిసి మీరా నన్ను తిరస్కరించుట

లేదు, ద్వేషించుటయులేదు. ఒకప్పుడు తాను వచించు మాటల ఫలితమును యోచింపలేనంత అమాయకగ నగపడును. ఆకాంత యొనరించు ప్రతికార్యమును తనకు నైసర్గికమైనట్లే తోచుచుండును. ఏదియో యొక బలాత్కార శక్తి తన్ను ననుండి యాకస్మికముకొన్నట్లు నిస్సహాయమై వర్ణించుచుండును.

[మఱల సోఫాలో కూర్చుండును.]

మీరాను పరిత్యజింపజాలను, ప్రణయమంజులమైన గతజీవితసృష్టి నాసంకల్పమున కడ్డనబడుచున్నది. ఎప్పటికైనను మీరాను నావంకకు త్రిప్పుకొనగలనను నమృతము గలదు.

[బలవంతరావు ప్రవేశించును]

బలవంతరావు: జయము, జయము ధర్మప్రభువులకు!

రాణా: కూర్చుండుము— మీరా ఇపు డెట్లున్నది?

బల: [కూర్చుండి] నిన్నటివలెనే యున్నది. ఔషధ సేవనము వలన ప్రయోజనమేమియు నగపడుటలేదు. దైవానుకూలముగ నా కొక విషయము జ్ఞప్తికి వచ్చినది. భూతచికిత్సచేయించి వేయిమంది సద్బ్రాహ్మణులకు షడ్రసోపేతముగ సంతర్పణ చేయించి, శాంతిచేసిన యెడల రాణి గారికి తప్పక జాడ్యము కుదురును!

రాణా: [విసుగుచూపుచు, స్వంతము] ఇతడు పురాణ పురుషుడు. ఇతని ఇప్పటి యోగ్యత వాక్యమే!

బల: భేదాశుని ఆజ్ఞలోనుండి అప్పుడప్పుడు కొన్నిపిశాచములు తప్పించుకొని, భూలోకమునకువచ్చి ప్రజలను బాధపెట్టుచుండునని మంత్రశాస్త్రవేత్తలు చెప్పుదురు. అవి పట్టినప్పుడు అవేశమువచ్చినట్లు, పిచ్చిపట్టి నట్లు ఉండేదికలదు. భల్లూకశాస్త్రులవారు శాతపాడి మంత్రములలో—

రాణా: [విసుగుతో] ఇన్—ఇక చాలింపుము! ఎంతతెలివి

సమస్తేశములు అపరాధ కళంకమును తుడిచి వేయఁజాలవు. ఇంక నేను బూతుకపు సమాధానముల నమ్మను. ఇదివఱకు నా యనుమానము నిష్కేతుకమని తలఁచి యుంటిని. సందేహ వశంపదుఁడనైన నా యభిప్రాయము నణఁగఁగొక్కి నిష్పక్షపాత బుద్ధితో అన్యనివలె విషయ పరిశీలనము గావించితిని ఇప్పుడంతయు స్పష్టమైనది.

శ్యామ: ప్రథమ విచారణయందు దోషములని తేలినవి కొన్ని పునర్విచారణయందు నిర్దోషములని నిరూపింపఁ బడవచ్చును. మేఘాచ్ఛన్నమైన యాకాశము ఒక్కపెట్టున మేఘ నిర్ముక్త మగుటలేదా?

రాజా: మీ కవితా ప్రియత్వము నున్నింపఁ దగినది.

శ్యామ: దేవరవారు నామనవిని తుదివఱకు చిత్తగింపుఁడు:— అగ్నియ చక్రవర్తి మాటు వేసమున మన యంతఃపురము జొచ్చినది నిశ్చయము. అది అంతఃపురధర్మమునకు కేవలము విరుద్ధము.

మాధ: నింద్యమును.

శ్యామ: నింద్యమే, కాని!—

రాజా: [విసుగుతో] కాని, యేమి?

శ్యామ: కొంచెము ఓర్పు వహింపుఁడు.

రాజా: నిరర్థక కాలయాపనము!

శ్యామ: అయినను ఇచ్చట కార్యోద్దేశము ముఖ్యముగ గమనింపఁ దగిన విషయము. రాణిగారు సర్వభోగములఁ బరిత్యజించి, వైరాగ్యమాని నిరంతరము శ్రీకృష్ణపదధ్యాన పరాయణయై కాలము గడపుచున్నది. ఆమె భిక్షురాలను కీర్తి దేశమంతట వ్యాపించియున్నది. ఆమెను దర్శించుటకు వేసవేలుగ భక్తులు వచ్చుచుందురు.

రాజా: ఇంతకు మీమాటలలో స్ఫురించున దేమనఁగా, మీరా యొక లోకాతీతయైన భిక్షురాలు, అగ్నియ లోకాతీతుఁడైన పరమభాగవ

తోత్తముడు, మోక్షాక్షయై భక్తిభావనతో ఆకడు మీ రాను సేవింప వచ్చెను. ఇంతియేనా?

శ్యామ: చిత్తము.

రాణా: చక్కగానున్నది విషయకల్పనము! విపరీత వ్యాఖ్యానమునకు కూడ నొక హద్దుండవలయును. ఆత్మవంచనమునకు పరస్పర ప్రతిఘటన మున కిచ్చట నవకాశములేదు. నా వివేకమును మీ రనుమానించు చున్నట్లున్నది. నేను పసిపాపనుగాను [ఉదే]కముతో నేను తిరస్కరింపబడితిని. వంచింపబడితిని. నాబలము, నాశౌర్యము, నాయభిమానము, నాగౌరవము—తుదకు నాస్థితియై ధిక్కరింపబడినది, తృణీకరింపబడినది. పట్టపగలే నాయంతఃపురము గణికా మందిరమైనది. ఇంక నేమి కావలయును?

మంత్రులు: రామ! రామ! పాపము శాంతిల్లుగాక!

రాణా: [దుఃఖగర్భిత స్వరముతో] నా యాశలేశముకూడ భగ్నుమై పోయినది. [మీరాబాయి నుద్దేశించి] మీ రా, ఇంక నీవు నా ప్రేమకుఁ బాత్రమవు కావు. నా సంసార మసారమైనది. సుఖస్వప్నము ఆతరితముగ భిన్నమైనది. మీరా, నీవు చావ వలయును! చావ వలయును!

శ్యామ: [తత్తరముతో] మహాపరిభూ,— ఏమి నిర్ణయించితిరి ఘోరము! ఘోరము! ఈ తొందర పాటునకుఁ బశ్చాత్తప్తము కాఁగలదు. వెనుక చింతించుటకంటె ముందుజాగ్రత్త మేలు. కోపోద్రిక్త మానసులయిన శత్రువు నెఱుంగఁ జాలకున్నారు.

రాణా: దుర్బల హృదయులై మీరు సత్యము నెదుర్కొన భయపడుచున్నారు. మీరా భక్తురాలను మీ దురభిప్రాయము సత్య సందర్శనమున కడ్డుపడుచున్నది. ఆమాయలాడి రక్తపాతమునఁగాక యీ యపయశో మాతిన్యము సహృద్భరితముకాదు.

మాధ: హరి! హరి! కొంచెము తడవిండు. నిజము నిలుకడమీఁద తేలఁగలదు.

రాజా: కాలము జరుగుకొలది దాంపత్యప్రేమ విడచించి విధి నిర్వర్తనమునందు అసమర్థుడను గావచ్చును.

శ్యామ: నాచిన్న మనవి యాలకింపుడు. ఈ విషయమును గుఱించి రాణిగారేమి సమాధానము చెప్పికొందునో తెలిసి కొనవలయును.

మాధ: అవును. అపరాధిని విచారింపక యెంత యల్పదండనము విధించినను అది న్యాయముగాదు.

రాజా: నాకుఁదెలిసి నేనెవ్వరికి నన్యాయమొనరింపను. ఇంతకుఁ దెగించిన సాహసవతి తనతిప్పుల నొప్పుకొనక పోవునా? ఆయినను కనుగొందము. పిలిపింపుడు.

శ్యామ: రాణిగారు పట్టుమహిషి!

రాజా: [కోపముతో] ఇంకను పట్టు మహిషియా?

శ్యామ: దేవరవారు పట్టభద్రులై యున్నంతవఱకును.

రాజా: [ఏమిగుతో] నా సంకల్పము నాటంక నెట్టుటకు మీరు పండితులు. నే నిప్పు డేమి చేయవలయు?

శ్యామ: అంతఃపురమునకుపోయి రాణిగారిని విచారింపవలయును.

రాజా: [లేచి కొంతదూరము పోయి, వెనుకకు మరలి కోపముతో] ఆపాపిష్టురాలి మొగము నే నింకఁ జూడనొల్లను. [కూర్చుండును]

శ్యామ: అట్లయిన నెవరినైన నియోగింపుడు.

రాజా: నే నెవ్వరిని విశ్వసింపఁ జాలను. నేనే పోయి విచారింపదను. ఇప్పుడు నేను భర్తనుగాను. న్యాయాధిపతిని. [లేచును.]

శ్యామ: మాకు నెలవిండు. మరల మూనై మీకు నన్యాయము గలిగినప్పుడు పిలిపింపుడు.

రాజా: [విసింపుకొనక నిష్క్రమించును.]

మాధ: రాజు తననే తాను నమ్మలేడు. ఇంక నితరులను నమ్మకై టెట్లు?

శ్యామ: అయినను ఈ సమిష్టినింద యసహ్యము. మన జీవిత మంతయు ప్రభువు శ్రేయోభి వృద్ధులకు ధారవోసితిమి! అందుకు ప్రతిబహు మానమేమి?

మాధ: అవిశ్వసనీయుల మగుట!

శ్యామ: మరల రాజమందిరమునకు వచ్చుటకుఁ బూర్వము మన కర్తవ్యమును నిశ్చయించుకొనవలయును. మొదటినుండియు రాజు స్వభావము మన మెఱుంగుదుము. అనురాగముగాని విరాగముగాని అతిగాఢము; భావోద్రేకము కలవాఁడు. వదలక పట్టుపట్టి తన యభిమతము నెగ్గించుకొనును.

మాధ: చాలవఱకు న్యాయబుద్ధియుఁ గలదు.

శ్యామ: కలదు; కాని, న్యాయబుద్ధియే తప్పుదారిపట్టి అందుకు దృఢ సంకల్పము తోడ్పడునెడల గుణము విషమించి యవగుణ మగును. ఒకవేళ ఆశ్రయనాశకమును గావచ్చును.

మాధ: మనచేత నైనంతవఱకు విప్పిచెప్పితిమి. మన విధి మనఃపూర్వకముగ నిర్వర్తించితిమి. రాజుగారి యకార్యమునందు మనము భాగస్వాములము కాము. ఇకమీఁది కర్తవ్యము మీరే నిశ్చయింపవలయును.

శ్యామ: భాగస్వాములము కాము గదాయని తృప్తిపడి యుండకూడదు. పవిత్రశీలయుగు రాణిగారు రక్షింపఁ బడవలయును.

మాధ: అవును. మా మంత్ర ప్రయోగమునకు అవకాశ మేర్పడినది.

శ్యామ: పై న్యాయపతి మన యభిప్రాయమునకు విరుద్ధుఁ డయ్యెనేని ఆతని నెట్లయిన మనప్రక్కకుఁ ద్రిప్పకొనవలయును.

మాధ: అదిచాల ముఖ్యము.

శ్యామ: రాణిగారిని సరిరక్షించుటకొఱకు రాజుగారిని తిరస్క

రింపవలసి వచ్చినను అందుకు మనము సంసిద్ధులమై యుండవలయును.

మాధ: నేను మిమ్ము ననుసరించెదను. — కాని, కుమారసింహుడు?

శ్యామ: ఆతడు రాజభక్తి యంత్రము. ధర్మమైనను అధర్మమైనను రాజాజ్ఞ నెరవేర్చును. మన నిష్ఠయ మతనికి తెలియకూడదు.

మాధ: అట్లే.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.]

స్థలము ౮ : రాజమందిరము.

[రాజు ఖన్నమానసుడై, సోఘాపై కూర్చుండి యుండును]

రాజా: ఇంతవఱకె యీ యపవాదము నగర మెల్లెడల మాట
ప్రచురుచును. పనిపాటులేని సోమరిపోతులు రచ్చకొట్టములలోఁ గూ
ర్చుండి గోరంత కింపదంతిని కొండంత సత్యముగ నెంచి విక్రీణించుచు.
ఆనందించుచు ప్రొద్దు పుచ్చుకొనుచుందురు కాబోలు! ఇంకను ఆ కళంక
వతిని బ్రతుకనిచ్చి నందులకు రాజపుత్ర యువకులు నన్ను దూషించుచుం
దురు. నా బ్రతుకు నగుఁబాట్ల పాలైనది. — ఎంత సాహసవతి! తన
దుష్కార్యమును గప్పిపుచ్చుటకు ఆసత్య మాడుచున్నది!

[మంత్రులు ప్రవేశింతురు.]

రాజా: [చిత్తోద్వేగము నడచుకొని] అమాత్యులారా, మీరా
ఒక దేవత యనియు, సత్యవ్రత యనియు, మీరు నిశ్చయించి యుంటిరి.
మీ విశ్వాసును మూఢభక్తియనియు అస్థానికమనియు ఆ దుశ్చరితయొక్క
యసత్య వాదనమే నిరూపించుచున్నది — వేయినోళ్ళ ఘోషించుచున్నది.

శ్యామ: రాణిగా రేమి చెప్పిరి?

రాజా: పూజ్యురాలైన మీరాణిగారు అంతఃపురమునకు నిన్న
వైద్యులెవ్వరును వచ్చియుండలేదని నెలవిచ్చిరి.

మాధ: అది యెట్లు?

రాజా: ఎట్లో బుద్ధిమంతులు మీరే యోచింపుడు.

మాధ: [సంతయుగ] రాణిగా రేల యబద్ధ మాడవలయును?

రాణా: ఏలనో కనుగొండు. ఇప్పటికైనా దెలియవచ్చినదా మీ రాణిగారి పూజ్య ప్రవక్తనము?

శ్యామ: [అలోచించి] మహాప్రభూ, రాణిగా కేమియు నసత్య ముండలేదు. వైద్యులు వచ్చిన సంగతియే యామె యెఱిగియుండదు.

రాణా: శ్యామలరావ్, మంచి పూతమాటలు! మీరా ప్రాణ రక్షణోద్యమము ప్రశంసనీయ మైనను మాకుగల గౌరవమును బలియాయ నెందుట నింద్యము.

శ్యామ: పరాభిప్రాయమునించుక సహించుడు. నిజము తేలంగలదు. భక్తిపరవశురాలైన రాణిగారికి వైద్యులు వచ్చునప్పటికి నిమిలోక జ్ఞాన మంతరించి యుండినది.

మాధ: ఉండవచ్చును.

రాణా: [గంభీరముగ] నా యధికారము నెల్లిదము నేయుటకు మీరు కృతనిశ్చయాలైనట్లున్నది. — కానిండు.

శ్యామ: తప్పదలచితిరి. మేము న్యాయైక పక్షపాతులము. నిరంతరమును దేవరవారి మేలుగోరు మంత్రులము. మా విధిని నిర్వర్తించుచున్నాము.

రాణా: ఏల యీ వ్యర్థప్రసంగము? నానమ్మకము అవిచారి మూలకముగాదు. సత్యము నూహించితిని. నిజ మెఱిగిన వెనుక నాకర్తవ్యమును అనుకూలముగ మఱచునంతటి భీరువునుగాను — స్వార్థపరుడనూ గాను. నా సంకల్పము న్యాయ్యము. నా న్యాయ్యసంకల్పము శాసనము. నా శాసనము పాల్గుపోవక కొనసాగి తీరువలయును.

శ్యామ: మీ యాజ్ఞ కేవలము ధర్మబాహ్యము. మా యంతరాత్మకు విరుద్ధమైన కార్యముమేము చేయజాలము. మమ్ము సుద్యోగ విముక్తులను గావింపుడు.

రాణా: [అశ్చర్య కోపములతో స్తంభితుడై చూచి] ఏమీ? —

నాయాజ్ఞకు మాటు పట్కుటయా? — మీకు మతిభ్రమణము కలిగినదా? లేక నేను కుంభరాజాయను సంగతి మఱచితిరా? మమ్ము పదభ్రష్టుల గావించుటయేగాదు వధ్యశిలయొద్దకు మరణదండనము మీపెరువెంట నంటివచ్చును పొండు. మీ సర్వస్వము మా నైన్యాధిపతి జప్తిచేసి కోశాగారమున కర్పించును.

శ్యామ: సత్యమేవ జయతి.

[నిష్క్రమించును]

మాధ: [అనుసరించును]

రాజా: [కోభ్రమంతో] పాదాన్వితములైన రాజద్రోహపిండములు నడచిపోవుచున్నవి—ద్రోహులు—తేనెపూసిన కత్తులు—నట్టనడియేట పుట్టిముంచు పాతకులు—వారికి చెడుకాలమునకు బుద్ధి పెడదారి పట్టి నది కాబోలు! ఏమివారి అపూర్వపరివర్తనము!—ఓరీ.

భటు: స్వామి—

రాజా: పరుకెత్తుము. పొమ్మ. మాసేనాధిపతిని పిలుచుకొనిరమ్ము.

భటు: ఆజ్ఞ.

[నిష్క్రమించును.]

రాజా: [ఉద్రిక్త చిత్తుడై అటునిటు తిరుగుచు] ఈ యమాత్యుల విపరీత ప్రవర్తనము నాకు బోధపడకున్నది. నన్న ప్రతిఘటించుటకుఁ దగిన ధైర్యము వారి కెట్లువచ్చెను? ఆ! యీ ధిక్కారము నేను సహింపజాలను.

[సేనాధిపతి ప్రవేశించును.]

సేనాధిపతి: జయము, జయము!

రాజా: ధర్మసింహా, నీవు గుఱ్ఱపు రాతుల వెంటఁ జెట్టుకొనిపోయి అమాత్యుల భవనములను ముట్టడించి, వారి స్థిర చరాస్తులను జప్తిచేసి కోశాధిపతి యాధీనము చేయుచు. వారిరువురకు మరణదండనము విధించితిని—ఆజ్ఞా పత్రముగొని దానిని నిర్వహింపుము.

సేనా: [ఆశ్చర్యముతో] మరణ దండన! ఎందులకు?

రాజా [కోపముతో] ఏమీ? యీ యాజ్ఞా విమర్శన మహామారి
యందటకు వ్యాపించి నట్లున్నది!— అని నా యుత్తరువు.

సేనా: అమాత్యులంతటి యపరాధ మేమిచేసిరి?

రాజా: [కోపము నడచుకొనుచు] ఆ విచారము నీ కనపరము.
నా పనులు సేయుము, పొమ్ము.

సేనా: నిరపరాధులను నేను హత్య చేయజాలను.

రాజా: ఇది హత్యకాదు. దండనము.

సేనా: నిర్దేతుక మైన దండనము బలాత్కార హత్య.

రాజా: [విసుగుతో] ఇంక వేరేమి హేతువు కావలయును?
సతీత్యపర్యాదను అతిక్రమించిన మీ రాకు మరణశిక్ష విధించితిని. అమా
త్యులు నాయాజ్ఞను తిరస్కరించిరి.

సేనా: అపరాధ మొనరించినది అగ్గురు, అతెఱడు దండ్యుఁడు.

రాజా: [కోపముతో] నీవు నాకు ధర్మోపదేశము చేయునంతటి
పండితుఁడవైతివా? అమాత్యులయొద్ద శిక్షపొందెతివా?

సేనా: అపరాధులే దండ్యులగుట న్యాయమని మనవి చేసితిని.

రాజా: ఇరువురును దండ్యులై. ఆ అగ్గురును మాత్రము వదలితి
నను కొంటివా? ఆ దురాత్ముని రక్తపూరము మాయంతఃపురమునఁ జల్లించి
అంటు వావెదను. మీరాను శిక్షింపనిదే లోకము సంతృప్తిపడదు.— ఈ
యననసర కాలయాపన మెందుకు?—నాయాజ్ఞను నిర్వహించెదవా? లేదా?—
ఒక్కమాట.

సేనా: సంగ్రామభూముల విరోధికంఠ నాథముల నిష్కరుణముగ
చెండాడితిఁగాని, ఎన్నడును నిరపరాధులను హత్య గావించి యెఱుఁగను.
మీరు నన్ను నిర్భందించుదురేని ఇదిగో! నాయధికార చిహ్నమునకు మీకు
సమర్పించుచున్నాను [కత్తిని రాజుపాదములకడ వైచి నిష్క్రమించును].

రాజా: [కోప స్పృహతో అట్టై కొంతవఱకుచూచి] ఆ!—వీరంద
జను సంఘాతమరణము విధింపవలయును.—అందఱు స్వామిద్రోహులు—
ఈవిప్లవకారులు నా నీడయందె పన్నాగించుచున్న యీకుట్రను నేనుశంకింప
లేకపోయితిని. అందఱు లంచగొండెలు. ఆగ్గురుచే లంచములను దీసికొని నా
యుష్మపులుసునకు ద్రోహముచేసిరి!—వీరిని ముక్కలుముక్కలుగ తరిగించి
గొద్దలకు వెదచల్లించినను నాకని దీజదు.—ఎరఁడురా అక్కడ? [పలుకరు]

[అటునిటు నాలుగుతేట్టుల తిరుగును] ఓరీ—[పలుకరు]—ఏమి?
ద్వారపాలకుఁడును లేఁడా? నా జీవితమునం దెప్పుడును ఇటునంట్టి యాజ్ఞా
త్యజీకరణము ననుభవించి యుండలేదు.—నా కన్నులయెదుటనే నా పాల
నాదండము భగ్నుమై పోయినదా? ఈధిక్కార మసహ్యము! ఉదయవూర్
రాజ్యాధిపతి ఒక్కక్షణములో నిస్సహాయుడయ్యెనా?—ఇది స్వప్నము
కాదుకదా! [కలయంజూచి] అచా! ఇది నన్ను సత్యము!—కుమార సిం
హా, నీవును విశ్వాసఘాతుకుడవైతివా?

[కుమారసింహుఁడు పరేవేళించును]

కుమారసింహుఁడు: మహావృథా, నేను విశ్వాస ఘాతుకుఁడను
గాను. స్వామి యాజ్ఞకై వేచియున్నాను.

రాజా: [అతురతతో కాగిలించికొని] కుమారా, నీవొక్కడవే
నాకు స్నేహస్పదుఁడవు. తక్కినవార లందఱు విప్లవకారులు. స్వామిద్రోహు
లు. అమాత్యులతోడ నందఱును వెడలిపోయిరా? ఇది దీగాలోచితమైన
కుట్రగానున్నది. వారి కంత పలుకుబడియుండుట యెప్పటికైన నపాయ
కరమే.

కుమార: రాణిగారివై అబాల వృద్ధముగ నందఱికిని భక్తి విశ్వాస
ములు కలవు. ప్రజలను అట్టివారె. దివాణమున నుండిన ఎన్నైన మీ
యాజ్ఞను నిర్వర్తింపవలసి వచ్చునేమో యని యందఱు వెడలిపోయిరి.

రాణా: నాప్రజలు నన్ను త్యజించిరా?

కుమా: రాణిగారిని విశ్వసించుచున్నాడు.

రాణా: నా పైన్యములు?

కుమా: రాణిగారి సతీత్వము ననుమానింపవు.

రాణా: [యోచనా మగ్నముగ] అమాత్యులు, ప్రజలు, పైన్యములు మీరా సతీత్వము సంశయింపదు!— నే నేమైన పొరపడితివా?

కుమా: ఎట్టి వివేకవంతుడైనను పొరపడుట కలదు.

రాణా: [యోచించుచు వాతాత్తుగ జలయెత్తిచూచి] కుమారా, నేను పొరపడలేను. న్యాయమని నాకు తోచినయెడల ప్రపంచమునకు ప్రతి స్పర్ధిగ నైన నిలువఁగలను— లోకులు మూఢభక్తులు, గతాను గతికులు; అమాత్యులు దుగ్భుల హృదయులు, పైనికులు వివేక శూన్యులు. ప్రత్యక్ష సాక్ష్యము మీరా యపరాధమును నిరూపించుచున్నది.— ఇప్పుడేమి కర్తవ్యము?— ఎవ్వరును లేరా?

కుమా: రాజప్రాసాద మంతయు సంధికార కులాయముగా నున్నది.

రాణా: [కోపముతో] మీరా రక్తజ్వాలలతో మన ప్రాసాదము మరల నుద్ధిష్టము కాఁగలదు. కుమారా, నీవు విశ్వాసపాత్రుడవని నే నెఱుంగుదును. నాయాజ్ఞను నిర్వహింపుము. నీవే నాకుఁ గడపటి పట్టుగొమ్మవు. మీరాకు మరణదండన పత్రమును వ్రాసి తెమ్ము.

కుమా: రాణిగారిని శిరచ్ఛేదన మొనరించుట కొక్క కటికవాడైన నొప్పుకొనఁడు.

రాణా: నీవో—

కుమా: [వెఱగుపడి ఒకయడుగు వెనుకకు వెట్టుచు] నేనా?—

రాణా: అట్లయిన మీరాయె స్వప్రాణ హంతకి కావలయును. అటులనే వ్రాసి తెమ్ము.

కుమా: [స్వగతము] రాజాజ్ఞ అనుష్ఠానీయము.

[నిష్క్రమించును.]

రాణా: [సంతోషము చిత్తుడై గర్జదస్వరముతో] మీరా, నీవు చావ వలయునా? నీ కో దుర్బుద్ధి పుట్టకయున్న నీ విట్టి చావు చావవుగా! భర్తయే భార్యకు మరణదండనము విధించుట! హా! ప్రళయం కనోద్యోగము. అసహ్యమైన మానసిక సంఘర్షణము!— నేను రాక్షసుడను.—

[దుఃఖించును.]

[ఇంతలో కుమారసింహుడు ఆజ్ఞాపత్రము వ్రాసికొని తెచ్చి,
నిలుచుండి వేచియుండును.]

రాణా: [కొంతనేపటికి తలయెత్తి, స్వప్నములోవలె] తెచ్చి
తివా?

కుమా: [ఆజ్ఞాపత్రమును చేతికిచ్చును.]

రాణా: [చేవాలు చేయబోవునప్పుడు, చేయి వడకును, కొన్ని
యక్షురములు వ్రాసి నిలుపును. ఎట్లో చేవాలు పూర్తిచేయును.] ఈ
పత్రము మీరావాస్తవమునఁ బ్రేటుము. ఎంత వేడికొన్నను నాదర్శన మిప్పిం
పకుము. ఆ కారణ ప్రాణహత్యాగము గావించుకొనువఱకు నీ వంగరక్షకుఁ
డవుగ నుండుము. పొమ్ము.

కుమా: [స్వగతము] అకటా! నే నీ సతీతీలకముయొక్క యాత్మ
హత్యకు సాక్షిగ నుండవలయునా? ఘోరము! ఘోరము!

[నిష్క్రమింపబోవును]

రాణా: ఏదీ, పత్రిక నిటుదెమ్ము. చక్కగ చేవాలు చేసితిని
లేదో చూడము.

కుమా: [ఇచ్చును.]

ఎనిమిది]

కుంభరాణా

రాణా: [పత్రికను చూచిచూచి యొక్క బాష్పకణము రానిది]
కుమారసింహుని చేతికిచ్చును]

కుమా: [నిష్క్రమించును]

రాణా: [దుఃఖ . గర్భదస్వరముతో] మీరా, నీ యపరాధమునకు
మరణమునకన్న నల్పదండనము వేటొందులేదు. ఇంకొక్క నిమిషముతో
చిరపరిచితిమైన నీ మోహనస్వరూపము, తీడెనిమిది సంవత్సరములు నా జీవి
తమున కమృతంపువ ర్తిమైన నీ ముఖేందుబింబము, మర్త్యలోకమునుండి సమ్మో
ఞ్చితము కాగలదు. నా యాశలు నిరాశలైనవి. నా సంసారము నిస్సారమగు
ప్రదేశమైనది. —మీరా, ...చచ్చితివి...చచ్చితివి...

[సోఫాలో నొరగబడును]

[తెరజాటును]

స్థలము ౯ : యమునానదికిఁ బోవు మార్గము.

[చీకటి. అప్పుడప్పుడు మెఱయుచుండును. అగ్గురు
తాకసేనులు యాత్రికుల వేషములతో పోవేళింతురు.]

తాకసేను: నేనెంత బ్రతిమాలుకొన్నను వినకున్నాడు. మూడు దిన
ములనుండియు మనము మాటువేషములతో ఉదయపురమున నున్నాము. ఇ
చ్చట మనము నిస్సహాయులము. మన యునికి రాణా యెఱింగిన పాణిము
లతో మన శరీరములు ఢిల్లీకి పోవు. భారతసామ్రాజ్యము మీ పరిపాలనమున
నుఖించుచున్నది. అట్టి మీ యమూల్య జీవితమును బ్రతి నిమిషమునందును
అపాయమున కర్గముచేయుట భావ్యముకాదు. ఇప్పుడే కదలుదము రండు.

అగ్గురు: తాకసేన్, నే నధఃపతితుడను. ఉత్సాహముచే దీర్ఘాల్లో
చనము నేయ నేరక మీ రాబాయని అంతఃపురమున దర్శించితిమి. అంతః బోక్
యానంద జడచిత్తుడనై వివేక శూన్యుడనై, ఆమెకు వజ్రహారమును సమ
ర్పించితిని. ఆదియె యా పరమ పావన చరిత్ర మరణదండనమునకు హేతు
వయ్యెను. ఈ ఘోరపాతకమునుండి నే నెట్లు విముక్తుడను కాగలను. ఇందు
కే నైన ప్రాయశ్చిత్తము కలదా? నా సింహాసనమైనను లేక నా ప్రాణ
మైనను సమర్పించి యీ పాపమును బాపుకొనఁ గలిగినయెడల నే నందుకు
సంసిద్ధుడను.

తాక: అంతయు దైవికముగ జరిగినది. దైవేచ్ఛకు మానవుడు
ప్రతికూల కల్పనము చేయఁజాలడు.

అగ్గురు: అది దైవేచ్ఛయే యగును గాక! ఆ దైవము మనయెడలఁ
ప్రతికూలము. మాటువేషములతోఁ బరుల యంతఃపురముఁ జొచ్చితి నన్న

యపవాదము నా జీవితమునకు కళంక మాపాదించుచున్నది.

తాక: మీరాబాయి పావన చరిత్రము లోకు లెల్లఱకు విదితము. సామాన్యములైన యంతఃపుర ధన్యులు మానా వమానముల కతీతమైన యా పరమ భక్తురాలియెడఁ జెల్లవు, మీ సమర్థతను బ్రజలు శంకింపరు.

అగ్న: ఎట్టులో సమాధానపఱచుకొనుటకు మార్గములు కలవు—
కాని, మన తొందరపాటునకుఁ బర్యవసాన మేమి? మీరాబాయి హత్య!—
ఇది మరణాంతమువఱకు పీడించు హృదయ శత్రువు. ఈ రాత్రియే యామె మరణింపవలయునని వింటిమిదా!

తాక: [అలకించి] దారిలో పదశబ్దములు వినవచ్చు చున్నవి.

అగ్న: [అలకించును]

[మీరాబాయియు కొంతదూరమున కుమారసింహుఁ
డును బ్రవేశింతురు.]

తాక: ఏదోయొక స్త్రీస్వక్తి.

అగ్న: అమ్మ, మీ లెవ్వరు?

మీరా: పతికురాలను.

అగ్న: ఎచ్చటి కేగుచున్నారు?

మీరా: బృందావనమునకు.

అగ్న: ఆచారి తప్పివచ్చితిరి. ఈ తోగ్రీవ యమునానది యొడ్డకు పోవును.

మీరా: ఇదియే దగ్గరి మార్గము.

అగ్న: అడవిదారి పెంటరిగా పోవుచున్నారు.

మీరా: తోడు లేనివానికి దోడ్పడు బంటు ముందు నడచు చున్నాడు.

అగ్ని: చిమ్మచీకటి.

మీరా: ఇదియె యభిసరించుటకు దగిన సమయము.

అగ్ని: నిన్నంత శ్రమ పాలుచేసిన యాకతిన హృదయుఁ డెవఁడు?

మీరా: నా ప్రాణేశ్వరుఁడు.

అఖిల భూభువన వట్టాభిషిక్తుండయ్యుఁ

బసుల మేపుట కిష్టపడియె నెవఁడు?

బ్రహ్మాండ సంసార బంధముక్తుండయ్యుఁ

దల్లి బంధములలోఁ దవితె నెవఁడు?

గోపాంగనా ప్రేమ గోష్ఠీ రతుండయ్యు

నిర్మల జ్యోతియె నెగఁడె నెవఁడు?

నిర్జీవ వేణు ప్రణీత గీతుండయ్యు

తాల నాత్మల రేపజాలె నెవఁడు?

బద్ధిపించులు హుంబట్టు నలువతోడ

విశ్వమోహన మూర్తియె వెలింగె నెవఁడు?

అట్టి శ్రీకృష్ణుడే నాకు నాత్మవిభుఁడు;

అతని యన్వేషణమె జీవితాంత్ర ఫలము!

అగ్ని: ఆ! తల్లీ, ఈపాతకులను మన్నింపుము.

[ఇరువురు పాదముపై వ్రాలుదురు]

మీరా: అయ్యలారా, లెండు! మీరెవ్వరు?

అగ్ని: మీ నిక్షేతుక మరణదండనమునకుఁ గారకులమైన రాక్ష

సులము.

కుమారసింహుడు: [స్వగతము] హా! అగ్గురు పాదుషా! రాణా కఠింగించెనను. [పోబోయి] అయ్యా! అజ్ఞ లేదే! అయినను ఈ వార్త రాణాకు ప్రియముగ నుండవచ్చును. తడయజనదు.

[నిష్క్రమించును]

తా: ఎవరో పరుగెత్తుమన్నటుల కాలిచప్పు డగుచున్నది!

మీరా: పాదుషా, నీవు నాకు బరమ బంధుడవు. నీమూలమున నాకు బంధవిముక్తి కలిగినది. నీవు నిమిత్త మాత్రమైన కీలుబొమ్మవు, నూ తృధారుడు సర్వేశ్వరుడు.

అగ్గు: తల్లీ, యీ మరణోద్యోగము నుండి విరమించుము. నా వలన నీవు మరణింప వలసివచ్చె నన్న దుఃఖము సహింపజాలను.

మీరా: పాదుషా, అజ్ఞానలేశము నిన్నింకను ఆవరించియున్నది. పరలోకము భయంకరమను అపోహయు, ఇహలోకమువై గల ఆత్మంత మమతయు మరణహాస్యమును విషవంతము చేయుచున్నది. జీవితము నిరంతర ప్రవాహము-ఆద్యంతములు లేనిది. ఒకచోటి చావు మఱియొక చోటి పుట్టుక. మరణము భౌతికపరిణామము. అనివార్యము. అందుకు చింతయేల?

అగ్గు: అమ్మా, మరణ మనివార్యమైన యెడల దానిని జయించుటకు మార్గము లేదా?

మీరా: కలదు. మరణమును చిఱునవ్వుతో నెదుర్కొనుటయే విజయోపాయము....హృదయేశ్వరా,...యిదిగో! వచ్చుచున్నాను. వాడు గో! నా మనోవల్లభుడు, నన్ను పిలుచుచున్నాడు. [కదలును]

అగ్గు: [పాదములపై బడి] తల్లీ, మన్నించుము. నిలుపుము. నిలుపుము!

మీరా: [తొలగి] పాదుషా, నన్నంటకుము.

[నిష్క్రమించును]

[నేపథ్యమున మీరాబాయి గీతము పాడుచు
పోవుచుండును. ఆగీతము కృమకృమముగ సన్నగిల్లుచు.]

తాక: మనహృదయము లింకను పరిశుద్ధము కావలయును?

అగ్బ: ఇదియె కడసారి పాట!

తాక: అశరీర గానము ఆకసమునఁ జేలిపోవు చున్నట్లున్నది.

అగ్బ: ఆ గాన మన్నట్లుమై లయించినది. అకటా! మీరాబాయి
నెక మ ర్త్యలోకమునఁ జూడలేము.

చిర విరహతాప సంశీర్ణచిత్త, మీర
యభిసరించుచు నున్నది యాత్మనాథు—

తాక: నెన్నడో దివ్యపాదోధి నెడసినట్టు
జలకణంబు సంగమ తృష్ణఁ జనెడరీతి.

[తెరజాటును.]

స్థలము ౧౦ : రాజమందిరము.

[రాణా చెదరినవెంటుకలతో ఉద్రిక్తచిత్తుడై అటునిటు
తిరుగుచుండును]

రాణా: మీరా యింతలోన విషముత్రావి మైనను ఉరవేసికొని
మైనను లేక యమునలో దూకిమైనను ప్రాణపరిత్యాగము గావించుకొని
యుండును. ఓసీ, కాంతాపాత్రనిర్వహణముతో నన్ను మోసగించిన పితాచీ!
నీవు యమునలోనే దూకి చావుము. నీ యపయనో మాల్సినప్పు గుర్తింపరాక
ఆ యమునా జల నీలిమములో మిళితమై పోగలదు. నీ చిటునవ్వు మలుగున

గలయంజాచి] అమావాస్యరాత్రి, కాటుమబ్బలు నలుచేసలు నావరించి యున్నవి. ఈ వృక్షక్రేణులక్రింద నాకు నేనే యగపడుటలేదు! చినుకులు గూడ పుటపుట రాలుచున్నవి. అంతయు నాహృదయమువలె గాఢాంధకార మలీచసమై నిశ్శబ్ద సమాధిగ నగపడుచున్నది. [ఆలకించి] ఎవరిదా కాలిచప్పుడు? [మరల నాలకించి] కాదు, కాదు. చెట్లయాకులు కదలుచున్నవి. [పరికించి] ఇచ్చట ఎవ్వరును లేరు. వా రింతవఱకే వెడలిపోయి యుందురా? [కొంత పరిక్రమించి] అచ్చట నేదియో యొక యాకృతి కనబడుచున్నది. [కాలిచప్పుడు కాకుండ దగ్గఱకుపోయి కత్తితో పొడుచుట నభినయించి] ఓ! తరుకాండము! అగ్ని రని భ్రమించితిని!

[వెదకుచుండును.]

[కుమారసింహుండు ఖడ్గహస్తంధై ప్రవేశించును.]

కుమారసింహుండు: [స్వగతము] నే నెచ్చట వెదకినను వారిరువురు నగపడలేదు. ఈ చెట్ల నీడలో దాగుకొని యుందురు. [ఆటునిటు పరికించి] అదిగో! చీకట్రిలో నస్పష్టముగ నటునిటు తిరుగుచున్న వ్యక్తియే అగ్నిరుపాదుషా. ఆతని యొక త్తిచే నొక్క పోటు పొడిచి నా స్వామి ఋణమును వీర్చుకొందును. [మెల్లగాపోయి పొడిచి] అగ్నిర్ సాదుషా, యిది యుదయ పూర్ రాజ్యాధిపతి యాజ్ఞ. నీ దుండగమునకు దగిన మరణదండనము— నా స్వామి ఋణము వీర్చుకొంటిని.

రాజా: [తరుకాండమున కాసుకొని బాధ నభినయించుచు] అయ్యో! ప్రమాదము! కుమారా, వచ్చితిని, వచ్చితిని.

కుమార: [దుఃఖోద్వేగముతో] హా! స్వామి ఘాతుకుడను. అయ్యో, తండ్రీ, నీవేల యంతలో నిచ్చటకు వచ్చితివి? హతవిధి, తలపట్టి యాడుచుకొని వచ్చితివా? ఈదుఃఖము దుర్భరము. మీ సేవకుడు మిమ్ము శనుసరించుచున్నాడు. [నడుము కట్టులోనున్న ఖడ్గముదూసి పొడుచుకొని]

తండ్రి, మన్నింపుము. మన్నింపుము.— విధి— చేస్తా— వి— ధి—
చే— ప్త— [మరణించును.]

రాణా: [తరుకాండము క్రిందికిజాటి] కుమారా, స్వామిభక్తున కను
రూపమే నీప్రాణ పరిత్యాగము. ప్రయోజనమేమి? నీవైన ఏల బ్రతుకవు?
తలంపని చోటనుండి కులిశాఘాతము! ఎంత ఘటనా నైపరీత్యము.

ఓరీ, అగ్గర్, నీ కింకను నుంచి దినములుగలవు; నీవు బ్రతికితివి.
నే నిప్పు డశక్తిచుండుడను. ఒక్క నిమిషములో మరణింపచున్నాను. కాని,
నీకు మాత్రము దండవము తిప్పదు. నా యవమానమును కులావమానముగఁ
దలంచిన యే రసపుత్ర వీరుడైనను నా చునో నిశ్చయమును నెరవేర్చుగలడు.
రక్తశ్యాలా భయంకరమైన నా యభిశాపము పిడుగువలె నీ తలపై ప్రేలఁ
గలదు.

[అగ్గరు తాక సేనులు ప్రవేశింతురు.]

అగ్గరు: ఎవడో వేదనా భరితుడు నన్ను నిందించుచున్నాడు.
[దగ్గటి] అయ్యా, మీరెవరు? అగ్గరు నేల శపించుచున్నాను?

రాణా: [వేదనా గద్గదస్వరముతో] ఆ పరమపాతకుని నామమును
మీరేల యుచ్చరించెదరు? ఆ మొగలాయి కులకలంకుడు నన్నారడిపుచ్చి.
నా యిల్లాలిని దొంగిలించుకొని ఢిల్లీకి పాటిపోవుచున్నాడు.

తాక సేక: ఇదియేమి భ్రాంతి?

అగ్గరు: మీకే, యింత దురవస్థ కలిగినది?

రాణా: విపరీత సంఘటనము.

అగ్గరు: అగ్గరును చంపింప నెంచి మీరే చంపబడితిరా?

తాక: పాదుషాకు ప్రాణాంతకమైన గండము తప్పినది.

అగ్గరు: కుంభరాణా.

రాణా: నారాజ్యమున నన్ను బేరు పెట్టిపిలచు మానవుఁ డెవ్వడు?

వివర్ధిమగు కోటల నెట్లు దాచుకొని యుంటివి?—నే నెంతబుద్ధిహీనుడను!
ఇంకను ఆ కులభృష్టవిషయమై చింతించు చున్నాను; దాని మనోహర
ప్రతిచయ నాహృదయమునుండి బలాత్కారముగ బెజ్జివైచితిని. కాని,
మచ్చ మాత్రము మాసిపోదు.

ఒక్క దినములో వార్ధక్యము వచ్చినట్లు తోచుచున్నది! నా జీవిత
పు పునాదియే సడలినట్లు కదలుచున్నది. నేను కుంభరాణాకన్న నన్యుడ
నను భృమపుట్టుచున్నది—నాస్మృతి పథమున జీవించియున్న కుంభరాణా,
ఇప్పటి నన్ను నీ వెక్కిరింపకుము!—అ! గతస్మృతి! ఇతి మరణదండనమున
కన్న హింసాకరము! హూరము!

[కుమారసింహుండు ఎగుఱిపిరితో పరుగెత్తుకొనివచ్చును]

కుమారసింహుండు: అగ్గు రిచ్చటనే యున్నాడు.

రాణా: ఎక్కడ? అంతఃపురములోనా?

కుమ: కాదు. యమునామార్గమున రాణిగారిని నే ననుసరించు
చుంటిని.

రాణా: కానిమ్మ, ఒక్కమాటలో చెప్పుము! ఎక్కడ?

కుమ: అచ్చట నొకచోట నిద్రలు మనుష్యులు ఆమెతో మాట
లాడుచుండిరి. వారిలో నొకడు “మీమరణ దండనమునకు కారణమైన రా
క్షసులను చెప్పమండెను. నేను పరుగెత్తుకొని వచ్చితిని. అతడే అగ్గురు
కావలయు.

రాణా: [కోపముతో] ఆ దుశ్చరితుడే అగ్గురు కుమారసింహా,
నీ వేల యింత మందబుద్ధివైతివి? ఆ అంతఃపుర దోగ్రహి ప్రక్కలో నొక్క
కత్తిపోటు పొడిచి యా సంతోషవార్తను దెచ్చటకుమాటు ఊరకయేల జేల
వై పరుగెత్తుకొని వచ్చితివి?

కుమ: [చేతులు పిసుగుకొనుచు] అజ్ఞకొఱకు.

రాణా: ఓరి, దుర్బలహృదయుడా. కాలు దనిలిన విషసర్పము ను చావమొస్తుట కెవరియొక్క కావలయును? పొమ్ము! తెప్పపాటులో ఆస్థలము చేరుము. నీ పిడిబాకుతో వాని హృదయమును జీలిచి ఆరక్తపూరములో నీ రుమాలు గుడ్డను తడిపి కొనిరమ్ము. [చేతిగుడ్డను విసరి కుమారసింహునితట్టు పాటవేయును; కుమారసింహుండు వంగి అందుకొనును]

ఆ దుర్బలహృదయమీరాను ధీన్ధీకి దీసికొనిపోవుటకు వేచియున్నాడు. అదియే వారు నిగ్గయించుకొన్న సంకేతస్థలము. — ఇంకను నీ విచ్చటనే యున్నావా? పరుగెత్తుము. ఎగిరిపొమ్ము. [కుమారసింహుండు నిష్క్రమించును] వంటయిలుసొచ్చిన వందేటిని వదలివచ్చితివి.

ఓహీ! పాదుషా, నీకు దగిన శిక్షను నీవు పొందనున్నావు. ప్రాణము లతోడ నీవు మరల ధీన్ధీకిబోవు. ఓ మృత్యుదేవతా, ఈనాటిరాత్రి నీకుఁ జేతనిండ్ల పనిదొరకినది. ప్రళయంక రోగ్మత్త నృత్యము గావింపుము.

ఆ! యిసీ! నేనెంత మందమతిని? ఎంతపారవడితిని? నాయంతిపురము నారడి వుచ్చి, నా యానంద భాండమును బగులఁ దన్ని, మా పవిత్ర వంశ యశమును అపవాద దూషితము గావించి, నన్నిట్లు పిచ్చిబికారిని జేసిన యానరాధయుని ఈ కరవాలమునఁ గ్రమ్మి యాతని మరణవేదన నా కను లారఁ జూడకున్న నా హృదయ సంతాప మెట్లు తీటును? అప్పుడే, నీకు మృత్యు వాసన్నము. [ఖడ్గహస్తండ్ల నేగముగ నిష్క్రమించును.]

[యవనిక జాటును.]

స్థలము ౧౧ : యమునానదీ మార్గము.

[గాఢాంధకారము. రాణా ఖడ్గ హస్తండ్లై ప్రవేశించును.]

రాణా: ఇదియే నా యమునకుఁ బోవుమార్గము? [నలుప్రక్కలఁ

అగ్బ: అగ్బరు మీ యంత్రపురముఁ జొచ్చినది నిజము. తన జీవితమును పునీతముచేసి కొనుటకై పరమ భక్తురాలైన మీరాబాయిని సందర్శించెను. ఆమె పాదరజః ప్రసాదము యాచించుట కొఱకు సాధారణ భర్తృములు లెక్క నేయక పాదుషా సాహసించెను.

రాణా: [భూమిపైనుండి సగము నిక్కి] ఏమీ? అగ్బరు మీ రాను మోహింపలేదా?

అగ్బ: తల్లి స్తన్యపానము చేయుచున్న పసిబిడ్డకు మోహ మంట గట్టు నీచు డెవ్వఁడుండును?

రాణా: నీవెవ్వడవు? అగ్బరు సహాయులలో నొక్కఁడవా?

అగ్బ: నేనే అగ్బరును.

రాణా: [కోర్కెనుతో] అగ్బర్! [దూరముగ పడియుండిన కత్తి కయి చేయి తడవును].

అగ్బ: [కత్తితీసికొనివచ్చి కుంభరాణా కందించుచు] నా మరణమువలన నీ హృదయము నీ మరణకాలమున కోర్కెధరహితమయి, సుఖవంత మగునేని నన్ను వధింపుము. ఇదిగో! ఆనాచ్చాదితిమైన నా వక్షస్థలము [నూకాల్పనైన వంకును]

తాక: ఏమి యీ సాహసము? [చేయిపట్టుకొని నైకి లాగును.]

రాణా: [ఇతి కర్తవ్యతా మూఢుడయి, ఆశ్చర్య స్తంభితుడయి] పాదుషా, నీవు సత్యము పలుకుచున్నావా? ఇంతదనుక నన్ను బాధించుచున్న సంశయము కేవలము స్వప్నమా? మీ రిరువురును నిద్రపరాధులారా?

అగ్బ: రాణా, నీ యెడల నాకు జాలి కలుచున్నది. మీరాబాయి మాతల్లి. నే నామె పుత్రుఁడను. ఇంతకన్న నెక్కుడుగ నేనేమి చెప్పవలను? నీకేల యింత భ్రాంతి కలెను?

రాణా. పాదుషా, నా హృదయమున మెరయుచుండిన శల్యమును వెలికి వైచితివి. నాకు నీవు ప్రబలద్వేషి వయ్యును ఇప్పుడు పరమాత్తుడ

వైతివి. సంశయ గ్రస్త చిత్తుడనై బ్రతికియుండుటకన్న సత్యమెఱుంగుట కాస్పదమైన యీ మరణమే సుఖవంతము. అగ్బర్, నా మీరా యేమైనది?

అగ్బ: ఆ పతివ్రతా శిరోమణి యమునాగర్భము నాశ్రయించినది.

రాణా: [గద్గదస్వరముతో] హా! పరమ పాతకుడను. ఆ అమాయికను నిష్కారణముగ హింసించినందులకు దుఃఖించెదను. మందమత్తినై తిష్టజాడపట్టితిని. స్వయంకృతాపరాధమునకు తగిన చరమశిక్ష ననుభవించుచున్నాను. — అబ్బా, భ్రమ కప్పుచున్నది. — మీరా — మీరా — తుమా పణము జేడికొనుటకై నీయొద్దకే వచ్చుచున్నాను. — పాపాత్ముడనని పెడమోము పెట్టకుము. నీ యెదుట నంజలి బద్ధుడనై నా యపరాధము నొప్పుకొందును. మీరా — మీరా — మన్నింపుము — కనికరింపుము — మీరా — మీరా — రా — రా — రా — [మరణించును.]

అగ్బ: రాణా మరణమునకన్న నా బ్రతుకే శోచనీయము. ఆతఁడొక్కసారియే మరణించెను. నేను ప్రతిక్షణము మరణవేదన ననుభవించుచున్నాను.

తా: మృత్యువు దైవముయొక్క ఆమోఘాస్త్రము.

అగ్బ: అజ్ఞాతముగ మన మీ ఘటనావర్తములలోని కీడ్వబడితిమి.

పరమభక్తురాలి పదములు నేవించ

భక్తితోడ నిటకు వచ్చినాడ,

దైవఘటన మెట్లు తలపోతు? మరలెద

ర కన్న కమకా కరంబుతోడ.

[తెరజాటును.]

సంపూర్ణము.

29-10-1924.

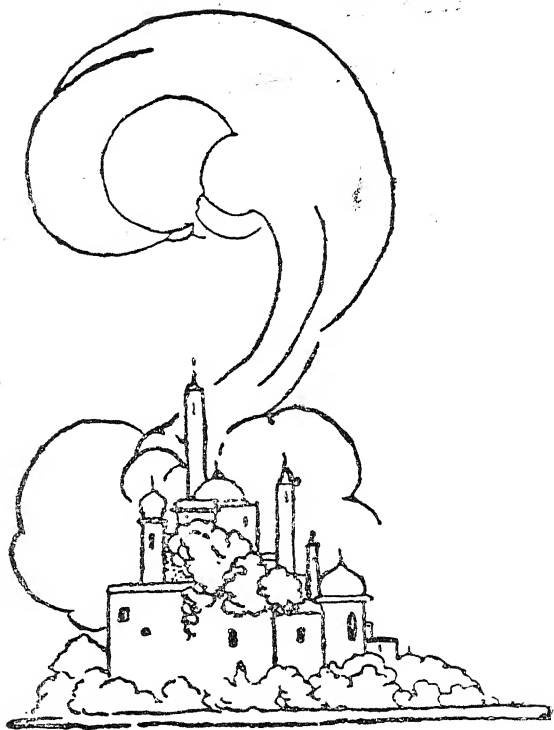

(0):—

మాధవ విజయము.

20—2—1925

నాటక పాత్రలు

—పురుషులు—

శాంతవర్మ	...	వసంతపురాధిపతి.
మాధవవర్మ	...	శాంతవర్మగారి సాకుడుబిడ్డ.
రాజశేఖరవర్మ	...	,, ,, కుమారుడు.
విజయవర్మ	...	హోమనగరాధిపతి.
నమరసేనుడు	...	సేనాధిపతి.
అచ్యుతవర్మ	...	సుబేదారు.
లిటీఫ్ సాహెబు	...	పాతాళగృహద్వారపాలకుడు.

పరిచారకులు, భటులు, ద్వారపాలకులు.

—స్త్రీలు.—

యశోధర	...	శాంతవర్మగారి భార్య
మనోరమ	...	,, కుమారిక.
మాలతి	...	విజయవర్మగారి అన్న కూతురు.

మాధవ విజయము.

స్థలము ౧: హేమనగరము.

[విజయవర్మ విశ్వాంతిమందిరమున అటు నిటు తిరుగు

చుండఁగా తెర యెత్తబడును]

విజయవర్మ: మధ్యాహ్నము కావచ్చినను వీరేల యింకను ప్రయాణ
సన్నాహము కావింపకున్నారా? సేవకుఁడు మొదలు సైన్యాధిపతివఱకు అంద
ఱును సోమరిపోతులు! ఎంతటి నేరమునైన మన్నింతునుగాని, సోమరితనమును
మాత్రము మన్నింపఁజాలను.

[సమరసేనుఁడు ప్రవేశించును]

విజ: సమరసేనా, యేల యీ యాలస్యము?

సమరసేనుఁడు: గంతగుఱ్ఱములకు సామాను లెక్కించుచున్నారా
శాలదినముల ప్రయాణమునకు వలయు పదార్థములు సిద్ధము చేయించితిని
ఇంక నొక యరగడియలో మనము బయలుదేరుదము.

విజ: తమయింటు రెండుదినములు బసచేయవలయునని శాంతవర్మ
గారు మన కాహ్వానము పంపిరి.

సమ: మన ప్రయాణమున కభ్యంతరమగునుగదా!

విజ: [చిటునవ్వుతో] ఆ యాహ్వానము తెప్పించుటకే యీ
ప్రయాణము.

సమ: [ఆశ్చర్యముతో] ఏమీ!— ఉత్కలదేశ ప్రయాణము
నెపము మాత్రమేనా? [కొంచెము తలయూపుచు] పూర్వమువలె మీ

రహస్యము తెలుఁగఁదగునంతటి విశ్వాసపాత్రుఁడను కాకపోయితిని. పనిదీక్షిన
చెనుక పనిముట్టు తుగ్గిపప్పట్టుటలో నాశ్చర్యమేమి గలదు?

విజ: సమరసేనా, కొలఁది దినములనుండియు నిష్ఠురముగ
మాటలాడుట నీ కలవాటుపడినట్లున్నది. నాలోపము నాధారము చేసికొని
నాస్నేహితమును నీచముగ దుర్వినియోగపఱచుచున్నావు. నీసాహాయ్యమునకు
తగిన యుపకారము నొనర్చితిని. మాయన్న గారి పరిపాలనా సమయమున
తక్కువ యుద్యోగమునందున్న నీకు కృతకృచుముగ వైస్వాధిపత్యము
నొసంగితిని. నీకింకను తృప్తికలుగదు. విచేచనా రహితమైన నాయంగీ
కారమే నీయత్యాశకు సోపానమైనట్లున్నది.

సమ: పృథువు లేమి మాటాడినను న్యాయముగ నే యుండును.
ప్రయోగదత్తులు ఫలస్థితికొఱకు ఎంతటికార్యములైన నొనరింతురు. ఉదా
రహృదయులైన మీరు కనికరించి నాకు మహాదానమొనరించితిరని యను
కొండు.

విజ: నీ యుద్యోగము నీయోగ్యతకు తగిన బహుమతియనుకొంటివా?

సమ: నా సాహాయ్యమునకు మించని పదవియనుకొంటిని.

విజ: [స్వగతము] నాగుట్టంతయు వీనిచేతిలోనున్నది. విరోధ
మపాయకరము. [ప్రకాశముగ] సమరసేనా, నీవు చెప్పినది యథార్థమే.
నీబుణము పూర్ణముగ నేను తీర్చుకొనఁజాలను. మనయిరువురిలో నొకరి
కొకరికి తెలియరాని రహస్యములులేవు.

సమ: [స్వగతము] విజయవర్మ నా ప్రాముఖ్యము నిప్పుడు గు
ర్తెఱుఁగుచున్నాఁడు. [ప్రకాశముగ] శాంతవర్మగా రింట మీరేల బసచేయ
వలయును?

విజ: శాంతవర్మకు రమణీయవతియైన యొక కుమారిక కలదు. నే
నా కాంతను బెండ్లియాడఁ దలంచుకొంటిని.

సమ: ఎంతకాలమునకు సంతోషవార్తవింటిని! అట్లయిన వసంత
పురమువఱకె మన ప్రయాణము?

విజ: ఆవును!

సమ: ఇంత సిబ్బందియు ఇన్నిపదార్థములు అనావశ్యకము 'కదా?

విజ: మనము దూరప్రయాణము చేయునానివలె నగపడవలయును.
నీవు పోయి తొందరగ ప్రయాణ సన్నాహము కావింపుము. అచ్యుతవర్మ
కూడ మనతోడ రావలయును.

సమ: అట్లే!

[నిష్క్రమించును]

విజ: సుమరసేనుడు తన ప్రయోజనమును తా నెఱుంగును. ఆతఁ
డెన్నటికైన అపాయకరుండు. ఇప్పటికే నా యవివేకమునకు తగిన శిక్ష
జూపితిని. నేను రాజ్యము నేలిన ఆతఁడు నన్నేలుచుండును. ఈకంటిలోని
నలుసును తీసివేయునంతవఱకు నాకు సుఖ నిద్రయుండదు.

[సైనికుడు పర్యవేశించును.]

సైనికుడు: మహాపరీభూ, సిబ్బంది పయనమగుచుండఁగా ఏదో
యొక దుశ్శత్రునము గలిగెను. తరువాత దేవరయాజ్ఞ.

విజ: ఓరీ, మాధవుతులకేది దుశ్శత్రునమో అదియే ధీమంతులకు
శుభశత్రునము. నేను తలంచిన కార్యమునకు విఘ్నము వాటిల్లదు. ఇప్పుడే
కదలవలయును. నాగుఱ్ఱము నాయత్తపఱపింపుము. పొమ్ము.

సైని: అజ్ఞ.

[నిష్క్రమించును]

విజ: తమకార్యములెల్లను పూర్వనిర్ణీతములని భ్రమించు అవివేకుల
ను జూచినప్పుడెల్ల నాకు జాలికలుగుచుండును. సంకల్పశూన్యుల కంతయు
పూర్వనిర్ణీతమే. దౌర్బల్యమునకు మంచి యాశ్రయ మీపెట్టవేదాంతము!

ఏల యింకను ఆలస్యము?

[నిష్క్రమించును.]

సలము ౨: వసంతపురము.

[రాజప్రసాదమున నొక గది. శాంతవర్మ పట్టుమెత్తలు కుట్టిన సాఫాపై కూర్చుండియుండును. యశోధర దగ్గఱగా నొకపీఠముపై కూర్చుండియుండును. తెరయెత్తఁబడును]

శాంతవర్మ: మన పిన్ననాటి కాలము వలెకాదు. ఇప్పుడంతయు తలక్రిందుగ మాటిపోవుచున్నది. మహాభారతమును వ్రాసిన వ్యాసమహర్షి ఏమంత తెలివి. తక్కువవాడా? కలియుగ ధర్మమునంతయు ముందుగా నెఱచించి వ్రాసి పెట్టెను. ఇప్పుడంతయును తూచా తప్పకుండ జరుగుచున్నది. ఈ కాలమున పిన్నయెవఁడు? పెద్దయెవఁడు? లేకున్న తల్లిదండ్రుల మాటలు బిడ్డలు వినకపోవుదురా?

యశోధర: ఈ కొద్దిపాటివిషయమును మీరింత గొప్పచేసి చింతించుట యెందుకు? మనోరమ లేక లేక కలిగిన చిన్నారి కూతురు. నిండు గారాబమున నాకి సంతరించితిమి. కావుననే కన్యాత్వసహజమైన చనవుతో అంతవిడువక పట్టు పట్టి యున్నది. ఆబిడ్డ కింకను పెండ్లియాడు మించలేదు.

శాంత: పదునేడేండ్లు నెత్తికిచ్చిన కన్యక యింకను ఒడిలోని పసిపాప యనుకొంటివా?

యశో: మనోరమ వినయవివేకములులేని బాలిక కాదు.

శాంత: బాలిక!

యశో: నేను బ్రతిమాలినప్పుడెల్ల “అంత తొందరయేమి? ” అని నన్ను వారించుచుండును.

శాంత: యుక్తవయస్కును అవివాహితనుగ నింట నుంచితొనుట యుచితముకాదు. ఆఁడువారి మర్మములు ఆఁడువారికే తెలియును. మనోరమ మనస్సు ఎవనియందైన లగ్నము కాలేదుగదా?

యశో: [చిఱుకప్పుతో] నేనుకూడ అట్లే సందేహించి యడిగితిని. సిగ్గుచేత తలవంచుకొని మాటాడదు.

శాంత: అట్లయిన ఏదోకొంత దాపణికమున్నది. ఎంతతెలివిగల వాడైనను కన్యలు కన్యలే గదా! మనము బాల్యచాపల్యమును గౌరవింపరాదు. సాధ్యమయినంతవఱకు పూర్వాచార గౌరవమును నాచేతులార భగ్నము చేయను.

యశో: యోగులయిన వరులు మీదృష్టిలో నెవరైన నున్నారా?

శాంత: నేను చాలకాలమునుండి యోచించుచున్నాను.

“శ్రీయును కులమును రూపును

ప్రాయము శుభలక్షణంబు, బాంధవ విద్యా

శ్రేయము గల వరునకు”

కన్య నియ్యవలయునని మహాభారతములో వ్యాసభగవానులు నొక్కి చెప్పియున్నారు. బిడ్డలయెడ తల్లి దండ్రుల బాధ్యత అంతతేలిక గాదు సుమా.

యశో: అయితే యంతవఱకు మీరు వరుని నిర్ణయింపలేదు?

శాంత: ముప్పాతిక పాలు నిర్ణయించినట్లే. మరల ఆలోచించి రేపు చెప్పెదను— నీ వెవరినైన నిశ్చయించితివా?

యశో: నానిశ్చయముతో ఏమిప్రయోజనము? మీయిష్టమేగదా నెరవేరవలయును. మనోరమ యిప్పటికిని పసిబిడ్డవలె పెరుగుచున్నది.

శాంత: ఆమాటనే నే ననవద్దని చెప్పింది.

యశో: నన్ను చూడనిదే యొక్కనిమిష మైన నుండలేను. నాకును అట్టిమరులే యున్నది.

శాంత: అట్లయిన కూతురికి పెండ్లిచేయవా?

యశో: ఎవనినైన నొక జమిందారుకుమారుని ఇంట నుంచుకొని మనోరమ నియ్యవలయునని నాకోరిక. అందఱు మొక్కచోటనే యుందుము.

శాంత: [నవ్వుచు] బౌనాను! స్త్రీజన సహజమయినదే యీ కోరిక! ఎవనినో యొక యనామకుని తెచ్చుకొని ఇంట, నుంచుకొనవలయును, ఆతనికి కూతురి నియ్యవలయును! అడు గడుగునకును పారతంత్ర్యమను భవించుచు, అదవ తావుడు తావుచు, దెప్పెనలను సహించుకొనుచు, లజ్జ తేని కీలుబొమ్మవలె ఆతడు అంతఃపురమున కొలువుదీరి యుండవలయును! మనకూతు రా దురదృష్టవంతునిపై అధికారము చేయుచుండుటచూచి మన మానందింపవలయును! చక్కనియూహ!

యశో: ఏల మీరిట్లు గేలినేయుచున్నారు? ఆతఁడేల యనామ కుండుగ నుండవలయును? ఏల యదవ తావుడు తావుగవలయును?

శాంత: ఇంకను వివరింపుమందువా? మనకొక కుమారుఁడు కలఁడు. మనకన్న తక్కువ శ్రీమంతుఁడు కానిదె యేజమిందారుని కుమారుఁడైన మన యింట బ్రతుకుట కిష్టపడఁడు. ఆకు ముల్లునై బడినను ముల్లు ఆభరణై బడినను ఆకే చినుఁగును. యశోధరా, ఇల్లటము నీచము. నీవొక్క కూతురి సంగతి నే తలపోయుచున్నావు. నేను అల్లుని విషయముగూడ ఆలోచించు చున్నాను. ఆతఁడెంతటి స్వాతంత్ర్య ప్రియుఁడయ్యును మనయిష్టానుసారమే ప్రవర్తింపవలయును.

[రాజశేఖరుఁడు ప్రవేశించును.]

శాంత: రాజశేఖరా, సమయమునకే వచ్చితివి. కూర్చుండుము?

రాజు: [తండ్రిప్రక్కన కూర్చుండి] ఆవును! సమయమునకే వచ్చితిని, నేడే సర్దారు పంజాబు గుఱ్ఱముల బిడారును వజ్రపురికి కదలించుచున్నాడు. ఈ సమయము తప్పిన నొకటంటి గుఱ్ఱము కూడ మనకు దొరికదు.

శాంత: గుఱ్ఱపు బిడారేమిటి?

రాజు: పంజాబు సర్దారు కందుకకేళి యలవడిన బొమ్మలవండ్రి యన నాశ్వములను ఆమ్మకయనకై మన పట్టణమున నిల్వయున్నాడు.

శాంత: రాజకేళిరా, నీ కందుకకేళి పిచ్చి మితిమీరుచున్నది. నిరుడు కొన్న వికాక ఈ యేడును గుఱ్ఱములు కొనవలయునా? ప్రతిసంవత్సరమును వానిపోషణమునకు తరిబీదునకు రెండులక్షల రూపాయలు ఖర్చు పెట్టుచున్నావు. ఒక్క పండ్లమైన గెలిచితివా? మహాభారతమున—

రాజు: [విసుగుతో] మీ మహాభారత పురాణ శ్రవణమునకు తీటికలేదు. నేను పదిగుఱ్ఱములు కొనవలయును.

యశో: [కన్నులుముచు] ఆ! కేళిరా, నీవింకను మట్టు మర్యాదలు నేర్చుకొనవు.

శాంత: [కోపముతో] ఈ యవిధేయత నేనొక్కక్షణమైన నోర్చుకొనను. [భార్యతట్టుతిరిగి] ఇది యంతయు నీ గారాబము—నీ చనవు—నీనికి తృణీ కరభావము తుంటుంతనము హెచ్చి పోవుచున్నది. మాధవునికిని వీనికిని ఎంతయో తారతమ్యము గలదు.

రాజు: ఆవునవును. మాధవుడు మీకడుపునబుట్టిన బిడ్డకదా!

శాంత: కాకపోయిన నేమి? పరాయిబిడ్డయే యోగ్యుడుగ నగపడుచున్నాడు.

యశో: కుమారునిబాల్య చాపల్యమును మన్నింపుడు. ఇంకను అతిపొయిమేగదా. [రాజకేళిరునికి కన్నులెగచేయుచు]

రాజు: నాతొందరపాటు మన్నింపుడు.

శాంత: నీవు మహాభారతమును చదివి మట్టు మర్యాదలు నేర్చుకొనవలయును.

రాజు: [మంచిబిడ్డవలె] అటులనే చదివెదను.

శాంత: శేఖరా, మే మిరువురము మనోరమ వివాహ విషయము మాటాడుచుంటిమి. ఎవనినైన నొకని యిల్లటముతెచ్చి పెట్టవలయునని మీతల్లి కోరిక. నీయభిప్రాయమేమి?

రాజు: [ఆశ్చర్యముతో] ఇల్లటమా! నాకుసమ్మతముగాదు.

యశో: ఎందువలన?

రాజు: ఒక యొరలో రెండుకత్తులు మెలగుటకు వీలులేదు.

శాంత: నిజము, నిజము.

రాజు: ఇప్పటికే మాధవునితో నాతల విసిగి బట్ట కట్టుచున్నది. అతఁడొక మహారాజు కొమారునివలె తేనిపోని యాత్మగౌరవముతో విజ్ఞువీగు చుండును. ఎవనినో యొక యజ్ఞాతజన్ముని మనము సాక్షి సంతరించినంత నే యా దరిమ్రొందు మనతో సాటియగునా? మాధవుఁడు నన్నొక పూరిపుల్లకు కూడ సరకుచేయఁడు. కొఱవితో నెత్తి గోకికొనునట్లు అతఁడొకఁడు చాలక మఱియొకనిని తెచ్చిపెట్టుకొనవలయునా?

శాంత: నీవు దురభిమానివి. మాధవుఁడు అవిధేయుఁడు గాఁడు మన సంస్థానమున పెరిగిన బిడ్డ మనవలె నుండక మఱి యెట్లుబుండును?

రాజు: పుట్టుకలో తారతమ్యములేదా? రాజసము మనకు సహజముగాని యేలిచ్చకతై బిడ్డకో అది యెట్లు తగియుండును?

శాంత: అతఁడు చిచ్చకతై బిడ్డయైయెయుండిన యెడల అంతటి రూపలావణ్యము, అంతటి గౌరవప్రితి యలనడియుండదు. అతని జన్మరహస్యము ఎప్పుడైన నొకప్పుడు వెల్లడికాకమానదు. అప్పుడు మనము పశ్చాత్తప్తము కావలసిన యవసరము నుండదు.

రాజు: నాకన్న నాతడంత రూపవంతుఁడా? గొప్పతనమంత కాఱి పోవుచున్నదా? ఎత్తివెంచిన మరులు మిమ్మట్లు పలికించుచున్నది. సమయము వచ్చినపుడు మాధవుఁడు తనయంతరమును దా నెఱుంగునుగాక!.

శాంత: శేఖరా, నిష్కారణముగ మాధవుని అవమానించిన నిన్ను మన్నింఁను.

రాజ: [చివుక్కునలేచి] నేను సర్దారుతో మాటాడవలయును.

[నిష్క్రమించును]

యశో: మాధవునిపై రాజశేఖరునకు అనూయ నానాటికి హెచ్చుచున్నది. వారిరువు రిఁకమీఁద పొంది పొనఁగి యుండుట దుర్లభము.

శాంత: నా కిరువురును సమానులే! మాధవుని గౌరవ ప్రీతి మనవానికి గిట్టదు. అనూయ నింద్యుని మహాభారతములో చెప్పబడియున్నది.

[మాధవవర్మ ప్రవేశించును.]

శాంత: మాధవా, యేమి?

మాధవవర్మ: విజయవర్మగారి విడిదికై మోతీమహలును సిద్ధపఱపించితిని. వారు మన పట్టణము దాపునకు వచ్చిరని పోలిమేరకాపు చెప్పిపంపెను.

శాంత: మఱచియుంటిని. ఎదురేఁగుటకు కొంత సిబ్బందితో రాజశేఖరుని పంపెదము. గుఱ్ఱపు రాతులను ఆయత్తపఱచుము.

మాధ: అట్లే.

[నిష్క్రమించును]

శాంత: మాధవుని చూచినప్పుడెల్ల నాకు వాత్సల్యముతోడ గౌరవమును కలుగుచుండును. అతని మొగముపై నేదో గంభీరమైన చింత పొడకట్టుచుండును. నీ వెప్పుడైన గమనించితివా?

యశో: అవునవును! మాధవుని చిఱునవ్వు నే నెప్పుడును చూచి యెఱుఁగను.

శాంత: అదినాకుఁగూడచిత్రముగ తోచినది.

యశో: మనమెంత ప్రేమతో నాదరించినను సొంతతల్లిదండ్రులు లేని లోపమును పూర్తి చేయఁజాలము.

శాంత: మాధవునికిఁగూడ పెండ్లియీడు వచ్చినది. అతఁడు స్వతం

త్రముగను గౌర వోచితముగను బ్రతుకుటకు మనబాధ్యత నెట్లు నెరవేర్చు వలయునో నాకు తోచకున్నది.

యశో: పగ్గుతము విజయవర్మగారి యాతిభ్యమునకు వలయు ఏర్పాటులు చేయించుడు.

శాంత: చక్కగ జ్ఞప్తిచేసితివి [లేచి] మతిమఱపు వాఙ్మయమునకు ఆనివార్యముగ నున్నది.

[నిష్క్రమించును.]

యశో: మనోరమను మాధవుని చూచినపుడెల్ల నాకు పట్టరాని దుఃఖము కలుగుచుండును. ఇరువురికి చక్కని యీడుజోడు. వారిచేష్టలు చూపులు అనురాగ గర్భితములుగ కనుపట్టుచుండును. ఆయ్యో! సఫలముగాని కోరికలె మిక్కిలి యనురూపముగ నుండును!

[మనోరమ ప్రవేశించును]

మనోరమ: [అమ్మను కౌగిలించుకొని] అమ్మా, ఒంట్రి గా కూర్చొనియేమి చేయున్నావు? ఇప్పుడు మనయింటికి ఆతిథు లెవరో వత్తురంటుకదా!

యశో: నిజమేనమ్మ.

మనో: ఆ జమీన్దారుని గురించేనా నాయన సమయము దొరకిన నప్పుడెల్ల చాల గొప్పగా పొగడుచుండినది?

యశో: ఆవును! మీనాయనగారు అల్లుని సంపాదించు కొనుచు న్నారేమే!

మనో: [ఆశ్చర్యముతో] ఏమీ! అమ్మా, నీవుకూడ నన్ను ఎగతాళి ట్టించుచున్నావు?

యశో: కాదు కాదు; మీనాయన యుత్సాహముచూచి నేనటూ హించితిని; ఒకవేళ విజయవర్మయే తగిన వరుడని మీ నాయన నిర్ణయించిన నీవేమి తలంతువు?

మనో: నే నా వరునికి అర్హముకాని వధువును.

యశో: ఆ వరుడే నిన్ను వరించు నెడల?

మనో: వివాహము మానుకొందును.

యశో: తల్లిదండ్రుల నవమానించి నట్లాడుదా?

మనో: బ్రతికియున్న వారికిగదా యావిచారము!

యశో: (మనోరమను ప్రక్కకుఁ జేరఁ దీసికొని) మనోరమా, నీ రహస్యము చెప్పకొనుటకు నాకిన్ని సమ్యక్ము గలవార లెవరుందురు? తల్లికి కూడ తెలియరానంత దాపటిక మేమున్నది? నా యెదుట నీకేమి సిగ్గు?

మనో: అమ్మా, నేను దురదృష్టవతిని, [తల్లియొడిలో వ్రాలి దుఃఖించును.]

అంటరాని పాపాత్మక యంచుఁ దలఁచి

యముఁడె ద్వేషించి నన్ విడనాడె నేని

ఏకభుక్తంబు వెలిచీర హితవు గాఁగ

బ్రహ్మచర్యంబు వహియించి బ్రతుకుదాన.

యశో: చిట్టి తల్లీ, ఏల యిట్లు లోలోన కుములుచున్నావు? ఇంత నిరాశ యెందుకు?

కలుగునో యాడుబిడ్డ యని కానక కానక నిన్నుఁగంటిఁ గాంత లెపుడు సల్పియుండని వ్రతంబుల నోముల నాచరించి; నీ లలితపుఁగాలు సేతులు నిలాతల మంటినఁ గందునంచుఁబు వ్వులు పఱపించితిన్ గునిసి పోకల సేవటు దోఁగియాడఁగన్.

ఉయ్యెలను పైతము నమ్మలేక నిన్ను నాయొడియందే యుంచుకొని సాకితిని, అట్టిసీపు నాయెదుట “అమ్మా నేను రుదృష్టవతిని” అని పల్కిన మాట నాహృదయమును చీల్చివైచినది. నా కడుపులోమంట పెట్టినది. నేనును అడుపుట్టుపు పుట్టినదాననె. నీ వనుభవించుచున్న దుఃఖమును ఒకప్పుడు నేనును అనుభవించితిని; నీ కోరికను తిండిగా గౌరవింపకుండిన నుండునుగాక? శబ్దయేల యాదరింపకపోవును?

మనో: [కొంచెము లజ్జతో] అమ్మా, మాధవుని సహవాసము లేని దిన మొక్కయుగముగదోచుచుండును. ఆయనతోడ పాచికలాడుచున్న శరణమున కాలము నిర్దయముగ నెగిరిపోవుచుండును. అమ్మా, యీసంగతి తిండికెఱిగింప వలదు. నా యపరాధమునకు మాధవుడు శిక్ష ననుభవింప వలసి వచ్చును.

[రాజశేఖరుడు ప్రవేశించును.]

రాజశేఖరుడు: విజయవర్మగారు వచ్చిరి. మీ రింక అంతఃపురము లోనికిపోండు.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు]

స్థలము లి: విడిది గృహము.

[విజయవర్మ సోఫాలో నానుకొనియుండును. పక్కన చిన్నకూజాపైని పత్తెరములో పన్నీరుచెంబు, గంధపుగిన్నె, వెలిగించిన సాంబాణివత్తులు, పండ్లు పెట్టబడియుండును. పరిచారకుడు సురటివేయుచుండును. తెర యెత్తబడును.]

విజయవర్మ: [స్వగతము] అన్నియు నాయభీష్టమునకు అనుకూలముగ నె జరుగుచున్నట్లున్నవి!

[శాంతవర్మ ప్రవేశించును]

విజ: [లేచి] విచ్చేయుండు!

శాంతవర్మ: [కూర్చుండి] చాలదినములకు పునర్దర్శనము! మీకు కుశలమేగదా?

విజ: [కూర్చుండి] మీబోటి నెద్దల యాశీర్వాదమువలన మాకందజుకు కుశలమె. ఆదరణ పురస్కరమైన మీ యాతిభ్యమును గుఱించి మీ యెదుట చెప్పట ముఖస్తుతిగ నుండవచ్చును. నన్ను మీబంధువర్గములో నొక్కనిగ తలంచి గౌరవించితిరి.

శాంత: మీరు మా యాతిభ్యమును స్వీకరించుట కంగీకరించుటయే మా భాగ్యము.

విజ: నేనంత వినయమునకు పాత్రుడనుగాను.

శాంత: మార్గాయాసము శ్రమించునట్లు కొంత విశ్రమింపుండు. క్రొత్తస్థలమని మీ సౌఖ్యమునకు భంగము కలిగించుకొనబోకుండు.

విజ: మీ సౌజన్యమువలన నా కిది పరస్థలముగ తోచుటలేదు.

శాంత: మీబంధుప్రీతి కొనియాడఁదగినది [స్వగతము] నామనసుని కూడ ఈతని వంకకే పరుగెత్తుచున్నది. మనోరమకు ఈతనినే దైవము నిర్దేశించినేమో! [ప్రకాశముగ] రఘుపతివర్మగారిని నే నెఱుంగుదును. వారికి మీ లేమి కావలయును?

విజ: ఆయన నా సవతితల్లి కుమారుడు, పెద్దవాఁడు; వేటలలో పులివాతఁబడి మరణించెను.

శాంత: అవునవును! ఆయన యకాలమరణమును విని మేమును దుఃఖించితిమి. రఘుపతివర్మగారి కొక కుమారుఁడుండెనని విని యుంటిని.

విజ: గురదృష్టవశమున ఆబిడ్డయు విషజ్వర పీడితుడై పసిపొయి మందే మరణించెను. ఒక్క కుమారిక మాత్రము కలదు.

శాంత: అయ్యో! అట్టులనా? ఈప్రస్తావము మీకు దుఃఖము పురి కొల్పినట్లున్నది!

విజ: పదునెనిమిది సంవత్సరములు గడచినను స్మృతియింకను కొంత దిగ నేయున్నది.

శాంత: మీరు వివాహ ప్రయత్నము లేమియు చేసియుండలేదా?

విజ: ఎన్నిప్రయత్నములు చేసినను దైవానుకూల్యము లేనిదే ఫలించవు.

శాంత: [స్వగతము] దైవభక్తిసంపన్నుఁడు. [ప్రకాశముగ] మామ లేని లోపమును నా వలన తీర్చుకొన తలంచితిరి. నే నాలోపమును యథార్థముగ పూరింప సమకట్టితిని.

విజ: మీ మాటలు నా కర్ణమగుటలేదు!

శాంత: నా కొక కుమారిక కలదు.

విజ: [ఆశ్చర్యము] అట్టులనా? నేను వినియుండలేదు. నాభాగ్యము ఫలించినది.

శాంత: మీ బంధుప్రీతి కొనియాడఁదగినది [స్వగతము] నామనసును కూడ ఈతని వంకకే పరుగెత్తుచున్నది. మనోరమకు ఈతనినే దైవము నిశ్చే శించినేము! [ప్రకాశముగ] రఘుపతివర్మగారిని నే నెఱుంగుదును. వారికి మీ లేమి కావలయును?

విజ: ఆయన నా సవతితల్లి భూమారుడు, పెద్దవాఁడు; వేటలలో పులివాతఁబడి మరణించెను.

శాంత: అవునవును! ఆయన యకాలమరణమును విని మేమును దుఃఖించితిమి. రఘుపతివర్మగారి కొక భూమారుఁడుండెనని విని యుంటిని.

విజ: దురదృష్టవశమున ఆబిడ్డయు విషజ్వర పీడితుడై పసిపొయి మందే మరణించెను. ఒక్క భూమారిక మాత్రము కలదు.

శాంత: అయ్యో! అట్టులనా? ఈప్రస్తావము మీకు దుఃఖము పురి కొల్పినట్లున్నది!

విజ: పదునెనిమిది సంవత్సరములు గడచినను స్మృతియింకను కొత్తదిగ నేయున్నది.

శాంత: మీరు వివాహ ప్రయత్నము లేమియు చేసియుండలేదా?

విజ: ఎన్నిప్రయత్నములు చేసినను దైవానుకూల్యము లేనిదే ఫలించవు.

శాంత: [స్వగతము] దైవభక్తిసంపన్నుఁడు. [ప్రకాశముగ] మామ లేని లోపమును నా వలన తీర్చుకొన తలంచితిరి. నే నాలోపమును యథార్థముగ పూరింప సమకట్టితిని.

విజ: మీ మాటలు నా కర్ణమగుటలేదు!

శాంత: నా కొక భూమారిక కలదు.

విజ: [ఆశ్చర్యము] అట్టులనా? నేను వినియుండలేదు. నాభాగ్యము ఫలించినది.

శాంత: మీవంటి యల్లుడు మాకు దొరకుట పూర్వపుణ్యము!
మీయంగీకారమును అంతఃపురమున తెలిపివచ్చెదను.

విజ: అంత తొందర పడకుండు. ఈ సంబంధము మీకు నచ్చినట్లు
తక్కినవారికి నచ్చవలయునుగదా?

శాంత: వారెవ్వరును నా కవిధేయులుగ నుండజాలరు. ఎవడురా
అక్కడ?

ద్వారపాలకుడు: స్వామి!

శాంత: మాధవుని యిచ్చటికి రమ్మనుము.

ద్వార: చిత్తం.

[నిష్క్రమించును.]

శాంత: మాధవునితో మీరు ప్రార్థింపుచుకొనవచ్చును. ఆతడు
వివేకి; మట్టుచుర్రాగ తెలిగిన గుణవంతుడు.

[మాధవవర్మ ప్రవేశించును]

విజ: కూర్చుండుండు.

మాధవవర్మ: [నిలచియుండును.]

విజ: అయ్యో, యీయన మీపుత్రికా?

మాధ: [చింతతో మొగము జేలాడవేసుకొనును] [స్వగతము]
ఈనిష్కపటహృదయుండు నా యనాధచరిత్రమంతయు చెప్పివేయు నేమో.

శాంత: కాదు, కుమారునివలె పెంచుకొంటిమి.

విజ: [స్వగతము] మాలతి పోలికలు ఈతని మొగమునందు పొడ
కట్టుచున్నవి. [ప్రకాశముగ] ఏమీ! మీ యారసుండు కాఁడా?

మాధ: మరల ఇప్పుడే వచ్చెదను. [నిష్క్రమించును].

శాంత: ఇప్పటికి ఘోరము పడు నెనిమిది సంవత్సరములకు పూర్వము
ఒకనాటిరాత్రి ఎవరో మా మాజారపు సోపానములపై వానిని పడవేసిపోయి
రి. ప్రార్థన చే పరచాక యొకటి మా కీసంగతి యెఱిగించెను. మేము పోయి

చూచితిమి. ఆబిడ్డ మృతినొందినవానికలె నగపడెను. అంతట వైద్యుని రప్పించి పరీక్షింపజేసితిమి. శిశువునకు మూర్ఛకోగమనియు కొంతనేపటికి స్మృతికలుగవచ్చుననియు ఆతిండు చెప్పెను.

విజ: వింతగానున్నది!

శాంతి: మధ్యాహ్న మగునప్పటికి ఆబిడ్డ యేడువసాగెను. మా కప్పటికి సంతానము లేనందున దైవదత్తమని ఆపసిబిడ్డను పెంచుకొంటిమి.

విజ: అప్పటి కా బిడ్డకు ఎంత వయస్సుండినది?

శాంతి: బహుశా మూడు సంవత్సరము లుండవచ్చును.

విజ: ఆ పరిచారిక యిప్పుడున్నదా?

శాంతి: రెండుసంవత్సరములకు పూర్వము మరణించినది.

విజ: ఓహో!

శాంతి: మాధవుడెచ్చటికి పోయెను? — మీరు కొంచెము విశ్రమింపుడు.

[నిష్క్రమించును.]

విజ: [అలాచినామగ్నుడయి తిరుగుచు] — పరునేనిమిది — సంవత్సరములకు పూర్వము! — అప్పటికి రెండుమూడు సంవత్సరముల బాలుడు! — స్మృతితిప్పి మృతునివలె పడియుండెను! ఇంతవఱకు కొంచె మించుమించు సంపాదించున్నది! మాలతి మొగము పోలికలు గలవాడు మఱియెవ్వఁడుగ నుండును? ఓ! వంచించబడితిని. ఆవైద్యుఁడు నన్ను మోసగించి విషమునకుమాటు మరణమువంటి మైకము కప్పించు నేదియో మత్తుపదార్థమునిచ్చియుండును. అవునవును! బాలునిశవమును దహనము చేయవలయునని నేనంటిని. శిశువు గావున భూమిలో నిక్షేపించుట యుక్తమని ఆవైద్యుఁడుచెప్పెను. ఆ నాటి రాత్రియే నిక్షేపింపబడెను. అతఁడే రహస్యముగ ఆ శిశువును తెచ్చి సంతానరహితులైన వీరి హజారపు

ముంగిట ఏలయించి పోయియుండరాదు? తరువాత చెందుమాడుదినములకే యాతఁడు కాశీయాత్రకినిచెప్పి యూరువెడలెను. ఇంతవఱకు పోబడియే లేదు. అన్నియు సరిపోవుచున్నవి. ఇది యథార్థమైయుండునా? లేక నాభావ నయా? వానికి కుడితొడపై పెద్ద పుట్టుమచ్చ యుండవలయును; ఆ యాన వాలె సత్యమును నిగ్గయింపఁగలదు.

[మాధవవర్మయు సమర సేనుఁడును హాసేళింతురు]

విజ: విచ్చేయుఁడు.

సమర సేనుఁడు: మాధవవర్మగారు మనలను చాల స్నేహముతో విచారించుచున్నారు. మన పరివారమున కంతయు సంతృప్తికరముగా నేర్పాటులు గావించిరి.

విజ: మాధవవర్మగారికి మనము కృతజ్ఞులము.

మాధవవర్మ: ఇందు నా యోగ్యతయేమియు లేదు. అంతయు శాంతవర్మగారి యుత్తరువు.

విజ: మిమ్ములను గాంచినప్పటినుండియు మీయెడల నాకు బంధు ప్రీతి పొడచుచున్నది. శాంతవర్మగారు మిమ్ము సొంత కుమారునివలె ఆదరింతురని తలంచెదను.

మాధ: అవును. తండ్రివలె నన్ను నాగరింతురు. [స్వగతము] ఈతని గాంచినంతనె నిర్దిమిత్తయుగ నాకు వికర్షణయు కలుగుచున్నది. ఇతఁడు మా కుటుంబ రహస్యములను నెమ్మదిగ జాఁజేయుటకు యత్నించుచున్నాఁడు.

విజ: రాజశేఖరవర్మగారుకూడ మిమ్ము సోదరప్రితిలో చూచుచుందురు గదా?

మాధ: అవును.

విజ: [స్వగతము] నా యుక్తేశమును వీడు గ్రహించియుండును; పృథ్వీత్తరములు పోతానాకరముగ లేవు. [ప్రకాశముగ] మీ రేయేగ్రంథములు చదివితీరి? మహాభారత ప్రియులైన శాంతవర్మగారు మీ కాపురాణమును చెప్పించియుండురు.

మాధ: చెప్పించిరి. [స్వగతము] ఈతడు నూక్కుబుద్ధి. శాంతవర్మగారి లోపమును కనిపెట్టెను.

విజ: మీకు జ్యోతిషమును గుతించి యేమైన తెలియునా?

మాధ: తెలియదు.

సమ: [స్వగతము] ఏల యీతని నిన్ని ప్రశ్నలడుగు చున్నాడు? దేనికో గుటిపెట్టి నట్లున్నది.

విజ: సామదీక శాస్త్రమున పరిచయముగలదా?

సమ: ఈ శాస్త్రములన్నియు మాధవవర్మగారికేల తెలియునా?

విజ: తెలిసియుండిన మేలె. శాంతవర్మగా రీలాటి శాస్త్రములు చెప్పించియుండురని యూహించితిని. సామాన్యమైన పుట్టుమచ్చల శాస్త్రము గూడ మీకు తెలియదా?

మాధ: తెలియదు. మీకు తెలియునా?

విజ: కొంతవఱకు తెలియును.

మాధ: నా కుడితొడపై అరచేయియంత మచ్చగలదు. దానికి ఫలితమేమి?

విజ: [ఉద్రిక్తచిత్తుడై] సత్యముగనా? చెప్పుము!

మాధ: కలదు [స్వగతము] ఏలయిట్లు కలత చెందుచున్నాడు?

విజ: మిత్రమా, నీ వదృష్టవంతుండవు.

మాధ: పరాశ్రయన కేమి యదృష్టము?

సమ: [స్వగతము] ఈతనికి ప్రతికూలమైన రహస్యమేదియో బయటబడినది. అది అంతముఖ్యమైనదిగాకున్న ఇంతకలవర మెందుకు?

విజ: నాకు ప్రయాణాయాస మింకను తీఱలేదు. కొంచెము విశ్రాంతి మించెదను.

మాధ: అట్లే. [స్వగతము] ఈతని చర్య దురూహ్యముగనున్నది. పుట్టుమచ్చ యనినంత నె సంక్షుభమాననుండయ్యెను!

[నిష్క్రమించును]

విజ: [కోపముతో] ఇప్పు డన్ని సందియములు తీతినవి, నాప్రయోగమింత వ్యర్థమైపోవునా? నా మాయాజాలములో తగుల్కొనిన యొకఁడుగ ఇట్లు తప్పించుకొని వెదలిపోవునా? [అపహేళక బయలవలొకించును]

సమ: మీరేల యిట్లు కలత చెందితిరి? ఇందుకు పుట్టుమచ్చయే కారణము కాదుగదా?

విజ: [అ మాటలు విననియట్లు] బిడ్డయుఁ దండి! ననుసరించెనని నమ్మియుంటి? ఆ! నే నుద్దేశింపని మూలనుండి నాశాస్త్రక పట్టుపిడుగు నెత్తి మెజాతెను.

సమ: కడచిన విషయమును జ్ఞప్తికి తెచ్చుచున్నారు.

విజ: ఆవిషయము ఇంకను గడవలేదు. ప్రత్యక్షముగా నగపడుచున్నది. మనము అవివేకులమైతిమి. వంచించఁబడితిమి. నరేంద్రుఁడు బ్రతికియున్నాఁడు. వాఁడే ఈ మాధవవర్మ.

సమ: [అశ్చర్యముతో] అటులనా! మన మొకటి తలచిన దైన మొకటి తలచెను. ఇదెట్లు సంభవించెను?

విజ: ఆవైమధుఁడే యిందుకు మూలమైయుండును. ఇంతమాత్రమునకే నేనేల యపజయము స్వీకరింపవలయును? ఎట్టి యభ్యంతరములైనను నాయాశా ప్రవీపము నార్పలేవు. నిరుత్సాహమెట్టిదో నే నెఱుంగను. నా హృదయమువదననెట్టిసయకు. విఘ్నపరంపరలారా, మీతో పంతుము వైచెదను. నా భావ్యభ్యున్నతికి మార్గము నరికట్టు మిమ్ము నా యూర్పుగాలిచే పటాపంచలు గావించెదను. భాగధేయమునకు విధేయత శిక్షించెదను.

సమ: ఇంకను మన చేయి దాటలేదు.

విజ: సమరసేనా, పొమ్మ. పొమ్మ. చెల్లాచెడ్డైన నాభావములను ఏకాంతమున చిక్క బట్టవలయును.

సమ: మరల దర్శించెదను. [నిష్క్రమించును]

విజ: ఉపకరణ సమీకరణమునందు పొరపడితిని. పొరపాటు మానవ సహజము. ఇందు విధిచేప్పయేమి?

మానవుడైనవాడు పదిమాటలు యత్నము సల్పియు జయశ్రీని వరింపజేసి చలచిత్తులు పొప్తమటండు దానిని; [దం మాన యుతుల్ తమ క్తిని బ్రమాణముగా గఱుకోరు; చూచెగాని యద్వైతమే యొకటి గల్గిన, దానికి నాకు యుద్ధమే!

[ఏనగింపుతో] ఆ! తూ—విధి—విధి.

[తెర బాటును]

స్థలము ర: అంతఃపురము.

[తెరయెత్తునప్పటికి యశోధర దీనవదనయై నైటకొం
గుతో కన్నీరు తుడుచుకొనుచుండును. రాజశేఖరుడు
ప్రవేశించును]

రాజశేఖరు: అమ్మా, యెందుకు రమ్మంటివి?

యశోధర: నాయనా, యిటురమ్మ. కూర్చుండుము.

రాజ: [అమ్మప్రక్కన కూర్చుండును.]

యశో: శేఖరా, యిక మనమేమిచేయగలము? మీ తండ్రిపట్టిన
పట్టు విడువకున్నాడు. ముసలితనపు ముక్కోపము; నేనేమి చెప్పబోయినను
అవి ధేయనని శంకించుచుండును. తండ్రిని శ్చయమును విని మనోరమ రేయం
బవలు తనలో తాను కుమిలి కుమిలి పరితపించుచున్నది. రెండుదినముల
నుండియు మంచినీరైన త్రావక కృశించుచున్నది. కన్నీరు నించి నించి కను
తెప్పలు వాచిపోయియున్నవి. ఆ బిడ్డమరవస్థ చూచినప్పుడు కన్నకడు నెట్లు
దరికొనక పోవును? నాయనా, యీడువారి మనసుకోతలు మీ కేమి తెలి
యును?

రాజ: అమ్మా, మనోరమను విజయవర్మకిచ్చి వివాహము చేయుట
నాకును అంత సమ్యతము కాదు. నిన్న ఆయన విడిదికి పోయియుంటిని. నేను
పోవునప్పటికి ఏలశో కోపోద్రిక్త మానసుడైనటుల నిప్పులు గ్రక్క
నాడిచూపులతో బయలవలొకించుచుండెను. ఆతతాయి కూరస్వభా
వమును ప్రతిబింబించుచుండిన ఆతని ముఖము నన్ను చూచిన తత్క్షణమే
దరహానిత దీప్తమై వింతగొల్పినది.

యశో: నాయనా, ఆయన అంతకోపపడుటకు మనమేమి యగో
రవము చేసితిమి?

రాజు: ఆయన నడవడి యేదో కొంతచిత్రముగ నున్నది!

యశో: అట్టి కపటాత్ముని మీతండ్రి యెట్లు సద్గుణసంపన్నుడని నమ్మెను?

కడుపు చుమ్మలువాఁగఁగాంచి పెంచి,

నేడు చేసేతఁ గూఁతురిఁ బాడుకూప

మునఁ బడంగ నెట్టులఁ దోఁతు? ముప్పుదప్పు

సరణి లేదాకొ? నీవైన సాయపడవా?

రాజు: అమ్మా, చింతిల్లకుము. నాయనకు మరల చెప్పిచూచెదము. వినఁజేసి మహార్తము వేళకు మనోరమ నెవ్వోటికైన దాఁటవేసికొని పోయెదను. ప్రస్తుత మంత్రికన్న వేఱు ఉపాయములేదు.

యశో: విజయవర్మగారు ఆవమానింపఁబడినట్లు కోపగించు కొందురుగదా!

రాజు: ఆతనికోపము మనల కేమిసేయును?

[మాధవనర్మ ప్రవేశించును]

మాడవవర్మ: అమ్మా—

రాజు: మాధవా, మేమిప్పుడు నీవు వినఁగూడని కుటుంబ రహస్యములు మాటలాడుకొనుచున్నాము. తరువాత గమ్ము.

మాధ: [కోప మడఁచుకొన్న వానివలె నటించి నిష్క్రమించును.]

యశో: కేఖగా, మాధవునియెడ నీప్రవర్తనము చాల నింద్యముగ నున్నది. నిష్కేతుకముగ వానిని నీ వవమానించుచుందువు. మానమర్యాద లెఱిగిన మాధవుడు నీ పొగరుబోతుమాటల కెంత నొచ్చుకొనియుండును?

రాజు: వానిని నేను క్షణముగ దూషించుటలేదు. మన కుటుంబమున వాని యంతరమును వాఁడెఱుంగవలయును. మీచనవును వాఁడు

దుర్వినియోగ పెట్టుచున్నాడు. నాయెదుటకూడ మనోరమతో స్వేచ్ఛగ మాటలాడుచుండును. వారిరువురు పాచికలాడునప్పుడు నేను కోరినను వారు నన్ను ఆటలోనికి రానియ్యరు. వారిరువురి కలుపుగోలుతనము నా కేవలము పుట్టించుచున్నది.

యశో: కుమారా, పిన్నటినాటనుండియు మీరు ముగ్ధురొక్క చోట వెరిగితిరి. ఒక్కకొరమున గుడిచి, యొక్కచుంచమున నిదురించితిరి. మొన్న మొన్నటి వఱకు పరమాపులుగ నుంటిరి. మాధవుడు నీ యనూయకు పాత్రుడగు కాడు. గొప్పబుద్ధివహింపుము. మనోరమ యింకను బాల్య వినోదముల విడనాడదు.

రాజ: అమ్మా, నీ వేమైన ననుకొందువుగాక, నేను మాత్రమే మొక మాటచెప్పచున్నాను: ఇంకమీద మనోరమ మాధవునితో కలసిమెలసి యుండరాదు. నీకుమారిక ప్రవర్తనమునకు నీవు బాధ్యురాలవు. తెలిసికొమ్ము.

[నిష్క్రమించును]

యశో: ఇంకమీద పారిరువురు కలసిమెలసి యుండరు. రాజశేఖరుడు తిండిగియంతలాడు. పట్టినపట్టు విడువడు. అయ్యో, మాధవా, నీ వెప్పుడైన వెడలవలసినవాడవేనా! ఏపల్లెతయో పెంచుకొనియున్న నీకిట్టి యిక్కటులు వచ్చియుండవుగా! రాజశేఖరుని యుద్దేశ మటుండనిచ్చి, మనోరమకును మాధవునకుఁగల చనవును కొంతమట్టుకు తగ్గించుటయే యచితమని నాకును దోచుచున్నది. వారిరువురికి పరిణయము దుస్సాధ్యము! అట్టియెడ పరస్పరానురాగము హృదయానుతాపమునకు మూలము కాఁగలదు అన్యపదేశముగ మాధవున కీ సందర్భములన్నియు తెలియజెప్పెదను.

[నిష్క్రమించును.]

[తెర జాటును.]

స్థలము గి: విడిది యిల్లు.

[విజయవర్మ సోఘాపై నానుకొని యొక పుస్తకము
చదువుచుండును. తెర యెత్తబడును]

విజయవర్మ: చాణక్యఁ డొక్కఁడే నా మనస్సుకెక్కిన నీతివేత్త!
సాంసారిక రాజకీయ ధర్మముల నాతఁడు భేదము నిరూపించెను. కార్య
దక్షులు ఫలసిద్ధికొఱవ నెంతటి కార్యములనైన నొనరింతురు.

[సమరసేనుఁడు ప్రవేశించును.]

విజ: ఏవైన కొత్త విశేషములు కనుగొంటివా?

సమరసేనుఁడు: [కూర్పుండి] తమరి దగ్గఱ విశేషములు వినవచ్చితిని.

విజ: అంతయేనా?—సమరసేనా, చిన్నబహుమానముతో ఎట్టి
పరిచారపుని నోటిరాళ్ళములైన ఊడిపోవును. ఈటటుంబ రహస్యములన్నియు
గ్రహించితిని. మనోరమ మాధవుని వలచియున్నదట! తల్లికిని కుమారున
కును నాసంబంధ మంగీకారము కాదట.

సమ: అటులనా! ఇంట నందఱును ప్రతికూలురైనపుడు శాంత
వర్మమాత్ర మేమి చేయును?

విజ: ఆతని కోరిపిడికిల్లిపై నాకు నమ్మకము గలదు—కాక
పోయినను నాకొక యుపాయము తోచుచున్నది.

సమ: నూచింపుఁడు! తత్క్షణమే నిర్వహించెదము.

విజ: రాజశేఖరుని రహస్యముగ మన దుర్గమున దాచియుంచ వల
యును. వాని సాహాయ్యములేనిదే రాణి స్వతంత్రముగ నేమియు చేయఁ
జాలదు.

సమ: అట్లయిన ఎప్పుటికిని రాజశేఖరవర్మ మనదుగ్గమును పొజ్జాముతో వదలరాదు.

విజ: అవును! అది నిశ్చయము.

సమ: మఱియొకటి యాలోచింపుఁడు. పుత్రహీనుడైన శాంతవర్మ మాధవు నింటనుంచుకొని మనోరమ నిచ్చి వివాహము చేయవచ్చును; అట్లే అగునేని మన ప్రియత్నములన్నియు విఫలములగును.

విజ: [నవ్వుచు] సమరనేనా, నేనంత మూఢుడవనుకొంటివా? పరస్పర ద్వేషముండుటవలన రాజశేఖరుని మాధవుడే చంపెనని రూపింపవచ్చును.

సమ: మీరు ప్రతిభావంతులు; మీయెదుట నేను మందమతిని.

విజ: మనోరమ మాధవునిపై ఆస వదలుకొనకతప్పదు.

సమ: శాంతవర్మకు మీరుతప్ప వేఱుగతి యుండదు.

విజ: ఇట్టిసూదర్శముల వివాహము కొంచెమాలస్యమైనను జరిగి తీరును.

సమ: పెండ్లికూతురితోడ అరణ్యముగ రాజ్యమును హస్తగతమగును.

విజ: నా భావిజీవితమును ప్రభాతమువలె స్వర్ణమయమై పొడకట్టుచున్నది!

సమ: మీ యనుచరుని జీవితముగూడ నట్లే యొనర్పవలయును.

విజ: సమరనేనా, నిన్ను వఱకు ననుకొంటివా? వసంతపురమున రాజప్రతినిధియగుట కంత తీసిపోవు.

సమ: [సంతోషముతో] మీ చిత్తము, నా భాగ్యము.

విజ: మన విప్రుడు ఊహ్యమైన యానందము ననుభవించుచు కర్తవ్యమునుమఱవరాదు. నేనిచ్చట కొన్నిదినము లుండవలసివచ్చును. నీవు పరివారమును దీసికొని హేమనగరమునకు వెడలుము. మన మాత్రీదేవికి ఇచ్చటి వృత్తాంతము లేవియు తెలియఁగూడదని పరిచారకుల హెచ్చరింపుము.

సమ: అట్లే. [స్వంతము] మాలతితో సంభాషించుటకు తరుణము దొరకినది.

విజ: మాధవుని వేటనేర్పును రాజశేఖరునియొద్ద అగ్గించి వానిలో అనూయ ప్రేరేపితిని; రాజశేఖరుడు తన నైపుణ్యము నాయెటుట ప్రదర్శింప నువ్వీశూరుచున్నాడు. ఈనాడు సాయంకాలమే మే మిర్వురము అరణ్యమునకు వత్తుము; నున పరివారములోని కొందఱుమాటు జేషములు ధరించి అచ్చట వేచియుండవలయును. సచుయముచూచి ఆతని కాలుసేతులు బంధించి గుట్టముపై వేసికొని ఈ నాటిరాత్రియే పట్టణముజేర్చి పాతాళగృహమున దాచవలయును. ఇచ్చటను అచ్చటను ఈ రహస్యము ఎవ్వరికిని తెలియఁగూడదు.

సమ: అట్లే యొనర్చెదను.

విజ: [పుస్తకము చేతికి తీసికొని చూచుచుండును]

సమ: [స్వంతము] ఈతని యొక్కొక్కరహస్యమును నావాంఛాపూర్తికి ఒక్కొక్క సోపానమగుచున్నది. మాలతిని నేను పెండ్లిచేసికొని తీజుతలయు. అకాంతవై ననురాగము నాకు నానాటికి హెచ్చుచున్నది. ఎన్ని దినములు దాచఁగలను. ఏల దాచవలయును?

విజ: [తలయెత్తిజూచి] సమరసేనా. నీవింకను ఇచ్చటనే యున్నావా? నిదురలేని కలలు గనుట నానేధిపతులకు తగిన యుద్యోగము కాదు.

సమ: శిలాక్షరప్రాయమైన మీవాగ్దానము నామనమున మధురస్వప్నము సృజించినది.

విజ: అందుకు నాచైన సొడ్డు వెట్టెదవా? తీజికచూచి వాగ్దానవిరోధము ననుభవించెదము. నీకప్పగించిన కార్యము కాలయాపనము నేయక నిర్వహింపుము.

సమ: [తలవంచుకొని] నా సేవకు తగిన ప్రతిఫలము ముట్టునని నా కేమి నమ్మకము?

విజ: ఏమీ! నీ సందేహము వింతగొల్పుచున్నది. సమరసేనా, నా మొగముచూచి మాటాడుము. నిన్నెప్పుడైన మోసము చేసియుంటినా? — పొమ్ము, పొమ్ము, బేలవు కాకుము.

సమ: మీకు రాజ్యము చేకూరినది. వివాహమును కాబోవుచున్నది.

విజ: ఇదియొక కొత్తవిషయము కాదు.

సమ: కొత్తవిషయమే చెప్పెదను, నాకును పెండ్లిచేసికొనఁ గోరిక కలదు.

విజ: [నవ్వుచు] ఇందుకా యింత యుష్పోగాతము? అటులనే చేసికొమ్ము; నాకును సంతోషమెగదా!

సమ: వసంతపురమున రాజప్రతినిధి కాబోవు నాకు వధువు కూడ అనురూపవతిగ నుండవలయును.

విజ: [స్వగతము] చాలదూరము అంగ వేయుచున్నాడు. [ప్ర]కాశముగ] కన్యకను నిర్ణయించుకొంటివా?

సమ: నిర్ణయించుకొంటిని.

విజ: ఎవరు?

సమ: [క్రిందిచూపుతో] మాలతీదేవికి నేనంత తగని వరుడనుగాను.

విజ: [పిడు గడచినట్లు నిర్విణ్ణుడయి] మాలతీదేవికి నేనంత తగని వరుడనుగాను! [కోపముతో] తగిన వరుడని యెవరు చెప్పిరి?

సమ: నే ననుకొంటిని.

విజ: [కోపముతో] సమరసేనా, నీవు తలక్రిందుగా నడచుట లేదుగదా? నీకు చిత్తచాంచల్యము గలిగినదా? లేక కల గనుచున్నావా? ఇతరుడనే యైయున్న ఈ యసంగత ప్రలాపములకు నిన్ను మన్నించి యుండను. హాస్యాస్పదుడవు కాకుము.

సమ: మాలతీ దేవిపై మీకు ప్రీతిలేదు. ఆకస్యము శిక్షించుటకుగా నాకిచ్చి వివాహము చేయుడు.

విజ: నీవు బుద్ధిమంతుడవేని ఈవిషయమై మఱొక్కమాటయైన నెత్తకుము. ఇంత తారతమ్య మెఱుంగనివాడవని నే నెన్నడును తలప లేదు.

సమ: ఇదియే కడపటి మాటయా?

విజ: ముమ్మాటికి.

సమ: ఏనుఁగు తన నెత్తిపయి తానే మన్నుచుల్లుకొనును.

విజ: ఓరీ, నీచుఁడా, నన్ను బెదరించి లోఁగొనఁ జూచెదవా?

సమ: మాధవవర్మకే నేనట్టి సాహాయ్య మొనరించియుందునేని—

[నిష్క్రమించును.]

విజ: ఈ రహస్యముకూడ వీనికిఁ దెలిసిపోయెను! నా తెలివితక్కువ తనమునే నిందించుకొనవలయును. నానాఁటికి వీనికి నాపై నధికారము హెచ్చుచున్నది. ఈ దుర్మార్గుఁడు బ్రతికియున్నంత వఱకు నాగుండెలు కుదుటపడవు — సమరసేనా,

[పలుకఁడు] సమరసేనా, [పలుకఁడు]

[అటు నిటు తిరుగును]

ఇంతలో నెచ్చటికిపోయెను? మాధవుని యొద్దకుపోయి యుండఁడు గదా? సమరసేనా,

[పలుకఁడు] ఎవఁడురా అక్కడ?

పరిచారకుడు: స్వామి.

విజ: సేనాధిపతి ఎచ్చటికిపోయెనో త్వరితముగ పిలిచికొనిరమ్మ.

పరి: ఆజ్ఞ.

[నిష్క్రమించును]

విజ: [అటునిటుతిరుగుచు] ఆతడెక్కడకు పోయియుండును? ఇంత యనాలోచితముగ కార్యముచేయునా? చేయుడు; చేయుడు, ఏల యంతవఱకు రాడు? — సమర సేనా.

[సమర సేనుడు ప్రవేశించును.]

సమర సేనుడు: నన్ను పిలిపించితిరా?

విజ: అడుదానివలె అలగిపోవుట ఎప్పుడు నేర్చుకొంటివి? కూర్చుండుము.

సమ: [నిలువబడి] నాతోడ మీకు పనితీతినది; నే నీక నుండిన నేమి పోయిన నేమి?

విజ: [కూర్చుండి] కూర్చుండుము. మంచిబుద్ధితో ఈవిషయమును మరల నాలోచింపుము. నీకోరిక యసంగతమని యుప్పటికే నీకు తోచియుండును. మనము లోకదూషణమునకుఁ బాల్పడుదుము; వింత వింత కింవదంతులు పుట్టును.

సమ: కింవదంతులకు క్రొత్తగా భయపడుచున్నామా? అసమృతి నింత శాఖాదంకిమణముగ నుపదేశించుట యెందుకు? బోనా- కాదా, ఒకమాటచెప్పుడు. పోయెదను.

విజ: సమర సేనా, నీవై ద్వేషముతో నిట్లు చెప్పుటలేదు. లోకుల యాడికొలుకు వెదికి సందేహించితిని. నీకంత యావశ్యకమని తోచినప్పుడు నీ యభీప్రయ నెఱవేర్చియే తీరుదును. నీకింకను సందేహమా?

సమ: నా సందేహము తీతినది.

విజ: ఇక త్వరితముగ వెడలిపోమ్మ. జాగరూకుడవై అంతయు నిర్వహింపుము.

సమ: పోయివచ్చెదను. మరణపర్యంతము మీ మేలుపఱవను.

[నిష్క్రమించును]

విజ: న న్నావేశించిన పితామహులు తొలగినట్లునైనది. ప్రతిపదము నందును వీనిదే నాకు చింత; నాజీవిత మీ నీచుని మూలమున గుర్తొక్కగఱచుచున్నది. ఏలాటి సందేహమున కెవమిమ్మని స్నేహముతో ప్రవర్తించి సమయముచూచి మట్టు పెట్టెదను.

[రాజశేఖరుడు ప్రవేశించును]

రాజశేఖరుడు: వేటకు వచ్చెదరా?

విజ: నాకు కొంచెము తలనొప్పిగానున్నది; అయినను నీ వెను వెంటనే వచ్చెదను.

రాజ: అలసింపకుడు. [నిష్క్రమించును.]

విజ: రాజశేఖరుడు తనవేటనైపుణ్యము చూపుటకు నుద్విఘాతముచున్నాడు కాబోలు!

[అచ్యుతవర్మ ప్రవేశించును]

అచ్యుతవర్మ: జయము, జయము!

విజ: అచ్యుతవర్మా, సమరసేనుడు ప్రయాణ సన్నాహము చేయుచున్నాడా?

అచ్యు: మే మిక ఆతని అధికారము లెక్కనేయును. నా అధీనములోనుండు పరివారము ముందర ఆతడు నన్ను నీచముగ నిందించెను. ఆ గర్వాంధుడు ఏలినవారిని శ్రేతము లెక్కనేయుటలేదు.

విజ: ఆతడేమైన నొడలుతప్ప త్రాగియున్నాడా?

అచ్యు: ఇదియంతయు దేవరవారి యాదరణమువలన వచ్చిన కండ్ కావరము. లేకయుండిన ఆతని నప్పుడే—

విజ: ఇటురమ్మ [తీన్నగా] వానిపై నా కాదరము పోయినది.

ఆ నీచుడు నాదయకు పాత్రుడు కాడు. వానియద్యోగమును నీవు నిర్వహింప సభిలషింతువా?

... అచ్యుత: దేవర కరుణ.

విజ: మిగత విషయము నీ పూరింపఁగలవు. సమయము చూడుము, ఇచ్చట కాదు; తెలిసినదా?

అచ్యుత: గ్రహించితిని.

విజ: పాము నీయదృష్టము నీచేతిలోనున్నది.

అచ్యుత: మహాభాగ్యము. [నిష్క్రమించును]

విజ: రాజశేఖరుడు నాకొఱకు వేచియుండు నేమో.

[నిష్క్రమించును.]

తెరజూలును.

స్థలము ౬: అరణ్యము

[మనోరమయు చేటికయు ప్రవేశింతురు.]

చేటిక: అమ్మా, యింక మన మింటికి మళ్ళదాం, రాణిగారితో గూడ చెప్పిరాలేదు. అన్నయ్యగారు మాస్తే కోపగించుకొంటారు.

మనోరమ: శ్యామలా, నాకు అంశఃపురముకంటే ఈయరణ్యమే వేయింతలు సుఖప్రదముగనున్నది. ఇచ్చట చెట్టుచేమలు పనికిమాలిన బోధ లొనరించి ప్రాణము విసిగింపవు.

శ్యామల: తిండిగారు పట్టినపట్టు విడువరు; మొన్నవచ్చిన కొత్త దొరగారు పెద్దదొరగార్ని మచ్చుమందుసల్లి లోపఱచుకొన్నట్లుంది.

మనో: మా నాయన ఉత్సాహవంతుడు, సదుద్దేశముతోనే నా హృదయమును చిందఱవందఱగ త్రొక్కుచున్నాడు—ఏమే, మాధవుని ఈవేళ చూచితివా? రెండుదినములనుండియు నాకంటి కగపడుటలేదు.

శ్యామ: ఆయన్ని ఈనాటి పొద్దున చూచాను. అమ్మా, ముందటి మాదవయ్య దొరగారుకారు— ఆనడుపు ఆచూపులు మాటిపోయినాయి. షిచ్చివాడిలాగా తిరుగుతుంటాడు.

మనో: నా దుఃఖాగ్ని హృదయదాహకమైనను తల్లి యోదార్పణ చే కొంత చల్లవడుచున్నది. పాపము! మాధవుని ఊరడించువారెవరు?— శ్యామలా, మాధవుని గంభీర స్వభావమును నీవెప్పుడైన కనిపెట్టితివా? తన దుఃఖము వెలితోనైన చెప్పికొనఁడు; భారమును అసహాయుడుగ వహించును.

శ్యామ: నిన్న మన శేకరయ్యదొరగారు ఎందుకో కోపగించుకొన్నారు. ఆయన వినిపించుకోకుండా తలవంచుకొని వెళ్ళిపోయినారు.

మనో: మాధవపుడు నివ్రలుగప్పిన నిశ్చయ.

[మాధవవర్మ అన్యాయత్త చిత్తుడయి కిగ్గింద చూపుతో
పగివేశించును.]

శ్యామ: అమ్మ, వారుగో! మాధవయ్య దొరగారు. ఇక్కడికే
వస్తున్నారు.

మనో: [అతుగతతో] ఏడి? — [చూచి] సాతాళ పర్యంతము
నంటుచూపు! మొగ మేదియో ఘోరసిద్ధయమును పక్కటించుచున్నది! —
మాధవా, ఏమి యీ స్వరూపము?

మాధవవర్మ: [మెల్లంగ తలయెత్తిచూచి] న నోరనూ, యదృశ్య శక్తి
యాహ్వనము బలవత్తరము. స్వతంత్ర జీవిత యాత్రా మహాసముద్రా
వర్తనమున ఏకాకినై దుముక్క బొవుచున్నాను. వీడ్కొలుపుము.

మనో: [కలతచెంది] నీమాటలు నాకర్థమగుటలేదు. ఏమి చూత్రా?
వీడ్కొలుపుట యేమి?

మాధ: ఇంకొక్క నిమిష మైనను ఈ యవమానకరమైన జీవనమును
గడపజాలను. ఓరుప్పనకుంగూడ నొక మేరయిండును. నే నెవ్వడను? మీ
యింట నే నేల యదవత్రావుడు త్రాగుచుండవలయును? అజ్ఞాతజన్మడను,
పవిత్రమగు మీ కులీనత కేల కళంకములేవలయును?

మనో: మాధవా, నిన్నెవలైన దూషించిరా? రాజశేఖరుఁ డేమైన
కానిమాటలు పల్కెనా? తండ్రితోందరపడి కోపగించుకొనలేదుగదా?

మాధ: ఒక్కరాజశేఖరుఁడే కాదు, నేను జూచు ప్రతిపక్షమును
న న్నవమానించుచున్నది. పారతంత్ర్య వివచాయువునందు నానావన
కుసుము వివర్ణమయి జీర్ణించిపోవుచున్నది. కఠినుకుములను నిష్కవచమైన
నావక్షుఃస్థలముతో నెదుర్కొనఁగలను గాని, మర్మభేదకములగు నెత్తిరొడుపు

లను, అన్యాయదేశ మామణములను సహింపజాలను. పరిత్యక్తముగ నీవు నాశ్చర్యమును చూడఁగలుగుచునేని, ఒక్కొక్క యణమాత్రస్థలము నొక్కొక్కతము! ఒక్కొక్కతమును రక్షిస్తావు! ఒక్కొక్క రక్షించువును నాజీవిత సారము!

మనో: అయ్యో! నీవెన్నడును నింత కలఁత నొందియెఱుంగవు. ఆ హింసాభావము రాజశేఖరుఁడే నిన్ను మితమీఱ నొప్పించియుండవలయును.

శ్యామ: అనుమానమెందుకమ్మా? నిజంగానే వుండవచ్చును.

మాధవ: మనోరమా, నేను బిచ్చకత్తై విడ్డవని తూలనాడినందుకు నాకేమి యవమానములేదు; లోకమున నందఱును భాగ్యవంతులుగ నుండరు. — నేను జారిజీకుమారుడనా? తన యపవిత్రకళకమును కప్పిపుచ్చుటకు మాత్రమే నన్ను నిష్ప్రియముగ పాఱవైచినరా? [సంతుష్ట చిహ్నము] మా తల్లిచారిణి! దుస్సహము — ఓరి రాజశేఖరా, నేను మాతండ్రికి మరణ పర్యంతము ఋణపడియుండనియెడల — [కత్తిపైచేయి వేయును.]

మనో: ప్రాణమిత్రమా, నన్ను గుఱించియైన ఆఖాళికుని నీచోక్తులు మన్నింపుచుని వేడికొనుటకును నోరాడకున్నది.

మాధవ: వీడ్కోలువును. కాలయాపకమగుచున్నది. నీయునురాగ సమ్యక్తమును మహాప్రదీపమును చేతనుంచుకొని నాజీవితకాళ రాత్రి నంతయు నిర్భయముగ గడపెదను. [కదలును.]

మనో: [చేయిపట్టుకొని] నీవు నిజముగ వెడలవలయునా? ఇంకొక యుపాయములేదా?

మాధవ: నే నింకొక్క నిమిషమైన యాయింట నుండజాలను. ఈ బూటకపు జీవనము నాకు నరకము వలెనున్నది. రాజులయింట నునికి — సర్వ సౌఖ్యము లనుభవించుచున్నట్టు లగుపడుట — హృదయముమాత్రము బయటి తగపడని అంపకొఁతలతో జడరితమగుట! ఇది యేటి బ్రతుకు?

మనో: నీయూరడింపులతో నాహృదయభారమును దేలిక పఱచుకొనఁ దలంచి యుంటినిగాని, నీదుఃఖమును చూచి నాసాదమింగి కొంటిని. మాధవా, అన్న యపరాధమునకు నాపై కసితీర్చుకొందువా?

మాధ: నా మానత్యాగము నీసౌఖ్యమునకు గోరంతయైన నుపకరించునెడల, అదియే గాదు పాపిణత్యాగముకూడ నాకిష్టమే.

మనో: మన యనురాగలత నిరాలంబముగ కృశింప వలసినదేనా?

మాధ: మాటిమాటికి పొడిచి చంపెదవు? నేను రాజపుత్రుఁడనుకాను.

మనో: నీవు స్మృతిని భగ్నముచేయలేవా?

మాధ: స్మృతిని గాలంబు నశియింపఁ జేయువగుదు

నీకడన యున్న దయసేయుమో కులీన,

నీరమైనను విషమైన నీ వొసంగ

నమ్మతరసమట్లు తనివార నానువాడ.

మనో: మాధవా, నీసహవాసములేని బ్రతుకు నాకు జీవన్మరణముగ నేను నిశ్చయించు కొంటిని.

మాధ: [దుఃఖోద్వేగముతో] ఏమనుచున్నావు? ఈయజ్ఞాత జన్మఁడు, ఈకులహీనుఁడు, ఈపరాన్న భోక్త, — దుస్సానిభ్యము, దుస్సానిభ్యము! నీవేడ, నేనేడ? ఏల యిపిచ్చిభ్రమ గొల్పుచున్నావు? దురదృష్టమునకు భాగింతి; భాగింతికి ఆశాభంగము; ఆశాభంగమునకు ఆకాలమరణము; చక్కని సంతాన పరంపర!

వనితా, నీవొక ధావమాన మధురస్వప్నంబవై మన్మథో ఘనమార్గంబునఁ దేలియాడెదవు దక్కరాని దూరంబునక, నను నచ్చోటికి రమ్మటంచుఁ గనుసన్నన్ బిల్తువేగాని, నీ వనుమానింపపు నా విపక్షతను; పేరాసల్ వృథావేదనల్!

వనో: మాధవా, నీకు మరణింప నిచ్చకలదా?

అదిగో! యాగిరి శృంగమెక్కుదము సంధ్యార క్తవర్ణాంకితాం
బుద రమ్యాంబర భిత్తిపై మన వపుహ్మర్తుల్ మఱచిత్ర సౌ-
పదరూపింప, నభుక్తమా వలపుతాపంబుల్ శమింపంగ, బే-
రెద కౌగిళ్ళ సుఖించి కిందినదిలోనే దూకి నిద్రింతమా?

శ్యామ: అన్నయ్యగా రిక్కడికే వస్తున్నారు!

వనో: ఏడి! విజయవర్మగారు గూడ వచ్చుచున్నారు. నే నిక-
బోయెదను. అన్న కోపగించు కొన్నను సహింపుము.

[విజయవర్మ రాజశేఖరులు పర్యవేళింతురు]

రాజశేఖరుడు: [స్వగతము] వీ రింకా మాటలాడుచుండి, మమ్ము
చూచి వనోరమ చెల్లచాటునకు పోయినది. [ప్రకాశముగ] ఓరి, నీకింకను
జ్ఞానములేదా? నీ యంతరమును నీ వెఱుంగవా? మాయనూటలతో ఆ
యమాయికను లోఁబఱచుకొన యత్నించుచున్నావా? ఓరి దుష్టాతీ, నిన్నిష్టా-
డే యీవన దేవతలకు బలియిచ్చెదను.

[కత్తిదూసి మాధవునివైకిపోవును. అంతలో వనోరను రాజశేఖర
మాధవుల మధ్యకువచ్చి రాజశేఖరుని పట్టుకొని,]

వనోరమ: అన్నా, తొందరపడకుము. మాధవుడేల యింతటి పగ
వాడాయెను?

మాధ: [గంభీర నిర్లక్ష్యభావముతో] రాజశేఖరా, యా యాట
వస్తువును దాచియుంచుకొనుము.

రాజ: [కోపముతో] ఏమీ, ఈకరవాలము నీహృదయ రక్తమును
ద్రావునపుడు విషవ్యాళమని తెలిసికొందువు.

మాధ: [రాజశేఖరుని కరవాలమును పెరికి కొంచెముదూగముగ పడవైచి] మహానాయకుడా, అదిగో! నీకరవాలము పట్టిదాకి కఱకు మాయను. చక్కగ తుడిచి యెరులో దాచిపెట్టికొమ్ము.

మనో: మాధవా, నీవుకూడ అన్నకోపమునకు తగునట్లు ఆటలాడుచున్నావు.

రాజ: ఓరి కృతఘ్నుడా, నిన్నింతకఱకె చంపకుండినది తప్ప! [క్రిందపడియున్న కత్తితీసికొని వైకిచూకును]

మనో: అన్నా, చున్నింపుము, మన్నింపుము.

రాజ: వెడలిపోయ్! సిగ్గులేనిదానా, మాన మర్యాదలెఱుంగవు. పరపురుషుల యెదుట స్వచ్ఛంద విహారిణివలె నాట్రయాడెదవు.

మనో: [మాధవుని తిట్లు అర్థగర్భితముగ చూచి వెడలిపోవును]

రాజ: ఓరీ, నీవు తిన్నయింటికి దోచివాయు సల్పవాడవు. చిన్న నాట్రనుండి మాయంటపెరిగిన దోషమున పాపశంకచే నిన్ను మన్నించితిని. వెడలిపోయ్. ఇక మా దివాణమున నడుగుపెట్టకుము. [విజయవర్మ దగ్గఱకుపోయి] నున మిక పోదము రండు.

విజ: [స్వగతము] ఆంతయు నా యాగోచన కనుకూలముగ నే పరిణమించుచున్నది! ఈయనదృశ బావణ్యవతి కొఱకైన మాధవుని తుద ముట్టింపవలయును. [ప్రకాశముగ] మిత్రమా, నాకు తలనొప్పి మఱింత హెచ్చుచున్నది; నేను కొంత తడవు విశ్రమింపవలయును [జనాంతికము] నీవు మాధవునివై కనుపఱచిన శౌర్యము నా కచ్చెరుపు గలిగించినది. భేష్! రాజశేఖరా, భేష్! [వీపుతట్టును.]

రాజ: [జనాంతికము] కనికరముతో వానిని చంపక వడలితిని; లేకున్న ఇంతకఱకెవాని కభేదమువై కాకులు గ్రద్దలు గీగావులాడుచుండెడివి. మీరు ఇంటికి పోయెదరా?

విజ: నదుట తైలము రాచికొని కొంత విశ్రమించిననేగాని యు
పశమించునట్లులేదు.

రాజ: నేను పోయెదను.

విజ: నీవు ఒంటరిగా వేటాడెనవా?

రాజ: ఈ యరణ్యము మాకు చిరపరిచితము.

[నిష్క్రమించును]

విజ: [స్వగతము] వెడలుము. పాతాళస్వహముగూడ చిర పర
చితము కాంగలదు. [నిష్క్రమించును.]

మాధ: [ఉద్ధోమఖండై అటునిటు తిరుగుచు] మనోరమ నాస్థి
తిని మఱింత భరోస మొనరించుచున్నది. నేను వెడలి పోవుదునేని ఆసుకుమార
హృదయ శిష్టక పాణి పరిత్యాగము కావించుకొనును. ఇన్ని దూషణము
లకు, అవమానములకు న్యాయము ఇంక నే నెట్లు వారి దివాణమున నివసించు
నాను? పిరియకళి, ఎట్టికేవల సుఖమును తెచ్చిపెట్టితివి! ఎట్టి పిచ్చి
యాస పురికొల్పితివి!

ప్రతి ఫలించిన చంద్ర బింబంబుగాంచి

యురముపై నిమరించుచు నున్నద నెడి

భాంతిని సుఖించు గుముదా కరంబు సరసి;

ఎంతదూరమ్ము, రెంటికి నెంత యెడము!

[నేపథ్యమున:] ఓమాధవా, పండి, చచ్చితిని—చచ్చితిని—పండి.

[అని దూరమునండి వినబడును.]

మాధ: ఏమది? [ఒరనుండి కత్తిలాగికొని పరుగెత్తును]

తెరపడును.

స్థలము ౭: కొలువుకూటము.

[శాంతవర్మయు విజయవర్మయు కూర్చుండి, తెర యెత్తునప్పటికి సంభాషించు వైఖరిలో నుందురు.]

శాంతవర్మ: [దుఃఖముతో] అయ్యో! యింకెక్కడి రాజశేఖరుడు! ఇంకను బ్రతికియున్నాడా? రాత్రియంతయు దివిటీలు వేయించి యడవి యంతయు వెదకించితిని—మీరేల వాని నొంటరిగ వదిలివచ్చితిరి?

విజయవర్మ: నేనెంత బ్రతిమాలినను వినక యుత్తరపు దిక్కునకు పోయెను. నేనుగూడ వెంబడింపఁ దలచితినిగాని, గొడ్డటితో చీల్చినట్టు తలనొప్పి పుట్టచుండెను. విశ్రామింపవలయునని యింటికే వచ్చితిని. మాధవ వర్మగారు మాత్రము అడవియందే యుండిరి.

శాంత: ఏమీ, మాధవుడచ్చట నుండెనా? మాధవుఁడేడి?—
మాధవా.

[మాధవవర్మ ప్రవేశించును.]

శాంత: నీవుకూడ వేటకు పోయియుంటివా?

మాధవవర్మ: లేదు. ఏదూర దేశమైన పరుగైత్తి పోవుటకు పోవుచుంటిని కాని, నావిధి మరల నన్ను వెనుకకు మరలించినది.

శాంత: ఇదియేమి వెట్టి?

మాధ: ఇంతవఱకు పరగ్గునా వాసముయొక్క దైవ్యమును పార తంత్ర్యమును నేనెఱుంగను. మీ వాత్సల్యముచేత మైమఱచి యుంటిని. ఆ మధురస్వప్నమునుండి రాజశేఖరుడు నన్ను మేల్కొల్పివెను. పదిజన్మములెత్తినను మీ ఋణమునేను తీర్చుకొనఁజాలను; లేక యుండిన మాయరువులలో నెవరైన నొకరు మరణించియుండురు.

శాంత: [తత్తరముతో] ఏమీ! ఏమిజరిగినది?

మాధ: నేను అరణ్యమున కేగునప్పటికి మనోరమయు దాసియు నచ్చట నుండిరి. నే నామె యొద్ద సెలవు పుచ్చుకొనుచుంటిని, అంతలో విజయవర్మ గారును రాజశేఖరుడును అచ్చటకు వచ్చిరి. ఆతడెట్లు నన్ను నిందించినదియు వీరెఱుంగుదురు.

విజ: పాపము! మాధవవర్మగారు చాల యోర్పువహించి యుండిరి. [స్వగతము] మూఁడుఁడా, నీ సత్యభాషిత్యమే నీమెడకు మరితాద్రును బిగించును లెమ్ము.

మాధ: నన్ను సాకి సంతరించినవారి యెడ కృతఘ్నుడనుగనుండఁ జాలను. నావలన మీకుటుంబ శాంతికి భంగమేల కలుగవలయును? నన్ను విడనాడుఁడు. రాజశేఖరుడు తిరిగివచ్చునప్పటికి నే నింట నుందునేని అతఁడు నన్నొక మనుష్యునిగ లెక్కింపఁడు.

[ఇరువురు పరిచారకులు ఒక విరిగిన కత్తిముక్కను,
తలపాగను తీసికొని ప్రవేశింతురు]

ఒకపరిచారకుడు: [దుఃఖగద్గద స్వరముతో] పొద్దున్నె పోయి, మల్లీ ఆడివంతా గాలించి గాలించి వెతికినాం. పుట్టపుట్టా చెట్టుచెట్టా నూశి నాం. అరణ్యకుల్యానదికి దగ్గరగా ఈకత్తితునక, యీతలగుడ్డ పడివుండింది.

శాంత: [ఆతురతతో] ఏవీ! ఏవీ!

[చేతులు చాచును. పరిచారకులు తలగుడ్డకు కత్తిముక్కను అందింతురు.]

విజ: ఇది నిన్న రాజశేఖరవర్మ చుట్టుకొనిన తలపాగవలెనున్నది.

శాంత: [తలగుడ్డను కౌగిలించుకొని దుఃఖించుచు] అయ్యో! నా బిడ్డ నెవరో చంపిరి. కత్తితునుక నెత్తుట తడిసియున్నది. అయ్యో! నాయనా,

నీకేలయిట్టి ఘోరమరణము పొందినది? [దుఃఖించును]

విజ: [నిట్టూర్చుచు] ఆయ్యా ఎంతకష్టము! నేనెంత దురదృష్టవంతుడను! మీయింట నే నతిథి నై యుండునప్పుడే యిట్టియిక్కట్టులు వాటిల్లవలయునా?

శాంత: ఇందుకు ఎవరేమి నేయుదురు? దైవము మాయెడ క్షారము. మనలి ముప్పన నిట్టి పుత్రశోక మనుభవించుటకు మేమెవరికేమి యెక్కుచేసితిమి?

మాధ: ఇదియంతయు స్వప్నమువలెనున్నది. నేను నమ్మజాలను. రాజశేఖరుడు మరణించి యుండడు.

శాంత: నీమాటలే సత్యమగుగాక!

పరిచారకుడు: అక్కడ ముగ్గురు నలుగురు మనుష్యులు వెనగులాడిక లాగా అడుగు గుర్తు లగుపడు తున్నాయి.

మాధ: అచ్చట చచ్చిపడియున్న అదవిపంది కశేబరమును చూచితిరా?

పరి: లేదండి దొరగారు.

మాధ: [అలోచించుచుండును.]

శాంత: [అతురతతో] మాధవా, నీకేదో కొంత తెలిసినట్లున్నది. దాచినెట్టుము. అదవిపంది యేమిటి— చెప్పము? రాజశేఖరు నెవరు చంపిరి? ఆహారకర్మండైవ్యుడైన గాని వానిని కండలు కండలుగ చెక్కించి గొద్దలకు వేయించెదను. ఆ హంతకుడు నేన యైనను నన్ను మన్నించుకొనను.

విజ: మీరు ఘోరప్రతిజ్ఞచేయుచున్నారు. అడిసమాట తప్పరని నాకు తెలియును. తొందర పడకుండు.

శాంత: ఇంతకన్న నాకు దుఃఖజనకమేమున్నది? వ్యాకల్యమున నాయూతకట్టను సిఱచి నైచిరి, నాకు మృత్యుమందిరమునకు దారిచూపించిరి. నాజీవితశేషమును ధూళిరదంధనముగ నొనరించిరి. మా పితృదేవతలూ నీతాపనీరములైన నోచుకొనరు కాబోలు!—మాధవా, ఆ అడవి పండిని గుఱించి యేమి చెప్పితివి? [అలకించి] ఆగుమాంగుము. రాజశేఖరుని కంఠ స్వరమువలెనున్నది. [అందఱును ఆత్మరతతో చూతురు] రాజశేఖరా,—

[పరిచారికుఁ డొకఁడు ప్రవేశించును]

పరిచారకుడు: ఇక్కడ ఎవ్వరూ లేరండి దొరగారు.

శాంత: [క్రోధముతో] ఓరి దున్నపోతా నీవంటరా, పొమ్ము. పొమ్ము. నీపాడుమొగము చూపింపకుము.

పరి: [నిష్క్రమించును]

శాంత: మాధవా, యేమంటివి? [తలపొగతెచ్చిన పరిచారకుల తట్టుతీరిగి] మీరు పోయి మరల ఆతీర ప్రదేశమునంతయు వెదకుఁడు. రాజశేఖరుఁడు బ్రతికియున్నవార్త తెచ్చినవారికి గొప్పజాగీరు నిప్పించెదను. పొండు!

పరి: చిత్తం. [దణ్ణము పెట్టి, నిష్క్రమింతురు]

శాంత: మాధవా, ఆ అడవిపండి సంగతి యేమి?

మాధ: విజయవర్మగారను రాజశేఖరుఁడును వేంటకై వెదలిన చాలసేపు వఱకును నాకేమియు తోచక యున్నట్లునివలె నచ్చట తిరుగుచుంటిని. ‘అడవిపండి-అడవిపండి- చచ్చితిని, చచ్చితిని’ అని కేక విసరబడెను.

శాంత: [ఆత్మరతతో] రాజశేఖరుని కేకయా? తరువాత?

మాధ: నే నట్లే యూహించితిని.

శాంత: నాయనా, నీవు తత్క్షణమే పరుగెత్తలేదా?

మాధ: పరుగెత్తితిని. నేను పోవునప్పటికి ఆ పంది రాజశేఖరునిపైకి దుముకుచుండెను. అతఁడు దానిని కత్తితో తప్పించుకొనుచుండెను. నే నొక్కనిమిష మాటించి యుండు నేని బెడరియుండిన ఆ యేమపంది, పాపము! రాజశేఖరుని చీల్చివేసియుండును.

శాంత: దానిని పొడిచి నీవు రాజశేఖరుని కాపాడితివా? నిన్ను సాక్షిసంతరించిన ఋణమును తీర్చుకొంటివిగాదా?

మాధ: దాని డొక్కలో నా కరవాలముతో నొక్కపొటు పొడి చిత్తిని. అది రాజశేఖరుని వదలి న్నాపైకి దుమికెను. నేను తప్పించుకొని కత్తి నూడబెరుగునంతలో నది యొరంగబడెను. అందువలన నాకరవాలము మొన విరిగిపోయెను, ఆ తునకయే యిది.

విజ: అట్లయిన దాని కశేబర మేమైయుండును? ఒకవేళ అడవి మృగములు తిన్నను అస్థిపంజరమైన నుండవలయునుగాదా?

మాధ: అదియె దురూహ్యముగనున్నది.

విజ: తరువాత అచ్చటనుండి మీ రిరువురు కలిసికొని వచ్చితిరా?

మాధ: రాజశేఖరుఁడు కలవరమంది కొంతవఱ కచ్చటనే నిలిచి యుండెను. నాచేత రక్షింపఁబడెనన్న భావము అతనికి లజ్జాకరముగ నుండుట ను గ్రహించి నే నచ్చటనుండక ఇంటివంకకు మరలివచ్చితిని. ఇంతవఱక నాకు తెలియును.

విజ: [స్వగతము] నిన్ను రీతియించుట కింతకన్న నెక్కుడవసరము లేదు.

శాంత: అట్లయిన రాజశేఖరుఁడేడి?

మాధ: నేనుకూడ అదేప్రశ్న అడుగవలయును.—నా కేదియో కొంత సందేహము కలుగుచున్నది. మరల నొకమా తాప్రదేశమునకు పోయి చూచివచ్చెదను.

విజ: ఉపయోగమేమి?

శాంత: అయిననుపోనిండు. పొమ్ము, పొమ్ము; యథార్థము తెలిసికొని రమ్ము.

మాధవ: [నిష్క్రమించును.]

విజ: [స్వగతము] అచ్చట తలపాగయు కిత్తితునకయుఁ దప్పనిక నేనేమియు దొరక నందున చాలమేలయ్యెను. మాధవుల తలగుడ్డలు చిక్కియుండిన!— [ప్రకాశముగ] మాధవవర్మ సుస్వభావముకలవాఁడు. సత్యమె చెప్పినట్లు తోచుచున్నది. అయినను రాజశేఖరుని వృత్తాంతము తెలియవలయు అయిన సాహాయ్యము మన కావశ్యకము. అయిన పరదేశమునకు పాటిపోవ నిష్టయించుకొన్నవానివలె నగపడుచున్నాఁడు. ఆ యుదేశము నిన్ననే యంతులించినట్లున్నది.

శాంత: [స్వగతము] ఈమాటలలో నేదియో కొంత యనుమానము భవించుచున్నది. సత్యముగ నుండకుండునుగాక! [ప్రకాశముగ] అయ్యో, మీకు మాధవునిపై నేమైన నను మానము తట్టినదా?

విజ: మాధవవర్మ వినయవంతుఁడు. మీయెడ పితృభక్తి చూపుచుండును. నాకును అతనిపై సోదర ప్రీతి జనించినది. అయినను— [కొంచెము నీళ్లు నమలును.]

శాంత: ఏదియో చెప్పఁదలంచి సంకోచించుచున్నారు.

విజ: ఏమియులేదు. యథార్థము దెలిసికొనునంతవఱకు ఎవరిపైనను నేరము మోపుట న్యాయముకాదు. అందులో మీ యింట నిండు గారాబము నందెరుగుచుండి, మీ కెన్నగఁడు నపకార మొనరించియుండని గుణవంతునిపై నాశేల నందేహముకలుగును? అయినను మానవస్వభావము స్థిరమైనది కాదు. రాజశేఖరుని హత్యకు కారణ ముండితీరవలయును.

శాంత: ఈ విషయమును మీరు శ్రద్ధతో విచారించుడు. ఇంక మీ కన్న నా కెవరుచిక్కు?

విజ: నిన్న జరిగిన విషయములన్నియు పునరాలోచించిన కొంత వఱకు సత్యము నూహింపఁ గలము. మీరే యాలోచింపుడు.

శాంత: నాపుత్రుని హత్యనుగుఱించి నే నాలోచించుటలో ఒకవేళ అకాంక్షితముగ పక్షపాతము వహించిన వహింపవచ్చును; మీరు నిర్మల హృదయులు, న్యాయతత్పరులు, మీరే వివరింపుడు.

విజ: మే మరణ్యమునకుఁ బోవునప్పటికి మనోరమయు తానును మాటలాడుచుండిరిని మాధవవర్మయే చెప్పియుండెను.

శాంత: ఆవును!

విజ: వారిని చూచినంతనే మీ కుమారుడు 'చంపెద'నని కత్తి దూసి మాధవవర్మకై దూఁకెను.

శాంత: రాజశేఖరుడు గర్వాంధుఁడు; మాధవుడు అవమానము సహించువాఁడు కాఁడు. వారిరువు రెప్పుడైన కలహింపురని నే నెఱుంగుదును.

విజ: మాధవవర్మకూడ కత్తిపై చేయిపెట్టెను.

శాంత: అట్లులనా! ఓరి కృతఘ్నుడా.

విజ: కాని, పృక్కన నుండిన నన్ను చూచి యూరకుండెను.

శాంత: మీరు లేనిసమయమునకు వేచియుండెను కాబోలు!

విజ: తర్వాత నే నింటికి వచ్చితిని. వారిరువురు అరణ్యమందే యుండిరి. అట్టిసిద్ధిలో వారిని వదలి వచ్చుట అపాయకరము; అయినను నాతల గొడ్డటితో చీల్చినట్లు నొప్పియెత్తుచుండెను; కొంతదూరము వచ్చి వెనుకకు తిరిగి చూచితిని. మాధవవర్మ ముందుకు వెనుకకు నడచుచుండెను. ఆతని చర్యలన్నియును చిత్రసంక్షోభమును దెలుపుచుండెను.

కాంత: చక్కగ కనిపెట్టితిరి... చంపుదునా వన్నా యను విత్తర్కము
తో వాడట్లు తిరుగుచుండెడు కాబోలు! ఎంతటి దుర్మార్గుడు!

విజ: తరువాత— ఎట్లుడిచింతుటకును తోపకున్నది. రాజ
శేఖరుడు ఆత్మహత్యచేసికొని యుండవలయును.

కాంత: ఆత్మహత్య చేసికొనవలసినంత యవసరమేమి కలదు? ఆం
తయు స్వప్నము! మారపుండే కథించి యుండవలయును.

విజ: ఆదియు సంభవమే. అయినను నేనంత తొందరగ అభిప్రాయపడను.

కాంత: మీరు వానివైగల యభిమానముచే వెనుకముందులాడు
చున్నారు. నాకును వానినై వాత్సల్యము కలదు. ఎట్టి దురవస్థ!

విజ: మీరట్లు తలపడుదు. నాకు అతని కన్నను రాజశేఖరుని
కన్నను సత్యమువై నెక్కు డభిమానము. నాసోదరుడై యిట్టి హత్యగావించి
యుండిన నేను వానిని వడలిపెట్టును కాని, మొదట సత్యము నెఱుంగవల
యును.

కాంత: ఇప్పటికే యెఱింగితిమి.

విజ: మాధవవర్మ రాజశేఖరు నేల చంపవలయును?

కాంత: ఒడలెఱుంగని కోపమువచ్చి చంపియుండును.

విజ: అంతమాత్రము చాలదు. మాధవవర్మయే మీ కుమారుని
వధించెనని నిర్ణయించుకొందుమేని అందుకు నగాధమైన కారణ ముండవల
యును. అతడు మనోరమను రహస్యముగ వలచియుండవచ్చును; రాజ
శేఖరుడని యెఱింగి అతనిని మాటిమాటికి నిందించుచుండవచ్చును. ఆ
యాటంకమును దొలగించుకొని మనోరమను పరిణయ మాడుటకీ వఱ
కావించి యుండవచ్చును. ఇదియంతయు మన యూహ; సత్యము
కాకపోవచ్చును.

శాంత: [చిత్తోద్వేగముతో] ఇంకను సంజీవామేల? ఆదుర్గా
 ద్దండే నా కుమారుని వధించెను. వాడు కడుపులో కన్నులు గలవాడు.
 ఎంత దూర మాటోచించెను! ఓరి మాధవా, యిందుకా నిన్ను కన్నకొడుగు
 వలె సాకి సంపరించినది? పాముపిల్లకు పాలుపోసి పెంచుచుంటిని; తుట్ట
 తుడ కదియే నాకన్నులు పోడిచెను. అట్టి సౌజన్యము-అట్టి మొగము- రాక్ష
 సహృదయమును దాచు ముసుగులైన యెడల లోకములోని సుజనులంద
 టిని వధింపుడు; అట్టి మొగములను చెక్కివేయుడు. ప్రపంచమంతయు
 కపటనాటకము! మనసులో చంపునిచ్చు— మాటలలో తేనెతీపు! ఓరి
 ఆతతాయి, స్వామివోహి, కృతఘ్నుడా, నీవు బ్రతుకకదగవు. నిన్ను
 శిక్షించి లోకమునకు మేలు చేసెదను. నీవు తగిన మరణదండన మనుభవిం
 శువుగాక!

విజ: మీరు తొందర పడుచున్నారు; ఇంకను విచారితము. రెండు
 దినము లాలసింపుడు.

శాంత: రెండు నిమిష లాలస్యమైన సహింపనోపను. కాలయాపనము
 నా మనోనిశ్చయమును సడలింపవచ్చును—ఎవడురా అక్కడ బంటు?

బంటు: ఆజ్ఞ.

శాంత: మాధవుడు వచ్చిన వెంటనే కారాగృహమునకు పంపింపవల
 యుననియు ఎంతబ్రతిమాలినను నా దర్శన మిప్పింపఁగూడదనియు, నా
 కుమారు నెచ్చట ఆక్రాంతుడు వధించెనో అచ్చటనే వధ్యుల నాటి
 వానిని ఖండింపవలయుననియు మామాటగా దండనాధికారికి తెలియఁ
 జేయుము. పొమ్ము.

బంటు: చిత్తం [నిష్క్రమించును.]

విజ: ఎంత కష్ట మెంతకష్టము!

శాంత: అయ్యో! రాజశేఖరా, నాకన్నులఁ గట్టుచున్నావు.

[దుఃఖించును.] తెరజారును.

స్థలము ౮: అంతఃపురము

[మనోరమ ముసుగుపెట్టుకొని పండుకొనియుండును.

తెరయెత్తబడును, యశోధర ప్రవేశించును]

యశోధర: [పడక ప్రక్కకుపోయి మనోరమపై చేయివైచి]
అమ్మా, లేచి కూర్చుండుము.

మనోరమ: [తల్లి మాటవిని లేచికూర్చుండును]

యశో: మనోరమ ప్రక్కనకూర్చుండి బుజ్జగించుచు] చిన్నితల్లీ,
కొంచెము పాలైనను పుచ్చుకొనుచు; శోషవచ్చును.

మనో: అమ్మా, నీవుకూడ మాధవుడే వధించియుండు నని నమ్మె
దవా?

యశో: అందఱును వాని మీదనే యనుమాన పడియున్నారు,
ఎట్లు నమ్మవచ్చును? ఎట్లు నమ్మకపోవచ్చును?

మనో: మాధవుడంత ఘోరకృష్ణమునకు తెగించియుండునని.
నేను నమ్మజాలను. వాయెమటను విజయవర్మగారి యెదుటను అన్న నీచ
ముగ పరాధించినను రోషమునంతయు దిగమింగి గాంభీర్యమాడ్కియై
నిలుచుండిన శాంతచిత్తుడు, 'తండ్రికి మరణ ఫర్యంతము ఋణపడియు
న్నానని చెప్పిన కృతజ్ఞుడు అన్నను వధించియుండునా?—కలలోనివారై!
అమ్మా, నాకదేలనో విజయవర్మగారిపై ననుమానము వొడుచుచున్నది. వన
మున మాధవునిపై విషయపూరితమైన క్రూరదృష్టిని ప్రసరింపజేసెను.
ఆచూపు ఇప్పటికిని నాచునమున నంకితమైయున్నది.

యశో: మాధవునిపై ఆయన కేమి కంటగింపు?

మనో: మాకు పరస్పరానురాగము గలదని గ్రహించియుండును.

యశో: ఆయనంత దుఃస్వభావుడుగ నగపడుటలేదు. మాధవునినై విజయవర్మగారికి మొట్టమొదట అనుమానమే కలుగలేదట! కాని, అప్పటి సందర్భములను ఆలోచింపగా నిజము మీతండ్రిగారికే తోచినదట! ఒక విజయవర్మగారేమి? అందఱును మాధవుని సందేహించుచున్నారు. నిజము దేవుని కెఱుక—మాధవా, నాకడుపు నిట్లు నేలపాలు చేసితివా?

[దూఃఖించును.]

వనో: అయ్యో! అమ్మకూడ నమ్ముచున్నది! అందఱును నమ్ముచున్నారు. ఇందఱు నమ్మునది సత్యము కాకయుండునా? మాధవా, నీవు సరహంతటడవా? నీచేతులు మాయన్న నెత్తుటిలో తడిసి కీతలసుఖమార్గ స్పర్శను గోల్పోయి రాక్షసము లైనవా?

లలిత పల్లవ పేళలంబైన హృదయంబు

అన్నహత్యకు నెట్టులాసగొనియె?

దీనరక్షా దీక్షనూని చేపట్టిన

కత్తి కీదుర్గతి కామ్యమగునె?

అత్యంతదూఃఖంబు నవనయించి సహించు

ధీరత్వమెయ్యెడ పూరిమేనె?

నిను సాటి సుతిరించిన వృద్ధజనకుని

కిదియె కృతజ్ఞతాస్పద సమర్ప?

వలపువెన్నెల చిలుకు నీ కలికినుడుట

ఆతలాంబు యటన్న రక్తాక్షరములు

ప్రజ్వలిల్లునె? యెంతటి పాతకంబు

నకుఁ గడంగితి వీవు? మన్ననయుఁ గలదె?

మీయసఖుడా, మనకు మరణపర్యంతము వియోగము!

యశో: అమ్మా, మాధవునకు మరణదండనముకూడ విధింపఁబడి నదట!

మనో: [దుఃఖముతో] ఏమీ!—మరణదండనమా? హృదయేశ్వరా, నా హృదయము నాకిచ్చిపొమ్ము. నీతోడ సరకమునకు తీసికొని పోవుము. [తల్లియొడిలో నొరగి దుఃఖించును.]

యశో: చిట్టితల్లీ, యూరడిల్లుము. పుత్రశోకముతో వకావకలైన నా హృదయమును మఱింత కలఁచఁబోకుము.

మనో: అమ్మా, మాధవుని వధించుటవలన అన్న బ్రతికివచ్చునా? ఏ పరదేశమునందైన అతనిని పొలిమితోనుండనీయరాదా?—మాధవా,

పెండ్లిమంటపమునఁ బ్రియముతో నాచేతి

పూలమాల తొడవు పొందనున్న

నీకు కంఠమిప్పుడు నిర్దయమా గండ్ర

గొడ్డటికి బలియయి గోడుపడు నె!

అమ్మా, యిక నన్నేమిచేసెదవు?

[తల్లి, యొడిలో యొరగి దుఃఖించును.]

యశో: తల్లీ, యూరడిల్లుము. అనివార్యదుఃఖ మనుభవించియే తీరవలయును.

మనో: మాధవా, అమూల్యమైన నీ రక్తము వధ్యశిలను పునీతము చేయునున్నదా?

ఎచ్చట నెత్తులొల్కి ప్రవహించునో యయ్యెడలక గులాబిపూ
 వ్వీచ్చుత! కమ్మతావులటు వీచుత నీస్మృతి! తోటదానినై
 పుచ్చెదఁగాలముం గనులబుంగలఁ బాదుల నీరువోయచుకా;
 లచ్చపు నాదు జీవితపు హారతి నెత్తెద నీ సమర్పకుకా.

తెరపడును.

స్థలము : కారాగృహము.

[వెలుతురు తక్కువగ నుండును. మాధవుడు

ఉది) క్త చిత్తుడై యటునిటు తిరుగుచుండును.]

మాధవుడు: నన్నేల వీరీ యంధకార కారాగారమున బంధించిరో
నేనేమి యపరాధ మొనరించితిని? రాజశేఖరుని దుర్మరణమునకు నేను
కారకుడనని యనుమానపడిరా? ఎంత అన్యాయము? బాల్యమునుండి నా
స్వభావము నెఱిగిన శాంతవర్మయు నన్ను సందేహించెనా? పుత్రశోకమున
మతిచెడి సత్యాసత్య వివేక కూన్యడయి తన కోరిధమునకు నన్ను బలి
యాయ నెంచెనా? లేక యిది యంతయు విజవర్మ కపట కృత్యమైయుండు
నా? అతఁడు నా పుట్టుచుచ్చ సంగతి విని సంక్షుభచిత్తుడాయెను. నాజన్మ
రహస్యము విజయవర్మ యెఱుంగునా?— అదియెట్లు సంభవించును?—
శాంతవర్మయే పొరపడియుండును. నాపక్ష మూను నా చెవ్వు? కృతఘ్నుఁడు
అతఁడాయీ అను పాపకళంకమును వహించి నిరయసదృశమైన ఈ కారా
గారమున మరణపర్యంతము కృత్యవలయునా? అబ్బా!... మనోరమ
యేమనుకొనుచున్నదో! భ్రాతృహంతనని నన్ను దూషించుచున్నది కాబోలు!
ఘోరవిధి, నేను నీ యజ్ఞపశువునా?

[నేపథ్యమున గంటలు వినబడును]

[అలకించి] నిశ్శబ్దముమీసీ గభీరతను భంగించుచు ఆశుభ మావక
కఠోర కంఠస్వరముతో అగంట “అవును అవును” అని మ్రోగుచున్నది!
[అలకించి] అదిగో! తలుపులో తాళపుచెవి తిరుగుచున్న ఘర్జనరధ్వని విని
బడుచున్నది. నన్ను వధ్యశిలయొద్దకు తీసికొనిపోవ రాజభటులు నచ్చు
చున్నారు కాబోలు!

[విజయవర్మ పృవేశించును]

మాధ: [సంతోషించిత్తుడయి] నీవా నన్ను వధింపవచ్చినది?

[విజయవర్మ చెందుచేతులు గట్టిగ పట్టుకొనును]

విజయవర్మ: మిత్రమా, శాంతింపుము. నిన్ను బంధవిముక్తుని చేయవచ్చితిని.

మాధ: [చేతులు వదలు పెట్టి] అటులనా? మన్నింపుడు. మన్నింపుడు; తప్పదలచితిని. మిర్రొక్కరే నాకు పరమమిత్రులు. సత్వైక పక్షపాతలు. నా నిరపరాధిత్వమును దెలిసికొని నన్ను విడిపింపవచ్చితిరా? శాంత శర్మగారి సందేహము తీఱినదా? నిజమెన్నటికైన దాగదు; విడిపింపుడు, విడిపింపుడు. ఇంక నొక్క నిమిషమైనను ఆత్మనాశనమైనయీ కారాగార చుర్గంధవాయువును పీల్చుకొనజాలను.

విజ: కరుణాపాత్రుడా, నీకు మరణదండనముకూడ విధింపబడినది.

మాధ: [నిర్విణ్ణుడైచూచి మరల నుదిక్కుచిత్తముతో] ఏమీ? నాకు మరణ దండనమా! నన్ను విచారింపకయే శిక్ష విధించితిరా? ఇది దండనము కాదు; కుట్ర!— హత్య—నరబలి. ధర్మశాస్త్రములు బలవంతుల దౌర్జన్యమున కుపపత్తి కల్పించుటకే వ్రాయబడిన కాబోలు. మానవసంఘము తియు ప్రహసనము. [అలాచనాబద్ధచిత్తుడయి క్రిందిచూపుతో అటునిటు తిరుగుచు] నేను అతితాయుని!— ప్రళయంకరజ్వాలాగ్ధారి భూకంపము ఒక్కపెట్టిన ఈ దుష్టప్రపంచమును కబళించునుగాత!...

నిశ్చయముగ నే నపరాధిని రూఢమైనదా?—నీవాజ్ఞను నిర్వహింపవచ్చితివా?

విజ: మిత్రమా, శాంతిలుము. నీకు తోడ్పడవచ్చితిని.

మాధ: శాంతి! శాంతి! ఎక్కడిశాంతి? కటికవాని గండ్రగడ్డలిని
నిరపరాధుని కంఠముపై పెట్టి శాంతి బోధించుచున్నావు.

కఱకుటమ్ముల మేను గాటింపబడిన కే
సరికి శాంతము నేర్పజాలుదేని,
జ్వాలాప్రచండమై జ్వలియించు దవవహ్ని
కోరిమి శిక్షింప నోపుదేని,
భిన్నోన్ముఖులైన భీకరాన్ని గిరింద్ర
మునకు వాకట్టంగబూనుదేని,
ఝుంఝాముకడ్చిన్న నాగరొడ్డికలకు
సుహిత సంక్షోభంబు మాన్పుదేని

నాకు—నిరపరాధునకు—వినష్టచుధుర
జీవితాసునకు—వృధావిశ్లేషమతికి—
మృత్యుభావనోత్తున— కింక నీవు.
శాంతి శాస్త్రంబు బోధింపజాలుదేమొ!

విజ: మాధవా, బహుభావలకు సమయముకాదు. ప్రాతినిధ్యము
నీ ఆయువును హరించుచున్నది. నీహితము కోరియుండనియెడల అగ్రరాత్రి
మున నెనేల రహస్యముగ ఈ కారాగృహమునకు వత్తును?

మాధ: [అశ్చర్యముతో] రహస్యముగనా!— మీమాటలు నా
కళ్ళవగుటలేదు!

విజ: బేలవు! రేపు నీమరణదండనము నిర్వహింపబడును. నేనేమి
సాహాయ్య మొనరించినను ఈరాత్రియే యొనర్పవలయును. ఒక అశ్వమును

కొంత ద్రవ్యమును ఆయత్తపజచియున్నాను. తప్పించుకొని వెడలిపోమ్ము. ఎచ్చటైన పరదేశమున బ్రతుకవచ్చును. ఎంతటి అవివేకియైనను ఇట్టి యనకూల సమయమును వ్యర్థపుచ్చుడు. రమ్మ, రమ్మ. [చేయిపట్టుకొని లాగికొని పోబోవును.]

మాధు: [చేపట్టు వదలించుకొని] ఏమి?—నేను దొంగవలె పాతి పోవలయునా?

ఆతలాయి యన్న యంక మామరణంబు

చాకివాని ఖరము నాటిమోసి

భారభూతమైన బ్రతుకు సంతక్షింప

యశముకన్న బ్రాణ మంతి తీపె?

విజు: తొందరపడుము; కానిమ్ము, కానిమ్ము. వెనుకముందు లాడకుము. నీ ప్రాణము—తిరుణము.

మాధు: నా నిరపరాధిత్వమును మీరు శంకించుచున్నారా?

విజు: [విసుగుతో] వ్యర్థప్రసంగము—వెడలుము. నీకు జీవితముపైన ఆసయ్యున్నట్లులేదు.

మాధు: నన్ను మీరు కనికరించి తప్పింపవచ్చితిరా? మీ సదుద్దేశమునకు కృతజ్ఞుడను కాని, మీ సాహాయ్యము నంగీకరింపజాలను. సర్వసాక్షియైన భగవంతుడొకడు కలడు. ఆ కరుణామయుడు నన్నిట్లు నిస్సహాయునిగ వదలి పెట్టడు.

విజు: ఓరీ బాలికుడా!—పరస్పరకబళనోద్యత ప్రాణిసంకులమైన యీప్రపంచము- నిశ్చేత సాంధకారశక్తి ప్రేరిత భూతప్రళయ నాట్యరంగమైన యీప్రపంచము- కరుణామయుని సృష్టియనుట కల్ల, అవివేకము.

మాధ: నీవు కలిపురుషుడవు.

విజ: కానిమ్మి, ఆపురాణపురుషుడే నామూలమున నీకు తోడ్పడ నున్నాఁడు. అందు కేమందవు?

మాధ: సర్వశక్తి సంపన్నుడైన నియంత యిట్టి నీచకృత్యమునకు పురికొల్పఁడు. ఆకరుణామయుని సంజేశ మెప్పుడును వంచనాకృతితో పాడకట్టదు. మీరు హితశత్రువులు; వెదలిపొందు, నా మనోనిశ్చయమును భేదింపకుఁడు.

విజ: [కరుణావయముగ] మాధనా, ఎంత పొరపడుచున్నావు! నూరేండ్లు బ్రతికిన వృద్ధుడైనను మరణించుట కిష్టపడఁడు. అయ్యో! నీవు యువకుడవు. మధురమైన ప్రాప్తించిక సౌఖ్యముల రుచిచూచి యెఱుంగవు. నీవెంతకాలము బ్రతుకువలయునో, ఎన్ని సౌఖ్యము లనుభవించవలయునో. ఎంత సంతానమును పడయవలయునో యెవ రెఱుంగుదురు? ఎట్టి నికృష్టుని కైనను బ్రదుకు తీపుగదా! నీకేలయింత వైరాగ్యము?—నీవు నిరపరాధుడవు. వెనుక నైనను శాంతవర్మగారు పశ్చాత్తప్తులు కాఁగలరు. నీవు బ్రతికియుండిన పొరపాటు దిద్దికొనవచ్చును. ఎంత పశ్చాత్తాపమైనను మరణించిన నిన్ను పునర్జీవుని కానింప నేరదు. [భుజముపై చేయివేసి] నా మాటవినుము.

మాధ: [స్వగతము] ఇదియు సమంజసముగనేయున్నది. నిరపరాధుడనని తెలిసియు నేనేల బ్రతుకఁగూడదు? ఇతరుల యవివేకమునకు నేనేల బలికావలయును? — ఎట్లయినను లోకము నన్ను సంజేహించును. [ప్రశంసముగ] నేను తప్పించుకొని పాటిపోయిన లోకుల లేమందురు? హత్య చేయకుండిన ఇంత రహస్యముగ నేల పలాయనము కావలయు నని సంజేహించరా? ఇంకను నొక్కదినము కలదు. అంతలో సత్యము తెలియవచ్చును.

విజ: నిన్నుదరింపని లోకులతో నీ కేమిపని? లోకులు కాకులు—

జీవితము నీయది. చేతిలోని నీటిని దిగవిడచి మబ్బుల్లోని నీటి కాసించుచున్నావు. ఒకవేళ మనోరమయె....

మాధ: ఆ పాపనవ్వాదయనామము నిచ్చోట వచ్చివున్నాడు. ఆ పేరునకుగూడ కల్పవృక్షమంటుకొనును.

విజ: ఆ కాంతయె నిన్ను తప్పించు కొని పోవుచు నెప్పుడెడల?

మాధ: అట్లెన్నటికిని చెప్పదు. నేను సరహంతకుడనని ఆ కాంత నమ్మదు; ముమ్మాటికి నమ్మదు.

విజ: [విషపునవ్వుతో] నమ్మదు, నమ్మదు. ఆడువారు చక్కెర పూత విషగుటికెలు; మూఢులు రసాయనమని నమ్మి సేవింతురు. ప్రేమ యివి. వేకుల స్వగ్గము! కొనుటకును అమ్ముటకును వీలైన అంగడివస్తువు! శృంగార వతులు కాముకుల గంతగాడిదలజేసి అనురాగ సంభారము మోయింతురు! భ్రాంతినుండి మేక్కునుము. ఎన్నిమణుగుల ప్రేమయైనను, ఎందఱు ప్రియురాలంద్రియనను నీజీవిమునకు సరిరారు. ఇవన్నియుజీవితముకొఱకె....

మాధ: [కోపముతో] నీ నిష్వేతుక దూషణము శ్రీహరి కంఠటికి నాపాదించినను విశేషముగ మనోరమ కన్యాయుచనట్లు ధ్వనించుచున్నది. నిరూపింపకున్న నిన్న పాణిమలతో వదలను. [భుజముపట్టుకొనును]

విజ: [నిష్క్రమముగ] మాధవా, నీవింకను బాబుండవు. వేచియుండము, స్వానుభవమే బోధించును.

మాధ: నీవు వంచకుండవు. నాకు దృష్టాంతము కావలయును.

విజ: [చిలు నవ్వుతో] లేనియెడల?

మాధ: నీవు కృత్రిమ విషమును నీ నోటనే తినిపించెదను.

విజ: తెబాష్, మాధవా తెబాష్. [నవ్వును]

మాధ: నీ నవ్వుచాలించి నా కానవాలుచూపుము.

విజ: చూపెదను. ఉండుము. [జేబిలో వెదకుచు కనబడనియట్లు నటించి] అహ! యెక్కడనో జాతీపడిపోయినది!

మాధ: పరనిందాపాతకుడా, నీ టక్కులు కట్టిపెట్టుము. నీమామణము నుపసంహరించుకొనుము.

విజ: [మరల వెదకుచు] కొంచెము నిదానించుము. — అ! చొర కినది. ఆనవాలు. —

[మాధవుని చేతికి జాలు నిచ్చును.]

మాధ: [అతురతతో విప్పించుచువును] మనుగులో అతురములు స్పష్టముగ నగపడుటలేదు. 'మహారాజశ్రీ — విజయవర్మగారికి. — మనోరమ విన్నపము — కారణాంతరములచేత...'

విజ: ఆయుత్రరముకాదు. [మాధవునిచేతిలోనుండి తీసికొనబోవును. మాధవుఁడయ్యక దానిని చదువబోవును] అది ప్రేమలేఖ సుతూ, నీవు చదువ కూడదు.

మాధ: మనోరమ యతురములవలె నున్నవి!

విజ: అన్యుల ప్రణయలేఖను చదువుట మర్యాదకాదు. [తీసికొనబోవును.]

మాధ: [ఉత్తరము విజయవర్మ కియ్యక కొంచెము ప్రక్కకు పోయిచదువును] '...కారణాంతరములచేత నామనసు మాతినందున మిమ్ములనే వివాహమాడెదను —'

[చేతిలో జాలును ఉండగ నలుపును. నలుపుచుండగా జాలు జిజ్ఞాసముగ క్రిందపడును. మాధవుడు కన్నులు పచ్చగ పోవుచున్న వానివలె, చెక్కిల్లు రెండు చేతులమధ్య ఇరికించుకొని కూర్చుండును.]

విజ: [అ బాబుతీసికొని సరిపజచిచూచుచు] ఇది దొంగబాబుకాదు!
అక్షరముల నానవాలు పట్టితవా? [స్త్రీలు విశ్వాసపాత్రలు—ప్రాణప
శములు—వారి వాగ్దానములు శిలాక్షరములు.]

మాధ: నేనే మందమతిని.

విజ: కాదు, ప్రేమ సంభారము మోయుచున్న గాడిదవు.

మాధ: వంచించబడితిని.

విజ: అడింపబడితివి.

మాధ: [స్వగతము] ఈ బాబు నిక్కమా, కల్పితమా? మనో
రమ అక్షరములవలె, నున్నవి. బ్రాహ్మహంతకుడనని ఆ కాంతి నన్న పరి
త్యజించెను కాబోలు. [లేచి- ప్రకాశముగ] ఒక్కనిమిషమైన మనో
రమతో మాటలాడ నెలవిచ్చెదరా?

విజ: ఆ కాంత నీ మొగము చూచుటకైన నిష్పపడదు.

మాధ: [హఠాత్తుగ పిచ్చివానివలె] నీవు మనోరమను పెండ్లి
యాడెదవా? [విజయవర్మ వైకిరేగి రెండుచేతులతో గొంతుపట్టుకొని
కుదిలించును]

విజ: [కష్టముతో తప్పించుకొని, మెడ తడవుకొనుచు స్వగతము]
ఈదరిద్రుని చేతిలో నెంతబలుమున్నది!

మాధ: [శక్తి తరగినవానివలె బెంచిసై కూలపడును]

విజ: [స్వగతము] వీడు వెడలునట్లులేదు. నన్నె వరైనచూచిన నా
యత్నమంతయు నిరుపయుక్తమగును. పాప! మీ పిచ్చివాడు అది మనో
రమ బాబనియే నమ్మెను! [ప్రకాశముగ] కడపటిమాట—వెడలెదవా, లేదా?

మాధ: హమ్మ, హమ్మ, నష్కాంటిరిగ వదలిపెట్టుము.

విజ: చావుము, చావుము. ప్రజ్వలించుచున్న చితి వేయినా లకలతో
నీకై నిరీక్షించు చున్నది. [నిష్క్రమించును]

మాధ: ఇంక నే నెవరి కొఱకు బ్రతుకవలయును? తల్లి శిశువుకడ
కాకితాతలుల యాదరింపు నే నెఱుంగను. తండ్రియుత్సంగ సౌఖ్యము
కఱవయ్యెను; బంధువులు లేరు; స్నేహితులు లేరు; ఏకాకిని. నన్ను పొని పద
ముగ ప్రేమించు మనోరమయు ద్వేషించెను. జీవించుట నరకమైన యెడలి
చావు తప్పించు కొనుట యవివేకము. మనోరమ యిప్పటికిని నా హృదయ
మునై అధికారము చేయుదున్నది. ప్రేమనీ, భ్రాతృహంత నరినీవు నన్ను
పరిత్యజించినను నేను నిన్ను ద్వేషింపజాలను. స్వస్థమందైన మరల నిన్ను
చూడఁగలనా? ఎంత మంద భాగ్యుడను? నిదుర యుండినఁగదా స్వస్థము!

గున్న మావిచిగుళ్ళ కోమలత్వముగేరు
నంగుళి స్పర్శల యమృతరసము,
లరవిచ్చు నెలవుల నంకురించు సుగంధ
తెరగప్పు చిటుకవ్వు జేనె తెరలు,
అత్యంత శోక శుష్కాంతరంగముఁ దేచ్చు
కేగంటి చూపుల ప్రేమ నుదిర,
సరస సల్లాప చేష్టా భీష్ట గోఘట
గొన్నట్టి స్మృతిపాయసాన్న భిక్ష,
అన్నియుంగూడి పరలోక యాత్రాయందు
దారి బత్తెంపు కొఱతను దలఁగజేయ,
నీ మనోహరిమూర్తి నిర్ణద్రాకాంతి
కాగడావేయ నిశ్చింతఁ గదలువాడ.

[నేపథ్యమున కోడికూత నవలును.]

[అలకించి] అనిగో! కోడికూత విసలుతున్నది. వేగుజాయెక్కాబోలు. కాలమా, యెంత నిర్దయముగ నెగిరిపోవుచున్నావు? ఇక నొక్కదినము— ఒక్కదినము! [దుశఖోద్వేగముతో] తరువాత— వధ—వధ—నరబలి— నరబలి—

తెరపడును.

స్థలము ౧౦: విజయవర్మ స్వగృహము.

[మాలతీదేవి కూర్చుండియుండును; చెలికత్తెయగు రజని నెమిలికన్నుల విననకట్టతో విసరుచుండగా తెరయెత్తబడును]

మాలతీదేవి: రజనీ, మా పితఁడొక్కఁడు పరివారమును పంపివేసిరంట కదా? వారముదినములలో నింటికి వత్తురని వింటిని.

రజని: వారము దినాలే పడఁతుందో నెలదినాలే పడఁతుందో మన కెలా తెలుస్తుంది?

మాల: వారి నడిగి నీళ్లమైన సంగతులు తెలిసికొంటివా?

రజ: దొరగాయ పెండ్లిచేసుకొనిగాని రారంట!

మాల: [ఆశ్చర్యముతో] ఏమి? పెండ్లియా? ఎవ్వడు? ఎవరు చెప్పిరి?

రజ: నే విన్నాను.

మాల: పెండ్లికాగ్యముకూడ నితరరహస్యముగ జరుగవలయునా? ఇంకేమైన సంగతులు గలవా?

రజ: పరివారం వచ్చినతోటే పాతాళభయం దగ్గర తలుపులు తీసినట్లు సందడందట.

మాల: ఇంకొక రహస్యము కాబోలు! రజనీ, ఆద్వారపాలకుని దగ్గఱ మెల్లఁగా ఆసంగతి తెలిసికొనివచ్చెదవా?

రజ: వాడు తాతి గుండెగలమనిషి. అయినా పోయివస్తా.

మాల: పొమ్ము, ఎట్లయిన తెలిసికొనిరమ్ము.

రజ: [నిష్క్రమించును.]

మాల: నా కనుమానము తల్లుచున్నది. ఎవనినో పట్టితెచ్చి
యచ్చట బంధించి యుండవలయును. మా పినతండ్రి యెవ్వని సంసారమున
కెసరువెట్టెనో గదా! ఆకూరకర్ముని పినతండ్రియనుటకు నాకు సిగ్గు
చున్నది.

తాను పెండ్లియాడినవెంటనే నన్నే పాశ్చాత్యులతో యిచ్చి యిట్లు
వెవలించును. నా మేలు కోరు వా రెవ్వరు? తల్లిగండులులేని బిడ్డలగతి
యిట్టిదేకదా!

రాజ్య తృప్తిచే మాతండ్రిని రహస్యముగ చంపించిన యాపాపాత్ముని
చూచినప్పుడు దుఃఖమును దిగ్భ్రమింగికొనుట యసాధ్యముగ నున్నది. ఎప్పు
డెప్పుడీ హంతకుని మొగము చూడక తప్పించుకొందునా యని వేయి దేవు
ళ్ళకు మొక్కుచుండును. నాకోర్కె యింకను ఫలించలేదు.

మాతండ్రి యెక్కుచుండిన గద్దయవై ఆతండు సుఖానీనుడై యుం
డఁగాంచి నాహృదయము పెనములో వేగినట్లు ఆవిభ్రమ గ్రహించుచును.
నూతల్లి ఆ దుఃఖముతో మంచముపట్టి నవనవనసి మరణించినది. ఆండువారి
గోడు తప్పక తగులునందురు! ఆ పరమ పతివ్రత శాపమెప్పుడు ఈ కటి
లాత్ముని ధ్వంసముచేయును; మాయన్నయైన బ్రతికియుండరాదా?

[రజని ప్రవేశించును.]

మాల: తెలిసికొని వచ్చితివా?

రజ: ఎవరో రాజపుత్రుడివలె వున్నాడు.

మాల: [ఆశ్చర్యముతో] రాజపుత్రుడా? పాపము! రజనీ,
రమ్ము, నీవొకపని చేయవలయును.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.]

స్థలము ౧౧: పాతాళగృహము.

[లోన కొంచెము చీకటిగనుండును. రాజశేఖరవర్మ బెంచివై కూర్చుండియుండును. ద్వారపాలకుడైన లఠీఘోసాహెబు రాజశేఖరునికి కనబడక పక్క నుండును.]

రాజశేఖరుడు: [అటునిటుతిరుగుచు] ఎవడురా, యక్కడ పరిచారము? ఎంత ఆరచినను ఒక్క తొట్టుకొడుతైన వెన్నెముకొనడు. — ఓరీ, — ఎవడురా అక్కడ? — [పలుకరు]. పీచెవ్వరో పశుప్రాయము. వట్టు మర్మాద లెఱుంగని మాస్థాన.

లఠీఘోసాహెబు: అరే! ఎవడో యీచుట్టి? చెప్తకొనిన మేకలాగా పుకార్ చేస్తాడే. బండెఱానాలోగూడా పరిశారకుత్వ వట్టుదిట్టా కావాలావుంది.

రాజ: మా దివాణచుంబేయైన నొకొక్క పరిచారకుని గుడ్డపు కమిచ్చీతో పట్టుకొని గొట్టియుండును.

లఠీ: దౌలత్ నూస్కుంతే రాజాకి బేటాలాగానే వుండ్యాడే.

రాజ: [గాలి యాఘ్రాణించి మొగము చిట్టించుకొని] ఛీ, ఛీ, ఎక్కడపట్టినను దుర్గంధము; దుమ్ము దుమారము; కింకిదమని గబ్బిలముల వాగ్వాదములు. పీఠి కిట్లు చిమ్ముట్టైన నాకరు లేడు కాబోలు. మెత్తలు కుట్టిన సోఫా యొక్కటియైనలేదు. తుదకొక్క మేజాబల్లయైనను కుప్పీయైన నుండ కూడదా?

లఠీ: [నవ్వుచు] పదకట్టిలు అనుకొన్నాడేలాగావుంది.

రాజ: [బెంచివైన కూర్చుండి వట్టియైన చేతులు చూచుకొని లేచి చొక్కా వెనుకతట్టు వట్టివజ్రచూచుకొని] అబ్బే! నా గుడ్డలన్నియు

మలినమైనవి. నన్నీ యింట దింపిన పెద్దమనుష్యునికి బుద్ధి చెప్పించెదను. నేను రాజపుత్రుడనని యెఱుంగక యిట్టి నికృష్టమైన విడిది యేర్పఱచి యుందురు.

లతీ: ఆరె తోబా! ఈ యద్వీయంకా అదే లోకంలో వుండ్యాడే! బందెఖానా ఆయా, యిది బందెఖానా- పిచ్చివయా.

రాజ: ఎచ్చటనో మాటయలుకుదు వినవచ్చుచున్నది. ఎరడురా అక్కడ? ఈయింటి యజమానుడెక్కడకు పోయెను. నన్ను పస్తు పెట్టదలం చెనా యేమి? ఏమి మొఱకుదనము! నాకిష్టమైన తినుబండములైన అడిగి తెలిసికొనుటకు వంటవాడింకను రాదు.

లతీ: తినుబండాలూ- వంటవాడు వస్తాడే వస్తాడే! సజ్జబొట్టె పప్పుపులు తెస్తాడే! ఆరె దివానా అద్దీ!

రాజ: ఉక్కపుట్టి చెరుటకాటుచున్నది. సురటివేయు నాకరి యైనలేదు. ఈరాత్రి గడచుటయె దుగ్భరముగ నున్నది.

లతీ: ఒంటి స్తంబం మేడామె వుండి గాలీ బోజనంచేస్తావుండ్యాడే లాగా అనుకొంటుండ్యాడే! లస్తగు, పట్టె మంచాలు, పరుపు దిండ్లూ, బోగం పిట్టా, బొమ్మయిపిట్టా కావాలన్నా తెప్పండి సర్కార్, తెప్పిస్తాకే. [నవ్వుచు]

రాజ: ఇచ్చట నేర్వరును కాపురముండునట్లు కనిపించును. నా కేదియో సందేహము పుట్టుచున్నది. దయ్యయినోటిరుండి బ్రహ్మరక్షుని నాడిలో పడితివా? ఈ మూల మెట్లగపడుచున్నవి. ఎక్కడికి పోవునో చూచెదను. [ప్రోబోయి వెనుకకుతగ్గి] అంధకార కూపమువలెనున్నది.

ఎంత వితర్కించినను నాకేమియుఁ దోచకున్నది. నన్నుఁ గట్టితెచ్చిన వారును వారిరుండి తప్పించి నన్నిచ్చటికిఁ గొనివచ్చి తేవుప్రాద్దుననే మా పట్టణమునకు పంపెదమని చెప్పిన కపటాత్ములను ఒక్క గూడెమువారేమై

యుందురా? తలంచుకొలది నాస్థితి భయంకరమగుచున్నది. మాతల్లిదండ్రులెట్లు దుఃఖించుచున్నారోగదా? నన్ను వారెట్లు కనుగొని తప్పింపఁగలరు?

[నాలుగుమూలలు తిరిగిచూచి బెంచివై కూర్చుండును.]

తప్పించుకొని పోవుటకైన దారిలేదు. [ఆలోచనా నిమగ్నుడై యుండును]

లతీ: మాకీబలే దాహం చేస్తావుంది. రజనీ పోసిన సారాయి కొంచెం మజాపట్టిస్తాకా [ప్రక్కన కూర్చుండి కూబాలోని సారాయిత్రాగును] జమీజమా మజాబలారే! రజనీకి నామీదా బలే యిష్టమని వుంది. [కై వెక్కిరిస్తూ నట్లు నటించుచు] రజనీ! క్యామజా! క్యాతమామ, స్నాం పాతాహా శం నరకం పాపం, పుణ్యం, నబ్ దీంట్లోనే వుండాయ్. యిద్యా, బున్ఫి గొడ్డుగోదా, యిల్లావాకిలి, పిల్లా పిసుగు, అంతా దరోబస్తీ దీంట్లోనే గుట గుటా గుటగుటా ముద్దిపోతుందిబే, అరరే యే క్యాలే. నాకళ్ళునట్టుందాని పావదాలాగా గిర్గా గిర్గా — [పడిపోవును.]

రాజ: అన్నియు కఠినశిలానిర్మితములైన కుడ్యములు. నాజీవితాశ శిథిలమగుచున్నది.

[మెట్లపైనుండి అవగుంతనము వైచికొన్న మాలతియు,

దీపముపట్టుకొని రజనియు పోవేశింతురు.]

రాజ: [స్వగతము] ఎవ్వతె యీనాచీమణి? నాభాగ్యదేవతవలె ప్రసన్నమైనది!

మాలతి: [స్వగతము] ఎవడో సుందరుడైన రాజపుత్రుడు.

రజని: నేను మెట్ల తలుపుదగ్గిఱ వుంటాను.

[నిష్క్రమించును.]

రాజ: కాంతా, నీవు స్వర్గమునుండి నరకలోకమున జూడిపడిన యచ్చర పూవుబోడివా?

మాల: మీ చెన్నరు?

రాజ: ఇదియేమి వింత? కాలు నేతులుకట్టి తెప్పించినవారికి నన్నేల తెలియదు?

మాల: మీ దేపట్టణము?

రాజ: ఇదియేమి మాయలాడితనము? కాంతా, యిట్టి స్వయంకర ములుకూడ లోకమున నుండునా?

ఓరమాపుల, మాటల, నొప్పినముల,
నడల, యొయ్యారముల, బ్రేనునాటకముల
మగల నలపింతు మగునలు; మడఁతి, వరుని;
జాపకట్టుగ దెచ్చిన జాణవీవె!

మాల: [నవ్వుకొని స్వగతము] పాప మీ రాకొమారుండు పాప పడెను. [ప్రకాశముగ] మిమ్ము తెప్పించిన వా రితులు; మీకు సాహాయ్య ము చేయుతలంపుతో నే నిచ్చుటకు వచ్చితిని.

రాజ: [ఆశ్చర్యముతో] అటులనా! కాంతా, నాయధిక పరిసంగమును మన్నింపుము.

మాల: [చిఱునవ్వుతో] ఒకొకప్పుడు అధికపరిసంగముగూడ కింపుగనే యుండును.

రాజ: నేనెప్పుడును నీవంటి యువతీమణిని చూచి యెఱుంగన; శౌందర్య సౌజన్యముల కింతటి పొత్తుకుదిరియుండుట యరుగు.

ఆరిపోయెడు దివ్యకు నాజ్యమటుల

నీ కటాక్షము ప్రాణోచ్ఛ నింపెనుదని;

నీ మనోజ్ఞత యీ పొగగీమెకాదు.

నా మననము వెలిగించె హేమగాత్రి.

మాల: [స్వంతము] మా పినతండ్రీ దుష్కార్యమింకొక విధముగ వరప్రసాదియయ్యెను. ఈనుంద రాంగుని చూచి నప్పటినుండియు నానాము నానశము కాకయున్నది. [ప్రకాశముగ] రాజకన్యక లిట్లు పరపురుషులతో మంతనములాడుచుండుట యుచితము కాదు. మీరెన్నఁచెనదియు తెలియక నే నెట్లు తోడ్పడఁగలను?

రాజ: లతాంగీ, నేను వసంతపురము నేలు శాంతవర్మగారి కుమారుడను.

మాల: [అశ్చర్యముతో] శాంతవర్మగారి కుమారుడవా?

రాజ: ఏల యట్లు వెఱుగుపడితివి? మాతండ్రిని నీవెట్లెఱుంగుదువు?

మాల: ఎఱుంగను. ఎప్పుడో ఆశేరు విడిచిని.

రాజ: [స్వంతము] నేనింతకుముందు గమనింపలేదు. మాధవుని మొగము పోలికలు ఈకాంతి కున్నట్లు తోచుచున్నది!

మాల: మీకు పోడిరి యున్నవా?

రాజ: ఉన్నది. ఏల?

మాల: ఆమెకు వివాహమైనదా?

రాజ: ఇంకను కాలేదు. విజయనగ్రమును నొక జమీన్దారుని కియ్యనలయునని నాయనగారి కోరిక; ఆసంబంధము నాకేప్తములేదు. మా తెల్లికిని నచ్చలేదు.

మాల: [స్వంతము] ఆ దుర్మాగుని పన్నుగడ ఇష్టపడకయున్నది. అంతరాయము తొలగిందుట కొఱకీ దౌర్జన్యము సల్పియుండును.

రాజ: మనోహరీ, నన్నెవరు పట్టితెప్పించి? నీ నెచ్చటనున్నావా? నీవెన్నతెవు?

మాల: [అబోధవా నిర్ముగ్ధులై యుండును]

రాజు: నీకు తల్లిదండ్రులు ఎన్నారా?

మాల: మా పినతండ్రి రాజ్యాశకు బలియై?

రాజు: ఆ దుశ్శరీకుండెక్కడు?

మాల: మిమ్ము తెప్పించిన యతడు.

రాజు: [ఆశ్చర్యముతో] మీపినతండ్రియో?

మాల: మా పినతండ్రియే కాదు; మీయింటి యల్లుడుకూడ!

రాజు: [విచిత్రముగా చూచినట్లు నిలబడి] ఏమీ! విజయవర్మయో? ఓరి దుర్మార్గుడో, అతిథిని కలంకుడో, గోముఖ్యాభిమానము, ఏమి మాయ నాటకమాడితివి? ఇంకను మాతల్లిదండ్రులు బ్రతికియుందురా? మాధవుడు చాల బుద్ధిశాలి. విజయవర్మ చర్యలను ఆతడు శంకించుచునే యుండెను.

మాల: మాధవుడెవడు?

రాజు: సామంతుడు బిడ్డ?

మాల: ఎవరు సామంతు?

రాజు: మాతల్లిదండ్రులు. కొన్ని సంవత్సరములకు పూర్వము ఒక పసిబాలుడు మూర్ఖత్వగిరి మావాకిట పడియుండెను. మాతల్లిదండ్రుల కప్పటికి సంతానము లేనందువలన వాని నెత్తి పెంచుకొనిరి.

మాల: రాజులు పెంచుకొనదగినంతటి బిడ్డయో?

రాజు: రూపవంతుడే.

మాల: అప్పటికి వాని వయస్సెంత?

రాజు: రెండుమూడు సంవత్సరము లుండవచ్చునని చెప్పిరి.

మాల: మూడున్నకూడ అస్థియముననే మరణించెనట!

[స్వగతము] ఆహ! ఎంత పిచ్చిదానవు. మరణించినవాయ తిరిగి వత్తురా?

[ప్రకాశముగ] ఆతడు క్షత్రియుడని అనిపించుకొనదగియున్నాడో?

రాజ: [సగర్వముగ] సౌందర్యమున నన్ను మించువాఁడు కాఁడు; అయినను కొంచెము బలిష్ఠ కాయఁడు. తల్లి దండ్రులులేని బిడ్డయని యందఁ డును వానిని ఆదరించుచుందురు. గర్విష్ఠుఁడు. తానొక సార్వభౌముని తమూరునివలె నటించుచుండును. నీ మొగముచూచిన అతఁడు జ్ఞప్తికివచ్చును.

మాల: ఈమందభాగ్య కంఠటి యదృష్టమా? ఆతనితోడపై వెద్ద పుట్టుచుచ్చయున్నదా?

రాజ: [ఆశ్చర్యముతో] నీకెట్లు తెలియును?

మాల: [ఆతురతతో] ఉన్నదా? చెప్పఁడు.

రాజ: ఇది యేమిచిత్రము! ఆనాఁడు విజయవర్మకూడ మాధవుని పుట్టుచుచ్చ విషయము విన్నపుడు సంక్షుబ్ధచిత్తుఁడయి వెలవెలబోయెనట!

మాల: మచ్చయున్నదా? మాయన్న బ్రతికియున్నాఁడు! అన్నా — అన్నా — [మూర్ఛిల్లబోవును. రాజశేఖరుఁడు పట్టుకొని బెంచిపై కూర్చుండవెట్టును]

రాజ: మాధవుని జన్మగహస్యము తెలియవచ్చినది. — లతాంగీ, యూరడిల్లుము.

మాల: అన్నా, మరల నీ వా హంతకుని కంటఁబడితివా? [లేచి] ఇంకొక్క నిమిష మాలస్యమైన కార్యముచేసును. ఆ రాక్షసుఁడు మీ పోదరిని వివాహమాడఁబోవుచున్నాఁడు. మా అన్నవిషయమై నాకను మానము కలుగుచున్నది. మనము తిక్షణమె రహస్యముగ వెడలిపోవలయును. నాకు గుడ్డపుస్వారి తెలియును. బాణ పయోగమెఱుఁగుదును.

రాజ: కదలుము. [ఇద్దఱు మెట్లుపైనుండి పోవుదురు]

తెరపడును.

స్థలము ౧౨ : సమర సేనుని గృహము

[సమర సేనుడు అటునిటు తిరుగుచుండగా తెర యెత్తబడును]

సమర సేనుడు: విజయవర్మకు వివాహమయి వచ్చివెంటనే నా వివాహమును గుఱించి మరల హెచ్చరించెను. మాలతిపై నానాటికి నాకు వలపు హెచ్చుచున్నది! ఆ కాంత నన్ను బరిణయమాడునా? ఎట్లయిన ను పినతండ్రి యజ్ఞకు మాతాడజాలను. నేను మాలతినే పెండ్లియాడిన యెడల రాజ్యాధిపత్యము వహించుటకుగూడ వీరుండును. మాధవునికి తన జన్మ కహస్యము నెఱిగింతును. నేను సైన్యాధిపతిగనుట వలన సేనయంతయు నన్ను సరించును. మాధవుడు నాకు వజ్రదియగుటయే గాక కృష్ణాడుగ నుండును. [సగర్వముగ] అతిని పేరు పెట్టి నేనే రాజ్యమునంతయుం పరిపాలింపఁగలను.

[నేపథ్యమున కలకలము]

అర్ధరాత్రమున కోటలో ఏమి యీ కలకలము! [ఆలకించును]

[నేపథ్యమున- “దొంగలు, దొంగలు, పట్టుకొనుడు,

కొట్టుడు, దివిటీ తెుడు, హా, హా” యిత్వాది]

సమర సేనుడు: దొంగలా?

[అచ్యుతవర్మయు కొందఱు సేనకులును ప)వేశింతురు]

సమ: అచ్యుతవర్మా, ఏమి యీ కలకలము?

అచ్యుతవర్మ: మనము పాతాళగృహమున బంధించియుండిన కైదె కప్పించుకొని పాటిపోయెను.

సమ: [ఉద్విగ్నుడై] ఎట్లు తప్పించుకొనెను?

అచ్యు: బయటి తాళములు వేసినట్లే యుండెను.

సమ: లోపలకూడ మెట్లున్నవి. అచ్చటచూచితారా? పొండు.
పొండు.

[రజని ప్రవేశించును]

రజని: [దుఃఖించుచు] తిన్నవోకసానమృకూడ కనబడలేదు;
గుడ్డలు పరిగిస్తుండిన శబ్దమైంది.

సమ: [కోపాగ్రిష్టడై] ఆ! ఇదియంతయు మాలతీదేవి పన్నాగము
పరుకెత్తుడు, పరుకెత్తుడు. గుడ్డముల నాయత్తపఱచుడు. భటులను
శేపుడు. పొండు. — మా యాలోచన లన్నియు భగ్నమై పోయినవి. ఇం
కను ఇచ్చటనేయున్నారా? పొండు. నా గుడ్డము నాయత్తము చేయుడు.

[నేనకులు నిష్క్రమింతురు. అచ్యుతకర్మ అచ్చటనే యుండును]

అలసించిన మన ప్రాణములమీదికి వచ్చును. అచ్యుతవర్మా, మన
ముకూడ పోధదము రమ్మ. [నిష్క్రమింతును]

అచ్యు: నేను వేచియుండిన సమయ మిప్పుడు దొరకినది. అడవిలో
తప్పుదారి తీసి ఈతని నచ్చట తెగటార్చి విజయవర్మగారికి నే నిచ్చినమాట
పెల్లించుకొనెదను.

[నిష్క్రమింతును]

స్థలము ౧౩ : అడవి.

[అంతయు కొంచెము చీకటిగనుండును. భటులు కొందఱు పుల్ల
దివిటీలు పట్టుకొనియుందురు. కొందఱు విచ్చుకత్తులతో
నిలబడియుందురు. మాధవవర్మ వధ్యశీలయొద్ద
నిలబడియుండును. కటికవాడు గండ్రొగొడ్డలి

భుజముపై పెట్టుకొని యుండును;
తెర యెత్తబడును]

మాధవవర్మ: ఓ దౌర్జన్యరాక్షసీ, ఎందఱు నిరపరాధులు, సత్యం
తులు, ధర్మబద్ధులు నీరథచక్రముల క్రిందపడి నుగ్గు నూచయిపోవుచున్నా
రు? ఎందఱి యస్థిపంజరములతో నీ భోగమందిరము నిర్మింపబడుచున్నది?
ఎందఱి యమాయకుల రక్తపూరము తీఱరాని నీత్యమను తీర్పుచున్నది?—
సత్యమా, నీవెల్లప్పటికి దుఃఖభారవాహివే!

ఆపద్బాంధవా, వీరసంరక్షకా, జుదీశ్వరా, నేను నిరపరాధుడను.
నీవు సర్వజ్ఞుడవు. నేను దౌర్జన్యమునకు బలిపశువును. నీవు సర్వశక్తిమం
తుడవు. కరుణామయుడవు.—

పాదుచేసి నీరు పాటించి, మొలకను

నాటి పెంచినావు తోటయందు;

పూత పిందె కాయ పాడనూపు నదనున

చెట్టుమొదలు నీరకు చిత్తమేమి?

మహాప్రభూ, నీయద్దేశమేమి? నీలీల దురూహ్యము!

నేను సంతోషముగ మరణింతును. పేరేను సూత్రములతో నిహలో
కమునకు నన్న బలవంతముగ బంధించు నేప్రాణియునులేదు. నా దురదృష్ట
జీవిత కావ్యమున కడపటి యాశ్వాసము రక్తాంకితాక్షరములతో వరిసమాప్త
మగుచున్నది!

[జోబీలోనుండిన చేతిగుడ్డనుతీసికొని దానిని చూచుచు]

సచేతనములకన్న సచేతనములే విశ్వాసపాత్రములు! నీవు నా కన్నీటి
ధారల మాధుర్యము నెఱింగిన, దానిలో నూరవపాలు మీసాన్నిమిని యెఱింగి
యన్నయెడల? — చునోరమా, నీవు ప్రణయ బహుమానముగ నొసంగిన యీ
రుమాలు గుడ్డయై నాశనమునకు కడపటి యలంకారము!

[భటులు కన్నీరునిండుదు; రుమాలుగుడ్డ కన్నులకు కట్టుకొని]

దైవమా, నీయభీష్టము నెఱవేరుగాక! ఓయీ, నీవెధిని నిర్వర్తించుము.

[వధ్యులపై తల వేట్టును]

కటికవాడు: [స్వగతము] ఇంత నెవ్వడిగా సచ్చిపాయ్యే మా
రాజును నేనెప్పుడు నూళ్ళేదు. [ప్రకాశముగ]

అన్నెము పున్నెము ఎఱగను నేను అంతా మాదొరదే;

అకలిబాదకు నొకరిచేస్తా, అంతే నా యెఱిక.

తప్పుడు నొకరి కొప్పుకుంటిని తప్పుడునాకింక,

కళ్ళుమూసుకుని పాపముచేస్తే కర్మమంటదంట!

పడుసు దొరొరిని సంపబోయితే గడగడ వణుకును చెయ్యి.

[రాజశేఖరుడు, పురుషవేషధారణియైన మాలతీయు

ప్రవేశింతురు]

రాజశేఖరుడు: ఆవెలుతురేమి? ఆ! వధ్యుల

మాధ: ఏల తూలసిం చెదవు? నిమిషయాపనము దుస్సహముగ

నున్నది.

రాజు: మాధవుని కంతస్వరమువలె నున్నది.

కటిక: [తొందరగ చదువును]

గండ్లగొడ్డలికి సత్తైమువ్రంటె కాళన్మృతంబై

వొక్క యేటుకే మొండెమునుంచి పూడిపోవు సిరిసు.

[గొడ్డలి నైకత్తులు]

రాజు: ఊడిపోదురా నవపిశాచీ, ఊడిపోదు.

[ఎత్తిన గొడ్డలిని పట్టుకొనును]

కటిక: [తిరిగిచూచి] ఒయ్యో, ఒయ్యో, దెయ్యం దెయ్యం. చిన్న దొరయ్య దెయ్య మయ్యాడు. [నెద్దకేక వేయును, భటులు భయపడుదురు]

రాజు: నేను వరణించితినుకొని యుండిరా?

మాల: నేను సందేహించినట్లే మ్రోసింది. మనము సమయమునకు

రాకున్న!

మాధ: [మెల్లగ తలయెత్తి కన్నులకు గట్టుకొన్న రుమాలువిప్పి] ఏమి దయ్యమురా? [రాజుకేఖరుని చూచి] ఆ! నన్ను బ్రతికించుటకై స్వర్గమునుండి పరుకెత్తుకొని వచ్చితివా?

రాజు: [మాధవుని కాంగిలించుకొని] మాధవా, యిది యేమి దురవస్థ?

మాధ: నీవు నిజముగ బ్రతికియున్నావా? స్వప్నము కాదుకదా?

[రెండు భుజములు పట్టుకొని వుడిలించును]

కటిక: [భటులతో జనాంతికము] మణిశిలాగే వుండాడు. సావ

లేదురో, అయ్యో.

మాధ: నిన్ను హత్యచేసితిని మీతండ్రి నాకు మరణదండనము విధించెను.

రాజు: అయ్యో! ఎంత పగమాదము. ఒక్కనిమీస మాలస్యమై యుండిన తీతరాని దుఃఖము నకుభవించి యుందుము.

మాధవ విజయము

మాధ: ఒక్కక్షణములోన నుత్కట దుఃఖంబు

మఱుక్షణంబునందు మాఱుపాటు!

కలులువోలెఁ దోచుఁ గలుములు లేములు!

బలు తుపాను కడలి పడవ నరుడు.

మాల: [సందేహించుచువచ్చి] అన్నా, నూయదృష్టవశమున బ్రతికి

తివి. [కొంగిలించుకొని కన్నీరునించును]

మాధ: రాజశేఖరా, యీ ప్రియబంధు వేవ్వడను?

రాజ: మీ సోదరి.

మాధ: [అశ్చర్యముతో] నా సోదరి! శేవేవ్వడను?

రాజ: విజయవర్మ అన్నకుమారుడవు. మీతండ్రిని అతడు వేట
లో చంపించెను. నిన్నును శిశుప్రియమున చంపింపబోయెను; నన్నీ
పాతాళగృహమున బంధింపజేసినదియు అతడే. ఇది యంతయు నిన్ను
వధింపించి మనోరమను పెండ్లియాడుటకు చేసిన పన్నాగము.

మాధ: [ఉద్రిక్తచిత్తుడై కటికవానిచే గొడ్డలి పెరుకుకొని] ఒరి
దుర్మార్గుడా, చచ్చితివి. చచ్చితివి. [పరుగెత్తును]

తెరపడును.

స్థలము ౧౮: వివాహమంటనము.

[తెరయెత్తగనే పుష్పమాలాంకృతులైన మనోరమా
మాధవులు, మాలతీరాజశేఖరులు; మఱియు రాజ
బంధువులు పౌరోహితుడు తక్కుంగల ఇతర
సభాసదులు అగపడుదురు.]

పౌరోహితుడు: [ఆశీర్వాదించుచు]

అల యదుంధతియు వసిష్ఠునటుల మీరు
నిత్య మన్యోన్య మధుర దాంపత్యగరిమ
నాయురారోగ్య విభవసౌఖ్యంబు లొంది
పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిగఁ బొల్తుగాత!

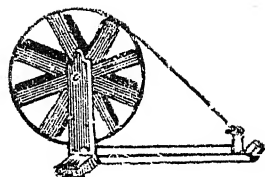
సంపూర్ణము.

కాంగ్రెస్ వాలా.

ఏ కాంక రూపకము.

౧౯౩౫. ఏప్రిల్

పాత్రలు

మొకటరెడ్డి

నరసింహం

రంగారావు

కళ్యాణరెడ్డి

లాల్ గుడి వెంకటేశయ్యరు

జంగి

గమళ్ళ వెంకటేశు

అతని భార్య—బిడ్డ;

రోగి— ఆమెబిడ్డ

ఇద్దఱు విద్యార్థులు

స్నేహు—ఆయనభార్య

కాంగ్రెసువాలా

కాంగ్రెసు వాలంటీరు

రవీంద్రుని శాంతినికేతన

విద్యార్థి

పుదుచ్చేరి అరవిందు

ఆశ్రమవాసి

హోటల్ సొంతదారు

ఎంగిలిష్మెంటు తీయు ఏనాది

రంగనాయకుల తిరునాళ్ళ

చూచుటకు వచ్చిన యాత్రి

కులు

కాంగ్రెస్ వాలా

[ఏకాంకరూపకము]

స్థలము ౧. నెల్లూరు.

[బ్రాల్ గుడి వెంకటేశ్వరుడు కాఫీహోటలు. కాఫీ
హోటలులో నాలుగు అంకణముల గది. గోడలకు కాంగ్రెస్
నాయకుల పటములు, రవివర్మా పటములు తగిలించబడియు
న్నవి. వాకిలికి ఎదురుగా నున్న గోడపై గడియారపు స్తాండు
అమర్చబడి దానిపై వెంకటేశ్వరుల పటము పెట్టబడియున్నది.
చిన్న యిత్రడి శెమ్మె, సాంబ్రాణి వత్తుల స్తాండు, పటము
పక్కన నున్నవి. ఒకమూల చిన్న టేబిలుపై గ్లామో

ఫోను, ప్లేట్లు, ఎలక్ట్రోక్ ఫ్యాన్ (fan) పెట్టబడియుండును. తెర యెత్తునప్పుటికి ఎంగిలి ప్లేట్లు- తామరాకులతో నిండిన టేబిలు కనబడును.

రంగారావు ప్రవేశించును. ఈయన వయస్సు షుమారు ఇరువదిరెండు సంవత్సరములుగ నుండును. చెవులమీదికి వేరిలాడు పొడుగాటి కాగిపు మెడ్రొకలు, కంటికి 'ప్రిన్సు నెజ్' సులోచనములు, వేస్తుసిల్కు పక్కజోబీ కుడితిని, సిల్కు-కట్టర్ బెంగాలీకప్పు, చేతి గడియారము, కుడిచేత జపాను దేశపు ఎదురుకట్ట, ఎడమచేత (hand camera) చేతికామర ఇవి రంగారావు అనివార్య బాహ్యలక్షణములు; అలంకారాలు.]

రంగారావు: ఆయ్యర్. [ఎవ్వరు పలుకరు.] [సులోచనములు నర్దుకొనుచు నలువైపులచూచి] ఈహోటళ్ళుకూడా మన భాగ్యవంతుల బంగళాలాగే పటాలంగ ఘృగా తయారయ్యాయి. డెకరేషన్ (decoration) కూడా వొక ఆర్ట్ ని, ఆర్డరు-ఆరేంజిమెంటు-టేస్తు-అనేవి ఈప్రపంచములో వున్నాయని వీళ్ళకు తెలియకపోవడం ఘోరం. [ఈగలు మూగుచున్న ఎంగిలి ప్లేట్లను తామరాకులనుచూచి] పూర్వకాలంలో తామర పూవుల పైకి తుమ్మెదలు మూగి యుంకారం చేస్తూవుండేవని కవులు వర్ణించేవారు. ఇప్పటికీ కవులు, ఈలాంటి హోటళ్ళలో ఎంగిలి తామరాకులపైకి మూగే ఈగల అవ్యక్తమధుర గానాన్ని అభివర్ణించవలసి వుంటుంది. — ఆయ్యర్ - [కట్టితో టేబిలు తట్టును.]

ఆయ్యర్: [ప్రవేశించి] కూసుకోండిమి. ఏం తెచ్చేదండి.

రంగా: ఆ సంగతి తర్వాత, ముందు ఈకవితా సామగ్రిని తీసి వెయ్యించండి.

అయ్య: ఆ జంగ్లిగాడ్డెకు ఎన్నిమాట్లు చెప్పినా దినం కొత్తేనండి.
ఏమిరా జంగ్లి — ఏమి చేస్తున్నావురా? — ఈశేట్లు తీసివేయ.

[ఇంతలో ఏనాడీవాడు బక్కెట్టు పట్టుకొని వచ్చి శేట్లను ఆకులను దానిలో వేసికొని ఒక మురికిగుడ్డతో తేబిలను తుడిచిపోవును.]

అయ్య: స్వీటు కావలిస్తే — బాదంపూల్వా, రవాకేసరి, మైసూర్ పాక్, లడ్డూ, జాంగ్లి, పాల్కోవా, గులాబ్ జాన్, గాఠ్ జాక్, ఎట్ సెట్రా. కారం కావలిస్తే — కారాబూంది, పగోడి...

[కళ్యాణరెడ్డి ప్రవేశించును. ఈయన ముట్లు చొక్కాతోడిగిరికొని గోరంచు ఉత్తరీయము వేసికొనియుండును. వయస్సు

. షుమారు ముప్పది సంవత్సరము లుండును.]

కళ్యాణరెడ్డి: ఓహో! ఎప్పుడొచ్చారండీ, రంగారావుగారూ?

రంగా: వారంగోజులైంది.

కళ్యాణ: చాలగోజులకు దగ్గరం.

రంగా: మీరు గాయంలోనే వున్నారా?

కళ్యాణ: లేదండీ. నేను పురుచ్చేరి ఆశ్రమంలో వున్నాను.

రంగా: ఓహో!

కళ్యాణ: [అయ్యరు తట్టు తిరిగి] ఏమున్నాయండీ.

అయ్య: రవాకేసరి, బాదంపూల్వా, మైసూరుపాక్, జాంగ్లి, గులాబ్ జాక్...

[వెంకటరెడ్డి ప్రవేశించును. కుడితిని, పంచె, ఉత్తరీయము, టోపీ ఖద్దరువి. చేతికి తగిలించుకొన్న ఖద్దరుసంచులో ఒక పుస్తకము, ఒక వార్తాపత్రిక, కరపత్రము లుండును.]

అయ్య: [వెంకటరెడ్డితట్టు తిరిగి] కారాబూంది, అటుకులు, మెనురుబోండా...

వెంకట: [విసుగుతో] ఇంక చదువుచాలిస్తూ. [సీరియస్ గా] సరోజినీ హల్వా, బజాజ్ వుప్పమా, నెహ్రూ చిట్నీ, గాంధీ అటుకులు తెచ్చిపెట్టు.

[రంగారావు కళ్యాణరెడ్డి ఒకరి మొకము నొకరు చూచి నవ్వుకొందురు.]

అయ్య: ఆగోడ తట్టుచూడండి. ఇంకా టిలక్, పటేలు, ఆంధ్రాన్, దాస్ — పటాలపేస్టు రాలేదు — టిలక్ పగోడి, పటేలు బజ్జీ, ఆంధ్రాన్ సేమియాపాయసం తెమ్మంటారా?

వెంకట: అయ్యర్, నీ ఆధికపంసంగంతో నే మాకు కడుపు నిండింది. తక్కినవాటికి చోటేదీ?

అయ్య: మీరేం తెచ్చున్నారండి?

రంగా: బాదంహల్వా.

కళ్యాణ: అటుకులు.

అయ్య: [లోనికిపోవును]

రంగా: [లేచి] ఈగదిలోకి గాలే మారదు. వెగా పొగ ఒక విశే

షం. [(fan switch) — ఫ్యాన్ స్విచ్ వేయును — అది తిరుగుదు] ఇది కూడా ఒక అలంకారంలాగే వుంది. [కూర్చుండును.]

[అయ్యరు రంగారావుకు కళ్యాణరెడ్డికి చెరియొక ప్లేటు పెట్టి వెంకటరెడ్డికి మూడు ప్లేటులు పెట్టును. వెంకటరెడ్డి ఆతురతతో

తినచుండును. కళ్యాణరెడ్డి మెల్లగా చిటికెడు అటుకులు

తీసుకొని నోట వేసికొనును. రంగారావు స్పృహ

కొనతో సెనగింజంత హల్వా తీసికొని నోరు మెద

ల్పక చప్పరించుచుండును.]

రంగా: [వెంకటరెడ్డి తలయెత్తక నమలుచుండుట చూచి] మన వాళ్ళకు తినడంకూడా ఒక ఆర్ట్ ని ఇంతవఱకు తెలియదు. వాళ్ళు తినడం చూస్తే చాలా బాగ్బరన్ గా (barbarous) వుంటుంది.

కళ్యాణ: [ఈ రిమార్క్ తనకుకూడా అన్వయించునను అనుమానముతో అటువలు వెల్లగ నమలుచుండును.]

వెంకట: దినానికి ఒక్కపూటకూడా కడుపునిండా అన్నము దొరకనివాళ్ళు లక్షలకొలది మన దేశంలో వున్నారు. అటువంటివాళ్ళకు తినడం ఆవశ్యకంగా యేర్పడుతుందిగాని శిల్పంగా వుండదండి.

రంగా: [న్నాను క్రిందవెట్టి చేతి రుమాలుతో మూతి తుడుచు కొని] మీరేమైనా అనండి, ఎక్స్ క్యూస్ మీ (excuse me,) మీ పేరేమండి?

వెంకట: వెంకటరెడ్డి.

రంగా: మిస్టర్ వెంకటరెడ్డి, గాంధీ ఉద్యమం ప్రబలమైనప్పటి నుండి మన దేశంలో చాలా చట్టకల్లోలం బయలుదేలింది. కవిత్వంపైన ఆర్టు పైన ఉత్సాహం తగ్గింది. మొరటుతనం హెచ్చింది.

కళ్యాణ: శాంతిలోవుండే సౌందర్యం పోయింది.

రంగా: ఇదంతా గాంధీకి (aesthetics) ఈస్టిక్స్, ఆర్ట్స్, తెలియని లోపం. A thing of beauty is a joy for ever అని అన్నాడు కీటుస్. అసలు స్త్రీ ప్రకృతి చాలా సున్నితమైనది; అలాంటి మల్లెపూలవంటి స్త్రీలకు మొరటుఖద్దరు కట్టబెట్టి, వారిచేతికి కెండాలిచ్చి ఎట్టపెండలో వీధులు వీధులు తిప్పించి, లాకిచాక్కిలకు గురిచేయించిన

దానికంటే ఘోరం, పాపం, అకృత్యం, అవ్యయం ఫిక్షన్ (fiction) లో కూడా వుండవండి. గాంధీ ఆర్డును మర్దరు (murder) చేశాడు.

కళ్యాణ: కొంపదీసి పాలిటిక్స్ లో యాక్షన్ (action) తెచ్చి పెట్టాడు.

వెంకట: [నములుచున్న పదార్థం మింగి] మీ పొరపాటు చాలా తోచనీయంగావుందండి. మీరు తెలుసుకోగలిగిన దానికంటే గాంధీ చాలా గొప్ప ఆర్జిస్టు. ఆయన ఆర్డును తెలుసుకోవలెనంటే మీకు ఇంకా కొంత యధార్థమైన (culture) కల్చర్ కావాలి. ఆయన క్యాన్వాస్ (canvas) అయిదారడుగుల చుట్టుకొలత కలదిగాదు; హిందూదేశమంత విశాలమైనది. ఆయన న్యూటన్ కంటే గంభీరతతో చిత్రింపడు. లోక కళ్యాణానికి ఆత్మార్పణం గావించిన తన నిరాడంబర జీవితం నుండి అపూర్వమైన త్యాగ సౌరభం ఈ అనంతభారతీయకాళాన్నంటి ఇంద్రి ధనుర్వజ్ఞులతో పృథితరాగ జ్వాలలను చిత్రిస్తున్నది. ఆ మనోహర దృశ్యం ప్రపంచమంతట అన్నిజాతులవారిని ఆశ్చర్యముగ్ధులను గావిస్తున్నది.

రంగా: కాంగ్రెసు వాళ్ళలోకూడా కొంత పోయెటిక్ టచ్ (poetic touch) ఉందన్నమాట! ఎ రివెలేషన్! (a revelation!)

వెంకట: నామాటల్లో కవిత్వం గాదు ప్రధానం, విషయం.

కళ్యాణ: మా మహర్షి విషయగర్భితంగా కవిత్వము వ్రాస్తారు. చిత్తరంజనుని సాగరసంగీతం ఇంగ్లీషు కవిత్వంలోకి తర్జుమాచేశారు. మీరు చూశారా? అందులో సముద్రాఘాతం ప్రతిధ్వనిస్తుంటుంది.

వెంకట: ప్రజాఘాతం ప్రతిధ్వనిస్తే బాగుండేదేమో. — ఇప్పుడు మీబోటివారంతా A thing of beauty is a joy for ever అని పాతం వొప్పజెప్పి సంతృప్తిపడుతుంటే, గాంధీ ఆ thing of beauty ని తన దైనందిన జీవితంలో సమ్మేళనంచేసి ఆ ఆనందాన్ని అనుభవిస్తున్నాడు.

మీస్థులదృష్టికి ఏది వికారంగా కనబడుతుందో, ఆయన అంతశ్చక్షువుల ఆది రమణీయంగా కనబడుతుంది. మీ కేది త్యాజ్యమో ఆయన కది పూజ్యము.

కళ్యాణ: [రెండు చిటికెలు అటుకులు నోట్లో వేసుకొని నమలుచు] గాంధీ ఆర్జిస్తు కాకపోవడంవల్ల మనకేం బాధలేదు. అయితే పవిత్రమైన ఆధ్యాత్మిక తత్వాన్ని పాలిటిక్స్ తో సాంకర్యం చేసి రచ్చకీడ్చి నానా గోల పెట్టాడు. హిందూదేశం పూర్వం పరమఋషులున్న తపోధామి. ఇప్పటికినూడా మా మహాత్మావంటి మహనీయులు అక్కడక్కడ లేకపోలేదు. ఇటువంటి పవిత్రమైన ఆధ్యాత్మిక వాతావరణంలో రాక్షసుడైన (politics) పాలిటిక్సును తెచ్చిపెట్టి దేశశాంతికి భంగం కలిగించాడు గాంధీ. అందువల్లనే నూ మహాత్మా పుదుచ్చేరి వదలి రావడం లేదన్నాడు. ప్రపంచాన్నంతా ఆధ్యాత్మికంగా ఒక్కసారి వుద్ధరించడానికి మాగురుదేవుడు ఆ దివ్య శక్తిని సాపథ్యాయుష్టమైన యీ ప్రపంచంలోకి అవతరింప జేస్తున్నాడు. అది నూర్యమండలం దాటింది; చంద్రమండలంలోకి ప్రవేశించింది; ఇక కొన్ని దినాలకు మేఘమండలంగాడా వ్యాపిస్తుంది. అప్పటికి మన హృదయాలన్నీ చాలా (receptive state) రిసెప్టివ్ స్టేట్ లో వుంచుకోవాలి. పాలిటిక్స్ దానికి ప్రతిబంధకం.

మెకట: ఆయ్యర్ — కాఫీ.

రంగా: ఎందుకండీ.

మెకట: తాగడానికి.

రంగా: మిమ్ములకు గాదండీ.

కళ్యాణ: పాలిటిక్సు (politics) యీ లోకానికి సంబంధించిన గోల; మానవశరీరం తుణికం; ఇక దానికి సంబంధించిన ప్రతిదీ తుణికమే. ఆ దివ్యశక్తి క్రిందను అవతరిస్తే ఒక్క హిందూదేశమే గాదు ప్రపంచానికంతా ముక్తి గలుగుతుంది.

వెంకట: ఆ దివ్యశక్తి బీహారు భూకంపం లాగా నాలుగుచోట్ల వస్తేనేగాని అందరికి ఒక్కసాటిగా ముక్తిగలుగదు. ఉట్టికెక్కలేనివాళ్ళు స్వర్గానికెక్కతారట!

రంగా: ఈకాంగ్రెస్ కీర్తిలోనే వుంది యీ తలబిరుసుతనం. నాజూరుగా మాట్లాడేది వీళ్ళకు తెలియనే తెలియదు.

అయ్య: [వెంకటరెడ్డికి కాఫీతెచ్చి యిచ్చును.]

వెంకట: [రెండుగుక్కలు త్రాగును.]

కళ్యాణ: గాంధీ లోకాన్ని పట్టుకొని యింకా పూగులాడుతున్నాడు. ఆయన్ను సెయింట్ (saint) అనడం అక్కరం. అందరి కళ్ళకు కనబడుతూ అందరితో మాట్లాడేవాడు సెయింట్ కానేకాడు. సెయింట్ అంటే మా మహ్మదీకి ఒక్కడికే చెల్లుతుంది. ఒక్క మదర్ (mother) కు తెప్ప ఆయన ఇంకొక మానవుడి కంటికి కనబడదు. ఆయన స్పెన్సరు కంపెనీ చుట్టలు తప్ప మరేవి తాగడని అందరూ అనుకొంటారుగాని ఆయన వుదేశం వీల్చేసరికి తెలియదు.

వెంకట: మీకు తెలిస్తే చెప్పండి.

కళ్యాణ: గాంధీ ద్వేషంతో పరిచేసి గుడ్డలను తగులబెట్టించాడు. మా మహ్మదీ ఏమాత్రం ద్వేషబుద్ధి లేకుండా పరిచేసి వస్తువును ప్రయోజనకరంగా తగులబెడుతున్నాడు. ప్రేమలో వైరాగ్యం సాధిస్తున్నాడు. ప్రకృతి పురుషుల సంయోగమే సృష్టికి మూలమని ఋజువుచేశాడు.

అయ్య: [టీ తెచ్చిపెట్టును.]

రంగా: మా గురుదేవుడికి మోస్తరే మహ్మదీకికూడా ఇకొటర్ నేషనల్ ఔట్ లుక్ (international out-look) వుంది. మహ్మదీ చాలా గ్రేట్ జీనియస్! (great genius) అందుకు ఏమాత్రం సందేహం

రంగా: కూర్చోండి. ఆ అటుకులు తీరా తీసుకోండి.— మీకు పాదనాలేమైనా ఉన్నాయా?

కళ్యాణ: ఆ విషయం రహస్యం. మదర్ (mother) ఆజ్ఞ.

రంగా: ఇంత రహస్యం రామకృష్ణ పరమహంసకు కూడా లేదనుకొంటాను.—అయ్యర్, one cup tea.

వెంకట: పాపం! పరమహంసకు ఆ రహస్యంలోనే వుంది చితం బర రహస్యమంతాను. నన్ను విప్పిచెప్పమంటారా?

కళ్యాణ: నిన్నుంచి కాదుగదా మీగురువునుంచి కాదు.

వెంకట: మహర్షి కాకపూర్వం ఆయన రాజకీయంగా చాలా ప్రబోధం కలిగించాడు దేశంలో; ఒప్పుకొంటారా?

అయ్య: [టీ తెచ్చివెట్టును.]

రంగా: నిజమే! [ఒక గుట్టికెడు టీ త్రాగును]

వెంకట: తర్వాత కేసులో తప్పించుకొని తన్ను నమ్మివుండిన స్నేహితులని నట్టేటిలో పుట్టెయించి పురుచ్చేరిలో మకాం వేశాడు. ప్రజలంతాకూడా ఈమహానుభావుడు మళ్ళి వస్తాడు, రాజకీయచక్రం తిప్పుతాడు అని ఎదురుచూస్తుండినారు. ప్రజల నిరీక్షణం ఆయనకు గడబడక మైంది. రాజకీయంగా ఏమీ చేయలేమని అనుకొన్నాడు. ఆ ఉద్దేశానికి ముసుగువేశాడు; ఆధ్యాత్మికంగా ముసుగులో తానూ కూర్చున్నాడు. ముసుగు అక్కడక్కడా చినిగిపోతున్నది. కొంతకాలానికి యధార్థం బహు బయలౌతుంది. తుదకు మహర్షి బయట బడతాడో, లేకపోతే కపటవేషమే బయట పడుతుందో దేవుడికే యెఱుక!

కళ్యాణ: [కోపమతో] నాయెదురుగా మా మహర్షిని యిట్లు నిందించడం, లేని కాటక్టు అరోపించడం నీచం, అసహ్యం, ఇంపెర్టినెన్సీ, రూడ్ నెస్ (impertinence, rudeness)

[అని లేచిపోవును.]

అయ్య: [వాకలిదగ్గఱకు పోయి] ఏమండో, డబ్బు ఎగనూకి పోతున్నారే!

కథ్యాణ: [తిరిగివచ్చి డబ్బు ఇచ్చుచు]

రంగా: కాంగ్రెసువాళ్ళ మాటలకు తలా తోకవుండదు లేండి. ఇకొక్కొక్కరెను ఏకైక్యంగా ఎక్కడచూచినా యీ కాంగ్రెసుగూడెము వారె హాజరాతారు. వీళ్ళమాటలకు కోపపడితే మనషి బ్రతికడం దుర్బుటం. కూర్చోండి.

కథ్యాణ: [మారుచుండును]

రంగా: వీళ్ళకు గాంధీతప్ప మరెవ్వరు పనికిరారు. ఆ గాంధీ వల్లనే స్వరాజ్యం రాకుండాపోయినసంగతి కూడా వీళ్ళకు తెలియదు. మాటాగూరు ఇంగ్లాండుకు పోయినప్పుడు ఆయన్ను చూచి అందరు ఓరియెంట్ టల్ క్రైస్ట్ (Oriental Christ) అని ఆరాధించారు. ఆయన flowing silver beard, పట్టుఅంగీ సర్వజన వశీకరణం చేశాయి. చాలమంది ఇంగ్లీషుకన్యలు ఈయన ముసలివాడు కాకుండావుంటే పెండ్లిచేసుకొని వుండు ముగదా అని చింతించినారట! ఈలాంటి మహానుభావులు పుట్టిన దేశానికి స్వరాజ్యం యివ్వవలసిందని లేబరుపార్టీ పట్టుబట్టితే అప్పుడు మ్యాగ్ నార్డుకు మెటారిటీలేక ఆ తీర్మానం ఓడిపోయిందట. గాంధీ రాండుమేబిల్ కాన్ఫరెన్సుకు పోవడమువల్ల మనదేశానికి పరమ అన్యాయం జరిగింది. మోకాళ్ళకు పైగా ఖద్దరుగుడ్డ యెగడిసి కట్టి ఒక పెద్ద మోటు దుప్పటి వైన కష్టకొని పెద్దబూర్ (boor) లాగా తయారై అక్కడికి వెళ్లేటప్పటికి ఆయన్ను చూచినవాళ్ళందరు India is uncivilised; India is unfit for Dominion Stat^{te} అని అరిచారు. ఇంగ్లీషు కన్యలందరు ఒక కమిటీ గట్టి గాంధీ ఇంతకుంటే further ఫర్ దరుగా డ్రెస్ రిఫారం (dress-reform) చేయగూడదని హోయదగ్గరికి డెప్యూటీమేజిస్ట్రేట్ వెళ్లినారట. కిక్ సర్ వెజిట్ పక్షంవాళ్లు ఈ సమయం అనుకూలంగా వుందని గాంధీ ఫోటోను

లేదు. Art, poetry భావంలో విశేషంగా వున్నవి. ఇంగ్లీషు వాళ్ళు కూడా ఆయనతో పాటు ఇంగ్లీషు వ్రాయలేదు. ఇంగ్లీషులో కవిత్వం అద్భుతంగా వ్రాస్తాడు, అంతా బాగానే వుంది. అయితే ఆయన రహస్య పూర్వ నం నాకు బోధపడటం లేదు.

వెంకట: మీకేగాదండి, ప్రపంచాని కంటటికి గూడా బోధపడడం లేదు.

కళ్యాణ: ప్రాకృతులకు బోధపడదు. పూర్వం మహర్షులుకొండ గుహలలో తపస్సుచేసి భావతరంగాలతో ప్రపంచం నింపేశేవారు. అలాగే మౌనముద్ర వున్నాడు కూడా చేస్తున్నాడు. తపస్సు పరిపక్వం కావడం తోపే బుద్ధుడు మోక్షం ఆయన బయలుపెట్టాడు. ఇష్టదాయస్సు హేళనచేసేవాళ్ళందరూ పటాపంచలైపోతారు.

[వెంకటరెడ్డి మొకముచూచుచు లేచిలు పైగాచేయివిసరును.

టీ కప్పు దొరలును.]

కళ్యాణ: [టీ గుడ్డలపైకి కాఱకుండా కుప్పికొంచెము వెళుకకు జరుపుకొనును.]

రంగా: Many a slip between the cup and the lip!

వెంకట: అప్పుడు జరగబోయే ఉత్పాతం యెట్లుంటుందోగాని, ఇష్టదుమాత్రం అయ్యిర్ కాఫీబాచ్చెకు తలనొప్పి వచ్చింది. — ఏజింగ్లీ, వచ్చి యీ టేబిల్ తుడుపు.

ఏనాది: [టేబిలు తుడుచును.]

కళ్యాణ: అయ్యిర్, ఇంకోకప్పు టీ.

రంగా. మీరు ఆశ్చర్యంలో ఎన్ని సంవత్సరాలుగా వున్నారండి?

కళ్యాణ: ఆయిదారు సంవత్సరాలుగా వున్నాను.

అయ్య: [టీ టెచ్చిపెట్టును.]

రంగా: మీ కోర్సు (course) పూర్తయిందా?

కళ్యాణ: [టీ గ్రుక్కెడు త్రాగి] మాకు వేతే కోర్సేమి లేదండి;
డైలీకోర్సు (daily course) మాత్రం వుంది.

వెంకట: మగవాళ్ళు కాబట్టి—

కళ్యాణ: పొద్దున్నే లోటాడు ఆవుపాలిస్తారు. మధ్యాహ్నం
రాత్రి, సాత్వికాహారం. వాళ్ళిచ్చే మామూలు చాలనివాళ్ళు సాంతంగా
వంట చేయించుకొని ఎక్స్ట్రా (extra) గా తినవచ్చును. ఒకరికొకరికి పృత్యే
కంగా గదు లుంటవి. భార్యాభర్తలు ఒకటిగా వుండవచ్చు. ఇష్టమంటే
చదువుకోవచ్చు, బీచికి పికారు వెళ్ళవచ్చు.

రంగా: అయితే మీకు పొద్దెట్లా జరుగుతుందండి?

కళ్యాణ: భోంచేసిన తర్వాత పరువుమీద వెల్లకిల పండుకొంటాము;
ఆ దివ్యశక్తిని ఆకర్షించడానికి మనస్సును రిసెప్టివ్ స్టేట్ (receptive state)
లో వుంచుకోవడం అభ్యసిస్తాం. ఇది మనిషికి చాలా న్యాచురల్ పొజిషన్.
(natural position.)

వెంకట: నిష్కర్మయోగు లన్నమాట!

రంగా: మహర్షి యేం చేస్తుంటాడండి? పుస్తకాలు వ్రాస్తుంటాడేమో!

వెంకట: ఆశ్చర్యమట! నూపర్ మ్యాన్ (super-man)
గుడ్లు తయారౌతున్నాయి వాటిని పిల్లలు చేయించడానికి పాదుగుతున్నాడు
మహర్షి.

రంగా: O congress, thy name is impertinence!

వెంకట: with apologies to Shakespere!

కళ్యాణ: నే వెళ్ళతానండి.

న్యూస్ పేపర్లలో గుప్పించి “ఇటువంటి అనాగరకులను దేశాన్ని రక్షించి ఉద్ధరించడానికి దేవుడు మనలను ధర్మకర్తలనుగా నియమించాడ”ని క్రిష్టియన్ ఫిలాసఫీ (Christian philosophy) బోధించారట. గాంధీవల్ల మన మాతృభూమికి యింత అన్యాయం జరిగితే దాన్నంతా మరుగు పెట్టి, నోరూ వాయీ లేని అమాయకులను మోసం చేస్తున్నార ఈ నాయకులంతాను. గ్రామస్థుల్లో మొట్టమొదట మానవసేవ ప్రారంభించాల. అర్హు, పొయత్రీ చేర్పించాల. నాల్గోకు మందూమాకు యిచ్చి కాపాడాల.

అయ్య: టీ చల్లగా పోతున్నదండీ.

రంగా: థ్యాంక్ యు (thank you) [టీత్రాగబోయి పేచిలు పైబెట్టి] ఆహా! ఏమి యీ చిత్రం! [లేచును]

కళ్యాణ: ఏమిటండీ?

రంగా: ఈగ కష్టంలో పడ్డని. తన్నుకొంటున్నది ప్రగుల్ ఫాట్ ఎగజిస్టెన్స్ (struggle for existence) ప్యానికొటికంతా ఎంత సహజంగావుంది! డింబ్లో ట్రాజిక్ బ్యూటీ (tragic beauty) కనిపిస్తుంది. ఇంచున్నయీగ ఇన్ని టీ నీళ్ళలో ఈదుటకు ప్రయత్నించడం సబ్లైం! సబ్లైం! (sublime! sublime!!)

వెంకట: [మనిముసి నవ్వు నవ్వుచు]

కళ్యాణ: [ఈగను చూచుటకు లేచుచు]

అయ్య: స్వామితో తీసిపారవెయ్యండి

రంగా: ఆ ట్రాజిక్ ఫ్ట్రగుల్ (tragic struggle) లో వుండే స్పిరిచ్యుఅల్ (spiritual) భావాన్ని చూడు! ఇటువంటి ప్రకృతి ప్రేరణలు లేకపోతే కవిత్వం రాదు.

కళ్యాణ: [కూర్చుండి] అవును! కవిత్వానికి—

రంగా: ఉండండి. నాకు కవిత్వము దొర్లుతున్నది.——

“కాఫీ కప్పున నీగ తన్నుకొనుచుకా కాన్పించు సంసారముం
దాఫెక్టైమును...”

[తర్వాత సాగదు; షరల ఆపాదమును ఉచ్చరించును.]

కళ్యాణ: చాలా (natural) గా వుండండి. ఎట్లా వున్నదో
అట్లా చెప్పడంలోనే నేచర్ స్టడీ (nature study) వుండేది.

రంగా:

కాఫీ కప్పున నీగ తన్నుకొనుచుకా కాన్పించు సంసారముం
దాఫెక్టైమును—

[తర్వాత సాగదు]

వెంకట: తర్వాత బండిసాగలేదన్నమాట!

“నిరుపహతిస్సలంబు

రమణీ వీరియదూతిక తెచ్చియిచ్చు కప్పుర విడెము”

కావలసి వుంటుండేమా!

రంగా: తొందరలో ఫకార ప్రాస వేశాను. దాన్ని పూర్తిచేయ
డం కొంచెము కష్టమే.

వెంకట: అందుకనా ఆఫెక్టైమును అని అన్నారు.

రంగా: రాజభాష ఉపయోగించ వచ్చు. పూర్వకవి ప్రయోగా
లున్నాయి. మీకు కవిత్వం గూడా తెలుసునా యేంటి?

వెంకట: ఏదో కొద్దిగ.

రంగా: అట్లయితే నాకోఆపరేటర్లయ్యారే?

వెంకట: ప్రస్తుతావస్థలో కవిత్వం, ఆర్ట్, డ్రామా, సర్వం దాస్య
విమోచనం కొఱకే వ్రుపయోగ పడవలెనని నా అభిప్రాయమండీ.

రంగా: అయితే మీరు Art for art's sake వాదులు కారన్న

మాట. You are prostituting Art. కోకిల యేమి ప్రయోజనం ఆశించి గానం చేస్తున్నదంటారు?

వెంకట: కోకిలకు ప్రయోజనం ఆశించే జ్ఞానములేదు. మనిషి కున్నది.

రంగా: We are poles asunder.

“కాఫీ కప్పున నీగ

[తర్వాత పద్యము సాగదు]

ప్రపంచమంతా (freedom freedom) క్రిడం క్రిడం అని ఘోషిస్తుంటే తెలుగు కవిత్వం మాత్రం సనాతనంగా మడికట్టుకోవడం, అందువల్ల “కవిశయః పాఠ్య” అన్న కాళిదాసులు మనదేశంలోపుట్టడానికి అవకాశం లేకుండాపోవడం చాలా అన్యాయం.

వెంకట: మీరు పొరబడుతున్నారు. తెలుగువారు ఎందులోనూ తీసిపోరు. డెమోక్రసీ అని పేరుపెట్టి పద్యానికి గద్యానికి వుండే భేదం లేకుండా చేశారు. కట్టడిట్టాలేమి అవసరంలేదు. పాడిందల్లా పాటే, అడిందల్లా ఆటే! ఆర్టులో రిస్ట్రెయింట్ (restraint) అక్కర లేదట!

రంగా: మైగాడ్ (my God) నాలుగు సంవత్సరాలుగా కలకత్తాలో వుండడంవల్ల మన వాఙ్మయంలో కలుగుతున్న మార్పులతో నాకు టచ్ (touch) లేదు — అట్లయితే యీపద్యం యిప్పుడే పూర్తి చేస్తాను.

కాఫీ కప్పున నీగ తన్నుకొనుచున్ గాన్పించు సంసారమందాఫెన్ తైమ్ము సమస్త బాధలకు లోనై గట్టుగాన్పించకే—

[తర్వాత పద్యం సాగదు.] ఏమండీ, గజాల్లో గూడ (freedom) వచ్చిందా?

వెంకట: ఓ! సర్వదుంపాశంగా వచ్చింది.

రంగా: హుర్రా! (hurrah!) అట్లయితే కవిత్వం యింకా
సుగువె.

* కాఫీ కప్పున నీగ తన్నుకొనుచుక గాన్పించు సంసారిను
దాఫెక్ టైమున సమస్త బాధలకులోనై గట్టుగాన్నిచకే[చం
కుయ్యోమొట్టయటంచు డిప్రెషను కష్టాల్ పొందు గృహను
దానక; ట్రాజెడి యన్న నిట్టిదెకదా సబైము భావంబులక!

వెంకట: కవిత్వం చాలా ట్రాజిక్ గా వుందండీ.

[ఇంతలో ఒక కాంగ్రెసు వాలెంటీరు ఆతురతతో పరు
గెత్తుకొనివచ్చి “వెంకటరెడ్డి వున్నారాండీ?” అని అటు
నిటు చూచును.]

వెంకట: ఏమి సరసింహం?

సరసింహం: రంగనాయకుల తిరుణాశ్శకు గ్రామాంతరాస్తుంచి
యెవరో ఒక అమ్మన్న చంటిబిడ్డ వచ్చినారు. ఆమెకు కలరా తగిలి పాత
చత్రంలో పడిపోయింది. ఆమెను వదలిపెట్టి చత్రంలో వుండిన వాళ్ళం
దరూ వెళ్ళిపోయినారు. బిడ్డ పాలకేడుస్తుంది. తల్లి కష్టావస్థలో వుంది.

వెంకట: అట్లనా! అయ్యోర్. [డబ్బిచ్చి] ఒక కప్పులో పాలు
పోసివ్వండి. సరసింహం, నీవు డాక్టరు దగ్గరికి వెళ్ళి కలరా మిక్స్చరు కలి
పించుకొని చత్రందగ్గరికి వాయువేగంతో రావాల. ఫైకిల్ వుందా?

సర: ఉందండీ.

వెంకట: అయితే వెళ్లు.

సర: [నిష్క్రమించును]

అయ్య: [కప్పులో పాలు తెచ్చియిచ్చి] కలరా వచ్చిందేమళ్ళా!
ఇక ఈ స్యానిటరీ యిక్వైర్స్ లతో నేనేమి కర్చం. ఇప్పుడు వొక్కపూటే
తీరిపెత్త కాఫీకి వస్తున్నాడు. రెపటినుంచీ రెండుపూటలూ తగులుకొంటూ
రన్నమాట!

నెంకట: [నిమ్మరీమించును.]

రంగా: ఈ కాంగ్రెసు వాలంటీర్స్ కొఱవినయ్యాలండి. కలరా
అంటున్నామని అది ప్రజలలో వ్యాపిస్తుందని ఓళ్ళకు కొంచెంకూడా జంకు
లేదు. [సిగరెట్టు ముట్టించి] అయ్యర్, మీవద్ద కర్పూరపు ఓళ్ళ లుంటే ఒక
పైసా కొన్నండి.

అయ్య: లేవండి. ఎందుకు?

రంగా: కరీఫీల్ లో నేనుకొని చూచానుంటే కలరా
రాదండి.—రెడ్డిగారు, మీరుగూడ సిగరెట్ ముట్టించండి. కలరా పురుగులు
ఆ పొగలో చూడిపోతవి.

కళ్యాణ: నాకు అభ్యాసం లేదు—మనంగూడా ఆ చత్రాంతట్టు
వెళ్ళుదామా?

రంగా: ఎందుకు?

కళ్యాణ: ఇది అడ్వర్టైజ్ మెంటు ఎత్తో లేకుంటే యథార్థమో
కనుక్కొందాం.

రంగా: ఆ! గ్రేట్ హిట్! (great hit) అవును. మనము ఈ
కాంగ్రెసువాళ్ళను మెర్సీలెస్ (merciless) గా ఎక్స్ పోజ్ (expose)
చెయ్యాలి. నేను కర్పూరం బిళ్ళలు కొనుక్కొని మీతోగూడా వస్తాను.

[అయ్యరుకు డబ్బిచ్చి వెడలిపోవును.]

కళ్యాణ: మా మహన్నని అపనింద లాడిన బిళ్ళకు.....

అల్ రైట్ (alright)

[వెడలిపోవును.]

స్థలం: ౨ పాత చత్త్రం వరండా.

[కలరా తగిలిన స్త్రీ గుడ్డ పానుకొని చిన్నమూట తలక్రింద పెట్టుకొని పండుకొని బాధపడుచుండును. వెంకట రెడ్డి ఒక సంవత్సరం వయస్సుగల చంటిబిడ్డను చేతులలో పెట్టుకొని అటునిటు త్రిప్పుచు లాలించుచుండగా తెరయైత బడును.]

రోగి: [అటునిటు పొరలుచు, వోక్కిరవనుచు బాధపడుచు, ఈలగొంతుతో) అయ్యా, యీబాదెట్లయ్యా! నేనెందు కీ పాడు తిర కాళ్ళ కొస్తినయ్య [వోక్కిరవనుచు] రామా—దేవుడా—యెక్క డుండావురా నాయనా—అబ్బా—తండ్రి—

[ఇంతలో బిడ్డయేడ్చును.]

వెంకటరెడ్డి: నాయన—నాయన—ఏడవబోతు తండ్రి. పాలుతాగిం చేదా?

[పాల లోటాను మూతిదగ్గర పెట్టును. బిడ్డ త్రాగడు. లోటా క్రిందపెట్టి జోబీలీనుండి తాళపు గుత్తి తీసుకొని కదలించుచు బిడ్డను లాలించుచుండును.]

రోగి: నాబిడ్డగ్గుడా కల్లర తగిలించయ్యా?

వెంకట: లేదమ్మా, బిడ్డ బాగున్నాడు. పాలు నోటిదగ్గర బెడికే తాగలేదు.

రోగి: అట్లు తాగడు నాయనా, కాళ్ళమీద వేసుకొని ఉన్న పాలతో పోస్తే నేగాని తాగడు. -అబ్బా! మావాళ్ళ కెట్లా తెలుస్తుందయ్యా?

వెంకట: మీ దేవులు?

రోగి: ఇక్కడే, ఏటవతల.

వెంకట: ముందు నీకు మంచిచ్చి, తర్వాత ఆసుపత్రికి తీసుకొని పోతాను, నీకేమీ భయంలేదు.

రోగి: నేను బతకతానయ్యా?

వెంకట: నీకేమాత్రం పాణిభయములేదు. నీవు చైతన్యంగా ఉండు. దేవుడున్నాడు రక్షించడానికి.

రోగి: ఆ దేవుణ్ణి చూడడానికి వస్తేనే యిట్లయిందయ్యా. [బాధతో] ఆ——ఎట్లయ్యా.

[ఇంతలో నరసింహం ముందు తీసికొనివచ్చి సైకిల్ ను గోడకు ఆనించును.]

వెంకట: ఈ బిడ్డను పట్టుకో; మంచిస్తాను.

[అందించునపుడు బిడ్డ యేడ్చును.]

రోగి: అయ్యో, నాబిడ్డ ఆకటికి అల్లాడుతుందయ్యా, నేనేనా గుక్కెడు పాలిస్తాను.

వెంకట: [బ్రతిమాలినట్లు] నీపీయగూడదమ్మా, [నరసింహం తట్టు తీరిగి] నరసింహం, చేతిగుడ్డ పాలల్లముంచి ఒక్కొక్క బొట్టుగా బిడ్డ నోట్లో పిండు; చూస్తాం. [రోగి [పక్కకువచ్చి] ఆమ్మా, నోరు తెరువు ఈమందు కొంచెంతాగు. నీకు తప్పకుండా బాగాతుంది.

[మిగిలిన నోటిలో పోయును. ఆమె గుటక వేయును.]

[ఇంతలో రంగారావు, కళ్యాణరెడ్డి వచ్చి కొంచెము దూరముగా నిలబడి రోగిని చూచుచుందురు.]

రోగి: నీకు చెయ్యెత్తి దణ్ణం పెట్టానయ్య. దేవుడు మిమ్మల్ని
మూపించకపోతే నాగతి నాబిడ్డగతి యేమైయుండేదో!

వెంకట: వీవునుకో అమ్మా, డిరికే మూగిడితే ఆలికపోతావు,
నరసింహం, ఏమైనా పాలు తాగిందా బిడ్డ?

నర: కొద్దిగా తాగిందండీ.

రోగి: దావా మెత్తుతుందయ్య, పుల్లగంజిలో వూరగాయపూట
కలిపిస్తే ముంతెడైనా తాగుతాను.

వెంకట: ఇక్కడ యీసమయంలో పుల్లగంజి దొరకవు. నర
సింహం, ఆబిడ్డను నాచేతికిచ్చి సోడాబాటిల్ కొట్టించుకొని తీసుకరా.
పరుగెత్తు.

నర: [బిడ్డను వెంకటరెడ్డిచేతికిచ్చి పైకిల్ తీసుకొని వెళ్ళును.]

రంగారావు: మిస్టర్ వెంకటరెడ్డి.

వెంకట: [రెండడుగులు ముందుకు వెట్టి] ఏమండీ?

రంగా: [ఒక అడుగు వెనుకకు వెట్టి] మీరక్కడనే ఉండండి.
పరవాలేదు. [కర్పూరం బిళ్ళ ఒకటి విసరివేసి] దీన్ని కర్చీఫ్ లో పెట్టి
మాచ్చుస్తుండండి. Prevention is better than cure అని
ఆరిస్టాటల్ చెప్పాడు.

వెంకట: [కర్పూరపు బిళ్ళ తీసుకొని నలిపి రోగిపక్క దగ్గర
చల్లును.]

రంగా: ఏమిటి యీ తనకుమాలిన ధర్మం? [సిగరెట్టు ముట్టించును]

కళ్యాణ: ఏళ్ళు లోకాన్ని—[హతాశుగా జ్ఞప్తికి వచ్చి మొల
త్రాడు తడవుకొనును.]

రంగా: ఏమిటండీ?

కళ్యాణ: తాయెత్తులేండి.

రంగా: [చిలునవ్వుతో] తలిన్ మాన్ తాయెత్తా?

కళ్యాణ: కాదండీ. [రహస్యముగా చెప్పవనినలె] అగృష్టవశాత్తుగా ఆశ్రమంలో అమ్మగారి వెంట్రుక ఒకటి దొరకింది. దాన్ని బంగారు తాయెత్తులో వేసి మొలకు కట్టుకొన్నాను. ఏ చీడాపీడా ఆశించదు.

వెంకట: ఓ! [ఃప్వచు] అందువల్లనే ధైర్యంచేసి వచ్చారు.

రంగా: Yes! It is faith cure.

కళ్యాణ: పిన్ను లోకాన్ని తాము వుద్ధరిస్తున్నామని అనుకొంటారు. ఆ దివ్యశక్తి పరిపంచ చక్రం నడుపుతున్నది. పుట్టించేదెవరు? చంపేదెవరు? రోగాలు భూకంపాలు, విప్లవాలు, యుద్ధాలు నేచరు స్కీమ్ (nature Scheme) లో వుండేవే. ఇవిలేకపోతే నేచరులో ఈక్విలిబ్రియం (equilibrium) వుండదు. ఆత్మకు ఎప్పటికీ నాశనం లేదు.

నై నం ఛిందంతి శస్త్రాణి, నై నం దహతిపావకః,

అనిన్నీ—

వాసాంసి జీర్ణాని యథావిహాయః నదాని

గృహ్లాతిసరోఽపరాణి—

అనిన్నీ గీతాశాస్త్రమే చెబుతున్నది. మామహ్మ్మ అందువల్లనే (social service) పుత్రమిధ్య—బూటకమని దాన్ని బహిష్కరించాడు.

రంగా: [సిగరెట్టుముక్కు కిందపడవేయను.]

కళ్యాణ: [అటుపోయి సిగరెట్టుముక్కును త్రొక్కి యెగిరిపడి] అబ్బా! తేలుకుట్టింది. [సిగరెట్టుముక్కును చూచి కోపముతో] ఏనుండి, మనుష్యులు తిరిగిపోతే ఆర్వకుండా సిగరెట్టుముక్కులు పడవేస్తే కాళ్ళు మండుకపోతవని తెలియదా?

రంగా: Sorry, excuse me. పరధ్యాన్నంలో క్రింద వే
కాను, [తన బూడ్డుకాలుతో దానిని రాచివేయును,]

కళ్యాణ: [కాలు చూచుకొని] బొబ్బపోయిందండి.

వెంకట: నైనం చిందంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః!

కళ్యాణ: చురుక్కుచుని చస్తుంటే యిప్పుడుకూడా వేళా కోళ
మేనా?

వెంకట: తమరు నెలవిచ్చిందే కదండి?

[ఇంతలో నరసింహం వచ్చి సైకిల్ అచ్చటవెట్టి సోడా ఆమె
నోటిలో పోయును.]

రోగి: [సోడాత్రాగి] అబ్బా! తండ్రీ, నాబాధ యెవరు తీరు
స్తారయ్యా?

రంగా: ఈ పోజ్ (pose) చాలా అద్భుతంగా వుంది. మొగం
లో ట్రాగిజిక్ బ్యూటీ (tragic beauty) తాండవిస్తూ వుంది. ఇప్పుడు
గాన నందలాల్ బోసు వుండి ఈ మాడల్ (model) ప్రకారం ఒక
చిత్రం వ్రాస్తే డయింగ్ ప్రిన్స్ (dying prince) అనే మొగల్ చిత్రా
నికంటే బాగుంటుంది.

[హండ్ క్యామిరా తెరచి ఫోకస్ చేసి ఫోటోయెత్తును.]

మిత్రుగూడా ఒక కాసీ యిస్తానులెండి.

కళ్యాణ: ఈశ్వరి సిగరెట్టుముక్క జాగ్రత్తగా పాటవేయండి.

రంగా: థాంక్స్ (thanks)

వెంకట: నరసింహం, ఇక మనము ఆలస్యం చేయడం బాగులేదు.

ఈమెను పెగ్గిగేవకొ హాసుకు తీసుకొనివెళ్ళాలి. మన గృహచారం

మనవూళ్ళో అంబులెన్సుకూడా లేదు. మఱి జట్కావాళ్ళను పిలిచాను. కలరా పేషంట్లంటే ఒక్కడూ రాలేదు.

రంగా: At least they are reasonable.

వెంకట: ఇప్పుడెట్లా మఱి?

నర: మనమే తీసుకొని వెళ్ళదాం. ఆమె దుప్పటితో వుయ్యాల కట్టి మధ్యవారక కట్టవోపి మోసుకొని పోవచ్చు.

వెంకట: బిడ్డ?

నర: ఇంకొక్కరు కావాలనేమఱి. [రంగారావు తట్టుచూచును]

రంగా: [గమనించనట్లు ఒకతట్టుకు మరలును]

వెంకట: రంగారావుగారు. ఈబిడ్డని కొంచెం అక్కడిదాకా యెత్తుకొని వస్తారా?

రంగా: మా గురువుగారు పసిబిడ్డలను గుఱించి అద్భుతంగా కవిత్వం వ్రాశారు. ఆ పద్యాలు ఒరిజినల్ (original) లో చదివితే బిడ్డల్ని ముద్దాడవలెననే కోరిక వుడుతుంది.

పూచిన తమ్మివంటి పసిబిడ్డల మోమున నవ్వు దొంతరల్
కేసర గుచ్చమట్లు కను విందొనరింపంగ చేరదీసి, నా
నాయన, రార యంచు చిరుబుగ్గల ముద్దిడువాని భాగ్యమే
భాగ్యము; కోటులున్న పెటభాగ్యము భాగ్యమే? రెడ్డిమిత్రమా!

అనే మోస్తరుగా కవిత్వంలో పసిపాపలు చాలా అందంగా వుంటారు. అయితే ప్రాక్టికల్ ప్రాబ్లం సాల్వ్ (practical problem solve) చేయడంలోనే వుండే చిక్కంతా.

(ఇంతలో మూడోసారి విద్యార్థు లిద్దరు పుస్తకములు చంక బెట్టుకొని ఆదారిన పోవుచుందురు)

ప్రథమ విద్యార్థి: ఒరే, మనమేష్టరు Student's social league start చేశాడు. మొన్నటి ఆదివారం మేము ఆసుపత్రులన్నీ తిరిగి వచ్చాం; చాలా గమ్యుత్తుగా వుణ్ణింది. పేవంటాకడు నిద్రపోతుంటే పక్కన బెంచిమీద రొట్టెముక్కలు పెట్టివుండినాయీ నేను మెల్లగా రెండు ముక్కలు జోలీలో వేసుకొన్నాను. ఇంటివద్ద తింటే యెంత టేస్టుఫుల్ గా (tasteful) గా వుండిందనుకొన్నావు? నీవుకూడా ఒకవాలంటిగా చేతాడు?

ద్వితీయ విద్యార్థి: అది సరేకాని, మనపాతం రాకపోతే యీవేళ బుగ్గలు నులిమేస్తాడు. అందులో యీవేళ మంగళవారం. తలగొరిగిండు కొని వస్తాడు. నీకు జామెట్రిపాతం వొప్పజెప్పను వచ్చిందీ?

ప్ర. వి: ఓ, వచ్చు; Three angles of a rightangle is equal to two triangles.

ద్వి. వి: నాకోసెన్సు (nonsense) నీకు జామెట్రిరాదు. వ్యాకరణం రాదు. [వత్తిచెప్పమ] Three angles of a triangle are equal to two right angles.

ప్ర. వి. ఓహో! ట్రియాకోగిల్ (triangle) లో వచ్చిందీ గల్ఫాంతి! ఇప్పుడు విను. [ప్రతిపదము ఒత్తి చెప్పమ] Three angles of a triangle is equal to two right angles.

ద్వి. వి: రైట్ (right). నేను వ్యాకరణ నూత్రాలు వొప్ప చెబుతాను. అత్తకు ఇత్తు పరంబగు నపుడు—

ప్ర. వి: రాంగ్ (wrong) అత్తునకు.

ది. వి: అత్త గ్రాంథికం-అత్తు గ్రామ్యం. మీ అత్తను అత్త అంటావా యేం?

ప్ర. వి: మేనత్తలో అత్తకాదోయ్ ఇది.

ది. వి: కాకపోతే పిల్లనిచ్చిన అత్త. అత్త అత్తుకాదు; ఏం పంపెం?—ఇంకొక సూత్రం వొప్పకెప్పుకో—

కొన్ని యెడల మశూచికార్థంబుగా భావింఁ భూతంబు చూపఁబ్రెడి.

ప్ర. వి: మశూచికార్థం కాదురా. తత్తర్కార్థం.

ద్వి. వి: నా నోటులో నేను చెప్పినట్లే వుంది.

రంగా: అబ్బాయీ, భావిలో భూతం కనబడితే భయంపుట్టదా?

ద్వి. వి: ఒరే! యాయన యెవరో పిల్ల టూగూలో!

ప్ర. వి: ఒరే సర్దారు ఇక్కడే వున్నాడ్రో.

[వెంకటరెడ్డి దగ్గరకు పోయి] ఈవేళ యెంతమంది జైల్లో పడ్డారండి? గాంధీ వ్రైటున్నాడా? జైల్లో వేకారా?

వెంకట: బ్రేవే వున్నాడు గానీ, ఈమెకు కలరా తగిలింది.

ప్ర. వి: } [అదురుకొని ఒక్కటిగా] ఏంటి, కల్యానా!

ద్వి. వి:

రంగా: ఒక-టూ-తిరి. (one—two—three.)

[శ్రీ చెప్పగానే విద్యార్థులు. “ఒరి బాబో” అంటూ పరుగెత్తుదురు. ఒకని చుంకలోని పుస్తకములు క్రిందపడును. జవురుకొని పరుగెత్తును.]

రంగా: Good! they can as well represent India in

the Olympic running race. [సిగరెట్టు కేసు తెరచి సిగరెట్టు తేకయుండుటను చూచి] సిగరెట్ ప్యాకెట్టు పట్టుకొస్తాను.

కళ్యాణ: నాకుకూడా వొక కిళ్ళీ పట్టుకరండి.

రంగా: మీరింకా సెల్ఫ్ హెల్ప్, డిగ్నిటీ ఆఫ్ లేబర్ (self help—dignity of labour) నేర్చుకోవాల. ఫోర్డు వంటి కోటిశ్వరుడు తన బ్యాగ్ తానే తీసుకొని వెళ్ళతాడు. కిళ్ళీ కొనుక్కోడానికి ఒక మీడియేటర్ (mediator) ఎందుకు? [అని కళ్యాణిరెడ్డి చేయిపట్టుకొని లాగుకొనిపోవును.]

[మోటారు హారన్ వినబడును; ఒక స్ట్రీడరు ఆయన భార్య ఆ దారిని వత్తురు. ఆయన ఖద్దరు పంట్లాము కోటు వేసుకొని యుండును. ఆమె సిల్కు-చీర కట్టుకొనియుండును.]

భార్య: టై మైందండి. ఇంకకొంచెం ముందుగా కోర్టునుంచి రమ్మంటే వచ్చారుగారు. నేనిప్పు డొక మీటింగులో పెరిసిడెంటుగా వొప్పుకొన్నాను.

స్త్రీ: ఏమీటికి గంటి?

భార్య: స్త్రీజనోద్ధరణం మీటింగండి. నేనొక ప్రపన్యాసం వ్యాసుకొచ్చాను.

స్త్రీ: ఏం వ్యాకావ్ర?

భార్య: అంధ్రప్రదేశ్ లో వస్తే చూస్తురుగాని లెండి. ఇప్పుడు చెబితే స్వారస్యం పోతుంది.

[బిడ్డ యేడ్చును. వెంకటరెడ్డి లాలించును.]

స్త్రీ: ఎవ్వరది? [తిరిగిచూచి] Hallo! good-evenin
Mr. Reddy.

భార్య: [కొంచెం ముందుకు వచ్చి] ఆ బిడ్డెవరండి?

వెంకట: [రోగితల్లు చూపించి] పాపం! ఆమెకు కలారా తగిలింది

ప్రీడ: }
భార్య: } [ఒకటిగా] కలార్!

భార్య: ఇక రాండి. మన మీదాన్నే వెళ్ళవద్దు. కార్ తిప్ప
మనండి.—కాసిం, [అంటూ వెళ్లును.]

వెంకట. మీ కారు కొంచెమివ్వండి. ఈ పేషెంటును (patient)
సెగ్రేగేషను హౌసుకు (segregation house) తీసుకొని వెళ్ళాలి.

ప్రీడ: [ఆశ్చర్యమతో] What? O! No. cholera patient!
—new model Buick Sedan— impossible. [వెళ్ళును.]

[ఇంతలో గమశ్యవెంకటేను, ఆతనిభార్య, రెండుసంవ
త్సరముల బిడ్డ ప్రవేశింతురు. వెంకటేను దిట్టమైన యెదురు
కట్టుకు ఒక కొనన అన్నముమూట, చెబు, సీసా, ఇకొక
కొనన అరటి పండ్ల చీపు కట్టి భుజముపై పెట్టుకొనియుండును.
భార్య చంకబిడ్డను కింద దించును.]

వెంకటేను: ఈ సత్రింలో కూసోని రెండు మెతుకు లేసుకొం
టామె. అబ్బబ్బ! ఏంపెజ, ఏంపెజ! ఇకేస్తే రాలటం లేదు. [కట్ట దించి
పెట్టి కిందకూర్చుండును.]

[రోగి బాధపడును. భార్య భర్తలు ఆమెతల్లు చూ
తురు. వెంకటరెడ్డి చేతిలోని బిడ్డ యెడ్చును. ఆయన లాలిం
చును.]

భార్య: ఆమెకు ఏంజబ్బు పాపం! అట్లా బాధపడుతుండది.

[రంగారావు సిగరెట్టు త్రాగుచు, కళ్యాణరెడ్డి కిల్చి నములుచు ప్రవేశింతురు.]

వెంకట: ఈమెకు కల్యాణరెడ్డికి లగింది?

వెంకటే: [చివుక్కున అదరిపడి లేచి] ముందుగా చెప్పగూడ దంటయ్యా, మాకాపరం ముంచడానికి చేశావా యీపని? [కణ్ణి భుజాన పెట్టుకొనును]

భార్య: ఈ బిడ్డకూడా ఆమెదేనా?

వెంకట: అవునమ్మ.

వెంకటే: ఇంక సాలుగాని రావే పెసంగం.

రంగా: అనదర్ రేస్ (Another race.)

భార్య: పాలగ్దమాల యేడుస్తుంది.

వెంకట: మేము లోటాతో త్రాగిస్తే తాగలేదు.

భార్య: పాపం! నాచేతికిట్టియ్యండి, గుక్కెడు పాలిస్తాను.

రంగా: Ah! Devine Motherhood!

కళ్యాణ: మొరటుతనం.

వెంకటే: నీకేం పిచ్చిపట్టిందా? దెయ్యం పట్టిందా? మడిచి కూసానీ కల్లరతగిలిన మనిషి బిడ్డకు పాలిస్తానంటావేమే? నీకేం చేటుకాలం?

భార్య: వుండవయ్యా, పాపం! పకబిడ్డ ఏడుస్తుంటేను.

వెంకట: [బిడ్డను అందిచ్చును.]

భార్య: [ఒకతెట్టు కూర్చుండి బిడ్డకు పాలిచ్చును]

రంగా: గ్రాండీ, గ్రాండీ, (grand! grand!)

వెంకటే: ఎంత గుండెలు తీసిన అడదానివే! మళ్ళీ మనవల్ని

వూళ్లోకి రానిస్తారంటే? నువ్వేమి చావాల్సిన వుండావంటే?

కళ్యాణ: ఏమంటారు? Instinct of self-preservation!

రంగా: విత్ వెంజన్సు (with vengeance.)

వెంకటే: ఏం? బెల్లంకొట్టిన తాయల ఊరికే కూసోనుండావు పక్కండా? అట్లయితే నువ్వే చావు. నేపాతాను. [తన బిడ్డను చంక పెట్టుకొనును]

రంగా: ఒక-టు-తీ- (one—two—three.)

భార్య: నా ఊపిరిగూడా పోసుకొని నువ్వే నూరేళ్ళు బతుకు.

వెంకటే: నేనేం అంత పనికిమాలినవాణ్ణుకొన్నావా యేం నీ పుతిలో? నీ తనాదియ్యా, అట్టే కూసో. నేనూ కూసొంటాను. [బిడ్డను దించి తాను కొంచెము దూరముగా కూర్చుండును.]

కళ్యాణ: ఈ మురటు ముండాకొడుకు మీకు డిసపాయింట్ మెంట్ (disappointment) కలిగించేలాగుంది.

రంగా: wait and see.

వెంకట: ఆమెను ఆసుపత్రికి తీసుకొని పోవాలంటే జబ్బా వాళ్ళు రాలేను. మేమిద్దర మున్నాము. బిడ్డ నెత్తుకొని రావడానికి యింకొక్కమనిషి కావాల.

వెంకటే: [వెంకటరెడ్డికట్టు ఉరిమి చూచును]

భార్య: కల్లర తగిల్చోళ్ళకు ఆసుపత్రిలో మందిస్తారా? ఇన్నే నయపుతుందియ్యా?

వెంకట: నందిస్తారు. ఇంజక్షన్ చేస్తారు. తప్పకుండా నయమవుతుంది.

భార్య: అట్లయితే ఆసుపత్రికి తీసుకొని పోండయ్యాపాప!

వెంకటే: ఈ పట్న వాసాల్లో వాళ్ళ మాటలుగాని, అంకమ్మ తగిలితే ఆసుపత్రిలో బాగవుతుందా? మేకపోతుని మొక్కొండయ్యా.— నీకేం ముఖించిందేమి ఆపాట్లే కూసోనన్నావు? ఇంతా వచ్చిందానీకీ ఆత్మీర్థం దొరక్కపోయెను. వెనాదంకూడా దొరక్కనేలేదు. కాశ ముందుగా పొయ్యి దేవళ్ళలో కూర్చుంటాము రావె. [లేచును]

భార్య: [కోపంతో] పశుబిడ్డకు పాలియ్యవద్దంటావాయేంటి?

వెంకటే: వెసాదమె.

భార్య: [కోపముతో] నీ వెసాదం వెన్నలో గలిసింది. తీర్తం దిగబడ్డది. పాపం! ఆ అమ్మ యెవరో దిక్కులేకుండా పడిపోయ్యంటే కాళ అనుపత్తికి తీసుకపోకుండాను. మనమేమన్నా రాయకట్టుకోని శిలా శాశివృంతంగా వుంటాను? [వెంకటరెడ్డితట్టు తిరిగి] మీరొకతట్టు ఎత్తుకోండి. మా యింటాయన యికొకతట్టు ఎత్తుకుంటాడు. బిడ్డను నేను ఎత్తుకోని వస్తాను.

రంగా: That is real worship! Grand!

వెంకట: [అనంద పులికితుండై] తల్లీ, దండం పెద్దున్నాను.

భార్య: మీబోటి గొప్పవాళ్ళు అట్లనవద్దండి. ఇదెంతబాగాం లేండి.

వెంకటే: బయటికొచ్చినప్పుడుగూడా నామీద పెత్తనమేనా? ఈ అడ్డోట్టితో యేగేది కనాకష్టం. అయితే కానియ్యండయ్యా.

[వెంకటరెడ్డి వెంకటేను దుప్పటి ఉయ్యెలగా కట్టి రోగిని దానిలో కూర్చుండబెట్టుచుండును.]

రంగా: [కళ్యాణ రెడ్డితో] ఈ విలేజర్లు (villagers) కు చదువులేదు. అస్స, పొయిట్రి తెలియదు. అయితప్పటికి హృదయంలో మాత్రము సింపతి (sympathy) విశేషంగావుంది. గాంధీ టోపీల వాళ్ళకూడా—— Grand! I feel [మనస్సులో భావ సంఘర్షణము కలిగిన వానివలె అటునిటు తిరుగును.]

[ఉయ్యాలలో మధ్య కట్టమార్చి ఒకతట్టు వెంకటరెడ్డి యింకొకతట్టు వెంకటేను ఎత్తుకొందురు. వెంకటేనుభార్య

రోగి బిడ్డ నెత్తుకొనును. నరసింహం వెంకటేశు సామానులను తీసుకొని సైకిలుసీటు వెనుకనున్న స్టాండ్ (stand) పై పెట్టి కట్టును. వాళ్ళ బిడ్డరు సైకిలుసీటుపై నెక్కించుకొని తాను పట్టుకొని సైకిలు నడిపించును.]

రోగి: [ఉయ్యెల యెత్తుకొన్న వెంటనే] నాయనకందరికి దండ్రి ముఖ్య. మీచాతి మోయించుకుంటున్నాను. పాపిష్టురాల్సి. మీయింట్లో దక్కగా నైనా వుట్టి మీరుణం తీర్చుకొంటాను తిండి.

రంగా: [గద్దద స్వరముతో, కన్నులనిండ నీళ్ళు క్రొచ్చుచుండ] Reddy—I feel—నీ మానవసేవాపరాయణ్యం, ఆ పల్లెటూరి యిల్లా అవ్యాజ కారుణ్యం—నన్ను ముగ్ధుణ్ణి కావించింది. సిగ్గుపడింది [రోగిని నిర్దేశించి] ఈమె కృతజ్ఞతలో వుండే అవ్యక్తమాధుర్యం నాహృదయాన్ని కరిగించింది. Oh, it is grand.—grander—grandest. Damn my Poetry—damn my art. [వెంకటరెడ్డి వెనుకకువచ్చి భుజము కట్టుకు ఆనించి] ఇప్పుడు నేను కృతార్థుణ్ణి. I feel happy. Hail Congress! Hail! [కదలుచుచు]

కళ్యాణ: మా మహర్షి యీదృశ్యం చూడే!

సంపూర్ణము

అధికారియైనా
[తెరపడును.]

Acc No.	
Class.	
Book	

కృతజ్ఞత

బ్రాహ్మంబుననే కావ్యవనవీధి విహరించి

కవికోకిలాలాప గతులు మెచ్చె;

సౌందర్యభావనాశబలిత చిత్తుండై

స్వర్గతుల్య మొనర్చె స్వధవనమును;

కలిమికి సహజమా గర్వంబువిడి మిత్ర

బృందహృత్పీఠిక నెక్కఁ గలిగె;

అర్థికి నారవహాని దోపింపని

దానశిల్పములోని తత్త్వమెఱిగె;

మాటలకుఁ జేతలకు మాటుపాటులేమి

వఱలె నీయందు రేఖాలవంశచంద్ర

యనుచు నెల్లరుఁ బొగడంగ నలరినావు

రమ్యగుణమూర్తి శ్రీసుబ్బరామిరెడ్డి!

కత్తికి గావ్యకళా సం

కత్తికి మొగదారులైన మనతోంటి నృపుల్

ఇత్తటి నరుడేయైనను

బొత్తిగ విడిపోవు మనలఁ బూర్వాభిరుచల్.

కొండవీటి రాజ్యేంద్ర కుంకిపోయె
నకట! దురదృష్టవశమున, నైననేమి?
నేడు సిరిగల ప్రతి రెడ్డివీడు కూడ
పండితులపాలిటికి “పిల్లకొండవీడు.”

“జనకుని స్మృత్యర్థము నే
ననుకొంటిని నీదుకృతుల నచ్చొత్తింపక
అనుమానమేల? నీవో
నన వోయీ” యన్నతీరు “తా” ననిపించెక.

నీ రసికత, నీమైత్రియు,
నీరమ్యకళానుభూతి నిరతము శిల్ప
ప్రేరకమై నవకవితో
ద్ధారకమై పెంపు చెందుతక బ్రియమిత్రా!

నేను నీవును సకలంబు నిశ్చయముగఁ
గాలవాహిని నొకనాఁడు గలయఁగలము;
కాని, రమ్యమైన యపూర్వ కావ్యసృష్టి
అమరతం గూర్చు గర్తకు నాశ్రితునకు!

సిరికిందగిన వదాన్యత,
పరువము, లలితాభిరుచుల బలిసిన భావ
స్ఫురణము, భోగప్రీతియు
విరిసెను నీబ్రతుకుఁ దీవ విరులటు మిత్రా.

ధనముండుట పరిపాటియె;
 ధనమే సర్వంబుగాదు; ధనముండియు స
 ద్వినియోగబుద్ధి గలిగిన
 మనుజునిభాగ్యంబె లోకమాన్యత గాంచున్.

రమయు వాణియుఁ బక్షపాతమువహించి
 కూర్చి రథంబు విద్యయుఁ గొదవలేక;
 అట్టియొద్దిక యందఱ కబ్బదోయి,
 జీవితార్థంబు నిరుక్తేలఁ జిక్కఁబట్టు!

విన్నపము

ఇంతవఱకు నేను రచించిన నాటకములు రచనాకాల
క్రమానుసారముగ ఈ సంపుటమున సమకూర్పబడినవి.
చిత్రగుప్త సంవత్సరాది సంచికలో ప్రకటింపబడిన “కాంగ్రెస్
వాలా” అను ఏకాంక నాటకముగూడ ఇందు పునర్ముద్రణము
గావింపబడినది.

మోఘూరు నివాసులును కళోపాసకులును కవితా రస
జ్ఞులును నాకు మిత్రులును అగు

శ్రీయుత రేబాల సుబ్బరామిరెడ్డిగారు

ఒకనాడు ప్రస్తావ వశమున నిట్లనిరి:

“ప్రగంథములు చెల్లా చెదరుగ నున్నవి. మాసపత్రికలలో
ప్రకటింపబడిన కొన్ని కావ్యములు గ్రంథరూపమున వెలువడ
నే లేదు. తుదకు నీపుస్తకములు ఎచ్చట దొరకునోయను
గతికూడ చాలమందికి తెలియదు. నీకృతులన్నియు ఒకే
ముగ నచ్చొత్తించిన బాగుగనుండును. నీ విప్లవదు
గుకు వలసిన యేర్పాటు కావించెదను.”

శ్రీ య తులు రేచాల సుబ్బరామిరెడ్డిగారు,

సుబ్బరామిరెడ్డిగారి కవితా ప్రియత్వము, బౌద్ధార్యము నన్ను ముగ్ధుని గావించినవి. అర్థింపఁబడియు కవులకు సహాయము చేయు కవితాపోషకులు అరుదైన ఈకాలమున సుబ్బరామిరెడ్డిగారి ఈయయాచిత సాహాయ్యము ప్రశంసా సాత్రమని వేటుగ చెప్పనక్కఱలేదు. నేను వారి నెంతయు కృతజ్ఞుడను.

సుబ్బరామిరెడ్డిగారి జనకులు

కీ. శే. రేబాల సుబ్బారెడ్డిగారి స్త్రోత్యర్థము

ఈ కవికోకిల గ్రంథావళి యచ్చొత్తింపఁబడినది.

నేను నెల్లూరిలోనుండి అచ్చుపూవులు స్వయముగ దిద్దికొన వీలులేకయున్నందున నామిత్రులును, మృదుమధుర కవితారచయితలునగు గోనుగుంట పున్నయ్యగారును, చిరకాలమిత్రులును “హళిక” లాంఛన విశ్రుతులును ప్రభాత ముద్రాణాలయాధికారులును అగు మరుపూరు కోదండరామ రెడ్డిగారును పూవులుదిద్ది శృద్ధతో మిత్రీకార్యము నెరవేర్చిరి. వారిసాహాయ్యమునకు నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

నెల్లూరు,
30—5—1936

దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

శుద్ధిపత్రము.

నీతావనవాసము

పుట.	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
8	3	క్రైస్తవశమ్మనఁచుత్ర	క్రైస్తవశమ్మనఁచుత్ర
5	5	రాక్షసులకు	రాక్షసుకుల
10	9	కింశుకముబూత	కింశుకముపూత
10	12	పిశాళి	పిసాళి
21	1	నిఘరమైన	నిఘరమైన
25	12	జారక్	జాఱక్
27	6	మహాప్రభో	మహాప్రభూ,
35	4	మించుటకు	మించుటకు
58	2	సహకోదరునిగ	సహకోదరినిగ
"	4	వీరనాయకులాలా,	వీరనాయకులారా,
68	2	సంపద	సంసద
89	6	కొంచుండినట్లు	కొనుచుండినట్లు
"	23	వీక్షిం	వీక్షించి
92	3	నీముదు	నీముద్దు
"	18	ముద్దుకూ	ముద్దుకూన
94	16	నాముదు	నాముద్దు
101	22	విసరై	విసరైరి.
103	21	యశ్యమేధ	యశ్యమేధ
104	5	యగుట	యగునట!

కుంభరాజా

129	8	ర్వారాంగ	ర్వంగార
132	16	శంకః	ఆర్చః
136	15	బిచ్చకత్తెను.	బిచ్చకత్తెను
142	12	ప్రాణవల్లభుడను.	ప్రాణవల్లభుడను
"	14	భూయస్థమయ	భూయస్థమయ
147	10	గారవంబు	గారవంబు
156	11	ఇచట;	ఇచట
179	15	అపాయకములే!	అపాయకరములే
187	8	కబరారని	కబరారని
196	19	మామంత్ర	మామంత్ర
199	6	మాకుల	మాకుల
200	2	మమ్ము	మమ్ము
"	22	యాధీనము	యాధీనము
201	24	చిహ్నమునకు	చిహ్నమును
210	10	నెడసి నట్లు	నెడసి నట్టి

మాధవవిజయము

224	8	పిన్నయెవడు	పిన్నయెవడు
227	4	గుఱ్ఱపు	గుఱ్ఱపు
"	15	క్షణమై	క్షణమైన
228	3	యిల్లటము	ఇల్లటము
280	21	ఎగుతాళి	ఎగుతాళి ప
283	2	కూజాపైని	మేజాపైని
"	18	శ్రమించునట్లు	శ్రమించునట్లు

247	12	తెలియును	తెలియవలయును.
263	21	యాయింట	మియింట
271	4	నీతాపనీరము	నీవాపనీరము
273	21	కెన్నగఁడు	కెన్నఁడు
„	22	నాశేల	నాశేల
282	10	అత్మనాశనమైన	అత్మనాశకమైన

కాంగ్రేస్ వాలా

312	18	బంగళాలాగే	బంగళాల్లాగే
312	21	కూసుకోండిమి.	కూర్చోండి.
331	14	నదాని	నవాని
338	1	మఱి	జట్కబండిని పిలుపుమఱి.
338	1	జట్కవాళ్ళను	నర: జట్కవాళ్ళను

కవికోకిల గ్రంథావళి

(1) కావ్యసంపుటము:

ఇందు నలబారమ్మ, చనకుమారి, కృషీవలుడు, జలదాంగన, యువకస్యప్తము, కడపటిపిడ్డోలు, పానకాల అనుకావ్యములు గలవు. రు 2—0—0.

(2) ఖండకావ్యసంపుటము:

ఇందు 1916 మొదలు 1932 వఱకు రామిరెడ్డిగారు రచించిన ఖండకావ్యములన్నియు చేర్చబడియున్నవి. సక్షత్రమాల, నైవేద్యము, భగ్నహృదయము, పరిశిష్టము, ప్రభుకవిత్వము అని 5 భాగములుగ విభజింపబడియున్నవి. రు 2—0—0.

(3) నాటక సంపుటము:

ఇందు సీతావనవాసము, కుంభరాజా (మీరాబాయి), మాధవ విజయము అను మూడునాటకములును, కాంగ్రెస్ వాలా అను ఏకాంక నాటకమును చేర్చబడియున్నవి. రు 2—0—0

(4) వ్యాస సంపుటము:

ఇందు రామిరెడ్డిగారు రచించిన సారస్వతవ్యాసములన్నియు గలవు. రు 0—12—0.

వి డి ప్ర తు లు

1.	నలజారమ్మ	(కావ్యము)	0—4—0
2.	వసకుమారి	„	0—12—0
3.	కృషీవలుడు	„	0—6—0
4.	జలదాంగన	„	0—6—0
5.	పానశాల	„	0—8—0
6.	నక్షత్రమాల	(ఖండకావ్యములు)	0—12—0
7.	సీతావనవాసము	(నాటకము)	1—2—0

గ్రంథములు దొరకుచోట్లు:

వావిళ్ళరామస్వామి శాస్త్రులు అందునన్ను,
ఎన్ ట్రేడర్. ఈ, మద్రాసు.

వి వెంకటసుబ్బయ్యనాయుడు, అండ్ సన్సు,
బుక్స్ సెల్లర్స్, చిన్నబజారు, నెల్లూరు

ప్రభాత ముద్రణాలయము,

నెల్లూరు

